

Timo Ahvenainen

Elävä kuva historian järkäleistä

Oppimateriaalipaketti demokratian historiasta lukion historianopetukseen

Pro gradu

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Helmikuu 2013

SISÄLLYS

1. Johdanto: oppimateriaalia lukioon.....	1
2. Nuoret, opetus ja demokratia.....	4
2.1 Nuorten asenteet vaikuttamista kohtaan.....	4
2.2 Demokratiakasvatus, opetussuunnitelmat ja historianopetus.....	8
2.2.1 Miksi demokratiakasvatusta tarvitaan?	8
2.2.2 Demokratiakasvatus opetussuunnitelmissa.....	12
2.2.3 Demokratiakasvatuksen mahdollisuudet historianopetuksessa.....	13
3. Pedagogisia lähtökohtia.....	17
3.1 Kognitiivinen ja konstruktivistinen oppimiskäsitys.....	17
3.2 Tutkiva oppiminen ja älykäs toiminta.....	19
4. Historia oppiaineena.....	25
4.1 Historian didaktiikka.....	25
4.1.1 Motivoivat ja aktivoivat käsittelytavat.....	26
4.1.2 Historiallinen ajattelu ja historiallinen empatia.....	28
4.2 Lukion historian opetussuunnitelma.....	31
5. ”Suurenmoinen valtio tosiaan!” Antiikin demokratia.....	33
5.1 Tehtävät.....	33
5.1.1 Johdatus teemaan.....	33
5.1.2 Ateenan demokratian toiminta.....	33
5.1.3 Antiikin demokratian kritiikki.....	34
5.1.4 Ostrakismos.....	34
5.1.5 Yhteenveto teemasta.....	35
5.2 Ohjeita tehtävien suorittamiseen ja arviointiin.....	35
5.2.1 Johdatus teemaan.....	35
5.2.2 Ateenan demokratian toiminta.....	35
5.2.3 Antiikin demokratian kritiikki.....	36
5.2.4 Ostrakismos.....	39
5.2.5 Yhteenveto teemasta.....	40
6. ”Vapaus, veljeys, tasa-arvo”. Demokratian paluu 1700-luvulla.....	40
6.1 Tehtävät.....	40
6.1.1 Johdatus teemaan.....	41
6.1.2 Ranskan suuri vallankumous.....	41
6.1.3 USA:n demokratia.....	41
6.1.4 Yhteenveto teemasta.....	42
6.2 Ohjeita tehtävien suorittamiseen ja arviointiin.....	43
6.2.1 Johdatus teemaan.....	43
6.2.2 Ranskan suuri vallankumous.....	44
6.2.3 USA:n demokratia.....	45
6.2.4 Yhteenveto teemasta.....	47
7. ”Miten tästä ainoasta nyt valitaan?” Demokratia ja sosialismi.....	48
7.1 Tehtävät.....	48
7.1.1 Johdatus teemaan.....	48

7.1.2 Kansandemokratioiden demokraattisuus ja kansalaisvapaudet.....	48
7.1.3 Kansalaisyhteiskunta demokratiassa ja kansandemokratiassa.....	49
7.1.4 Kansandemokratioiden valoisa puoli.....	50
7.1.5 Sosialismin ihanteiden ja realisosialismin ero.....	51
7.1.6 Yhteenveto teemasta.....	52
7.2 Ohjeita tehtävien suorittamiseen ja arviointiin.....	52
7.2.1 Johdatus teemaan.....	52
7.2.2 Kansandemokratioiden demokraattisuus ja kansalaisvapaudet.....	53
7.2.3 Kansalaisyhteiskunta demokratiassa ja kansandemokratiassa.....	55
7.2.4 Kansandemokratioiden valoisa puoli.....	56
7.2.5 Sosialismin ihanteiden ja realisosialismin ero.....	59
7.2.6 Yhteenveto teemasta.....	60
8. ”Yhden ainoan miehen määräys”. Kun demokratia epäonnistuu.....	60
8.1 Tehtävät.....	60
8.1.1 Johdatus teemaan.....	60
8.1.2 Saksa ja Italia.....	61
8.1.3 Kolmas maailma ja kommunisminjälkeinen Eurooppa.....	61
8.1.4 Yhteenveto teemasta.....	62
8.2 Ohjeita tehtävien suorittamiseen ja arviointiin.....	62
8.2.1 Johdatus teemaan.....	62
8.2.2 Saksa ja Italia.....	62
8.2.3 Kolmas maailma ja kommunisminjälkeinen Eurooppa.....	65
8.2.4 Yhteenveto teemasta.....	66
9. ”Oikeus lyödä päänsä seinään”. Säätyvaltiopäivistä eduskuntaan.....	67
9.1 Tehtävät.....	67
9.1.1 Johdatus teemaan.....	68
9.1.2 Säätyvaltiopäivät.....	68
9.1.3 Naisten äänioikeustaistelu.....	68
9.1.4 Eduskunta, varallisuus ja koulutustaso.....	69
9.1.5 Poliittinen kenttä uudessa eduskunnassa.....	70
9.1.6 Yhteenveto teemasta.....	71
9.2 Ohjeita tehtävien suorittamiseen ja arviointiin.....	71
9.2.1 Johdatus teemaan.....	72
9.2.2 Säätyvaltiopäivät.....	73
9.2.3 Naisten äänioikeustaistelu.....	75
9.2.4 Eduskunta, varallisuus ja koulutustaso.....	79
9.2.5 Poliittinen kenttä uudessa eduskunnassa.....	81
9.2.6 Yhteenveto teemasta.....	87
10. ”Kuin teräksisin siivin”. Suomalaisen demokratian haasteet.....	88
10.1. Tehtävät.....	88
10.1.1 Johdatus teemaan.....	88
10.1.2 Lapuan liike, kommunistit ja tasavallan suojelulaki.....	88
10.1.3 Kekkonen – demokratian pelastaja vai diktaattori?.....	89
10.1.4 Taistolaisuus.....	90
10.1.5 Kouludemokratia.....	90
10.1.6 Yhteenveto teemasta.....	91
10.2 Ohjeita tehtävien suorittamiseen ja arviointiin.....	91

10.2.1 Johdatus teemaan.....	91
10.2.2 Lapuan liike, kommunistit ja tasavallan suojelulaki.....	92
10.2.3 Kekkonen – demokratian pelastaja vai diktaattori?.....	95
10.2.4 Taistolaisuus.....	99
10.2.5 Kouludemokratia.....	100
10.2.6 Yhteenveto teemasta.....	102
11. Yhteenveto.....	103
Lähteet.....	104
Liitteet.....	116
Liite 1: Ensimmäinen ote Christopher Careyn teoksesta <i>Democracy in Classical Athens</i>	116
Liite 2: Ote David Heldin teoksesta <i>Models of Democracy</i>	117
Liite 3: Ote Platonin teoksesta <i>Valtio</i>	118
Liite 4: Toinen ote Christopher Careyn teoksesta <i>Democracy in Classical Athens</i>	120
Liite 5: Ote Sara Forsdyken teoksesta <i>Exile, Ostracism, and Democracy: The Politics of Expulsion in Ancient Greece</i>	121
Liite 6: Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistus (1789).....	121
Liite 7: Ote William Doyleen teoksesta <i>The Oxford History of the French Revolution</i>	123
Liite 8: Ote Alexis de Tocquevillen teoksesta <i>Demokratia Amerikassa</i>	124
Liite 9: Ote Philip Jenkinsin teoksesta <i>A History of the United States</i>	126
Liite 10: ote Mihail Gorbatšovin haastattelusta L’Humanité-lehdessä 4.2.1986.....	127
Liite 11: ote Aleksei Jurtšakin teoksesta <i>The Last Soviet Generation</i>	130
Liite 12: ote Bill Kellerin lehtiartikkelista <i>Neuvostosensorin elämä: kaikki käy? Ei ihan vielä</i>	131
Liite 13: ote Seppo Hentilän teoksesta <i>DDR – valtio ilman kansaa</i>	133
Liite 14: ote Ivan T. Berendin teoksesta <i>Central and Eastern Europe, 1944–1993</i>	134
Liite 15: ote Stephané Courtois:n et al teoksesta <i>Kommunismen musta kirja</i>	135
Liite 16: ote Bill Kellerin lehtiartikkelista <i>Tappava vihanpito repii aluetta Gorbatšovin eteläsivustalla</i>	136
Liite 17: ote Mirko Harjulan teoksesta <i>Romanian historia</i>	138
Liite 18: ensimmäinen ote Joseph A. Schumpeterin teoksesta <i>Capitalism, Socialism and Democracy</i>	138
Liite 19: 9 kaskua kansandemokratioista.....	139
Liite 20: toinen ote Joseph A. Schumpeterin teoksesta <i>Capitalism, Socialism and Democracy</i>	141
Liite 21: Ote Ruth Henigin teoksesta <i>Weimar Republic, 1919-1933</i>	142
Liite 22: Ote Martin Blinkhornin teoksesta <i>Mussolini and Fascist Italy</i>	144
Liite 23: Ote Adolf Hitlerin teoksesta <i>Taisteluni (Mein Kampf)</i>	145
Liite 24: Ote Liisa Laakson ja Lauri Siitosen artikkelista <i>Valtio ja demokratia kehitysmaissa</i>	147
Liite 25: Ote Ethan B. Kapsteinin ja Nathan Conversen artikkelista <i>Why Democracies Fail</i>	149
Liite 26: Vuosien 1907 ja 2011 eduskuntavaalien paikkajako.....	152

Liite 27: Ote Teppo Viholan artikkelista <i>Säätyvallasta kansanvaltaan - miehet ja naiset yhdessä</i>	153
Liite 28: Ensimmäinen ote Irma Sulkusen artikkelista <i>Naisten äänioikeus meillä ja muualla</i>	154
Liite 29: Ensimmäinen ote Juhani Myllyn teoksesta <i>Edustuksellisen kansanvallan läpimurto</i>	156
Liite 30: <i>Koko perhe uudessa eduskunnassa</i>	158
Liite 31: Ote Kevät Nousiaisen artikkelista <i>Naisten itsenäistyminen</i>	158
Liite 32: Ote Julia Bushin artikkelista <i>British women's anti-suffragism and the forward policy, 1908-14</i>	159
Liite 33: Toinen ote Irma Sulkusen artikkelista <i>Naisten äänioikeus meillä ja muualla</i>	160
Liite 34: <i>Suvaitsemattomuuden henki</i>	162
Liite 35: Toinen ote Juhani Myllyn teoksesta <i>Edustuksellisen kansanvallan läpimurto</i>	163
Liite 36: Ote Ylen artikkelista <i>Kansa äänestää itseään koulutetumpaa väkeä</i>	165
Liite 37: Tilastoja kansanedustajien koulutustasosta.....	166
Liite 38: Ote Hannu Soikkasen teoksesta <i>Sosialismin tulo Suomeen</i>	167
Liite 39: Ote Osmo Jussilan et al teoksesta <i>Suomen poliittinen historia 1809-2003</i>	168
Liite 40: Suomalaisen puolueen vaaliohjelma Etelä-Hämeen vaalipiirissä 1907.....	169
Liite 41: Sosialidemokraattisen puolueen vaaliohjelma 1907.....	175
Liite 42: Ote Arvo Kokon teoksesta <i>Lapuan laki</i>	183
Liite 43: Ote Toivo Nygårdin teoksesta <i>Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä</i>	184
Liite 44: Ote Vesa Vareksen et al. teoksesta <i>Kansanvalta koetuksella</i>	186
Liite 45: Kuusi vitsiä vitsikirjasta <i>Urho I Kalju. Parisataa parasta Kekkos-vitsiä</i>	187
Liite 46: Ote Valteri Majavakosken runoteoksesta <i>Urho Kaleva Kekkonen</i>	189
Liite 47: Urho Kekkonen kirje 28.1.1973.....	190
Liite 48: Ote Esa Seppäsen teoksesta <i>UKK:n syvä jälki. Perintö vai painolasti?</i>	190
Liite 49: Ote Martti Häikiön teoksesta <i>Historia ja väärät profeetat. Kirjoituksia Suomen historian kipupisteistä</i>	191
Liite 50: Kappale <i>Kenen joukoissa seisot</i>	192
Liite 51: Ote Heikki Mäki-Kulmalan teoksesta <i>Taistolaisuuden harmaa kirja</i>	193
Liite 52: Ote Sirkka Ahosen artikkelista <i>Kohti osallistuvaa koulukulttuuria</i>	194
Liite 53: Ote teoksesta <i>Teinin kirja</i> (1971).....	196

1. Johdanto: oppimateriaalia lukioon

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tarjota oppimateriaalia lukion historian pakollisia kursseja varten. Nämä materiaalit antavat opettajalle hyödyllisiä välineitä demokratiakasvatukseen käsittelemällä demokratian historiaa eri aikakausina, eri paikoissa ja eri näkökulmista. Materiaalit tarjoavat katsauksen antiikin Ateenaan, demokratian uuteen nousuun 1700-luvulla, länsimaisen demokratian ja kansandemokratian vastakkainasetteluun 1900-luvulla, demokraattisten järjestelmien epäonnistumisiin erityisesti Euroopassa maailmansotien välillä ja kolmannessa maailmassa sekä demokratian historiaan Suomessa osana kansainvälistä historiallista kehitystä. Demokratian historia on kokonaisuutena niin laaja aihepiiri, että kaikkia siihen liittyviä ilmiöitä ei ole mahdollista käsitellä pro gradu -opinnäytetyön puitteissa; käsiteltävät aiheet on valittu sen perusteella, että ne ovat keskeisiä lukion historian opetussuunnitelman kannalta. Koska opinnäytetyö kuuluu yleisen historian oppiaineeseen, Suomen historiaa ei ole mahdollista käsitellä kovin laajasti. Tämän vuoksi käsiteltävien aiheiden ulkopuolelle on jätetty myös tiettyjä opetussuunnitelmassakin keskeisiä ilmiöitä, kuten vuoden 1918 tapahtumat.

Oppimateriaalipaketin tärkein tavoite on lisätä opiskelijoiden kiinnostusta demokraattiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vaikuttamiseen auttamalla heitä ymmärtämään kansanvaltaisen yhteiskuntajärjestelmän kehitystä ja erilaisia muotoja. Kysymykseen ”mitä demokratia on?” ei anneta yksiselitteistä vastausta, sillä käsite on aina ollut kiistanalainen ja kontekstisidonnainen. Sen sijaan opiskelijat saavat oppimateriaalin myötä mahdollisuuden muodostaa käsityksensä demokratiasta ja sen muutoksesta ajan myötä. Oppimateriaali pohjautuu *ankkuroidun opetuksen strategiaan*¹. Pyrkimyksenä on siis linkittää menneisyys ymmärrettävästi nykypäivään sekä mahdollisuuksien mukaan myös opiskelijoiden omaan elämään. Tämän vuoksi myös nuorten näkökulmaa ja nuorisoon liittyviä historiallisia kysymyksiä tuodaan esille. Nykypäivän tietoyhteiskunnassa koululla ei ole monopolia tiedon jakamiseen, vaan nuoret hankkivat informaatiota erilaisista lähteistä, ennen kaikkea median kautta. Tavoitteena onkin myös kehittää opiskelijoiden omaa kriittistä ajattelua ja kykyä soveltaa koulusta ja muista lähteistä saamiaan tietoja kokonaiskuvan hahmottamiseksi.

¹ Hakkarainen et al 2005, 274.

Koulun historianopetukselle on tyypillistä, että oppikirjat tarjoavat lähinnä sisältötietoa, kun taas historiallisen ajattelun edellyttämiä taitoja varten oppikirjojen tekijät tarjoavat lähinnä oheismateriaalia. Onkin olemassa vaara, että historian taidot jäävät opetuksessa lapsipuolen asemaan oppikirjan ja sen myötä sisältöjen näytellessä pääroolia. Vaikka sekä lukion että peruskoulun opetussuunnitelmien perusteet edellyttävät taitojen opettamista, sopivasta materiaalista on pulaa.² Tämän opinnäytetyön kaltaiselle, monipuolisesti historiallista ajattelua kehittäväälle oppimateriaalipaketille on siis tarvetta.

Oppimateriaalipaketin tehtävät havainnollistavat historiatiedon subjektiivisuutta ja antavat opiskelijoille valmiuksia suhtautua kriittisesti myös koulussa opetettavaan tietoon sekä muodostaa argumentteja erilaisen tutkimustiedon pohjalta. Lisäksi oppimateriaalin tarkoitus on edistää heidän kykyään hahmottaa historian muokkaamia ajattelutapoja ja rakenteita suomalaisessa, eurooppalaisessa ja globaalissa kontekstissa sekä määrittellä omaa identiteettiään ja henkilökohtaisia näkemyksiään suhteessa niihin. Haasteena on ennen kaikkea tieteellisen tiedon popularisoiminen sellaiseen muotoon, jossa se täyttää tieteellisyyden vaatimukset mutta on kuitenkin lukiolaisten sisäistettävissä, sekä opiskelijoiden aktivoiminen muodostamaan omia ajatuksia ja reflektoidaan niitä käsiteltäviin ilmiöihin. Materiaalin tavoitteena on myös tukea nuoria kiinnostumaan yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja aktiivisesta kansalaisuudesta demokraattisen yhteiskunnan jäseninä. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi opiskelijoita kannustetaan muodostamaan perusteltuja mielipiteitä ja keskustelemaan niistä keskenään. Tehtävissä analysoidaan historiallisia lähteitä kriittisesti ja monipuolisesti, mikä antaa nuorille valmiuksia käsitellä arkielämässään kohtaamaansa ajankohtaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä koskevaa informaatiota yhtä lailla kriittisesti ja rakentavasti.

Materiaalipakettiin sisältyy kolmenlaista aineistoa: tehtäviä, ohjeita ja lähteitä. Lähteet, jotka ovat opinnäytetyön liitteinä, ovat esimerkiksi tietoiskuja, tapahtumakuvauksia, uutisia, kuvia, otteita tutkimuksista, alkuperäislähteitä tai muita dokumentteja. Niiden tarkoitus on toimia taustamateriaalina tehtäville. Vieraskielisistä lähteistä otetun materiaalin tekijä on kääntänyt suomeksi, jotta se olisi helpommin kaikkien opiskelijoiden ymmärrettävissä. Ohjeosuudet ovat eräänlainen ”opettajan opas”, joka

² Rantala 2005, 4-5.

sisältää esimerkiksi huomioita tehtävien mahdollisista arviointiperusteista sekä käytännön ohjeet tehtävien toteuttamiseen, kuten tietoa tarvittavista välineistä, lähteistä ja mahdollisista erityisjärjestelyistä. Suuri osa tehtävistä on luonteeltaan sellaisia, ettei niihin voida katsoa olevan yhtä oikeaa vastausta. Sen sijaan opiskelijan suoritus voidaan arvioida onnistuneeksi, mikäli hän osoittaa kykyä esimerkiksi soveltaa annettuja ja valmiiksi osaamia tietoa, eläytyä historialliseen tilanteeseen, hahmottaa syy-seuraussuhteita, ajatella kriittisesti tai ymmärtää historiallisen ilmiön merkitys nykypäivän maailmassa. Ohjeissa kerrotaan tehtävien tärkeimmät tavoitteet ja huomioita siitä, millaiset opiskelijoiden tuottamat ratkaisut varmuudella toteuttaisivat näitä tavoitteita. On kuitenkin ymmärrettävä, että opiskelijat saattavat myös löytää tehtäviin erinomaisia ratkaisuja, joita opettaja tai tämän oppimateriaalin tekijä eivät ole osanneet ottaa huomioon. Näin ollen on tärkeää, että materiaalia käyttävä opettaja soveltaa arvioinnissaan samoja kriittisen ajattelun ja soveltavan ongelmanratkaisun periaatteita, joita vaaditaan tehtäviä suorittavilta opiskelijoilta. Osa tehtävistä voidaan arvostella perinteisesti pisteyttämällä tai arvosanalla, jolloin niitä voidaan käyttää kurssikokeessa tai erillisenä kurssiarvosanaan vaikuttavana esseenä. Useat tehtävistä ovat kuitenkin luonteeltaan soveltavia ja tarkoitettu historiallisten tietojen ohella myös aktiivisen kansalaisen taitojen oppimiseen. Näissä tapauksissa on suotavaa, että opettaja arvioi tehtävät arvosanan sijasta tai sen lisäksi antamalla rakentavaa palautetta suullisesti tai kirjallisesti. Opiskelijalla tulisi aina olla mahdollisuus halutessaan keskustella tehtävistä ja niiden arvioinnista opettajan kanssa. Tällöin opiskelija saa tukea minäkäsityksensä kehittymiseen sellaiseksi, että hän kokee voivansa olla aktiivinen yhteiskunnallinen toimija ja sellaisena tärkeä osa yhteiskuntaa.³

Tehtävät voidaan jakaa karkeasti kolmeen ryhmään. Aktivoivan opetuksen malliin⁴ perustuvat *johdantotehtävät* ovat tehtäviä, joissa kartoitetaan opiskelijoiden ennakkotietoja ja arkiajatteluun perustuvia käsityksiä, olivat ne tieteellisen käsityksen mukaan totuudenmukaisia tai eivät. Tällaiset tehtävät mahdollistavat opiskelijan käsitteellisen ajattelun kehittymisen kohti tieteellistä ajattelutapaa, kun opettaja osaa ottaa huomioon myös oppijoiden aikaisemmat käsitykset⁵. Johdantotehtävien avulla on myös mahdollista herättää opiskelijoiden kiinnostusta teemaa kohtaan sekä tarjota

³ Ks. Törmä 2011, 16, 45-46; Virta 2002, 58.

⁴ Ks. Hakkarainen et al 2005, 272-273

⁵ Ks. Hakkarainen et al 2004, 101.

pehmeä lasku ennen tietopainotteisen sisällön käsittelyä aihekokonaisuuden käsittelyn alkuvaiheessa. Niiden tavoitteena on myös luoda paineeton oppimisympäristö, jossa epäonnistumista ei tarvitse pelätä eikä osallistuminen edellytä asiasisältöjen täydellistä hallintaa. *Sisältötehtävät* keskittyvät jonkin yksittäisen, teemaan liittyvän aiheen käsittelyyn, ja ne perustuvat tyypillisesti lähteiden analysointiin ja hyödyntämiseen. *Yhteenvetotehtävät* puolestaan ovat soveltavia ja luovuutta vaativia tehtäviä. Nämä tehtävät soveltuvat teeman käsittelyn loppuvaiheeseen tai kurssin lopussa tapahtuvaan kertaamiseen, jolloin opiskelijoilta voidaan vaatia kurssilla käsiteltyjen asiasisältöjen hallintaa ja kykyä niiden soveltamiseen.

Oletuksena on, että opiskelijoilla on käytössään muistiinpanovälineet ja luokassa taulu, piirtoheitin tai dokumenttikamera, joten näitä ei ole erikseen mainittu, vaikka niitä tarvittaisiinkin tehtävien suorittamiseen. Materiaalia ei ole sidottu tiettyyn tuntimäärään tai järjestykseen, vaan tarkoitus on, että historianopettaja voi poimia paketista yksittäisiä tehtäviä tai kokonaisuuksia sen mukaan, miten ne kurssisuunnitelmaan sopivat. Ryhmällä oletetaan olevan käytössään oppikirja tai muu yleisesitys kurssin sisällöstä, joten perustietojen antamisen sijasta materiaali mahdollistaa oppisisältöjen sekä historian taitojen syventämisen ja soveltamisen. Materiaali liittyy ensisijaisesti kolmen pakollisen historiankurssin sisältöön, mutta ei ole millään muotoa näihin sidottu, vaan on käytettävissä missä tahansa koulun yhteiskunnallisia tavoitteita tukevassa opetuksessa. Nämä kurssit ovat HI2 Eurooppalainen ihminen, HI3 Kansainväliset suhteet sekä HI4 Suomen historian käännekohtia.

Oppimateriaalipaketti on ns. kansiogradu, joka on yksi Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan hyväksymistä opinnäytesuoritustyypeistä. Kielten laitoksella tällaisia oppimateriaalipaketteja on tehty joitakin kymmeniä, mutta historian ja etnologian laitoksella tämä opinnäytetyö on ensimmäinen laatuaan.

2. Nuoret, opetus ja demokratia

2.1 Nuorten asenteet vaikuttamista kohtaan

Vuonna 2009 toteutetun ICCS-tutkimuksen mukaan kahdeksaluokkalaisten suomalaisnuorten yhteiskunnallinen tietämys on maailman kärkitasoa. Osaaminen ei

myöskään ole keskittynyt vain parhaille oppilaille, vaan se on jakautunut kansainvälisessä vertailussa tasaisesti.⁶ Nuoret osaavat siis vastata faktatietoa vaativiin asiakysymyksiin.

Tulokset ovat kuitenkin täysin päinvastaisia, kun tarkastellaan nuorten asenteita ja kiinnostusta yhteiskunnallista vaikuttamista kohtaan. Selvä enemmistö suomalaisnuorista ei ole kiinnostunut poliittisista ja yhteiskunnallisista kysymyksistä, ympäristökysymyksiä lukuun ottamatta.⁷ Voidaan siis sanoa, että yhteiskunnallisen vaikuttamisen osalta tietävät ja taitavat suomalaisnuoret ovat omaksuneet syrjäytyneiden asenteet.⁸ Tutkimuksen mukaan suomalaisnuoret myös aliarvioivat oman tietämyksensä politiikasta, ja vain 40 prosenttia uskoo, että kykenee aikuisena osallistumaan politiikkaan. Yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumista tai sen seuraamista ei myöskään koeta helpoksi, sillä Suomessa nuoret arvioivat kykynsä osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan heikommiksi kuin yhdessäkään muussa tutkimukseen osallistuneessa maassa.⁹ Samalla kuitenkin 85 prosenttia uskoo itse osallistuvansa aikuisena yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen äänestämällä, ja selvä enemmistö myös pitää äänestämistä tärkeänä hyvän kansalaisen ominaisuutena.¹⁰ Vain noin joka kymmenes suomalaisnuori keskustelelee politiikasta tai yhteiskunnallisista asioista ystäviensä tai vanhempiensa kanssa vähintään viikoittain, kun kansainvälisessä vertailussa näin tekee keskimäärin joka neljäs. Suurin osa suomalaisnuorista ei keskustele tällaisista asioista juuri koskaan.¹¹ Myös yhteiskunnallisten järjestöjen toimintaan osallistumisessa suomalaiset nuoret ovat kansainvälisesti heikkoja, eivätkä he koe pystyvänsä vaikuttamaan tärkeiksi katsomiinsa asioihin perinteisen järjestäytyneen toiminnan kautta.¹² Sen sijaan suurin osa suomalaisnuorista voisi vaikuttaa ostoboikotilla tai kirjoittamalla sanomalehden yleisönosastoon.¹³ Kansalaisten oikeuksista sananvapaus ja sekä taloudellinen, etninen että sukupuolten tasa-arvo ovat nuorille tärkeitä.¹⁴

⁶ Suoninen 2010, 30.

⁷ Suoninen 2010, 47, 49.

⁸ Suutarinen 2002, 55.

⁹ Suoninen 2010, 53-57.

¹⁰ Suoninen 2010, 95, 98.

¹¹ Suoninen 2010, 61-64.

¹² Suoninen 2010, 84-87.

¹³ Suoninen 2010, 91-92.

¹⁴ Suoninen 2010, 106, 114, 118.

Tulokset ovat ristiriitaisia. Suomalaisnuorilla on periaatteessa paljon tietoa yhteiskunnasta, ja demokratian edustama arvomaailma on heille tärkeä. He myös uskovat osallistuvansa aikuisena politiikkaan äänestämällä. Samalla he eivät kuitenkaan ole kiinnostuneita yhteiskunnallisista kysymyksistä, eivätkä koe kykenevänsä osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan. Osittain kyse on kansainvälisestä ilmiöstä, jossa demokraattisten, vauraiden ja hyvinvoivien maiden nuoret eivät pohdi yhteiskunnallisia kysymyksiä, koska eivät itse kohtaa arjessaan suuria yhteiskunnallisia ongelmia¹⁵. On huomattava, että kyselyyn vastaajat olivat kahdeksaslukkalaisia, eikä tulosten siis voi suoraan päätellä olevan suoraan sovellettavissa lukiolaisiin. Ottaen huomioon Suomen kansainvälisesti verrattuna matalan yhteiskunnallisen kiinnostuksen tason on kuitenkin perusteltua uskoa, että lukiolaistenkin yhteiskunnallisessa aktiivisuudessa olisi parantamisen varaa.

Nuorten kiinnostus ja luottamus politiikkaa ja yhteiskunnallista vaikuttamista kohtaan on tutkimusten mukaan vähentynyt kaikissa teollisuusmaissa, minkä seurauksena he uhkaavat jäädä päätöksenteon ulkopuolelle. Ilmiöstä voidaan käyttää nimitystä *demokratiavaje*.¹⁶ On huomattava, että Suomessa kiinnostus poliittiseen vaikuttamiseen on heikentynyt erityisesti nuorten keskuudessa, mutta myös muiden ikäluokkien parissa. Eräs syy tähän on laaja yhteiskunnallinen rakennemuutos: kylmän sodan puolueettomassa ja nykytilanteeseen verrattuna kansainvälisesti eristyneessä, maatalouteen ja savupiipputeollisuuteen nojaavassa Suomessa poliittisten puolueiden kannatus perustui vahvasti yhteiskunnan luokka- ja sektorijakoon. Nuortenkin äänestyskäyttäytyminen perustui yleensä tällaisen oman sosiaalisen ryhmän etujen ajamiseen, kun perhe, ikätoverit ja poliittisesti sitoutuneet tiedotusvälineet siirsivät poliittiset asenteet eteenpäin ja vahvistivat niitä. Perinteisesti ideologiset teollisuus- ja maatalousväestöt ovat kuitenkin supistuneet, ja tilalle on tullut suuri, kansainvälistyvä keskiluokka, joka ei samalla tavalla koe keskiluokkaisuuttaan poliittisena kysymyksenä. Osalle nuorista jättäytyminen puoluepoliittisen vaikuttamisen ja äänestämisen ulkopuolelle onkin jopa tietoinen poliittinen kannanotto. Nämäkin nuoret saattavat kuitenkin pyrkiä vaikuttamaan henkilökohtaisilla elämänvalinnoillaan, esimerkiksi ostopäätöksensä kautta.¹⁷

¹⁵ Suoninen 2010, 150.

¹⁶ Kerr 1999, 277-278.

¹⁷ Ks. esim. Jääsaari & Martikainen 1991, 8-10; Hellsten 2003, 62.

On myös huomattava, että kyse on pitkäaikaisesta trendistä: nuorten äänestysaktiivisuuden merkittävä lasku alkoi jo 1980-luvulla, eikä se ollut vanhempien ikäryhmien tasolla edes äärimmäisen politisoituneena pidetyllä 1960-luvulla.¹⁸ Toisaalta ainakin osa nuorista on yhteiskunnallisesti aktiivisia. Vaikka nuorten äänestysaktiivisuus onkin laskenut, ainakin globalisaatiokriittisessä liikkeessä ja ympäristöliikkeessä merkittävä osa toimijoista on nimenomaan nuoria. Usein näiden liikkeiden toimintatapoihin kuuluvat myös suora toiminta ja mielenosoitukset, eivätkä ne siis rajoita keinovalikoimaansa parlamentaariseen politiikkaan.¹⁹ Tämä tukee ICCS-tutkimuksen tuloksia siitä, että ympäristökysymykset ovat nuorille erityisen tärkeitä yhteiskunnallisia kysymyksiä.

Nuorten poliittinen käyttäytyminen myös eroaa vanhempien sukupolvien totutuista tavoista. Äänioikeuttaan käyttävien nuorten äänestyspäätöksissä painavat myös entistä enemmän jälkimaterialistiset arvovalinnat: valinta tehdään yhä useammin arvoliberaalien ”pehmeiden arvojen” ja uuskonservatiivisen kurin ja järjestyksen välillä, ei perinteiseen tapaan vasemmiston ja oikeiston välillä. Jotkut nuoret äänestäjät kokevat, että puolueet eivät välttämättä tarjoa ratkaisuja tällaisiin kysymyksiin. Poliittisesti aktiiviset nuoret eivät kuitenkaan pääasiassa jätä äänestämättä, vaan monet heistä täydentävät parlamentaarista vaikuttamista ulkoparlamentaarisin keinoin, kuten mielenosoitusten, ostoboikottien, internetissä vaikuttamisen ja joissain tapauksissa myös laittoman toiminnan avulla. Näistä nuorisoaktivisteista osa on alaikäisiä, mikä osoittaa, että yhteiskunnallinen vaikuttaminen ei rajoitu ainoastaan äänioikeutettuihin. Arkisista henkilökohtaisista kulutustottumuksista on myös tullut entistä tärkeämpi tapa pyrkiä muuttamaan yhteiskunnallisia oloja. Kuitenkin merkittävä osa 18-30 -vuotiaista äänioikeutetuista, peräti neljäsosa, ei osoita minkäänlaista kiinnostusta poliittiseen vaikuttamiseen. Nuorten tärkeimpiä syitä jättää äänestämättä ovat käsitys politiikasta likaisena pelinä, tiedon puute vaihtoehdoista sekä yksinkertaisesti välinpitämättömyys koko asiasta.²⁰ Kyse ei kuitenkaan ole vain siitä, että poliittisesti passiiviset nuoret ikääntyessään kiinnostuisivat yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja ryhtyisivät aktiivisiksi äänestäjiksi, kuten vielä ennen 2000-lukua tapahtui. Matala äänestysaktiivisuus onkin muodostunut nuoremmille ikäryhmille erityiseksi

¹⁸ Jääsaari & Martikainen 1991, 167-168.

¹⁹ Helve 2001, 33-34.

²⁰ Hellsten 2003, 76-80.

sukupolviirteeksi.²¹ Lisäksi monet nuoret ovat itse omaksuneet käsityksen, jonka mukaan heidän ikäluokalleen on tyypillistä, normaalia eikä välttämättä haitallista olla olematta kiinnostunut politiikasta.²² Tällainen käsitys vahvistaa itse itseään; mitä useampi nuori uskoo, etteivät nuoret äänestä, sitä useampi heistä jättää äänestämättä, jolloin uskomus muuttuu todeksi.

Eräs mahdollinen syy alaikäisten nuorten poliittiseen passiivisuuteen on kokemus siitä, että heillä ei ole todellisia vaikutusmahdollisuuksia, sillä vallanpitäjät eivät ota heidän näkemyksiään ja tarpeitaan huomioon heidän ikänsä vuoksi. Nuoret kyllä toteuttavat kansalaisuuttaan mikrotasolla esimerkiksi kertomalla näkemyksistään internetissä, mutta eivät vakiintuneiden demokraattisten prosessien sisällä. Nuoret kokevat, että heitä ei pidetä todellisina kansalaisina, joilla olisi oikeus vaikuttaa elinympäristönsä asioihin. Jos päätöksiä tekevät poliittiset instituutiot kuten kunnanvaltuustot tekevät heitä koskevia päätöksiä, niissä nuoria usein käsitellään ongelmallisena ja kiinnostuksen kohteiltaan yhdenmukaisena ryhmänä, jonka ”rauhottamiseksi” tarjotaan aikuisten suunnittelemlia ja toteuttamia ratkaisuja, jotka todellisuudessa hyödyttävät vain rajallista osaa nuorista. Onkin mahdollista, että alaikäiset nuoret olisivat kiinnostuneempia yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, jos he pääsisivät konkreettisemmin vaikuttamaan itseään koskeviin julkisen vallan toimenpiteisiin. Toisaalta nuorten mahdollisuuksia aktiiviseen kansalaisuuteen heikentää myös se, että heidät lokeroidaan liian tiukasti omaan kategoriaansa, johon kuuluvilla kansalaisilla ei katsota olevan potentiaalia toimia rakentavana ja hyödyllisenä osana koko yhteisöä.²³ Tätä näkemystä tukee myös ICCS-tutkimus, jonka perusteella nuorille tärkeät demokraattiset arvot eivät liity yksinomaan nuorten itsensä asemaan yhteiskunnassa. Nuorten ottaminen mukaan yhteiskunnalliseen keskusteluun tarkoittaisi siis myös sitä, että nuoret voisivat ottaa kantaa laajempiinkin yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

2.2 Demokratiakasvatus, opetussuunnitelmat ja historianopetus

2.2.1 Miksi demokratiakasvatusta tarvitaan?

²¹ Wass 2003, 126.

²² Wass 2007, 129.

²³ Weller 2007, 129-131, 146-153, 159, 172.

Demokraattinen yhteiskunta voi toimia vain, jos sen jäsenet, jotka valitsevat itse päättäjensä, ovat koulutettuja. Demokratia on kuitenkin enemmän kuin pelkkä hallintomuoto; se on elämäntapa, joka mahdollistaa yksilön vapaan toiminnan vuorovaikutuksessa yhteisönsä kanssa. Jotta kansalaiset eivät jäisi yhteiskuntaluokkansa ja sosiaalisen asemansa vangeiksi, vaan pystyisivät vaikuttamaan omaan elämäänsä ja ympäristöönsä, kaikilla on oltava mahdollisuus kasvaa aloitteellisiksi toimijoiksi. Demokraattisen ihanteen mukaista on odottaa yhteiskunnan jokaiselta yksilöltä vastuuta yhteisistä asioista. Kasvatusjärjestelmän tuleekin olla sellainen, että sen kautta yksilöistä tulee kyvykkäitä tuottamaan rakentavaa yhteiskunnallista muutosta.²⁴ Demokraattisen järjestelmän olemassaolo edellyttää, että sen jäsenet kykenevät kriittiseen ajatteluun, jotta he pystyisivät kontrolloimaan vallanpitäjiä sen sijaan, että vallanpitäjät kontrolloisivat heitä. Kansalaisten on myös kyettävä ymmärtämään, mistä yhteiskunnallisessa päätöksenteossa tarjolla olevissa vaihtoehdoissa on todella kyse, jotta he voivat osallistua rakentavasti tähän päätöksentekoprosessiin. Nämä taidot eivät kehity ihmiselle myötäsytisesti, vaan ne muodostuvat kasvatuksen kautta.²⁵

Koulutusjärjestelmän tehtävänä on siis kasvattaa lapsista ja nuorista kansalaisia, jotka kykenevät ottamaan paikkansa yhteiskunnassa. Näin ollen ei voida pitää riittävänä, että nuoret oppivat kritisoimaan ja kyseenalaistamaan vallitsevia käytäntöjä, vaan heidän täytyy myös oppia suunnittelemaan ja rakentamaan yhteiskunnasta entistä parempi. Demokratia on olennainen osa suomalaista yhteiskuntaa; myös perustuslaki lupaa, että ”kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen²⁶ ”. Näin ollen koulutusjärjestelmän merkitystä demokratiaan kasvamisen mahdollistajana ei pidä vähätellä. Ison-Britannian opetusministeriön asettaman työryhmän mukaan demokratian ja kansalaisuuden opetus on sekä koululle että koko kansakunnalle niin tärkeää, että se tulisi ulottaa kaikkiin oppilaisiin 5-vuotiaista lähtien.²⁷ Myös Suomen hallitus on ryhtynyt toimenpiteisiin asian suhteen: vuonna 2016 voimaan tulevaa perusopetuksen tuntijakoon lisätään kaksi vuosiviikkotuntia yhteiskuntaoppia vuosiluokille 4-6, jotta nykyistä nuoremmat oppilaat saisivat opetusta yhteiskunnallisen vaikuttamisen periaatteista ja osallistumaan ja vaikuttamaan oppimisesta. Uudistuksen tavoitteena on vahvistaa yhteiskunnallista ja

²⁴ Dewey 1966, 87-88, 99, 122.

²⁵ Puolimatka 1995, 72-73.

²⁶ Suomen perustuslaki, 2 §

²⁷ Kerr 1999, 277-278.

arvokasvatusta sekä kasvattaa suomalaisten nuorten heikkoa kiinnostusta yhteiskunnallisiin asioihin.²⁸

Koulu on olennainen osa nuorten elinympäristöä ja heidän elämäänsä voimakkaasti vaikuttava yhteiskunnallinen instituutio. Niinpä voidaan ajatella, että demokratiakasvatuksen nimissä nuorilla tulisi olla mahdollisuus opetella yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja myös kouluyhteisössään. Suomessa nuorison yhteiskunnallinen aktiivisuus kasvoikin 1970-luvulla lisäten myös nuorten vaikutusmahdollisuuksia omissa oppilaitoksissaan, mutta toiminta puoluepolitisoitui voimakkaasti ja aiheutti asemastaan kiinni pitävien opettajien keskuudessa vastarintaa. Tämän seurauksena kouluissa palattiin 1980-luvulle mennessä muodolliseen neutraaliuteen, jonka perusteella opetukseen liittyvät poliittiset ja ideologiset kysymykset on häivytetty pois näkyvistä. Nykyisin Suomen koulujärjestelmässä yhteiskunnallisten sisältöjen käsittely on kansainvälisessä vertailussa vähäistä, ja nuoret kokevat, että heillä ei ole koulussa sananvaltaa itseensä ja ympäristöönsä vaikuttavissa kysymyksissä.²⁹ Huonot kokemukset 1960-70 -lukujen ylilyönneistä saattavat osaltaan edelleen vaikuttaa opettajien asenteisiin demokratiakasvatusta kohtaan. Nuoria pyritään yhtä aikaa sekä aktivoimaan yhteiskunnallisiksi vaikuttajiksi, että estämään liian radikaalien toimintatapojen syntyminen. Tämä johtaa siihen, että nuorten vaikuttamismahdollisuudet rajataan eräänlaiselle ”hiekkalaatikolle”, jolloin toiminnalla ei ole todellista uskottavuutta.³⁰

Nuoret ovat pääosin tyytyväisiä ja luottavaisia hyvinvointiyhteiskunnan, oikeusvaltion ja demokratian toimimiseen Suomessa. Samalla he kokevat, että yksilöllä ei ole paljoakaan vaikutusvaltaa, mutta sillä ei ole suurta negatiivista merkitystä, sillä asiat säilyvät hyvinä kuin itsestään. Suomalaisnuoret luottavat valtioon, mutta eivät politiikkaan, vaikka juuri poliittisten puolueiden viitekehyksessä tehdyt poliittiset päätökset ohjaavat valtion toimintaa. Tällainen käsitys ei ole rakentava demokraattisen yhteiskunnan ylläpitämisen kannalta: demokraattisten instituutioiden ja käytäntöjen toiminta edellyttää, että kansalaiset todella osallistuvat päätöksentekoon ja vaikuttamiseen. Asiasta ovat yhtä mieltä sekä ne, joiden mielestä demokraattinen

²⁸ OKM 2012, Valtioneuvoston asetus 28.6.2012.

²⁹ Suutarinen 2000, 36-39; Rautiainen & Rähä 2012, 10-11, 14.

³⁰ Hansen 2007, 101-102.

yhteiskunta vaatii jäsentensä monipuolisesti aktiivista kansalaisuutta, että ne, jolle riittää äänestäjän etuja valvovien edustajien valitseminen päättäjäiksi: ei ole takeita siitä, että yhteiskunnalliset olot säilyvät kansalaisten enemmistön mielestä suotuisina, ellei tämä enemmistö työskentele asiantilan säilyttämiseksi. Nuoret myös vierastavat yhteistoiminnallista ja organisoitua toimintaa, vaikka joukossa yksilöiden vaikutusmahdollisuudet olisivat huomattavasti suuremmat kuin yksin. Nuorille organisoitua joukkotoimintaa läheisempi omilla kulutusvalinnoilla vaikuttaminen ei ole negatiivinen ilmiö, mutta se ei riitä, jos tavoitteena on sosiaalista uudet sukupolvet ottamaan vastuuta yhteiskunnallisesta päätöksenteosta.³¹

Huolestuttava ilmiö on myös nuorten jakautuminen toisaalta yhteiskunnallisesti aktiivisiin, jotka asennoituvat positiivisesti yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja toteuttavat kansalaisuuttaan niin kansalaisjärjestöissä kuin äänestämälläkin, ja toisaalta passiivisiin, jotka pitävät politiikkaa luotaantyöntävänä, likaisena pelinä. Suuri osa nuorten asenteista perustuu kotona opittuihin arvoihin ja käsityksiin, ja vaikutusta on myös vapaa-ajan harrastuksilla ja järjestötoiminnalla.³² Kotoa saatuun yhteiskunnallista kiinnostusta ja aktiivisuutta kasvattavaan sosiaaliseen pääomaan vaikuttavat esimerkiksi kotiin tilattavat lehdet, vanhempien koulutustaso ja työssäkäynti. Mielekkään opetuksen avulla koulun on kuitenkin mahdollista kasvattaa nuorten yhteiskunnallista tietämystä ja aktiivisuutta, erityisesti niiden nuorten osalta, joiden koti on poliittisesti passiivinen.³³ Jos siis halutaan kasvattaa nuorten yhteiskunnallista aktiivisuutta laajemmin kuin vain valmiiksi aktiivisimpien osalta, on demokratiakasvatukselle tarvetta koko koulutusjärjestelmässämme.

Aktiiviseen kansalaisuuteen demokraattisessa yhteiskunnassa kuuluu myös erilaisten kansalaisjärjestöjen toiminta. Kansalaisjärjestöjen puitteissa tapahtuu huomattavan paljon oppimista. Näissä ympäristöissä oppiminen toteutuu usein konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaisesti: sen sijaan, että yksilöt vain ottaisivat vastaan informaatiota ja tallentaisivat sen mieleensä, oppiminen tapahtuu aktiivisen toiminnan ja sosiaalisten prosessien kautta. Järjestöissä tapahtuva kansalaisoppiminen edistää kansalaisten valmiuksia osallistua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, mutta myös

³¹ Tomperi & Piattoeva 2005, 255-256.

³² Tomperi & Piattoeva 2005, 257.

³³ Nurmi 2002, 66-70, 88.

esimerkiksi työelämään. Samalla kansalaisella on mahdollisuus saada positiivisia kokemuksia osallisuudesta ja demokraattisista arvoista.³⁴ Kansalaisjärjestötoiminta siis tukee nuorten kasvua aktiivisiksi ja sivistyneiksi kansalaisiksi. Näin ollen voidaan ajatella, että kannustaessaan nuoria osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan kolmannen sektorin järjestöissä, koulu samalla kannustaisi heitä oppimaan yhteiskunnallisia tietoja ja taitoja myös formaalin opetusjärjestelmän ulkopuolella. Tämä puolestaan edistäisi epäsuorasti opetussuunnitelmissa esitettyjen opetuksellisten tavoitteiden toteutumista ja kasvattaisi nuorten yleissivistystä.

2.2.2 Demokratiakasvatus opetussuunnitelmissa

Nuorten kansalaisten yhteiskunnalliseen passivoitumiseen on viime vuosina pyritty puuttamaan niin Suomessa kuin yleisemminkin länsimaissa korostamalla yhteiskunnallista opetusta (*citizenship education, civic education*) kouluissa. Suomessa yhteiskunnallisia aineita opetetaan kansainvälisesti verrattuna niukasti. Sen sijaan demokratiakasvatus on sijoitettu oppiaineet läpäisevään aihekokonaisuuteen.³⁵

Demokratia mainitaan sekä perusopetuksen että lukion opetussuunnitelman perusteissa osana opetuksen arvopohjaa. Myös valtioneuvoston asetuksessa lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta demokratia ja aktiivinen kansalaisuus nostetaan esille: ”Opetuksen pitää kannustaa opiskelijaa toimimaan opiskeluyhteisössä ja yhteiskunnassa paikallisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti. Tavoitteena on, että opiskelija oppii edistämään yhdessä muiden kanssa ihmisoikeuksia, demokratiaa, tasa-arvoa ja kestävää kehitystä.”³⁶ Demokratia ja kansalaisvaikuttaminen kuuluvat niin peruskoulussa kuin lukiossakin Kansalaisuus ja yrittäjyys – aihekokonaisuuteen, jonka tulisi näkyä paitsi oppiaineissa, myös koulun toimintakulttuurissa. Eniten teemaan liittyviä sisältöjä käsitellään yhteiskuntaopissa, jota lukiossa on kaksi pakollista kurssia: yhteiskuntatieto ja taloustieto. Yhteiskuntatieto-kurssiin sisältyvät mm. demokratia, yhteiskunnalliset vaikutusmahdollisuudet ja poliittiset järjestelmät.³⁷

³⁴ Harju 2003, 55, 111.

³⁵ Tomperi & Piattoeva 2005, 260-263.

³⁶ Opetushallitus 2004, 14; Opetushallitus 2003, 12, 248.

³⁷ Opetushallitus 2004, 40; Opetushallitus 2003, 25, 184-185. Peruskoulun aihekokonaisuuden nimi on Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys, lukiossa Aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys.

Nykypäivän yhteiskunta ei ole kuitenkaan ilmestynyt tyhjästä, vaan se on kehittynyt nykyiseen muotoonsa historiallisten aatteiden, tapahtumien ja päätösten seurauksena. Tämä mainitaan myös yhteiskuntaopin opetussuunnitelman perusteissa, mutta tarkemmin näitä muutosprosesseja käsitellään koulun historianopetuksessa. Lukion historianopetuksen tavoitteeksi on asetettu, että opiskelija ”näkee nykyhetken historiallisen kehityksen tuloksena ja tulevaisuuden lähtökohtana, kykenee suhteuttamaan oman aikansa ja itsensä historian jatkumoon ja näin rakentamaan historiatietoisuuttaan”. Historia on myös avoimen yhteiskunnallinen aine: opiskelija ”saa aineksia ihmisoikeuksia ja demokratiaa arvostavan maailmankuvan luomiseen sekä toimintaan vastuullisena kansalaisena”.³⁸

Opetussuunnitelmien perusteissa demokratiakasvatus on siis periaatteessa hyvin edustettuna. Positiivisten tavoitteiden käytännön toteutusta on kuitenkin kritisoitu. Aktiivisen kansalaisuuden teemoja ei käsitellä ensimmäisten viiden kouluvuoden aikana lainkaan, vaikka aktiiviseksi ja osallistuvaksi kansalaiseksi kasvaminen on elinikäinen prosessi. Aktiivisen kansalaisuuden sijasta lapsille opetetaan kansalaistaitoina hyvää käytöstä ja tottelevaisuutta. Yläkoulun ja lukion demokratiakasvatus puolestaan ei ”läpäisevänä aihekokonaisuutena” ole suoraan kenenkään opettajan vastuulla, jolloin se on helppo sivuuttaa ja unohtaa. Lisäksi kokonaisuuteen liitetty yksilökeskeinen ja epäpoliittinen yrittäjyyskasvatus saa yhä enemmän painoarvoa.³⁹ Niin opetussuunnitelmaan tehdyt muutokset kuin niitä kohtaan esitetty kritiikkikin on mahdollista tulkita kahden erilaisen demokratiäkäsityksen keskinäisen kamppailun valossa: ”liberaalidemokraattisen” käsityksen mukaan aktiivinen kansalainen on ennen kaikkea itsenäinen yksilö, jonka tärkeimmät vaikuttamiskanavat ovat taloudellinen toiminta vapailla markkinoilla ja äänestämisen edustuksellisen demokratian instituutioiden puitteissa; ”radikaalidemokratia” puolestaan painottaa kansalaisten yhteisöllisen toiminnan merkitystä poliittisesti, sosiaalisesti ja kulttuurillisesti monipuolisen kansalaisyhteiskunnan kentällä.⁴⁰

2.2.3 Demokratiakasvatuksen mahdollisuudet historianopetuksessa

³⁸ Opetushallitus 2003, 176, 184.

³⁹ Tomperi & Piattoeva 2005, 262-264.

⁴⁰ Ks. esim. Kennedy 2008, 484.

Historian tuntemus on välttämätöntä poliittisen ymmärryksen kehittymiselle, ja historian oppiaineena voidaan katsoa vaikuttavan myönteisesti demokraattisen yhteiskunnan rakentamiseen monella tapaa. Historian kautta yhteisö saa yhteisen muiston siitä, missä se on ollut, mitkä sen ydinarvot ovat ja millaiset menneisyydessä tehdyt valinnat selittävät nykypäivän olosuhteita. Yhteiskunnan poliittisia, sosiaalisia tai moraalisia kysymyksiä ei ole mahdollista ymmärtää ilman niiden historiallisen taustan tuntemista. Näin ollen historian opiskelu on edellytys valistuneiden päätösten tekemiselle ja sitä myötä rakentavalle osallistumiselle demokraattisen yhteiskunnan prosesseihin ja instituutioihin, minkä pitäisi olla demokraattisten arvojen mukaan mahdollista kaikille kansalaisille.⁴¹

Historian opiskelu myös valmentaa kohtaamaan tulevan, sillä ”historia on ainoa laboratorio, jossa voimme tehdä kokeita ajattelun seurauksista”. Historia avaa opiskelijoille oven inhimillisen kokemusmaailman laajaan arkistoon paljastaen valtavan skaalan ratkaisuja, jotka yksilöt ja yhteisöt ovat tehneet vastauksena kohtaamiinsa ongelmiin, mukaan lukien tehdyistä valinnoista koituneet seuraukset. Tutkimalla näitä menneisyyden tuloksia nuoret saavat syvemmän ymmärryksen nykypäivän päätösten vaihtoehtoista ja niiden todennäköisistä vaikutuksista. Näin ollen kansalaisten käytössä on laajempi varasto tietoa poliittisten päätösten tueksi kuin pelkästään nykypäivän maailman tunteminen mahdollistaisi, jolloin he pystyvät tekemään paremmin perusteltuja poliittisia valintoja. Historia myös selittää nykypäivän yhteiskunnallisten kysymysten alkuperän. Niin politiikka, kansanryhmien suhteet, yhteiskunnalliset asenteet kuin talouden muodotkin ovat muuttuneet ajan myötä, ja näiden muutosten ymmärtäminen auttaa nykypäivän kansalaisia päättämään, mitä elementtejä he haluavat säilyttää ja mitä muuttaa. Oppiessaan historiallisista ilmiöistä ja tapahtumista opiskelijat myös oppivat ymmärtämään sosiaalisen maailman elementtien välisiä suhteita ja sitä, kuinka muutokset yhdellä yhteiskunnan osa-alueella saattavat aiheuttaa seurauksia muihinkin.⁴²

On kuitenkin aina myös muistettava, että nykypäivän ja menneisyyden kysymykset eivät ole identtisiä keskenään. Eräs opiskelijalle tärkeistä taidoista onkin erottaa nykypäivän kannalta merkitykselliset historialliset ennakkotapaukset sellaisista, jotka

⁴¹ Barton & Levstik 2008, 356; National Council for History Standards 1995, 301.

⁴² *ibid.*

eivät mahdollisesta pintapuolisesta samankaltaisuudestaan huolimatta todellisuudessa kelpaa välineiksi ajankohtaisten päätösten tekemiseen. Näin ollen opiskelijoiden tulee ymmärtää riittävän hyvin ne historialliset olosuhteet, joissa kyseiset ratkaisut on tehty. Historiasta voidaan oppia myös, että päätösten tekeminen värien historiallisten analogioiden perusteella johtaa negatiivisiin seurauksiin.⁴³ Historian opettaminen itsessään ei kuitenkaan riitä aktiivisen kansalaisuuden ja demokraattisen vaikuttamisen herättämiseen. Tarvitaan konkreettisia toimenpiteitä, joiden avulla historian merkitys nykypäivän todellisuudelle ja tulevaisuuden rakentamiselle voidaan tehdä näkyviksi.⁴⁴

Menneiden tapahtumien erottaminen nykypäivän kysymyksistä heikentää kiinnostusta historiaan. Tällainen lähestymistapa johtaa siihen käsitykseen, että menneet ovat menneitä, eivätkä kosketa meitä. Menneisyyden ymmärtäminen on kuitenkin avain nykyisyyden ymmärtämiseen; historian tapahtumat ja ilmiöt ovat tehneet nykypäivän maailmasta sellaisen kuin se on. Nykyisyyttä ei voi erottaa menneisyydestä, eikä menneisyyttä sen seurauksista nykypäivässä. Historian lähtökohta on siis oikeastaan nykypäivän tilanteesta ja ajankohtaisissa kysymyksissä.⁴⁵ Eräs mahdollisuus historian ja nykypäivän välisten yhteyksien opettamiseen on ”käänteinen kronologia”; tällöin opiskelijat aloittavat aiheen käsittelyn ajankohtaisesta kysymyksestä ja seuraavat sen historiallisia juuria ajassa taaksepäin. On myös mahdollista nostaa tietyt ajankohtaiset kysymykset esille aina, kun historiantunnilla käsitellään menneisyyden tapahtumia, joilla on ollut merkittävä vaikutus niiden muotoutumiseen.⁴⁶

Epäonnistuessaan historianopetus antaa nuorelle käsityksen historiasta häneen mitenkään liittymättömänä muinaisuutena; parhaimmillaan se voi kuitenkin voimaannuttaa etsimään omaa paikkaa yhteiskunnassa ja maailmassa. Historiaa voikin ajatella jokaisen nykyisen ja entisen ihmisen tai kansanryhmän valintojen seurauksena, jolloin nuori saa mahdollisuuden ymmärtää hänen omilla teoillaan olevan kauaskantoisia vaikutuksia⁴⁷. Demokraattisessa yhteiskunnassa tällaisia tekoja ovat esimerkiksi poliittiset valinnat. Tehdäkseen perusteltuja poliittisia päätöksiä kansalaisen on kyettävä arvioimaan monenlaisia väitteitä ja niiden tueksi tarjottuja erilaisia lähteitä,

⁴³ National Council for History Standards 1995, 301-302

⁴⁴ Barton & Levstik 2008, 356.

⁴⁵ Dewey 1966, 214-215.

⁴⁶ Barton & Levstik 2008, 356-357.

⁴⁷ Heiskari 2006, 51.

joista mikään ei sisällä kyseenalaistamattomalla varmuudella täydellistä totuutta. Samanlaista kriittinen ja tulkintaa vaativa arviointi on myös historiatieteen perusta, sillä historiallinen tieto perustuu yhtä lailla epätäydellisten ja toisinaan ristiriitaisten lähteiden pohjalta tehtyihin johtopäätöksiin. Historiallisten lähteiden analysoinnissa opittuja kriittisen ajattelun taitoja on mahdollista käyttää myös nykypäivän maailmassa kohdatun informaation ja väitteiden arviointiin. Perusteltujen yhteiskunnallisten päätösten tekeminen edellyttää myös kykyä ymmärtää, miten yksilöiden ja yhteisöjen arvot vaikuttavat julkiseen toimintaan, kuinka yksilöt ja ryhmät eroavat toisistaan ja kuinka näistä eroavaisuuksista johtuvia konflikteja voidaan ratkaista demokratiaan perustuvan neuvottelun avulla. Koska historia on täynnä erilaisten arvojen välistä kamppailua, voidaan katsoa, että historian opiskelu kehittää nuorten kykyä arvioida yhteiskunnallisten kysymysten arvoulottuvuutta.⁴⁸ Samalla on otettava myös huomioon, että historianopetus itsessään ei ole sekään arvovapaata, ja historiasta tehtävistä tulkinnoista voi olla luokassa erilaisia näkemyksiä. Etenkin ajankohtaisiin kriiseihin ja konflikteihin liittyvät kysymykset saattavat niin opiskelijoiden kuin opettajienkin keskuudessa herättää voimakkaita asenteellisia mielipiteitä, jotka voivat myös tulla lausutuiksi ääneen luokkahuoneessa. Tällaiset näkökulmaerot saattavat perustua esimerkiksi opiskelijoiden etniseen, uskonnolliseen tai taloudellis-sosiaaliseen taustaan. Näin ollen historiaa voidaan pitää jopa kaikista poliittisimpana koulun oppiaineena.⁴⁹

Historian opetus vaikuttaa nuorten identiteettiin ja maailmankuvaan,⁵⁰ joten tulevaisuuden yhteiskunnan kannalta ei ole yhdentekevää, millaisia käsityksiä oppitunnilla välitetään. Moniarvoisessa demokraattisessa yhteiskunnassa on tärkeää kyetä ymmärtämään toisten ihmisten taustaa ja lähtökohtia, jotta heidän kanssaan voisi kommunikoida rakentavasti. Muuten on vaara, että yksilö tulkitsee toisen omastaan poikkeavat mielipiteet tietämättömyydeksi, pahantahtoisuudeksi tai älyn puutteeksi, mikä heikentää kansalaisten mahdollisuuksia osallistua demokraattiseen diskurssiin. Historian opiskelu voi kuitenkin auttaa ihmisiä suhteuttamaan toisten teot ja käsitykset laajempaan sosiaaliseen kontekstiinsa. Historiantunnilla on mahdollista oppia ymmärtämään, millaisten arvojen, asenteiden, uskomusten ja yhteiskunnallisten rakenteiden vuoksi menneisyyden ihmiset toimivat kuten toimivat. Tällainen

⁴⁸ Barton & Levstik 2008, 357.

⁴⁹ Virta 2008, 33.

⁵⁰ Ks. Virta 2008, 20.

historiallinen empatia⁵¹ on sovellettavissa myös nykypäivän tilanteisiin, joissa erilaisen maailmankuvan omaavat ihmiset kohtaavat toisensa.⁵²

Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että opiskelijat kykenevät siirtämään historiallisten lähteiden arvioinnin kautta kouluympäristössä oppimansa kyvyt ajankohtaisten kysymysten kriittiseen pohtimiseen arkielämässä. On esimerkiksi mahdollista, että opiskelija oppii arvioimaan hänelle itselleen melko arvoneutraalia kysymystä käsittelevän historiallisen lähteen luotettavuutta, mutta unohtaa taitonsa kohdatessaan suuria tunteita herättävän ajankohtaisen kysymyksen. Toisinaan opiskelijat myös arvioivat historiallisia lähteitä nykypäivän sosiaalisen todellisuuden lähtökohdista käsin. Jotkut eivät yksinkertaisesti suostu tarkastelemaan ajankohtaisia kysymyksiä asettumalla sellaisen ryhmän asemaan, jonka kanssa he ovat itse eri mieltä, vaikka osaisivatkin hahmottaa menneisyyden ihmisten toimintaa näiden omasta näkökulmasta. Historianopiskelun ei siis voida olettaa itsestään aiheuttavan siirtovaikutusta historian tutkijan taidoista suoraan nykypäivän kansalaistaidoiksi. Niinpä onkin erityisen tärkeää tehdä opiskelijoille selväksi menneisyyden ja nykyisyyden väliset yhteydet, ja myös antaa heille oppimistilanteessa avoimesti mahdollisuus soveltaa oppimiaan taitoja nykypäivän kysymysten arviointiin.⁵³

3. Pedagogisia lähtökohtia

3.1 Kognitiivinen ja konstruktivistinen oppimiskäsitys

Kognitiiviseen psykologiaan perustuvan oppimiskäsityksen mukaan oppimisprosessissa oppija suhteuttaa uuden informaation ennakkotietoihinsa, jolloin se tallentuu pitkäkestoiseen muistiin osana laajempaa kokonaisuutta, tietorakennetta. Näin ollen on tärkeää, ettei opiskelu tarkoita pelkkien irrallisten tiedonmurusten ulkoa opettelua, vaan tavoitteena on oltava oleellisimman tiedon tunnistaminen, tiedon jäsentyneisyys sekä ajattelu- ja oppimistaitojen kehittyminen.⁵⁴

Vaikka historianopetus on perinteisesti ollut opettajakeskeistä, sitä voidaan kehittää kognitiivisen oppimiskäsityksen pohjalta. Historia koostuu yksityiskohdista, mutta

⁵¹ Ks. luku 4.1.2.

⁵² Barton & Levstik 2008, 357.

⁵³ Barton & Levstik 2008, 357-358.

⁵⁴ Pilli 1992, 123

jalostuakseen oppijan mielessä historiatiedoksi niiden täytyy olla osa johdonmukaista tietorakennetta. Historianopetus ei siis saa olla pelkkää tietojen välittämistä, vaan myös taitojen ja ajattelun opettelua. Tavoitteeseen päästään, jos opiskelijat pääsevät itse käyttämään ja jäsentämään tietoja. On myös tärkeää, että opiskelijat pystyvät näkemään itsensä ja nykyhetken osana historiallista jatkumoa, jolloin heidän jokapäiväisillä kokemuksillaankin on historiallinen merkitys. Tämä edesauttaa historiatietoisuuden kehittymistä.⁵⁵

Konstruktivistisen näkemyksen mukaan tieto ei voi olla objektiivista heijastumaa maailmasta, vaan se on yksilöiden ja yhteisöjen rakentamaa. Tällöin oppiminenkaan ei ole passiivista tiedon vastaanottamista, vaan oppija rakentaa itse aktiivisesti maailmankuvaansa suhteuttamalla aikaisempia tietojaan ja käsityksiään uuteen informaatioon ja havaintoihin.⁵⁶ Konstruktivismiin oppimispsykologinen suuntaus, kognitiivinen konstruktivismi, tarkastelee oppimista yksilön tiedon rakenteiden kehittymisenä. Käyttäytymistämme ohjaavat sisäiset mallit eli *skeemat*, joiden pohjalta tulkitsemme informaatiota. Oppiminen on näiden skeemojen muokkautumista. Opetuksessa tätä voidaan hyödyntää vertaamalla oppijoiden ennakkokäsityksiä tieteelliseen käsitykseen, jolloin he tulevat tietoisiksi omista käsityksistään ja voivat sitä myötä kehittää niitä.⁵⁷ Historianopetuksessa tämä on erityisen hedelmällistä, sillä opiskelijoilla on väistämättä ainakin jonkinlaisia ennakkotietoja, ennakkokäsityksiä ja asenteita historiallisista tilanteista, tapahtumista ja ilmiöistä. Nämä käsitykset voivat olla toisistaan varsin poikkeaviakin, jos opiskelijoilla on erilainen perhetausta tai maailmankuva. Tällainen konflikti käsitysten välillä herättää opiskelijoiden mielenkiinnon ja motivoi oppimiseen.

Historia on monimutkainen kokonaisuus, jossa jopa keskenään vastakkaisia näkökulmia ja käsityksiä voidaan toisinaan pitää perusteltuina. Niinpä on tärkeää, ettei koulun historianopetuksessa anneta historiasta kuvaa yhtenä monoliittisena totuutena, vaan opiskelijat ymmärtävät historiatiedon tulkinnanvaraisuuden. Erityisesti tämä korostuu lukiossa, jossa opiskelijoilta vaaditaan peruskoulutasoa enemmän soveltamis- ja ongelmanratkaisutaitoja. Näin ollen ei riitä, että opettaja käyttää *diagnostisia*

⁵⁵ Pilli 1992, 123-126, 129-130

⁵⁶ Tynjälä 1999, 37-38

⁵⁷ Tynjälä et al 2005, 24-25; Tynjälä 1999, 41

kysymyksiä, joihin on olemassa ja tiedossa yksiselitteinen oikea vastaus. Luokkahuoneessa tulisi käyttää myös kognitiiviseen psykologiaan perustuvaa ongelmalähtöistä oppimista. Ongelmalähtöisessä mallissa käytetään todellisen maailman tilanteisiin liittyviä *aitoja kysymyksiä*, joissa opiskelijat pyrkivät ratkaisemaan annetun ongelman lähdemateriaalin ja aiempien tietojensa avulla ja siten omaksuvat uutta tietoa käsiteltävästä aiheesta. Tällainen opetus on perinteistä opetusta haastavampaa ja vie enemmän aikaa, jolloin on tärkeää keskittyä kurssin keskeisiin ja tärkeimpiin sisältöihin.⁵⁸ Ongelmalähtöisen oppimisen avulla on mahdollista ottaa huomioon historian monitulkintaisuus ja erilaiset näkökulmat sekä tieteellisen historiatiedon saavuttamisen haasteet. Näin myös vahvistetaan opiskelijoiden historiatietoisuutta.

Opiskelijoiden motivaation kannalta sekä kognitiivinen että konstruktivistinen oppimiskäsitys tukevat käsitystä sisäisen motivaation paremmuudesta ulkoiseen motivaatioon nähden⁵⁹. Oppimisorientaatiota edistävien tehtävien tulisi olla vaihtelevia ja monipuolisia niin materiaaleiltaan kuin työtavoiltaan. Tehtäviä tulisi olla erilaisille vaikeusasteille, ja niiden suhteen tulisi olla mahdollisuus tehdä itselle mielekkäitä valintoja. Parhaimmillaan erinomainen tehtävä voi johtaa jopa ns. flow-tilaan, jossa oppijan motivaatiotaso tehtävän suorittamiseen on maksimaalinen.⁶⁰ Tämän oppimateriaalipaketin sisältämien materiaalien ja tehtävien tarkoitus on mahdollistaa tällainen mielekäs oppiminen ja vahvistaa opiskelijoiden sisäistä motivaatiota historian opiskeluun. Erityisesti tavoitteena on auttaa nuoria ymmärtämään, että historiaa opiskellaan ennen kaikkea elämää, ei koulua varten.

3.2 Tutkiva oppiminen ja älykäs toiminta

Eräs koulutusjärjestelmän haasteista on saada oppilaat ja opiskelijat sisäistämään opetuksen sisällöt niin, että he pystyisivät ymmärtämään niiden yhteyden koulun ulkopuolisiin ongelmanratkaisutilanteisiin, ja näin soveltamaan oppimiaan tietoja arkielämässään. Tämä tavoite jää kuitenkin usein toteutumatta, sillä monesti opetuksesta jää oppijoiden mieleen ainoastaan *elotonta tietoa*. Elottoman tiedon avulla voi ratkaista

⁵⁸ Hakkarainen et al 1999, 216-219

⁵⁹ Ks. esim. Tynjälä 1999, 98-100

⁶⁰ Tynjälä 1999, 106-108

ongelmia niissä tilanteissa, joissa ne on opetettu, jolloin on mahdollista esimerkiksi vastata kurssikokeessa oikein annettuihin kysymyksiin. Tällöin vaikuttaa näennäisesti siltä, että opetus on täyttänyt tehtävänsä ja oppimista on tapahtunut, vaikka todellisuudessa oppilas tai opiskelija on vain opetellut muistamaan irrallisia, kaavamaisia vastauksia. Hän ei kuitenkaan kykene hahmottamaan kysymyksen merkitystä laajemmassa kontekstissa, saati soveltamaan sitä arkielämässään. Opetus ei siis johda oppijoiden maailmankuvan laajentumiseen eikä todellisuudessa muuta heidän käsityksiään.⁶¹ Historianopetuksessa tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että historialliset ilmiöt nähdään nykypäivän todellisuudesta ja nuoren omasta arkisesta elämäkokemuksesta täysin irrallisina tapahtumina. Tällöin historianopetus on helppo nähdä hyödyttömänä, tylsänä ja kuivana, tai mahdollisesti kaunokirjallisuuteen vertautuvana mielenkiintoisena tarinankerrontana, jolla on lähinnä viihdearvoa. Tällainen käsitys historiasta oppiaineena on omiaan heikentämään oppimistuloksia; jos todellisuudesta irralliseksi koettu historia ei kiinnosta, ei aineen opiskelu motivoi, ja jos se kiinnostaa, oppiminen keskittyy opetuksen perimmäisten tavoitteiden kannalta epäolennaisiin ja pinnallisiin tietoihin.

Ongelmaa selittää *älykkään toiminnan tilannesidonnaisuus*. Hyvinkin älykäs ja jossakin asiassa erittäin osaava ihminen saattaa olla suurissa vaikeuksissa jonkin toisenlaisen tehtävän kanssa. Ihmisen ajattelu ei suinkaan tapahdu tyhjiössä, vaan niissä tilanteissa, joissa se on opittu ja joissa sitä käytetään. Arkielämässä ja ammatillisissa asiantuntijatehtävissä käytettävä tieto on rakentunut siten, että se mahdollistaa kontekstin huomioimisen ja joustavan ongelmanratkaisun. Koulussa käytettävä tieto rakentuu kuitenkin paljolti kontekstistaan irrallisten tiedonrippeiden, kaavojen ja periaatteiden varaan. Näin ollen koulussa tapahtuvaa opiskelua tulisi kehittää sellaiseen suuntaan, että saatu tieto rakentuisi samalla tavalla kuin arki- ja ammatillisessa ajattelussa. Näissä oppiminen perustuu siihen, että yksilö kuuluu yhteisöön, jossa hän itse aktiivisesti osallistuu opittaviin asioihin liittyvään toimintaan.⁶² Opiskelija on osa historiankurssin ryhmää, joka on osa lukiota, joka on osa laajempaa suomalaista ja eurooppalaista yhteiskuntaa. Niinpä olisikin demokratiakasvatuksen kannalta tärkeää, että nuoret saisivat kokea itsensä aktiivisiksi subjekteiksi, jotka ryhmänsä puitteissa

⁶¹ Hakkarainen et al 2004, 84-86.

⁶² Hakkarainen et al 2004, 118-123; Kukkonen 2009, 158-159.

toimivat kaikille hyödyllisen lopputuloksen saavuttamiseksi – niin luokahuoneessa, kansalaisjärjestötoiminnassa kuin äänestyskopissakin.

Historian oppituntien avulla on myös mahdollista muokata nuorten omaksumia kulttuurisia malleja. Kulttuuriset mallit ovat identiteetin rakentamisen työvälineitä, joiden avulla ihmiset rakentavat käsitystä itsestään osana yhteisöä. Kun ihminen omaksuu jonkin kulttuurisen mallin, hän ryhtyy helposti pitämään sitä itsestäänselvyytenä. Kulttuuriset mallit ja yksilön identiteetti eivät kuitenkaan synny yksin yksilön mielessä, vaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Usein nuoret omaksuvat opetukseen suhtautumista koskevan kulttuurisen mallin, jonka mukaan oppijana oleminen tarkoittaa passiivista roolia ja aktiivisen opettajan kuuntelemista. Tämän myötä osaksi nuorten identiteettiä päätyy se, kuinka hyvä tai huono on tällaisessa oppimisessa: janalla ääripäähän sijoittuva nuori on itselleen ja yhteisölleen ”hiku” tai ”luuseri”.⁶³ Tällainen identiteetti ei kuitenkaan ole omiaan kasvattamaan demokraattisessa yhteiskunnassa tiedostavasti toimivia aktiivisia kansalaisia. Niinpä historian, kuten myös muiden aineiden, opetuksessa tulisi pyrkiä kannustamaan oppijoita aktiiviseen toimijuuteen, jolloin nuoret saisivat mahdollisuuden muodostaa itselleen identiteetin valtaa käyttävänä kansalaisena, joka pystyy vaikuttamaan ympäristöönsä yhdessä muiden kanssa, niin koulussa kuin laajemminkin yhteiskunnassa.

Tämä edellyttää myös kykyä keskustella rakentavasti yhteisön muiden jäsenten kanssa. Ei ole yhdentekevää, minkälaisia keskusteluun ja puheeseen liittyviä kulttuurisia malleja nuoret omaksuvat koulussa. Erilaiset puhetyypit voidaan jakaa kiisteleväksi, kumulatiiviseksi ja tutkivaksi puheeksi. *Kiistelevä puhe* on väittelevää keskustelua, joka perustuu eri mielipiteiden vastakkainasetteluun ja toisten vakuuttamiseen oman näkökannan paremmuudesta. *Kumulatiivinen puhe* puolestaan etsii yhteisiä näkemyksiä ja korostaa samaa mieltä olemista. *Tutkiva puhe* yhdistää kahden edellisen hyvät puolet: siinä osallistujat tuovat ajatuksensa ja esityksensä yhteisesti keskusteltaviksi, ja toisten esittämiä ideoita käsitellään kriittisesti mutta rakentavasti. On huomattava, että erilaiset

⁶³ Hakkarainen et al 2004, 219-223, 228.

puhetyypit eivät koske vain opiskelijoita; myös opettajan on syytä miettiä, minkälaista puhetta opetuksessaan ja koko kouluyhteisössään käyttää.⁶⁴

Tutkiva oppiminen on metodi, joka pyrkii tarjoamaan ratkaisuja näihin opetuksen haasteisiin. Tutkiva oppiminen perustuu siihen, että oppijat eivät vain omaksu annettua tietoa, vaan etsivät ja tuottavat sitä itse. He eivät myöskään vain vastaa opettajan asettamiin kysymyksiin, vaan oppivat löytämään itse aiheen kannalta olennaisia kysymyksiä ja vastaamaan niihin. Lopputulos saattaa myös olla, että oppija itse, tai edes tiedeyhteisö, ei tiedä vastausta oppijan asettamaan kysymykseen. Tällainen ongelmanratkaisu vastaa tapaa, jolla asiantuntijat luovat tieteellistä tietoa.⁶⁵ Tällöin oppitunneista ei jää mieleen pelkkää elotonta tietoa, vaan myös arjessa ja työelämässä käyttökelpoista tietotaitoa. Metodin taustalla vaikuttavat jo Sokrateen käyttämät periaatteet: vuoropuhelu, kysymysten esittäminen, ajatuskulkujen kehittäminen, kyseenalaistaminen ja jatkokysymysten pohtiminen sekä omien näkemysten perusteleminen tarvittaessa provosoivienkin kysymysten kautta polkuna oppimiseen.⁶⁶ Tutkivan oppimisen tarjoamien välineiden kautta oppija saa mahdollisuuden pohtia asennettaan oppimista kohtaan; ihmiskunnan tiedon rajojen koetteleminen auttaa tukemaan itsenäisen ja rohkean ajattelun kehittymistä.⁶⁷

Tyypillisesti luokkahuoneessa esitetyistä kysymyksistä suurin osa noudattaa seuraavanlaista kaavaa: opettaja esittää kysymyksen, opiskelijat pyrkivät vastaamaan siihen, ja opettaja jatkaa asian kysymistä, kunnes joku antaa niin sanotun ”oikean vastauksen”, joka on luonteeltaan kuvaileva ja perustuu oppikirjaan tai opettajan luentoon. Opiskelijoiden omia käsityksiä ei ole tarkoitus tuoda esille, saati herättää opiskelijoiden välistä keskustelua. Näin ollen opiskelijat eivät opi itse asettamaan kysymyksiä, löytämään uusiin kysymyksiin johtavia monisyisiä vastauksia tai pohtimaan kriittisesti kysymyksen asettelua. Kysymykset ovat myös yleensä ”mitä, missä, milloin” -tyyppisiä *tosiseikkoja etsiviä* kysymyksiä. Tutkiva oppiminen kuitenkin asettaa oppimisen tavoitteeksi ymmärtämisen, jolloin olisi tärkeämpää keskittyä ”miksi ja kuinka” -tyyppisiin *selitystä etsiviin* kysymyksiin. Selitystä etsivät kysymykset auttavat ymmärtämään havaintoja, niitä selittäviä teorioita ja teorioiden

⁶⁴ Kukkonen 2009, 158.

⁶⁵ Hakkarainen et al 2004, 279.

⁶⁶ Kukkonen 2009, 162.

⁶⁷ Hakkarainen et al 2004, 280.

keskinäisiä suhteita. Ne myös usein käsittelevät käsitteellisiä ongelmia, joiden ratkaisemisen kautta oppija rakentaa maailmankuvaansa.⁶⁸ Sen lisäksi, että tällaisessa opetustilanteessa tieto uhkaa rakentua koulutietomaisesti, opiskelijat tottuvat kulttuuriseen malliin, jossa opiskelu on passiivista ja nuoret ovat vaikuttamisen kohteena, eivät itse vaikuttajina.

Opettajan on syytä valmistautua siihen, että tutkivan oppimisen metodien käyttöönotto saattaa olla haasteellista perinteiseen opetukseen tottuneille opiskelijoille. Tällöin myös tunteet saattavat nousta tavallista voimakkaammin esille. Tämä on kuitenkin mahdollista kääntää voimavaraksi; opiskelijat voidaan ohjata aitojen kokemusten äärelle. Parhaimmillaan opiskelijoiden ahdistus omasta tietämättömyydestään voidaan muuttaa *aukottamiseksi*, jolloin opiskelija esittää uusia kysymyksiä, etsii uusia ratkaisumalleja ja oppii oman kokemuksensa kautta.⁶⁹

Oppimisen yksipuolisuutta, elottomuutta ja koulumaisesti rakentuneisuutta voidaan torjua myös edistämällä *kriittistä lukutaitoa*. Tämä tarkoittaa, että opiskelijoiden on opittava erottamaan lähteen sisältö ja lähteen tuottajan asenne tuottamaansa sisältöä kohtaan. Nykyiset opetus- ja oppimiskäytännöt eivät kuitenkaan vaikuta toteuttavan tätä tavoitetta, vaan oppiminen nähdään ennen kaikkea materiaalin sisällön muistamisena. Oppikirjoissakin ilmiöistä annetaan usein yleispätevä selitys, joka perustuu todellisuutta ehyempään kuvaan kuva tiedeyhteisön käsityksistä. Todellisuudessa kuitenkin monista kysymyksistä vallitsee erilaisia näkemyksiä tiedeyhteisön sisällä, eikä yhtä tulkintaa voida perustellusti pitää yleispätevänä ja luotettavana totuutena, jonka opiskelijat voisivat sisäistää ja siten ymmärtää ilmiötä riittävän syvällisesti. Oppikirjoissa ei siis ole *metadiskurssia*, jonka avulla voitaisiin arvioida tekstin kirjoittajan suhdetta sen sisältöön. Niin oppikirjojen kuin muidenkin lähteiden kriittinen tulkinta on erittäin tärkeää myös historian opiskelussa. Opintojen tulisi antaa opiskelijoille kyky ”nähdä tekstien lävitse siihen historialliseen maailmaan, jossa ne on tuotettu”.⁷⁰ Lähteitä pitäisi siis kyetä tulkitsemaan ottaen huomioon, että niiden tuottajilla on saattanut olla muitakin motiiveja kuin puhdas totuuden kuvaaminen. Edes vilpittömästi tuotettu tieto, jonka tarkoitus on kuvata todellisuutta ”*wie es eigentlich gewesen*”, ei ole riippumaton tuottajansa maailmankuvasta ja olosuhteista, joten niiden ymmärtäminen on tärkeä osa

⁶⁸ Hakkarainen et al 2004, 283-284.

⁶⁹ Kukkonen 2009, 159-160.

⁷⁰ Hakkarainen et al 2004, 347-349.

historiallisen ajattelun oppimista ja historiatiedon tulkinnallisen luonteen ymmärtämistä. Kriittisen ajattelun valmiuksien oppiminen koulussa on tärkeää myös siksi, että niitä voi soveltaa myös muissa elämässään kohtaamissa ajattelua vaativissa tilanteissa⁷¹. Demokratiakasvatuksen kannalta historia oppiaineena tarjoaa tässä suhteessa hyviä mahdollisuuksia, sillä historiallisessa lähteessä esitettyjen väitteiden kriittinen analysointi metadiskurssin kautta ei eroa suuresti ajankohtaisen politiikan perusteluina käytettyjen yhteiskunnallisten väitteiden vastaavasta analysoinnista.

Kriittisen ajattelun syntyä on mahdollista kehittää tukemalla teorian ja todisteiden erotteluun liittyvien metakognitiivisten taitojen hyödyntämistä ja metakognitiivisten käsitteiden käyttöä. Tämä tarkoittaa, että opiskelijat tulevat tietoisiksi ajatteluprosesseista niin itsensä kuin muidenkin osalta. Sen sijaan, että asiat vain yksinkertaisesti ”ovat”, ihmiset ”tietävät”, ”uskovat”, ”luulevat” ja ”väittävät”. Opiskelijat myös oppivat arvioimaan, ovatko itse samaa mieltä historiallisissa lähteissä tai oppikirjassa kohtaamiensa väitteiden kanssa, miten eri väitteitä voidaan perustella ja mitkä väitteistä ovat parhaiten perusteltuja. Prosessin ei ole tarkoitus tapahtua yksinomaan opiskelijan pään sisällä, vaan keskustelun kautta vuorovaikutuksessa muiden kanssa.⁷² Tällöin opiskelijat pääsevät myös jakamaan henkilökohtaisia ja kulttuurillisia kokemuksiaan ja näkemyksiään. Sitä kautta he saavat mahdollisuuden reflektoida opiskelutoveriensa kokemusmaailman ja maailmankatsomuksen suhdetta omaansa.⁷³

Tutkivan oppimisen ja älykkään toiminnan metakognition periaatteita voidaan käyttää monenlaisten asioiden opettamiseen eri oppiaineissa. Tässä oppimateriaalipaketissa niiden avulla pyritään ymmärtämään ennen kaikkea kahta asiaa: miksi menneisyyden henkilöt ovat ajatelleet ja toimineet aikansa historiallisessa kontekstissa niin kuin ovat, ja miten näiden tapahtumien taustalla vaikuttaneet tai niiden seurauksena syntyneet ilmiöt ovat merkityksellisiä myös nykypäivän todellisuuden kannalta. Tavoitteena ei ole ainoastaan opettaa historian asiasisältöjä entistä tehokkaammin, vaan myös vaikuttaa opiskelijoiden tietorakenteisiin, kulttuurisiin malleihin ja maailmankuvaan niin, että heillä olisi entistä paremmat valmiudet ymmärtää yhteiskuntaa ja toimia sen

⁷¹ Hakkarainen et al 2004, 346.

⁷² Hakkarainen et al 2004, 349-350.

⁷³ Harju & Kumpulainen 2009, 102.

tiedostavana, aktiivisena ja rakentavana osana. Tämän vuoksi suurin osa tehtävistä perustuu erilaisten lähteiden analysoimiseen. Osa näistä on alkuperäislähteitä, osa puolestaan erilaisia sekundäärilähteitä. Analysoidessaan kriittisesti erilaisia historiallisia lähteitä nuoret tekevät samankaltaista työtä kuin historiantutkijat, jolloin heidän oppimansa tiedon on mahdollista rakentua enemmän asiantuntijatiedon kuin perinteisen koulutiedon mukaan. Samalla he oppivat arkielämässä ja yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa tärkeää kriittistä ajattelua.

On myös tärkeää ottaa tutkivaan oppimiseen perustuvissa tehtävissä huomioon niiden arviointi. Jos oppimisen on tarkoitus tapahtua opiskelijan sisäisestä motivaatiosta käsin, ei ole syytä jättää myöskään suorituksen arviointia yksinomaan opettajan tehtäväksi. Oman ja ryhmätovereiden suorituksen arviointi on osa oppimisprosessia, eikä arviointi saa olla pelkkä ylhäältä käsin annettu tuomio. Tällaisten tehtävien arvioinnissa niin opiskelijat itse kuin opettajakin voivat soveltaa seuraavia periaatteita. *Historiallisen jatkuvuuden periaate* vaatii prosessin suhteuttamista historialliseen, poliittiseen ja ideologiseen yhteyteensä. Lukion historiantunnin tapauksessa tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että opiskelijat pohtivat, miksi opetussuunnitelman tekijät, opettaja tai opiskelijat itse ovat valinneet tunnille kyseisen aiheen tai käsittelytavan. *Refleksiivisyysperiaatteen* mukaan opiskelijan tulee pohtia omaa rooliaan suhteessa käsiteltävään ongelmaan, esimerkiksi miten se koskee hänen omaa identiteettiään ja millaisia ennako-oletuksia hänellä asiasta on. *Dialektisuusperiaate* kuvastaa sitä, miten kuva todellisuudesta rakentuu erilaisten näkemysten jakamisen ja dialogin kautta, ja että nämä erilaiset äänet on syytä ottaa huomioon myös lopputuloksen esittelyssä. *Toimivuusperiaate* tarkoittaa, että prosessia arvioidaan sen hyödyllisyyden näkökulmasta. *Havahduttavuusperiaate* puolestaan kannustaa pohtimaan, onko prosessi havahduttanut tekijänsä tuntemaan tai ajattelemaan asioista uudella tavalla.⁷⁴ Kun opiskelun tavoitteena on opiskelijan tietomäärän kasvattamisen lisäksi taitojen oppiminen ja asenteiden omaksuminen, tällaiset periaatteet auttavat oppimistavoitteiden toteutumisen arvioinnissa.

4. Historia oppiaineena

⁷⁴ Kalli 2009, 127, 131-132.

4.1 Historian didaktiikka

Historian ainedidaktiikka on niin historiatieteen kuin kasvatustieteenkin osatiede, jonka tehtävänä on soveltaa historian tutkimustulokset, yhteiskunnalliset näkökohdat ja pedagogiset periaatteet historian opetukseen. Tällainen monitieteellisyys kuuluu historianopetukseen luontevasti, sillä historia on oppiaineena yleissivistävä; se edellyttää tietojen lisäksi taitojen hallintaa eli tietojen analysointia, kriittistä arviointia, perusteluja ja tulkintaa. Lisäksi se luo käsitystä jatkuvuudesta tarjoamalla historiallisen taustan nykypäivän ymmärtämiselle ja tulevaisuuden ongelmien ratkaisemiselle, mikä edistää nuoren kasvua yhteiskunnan aktiiviseksi jäseneksi. Pelkät taidot eivät kuitenkaan riitä, vaan opiskelija tarvitsee perustiedot aiheesta voidakseen ryhtyä soveltamaan niitä.⁷⁵

4.1.1 Motivoivat ja aktivoivat käsittelytavat

Opiskelijoiden kiinnostus historianopiskelua kohtaan ei ole itsestäänselvyys: lukiossa nuorten mielenkiinnon kohteet ovat usein selvästi eriytyneitä, eikä historia ole suinkaan ainoa paljon työtä vaativa, kaikille pakollinen oppiaine. Näin ollen historiasta erityisesti kiinnostuneet opiskelijat saattavat panostaa aineen opiskeluun hyvinkin voimakkaasti, kun taas toisille historian opiskelu on vain välttämätön paha, johon suhtaudutaan innottomasti.⁷⁶ Keijo Elion abiturienttien keskuudessa tekemän tutkimuksen mukaan oleellisinta opiskelijoiden mielenkiinnon syöttämiseksi on historian tekeminen konkreettiseksi ja eläväksi. Tavoitteen saavuttamista voisivat edistää menneisyyden linkittäminen nykypäivään sekä havainnollisen oppimateriaalin käyttö opetuksessa.⁷⁷ Epäoleellisiin detaljeihin ja historiallisiin kaskuihin keskittyminen luokan mielenkiinnon ylläpitämiseksi lienee jokaisen aikakauden historianopettajaa uhkaava sudenkuoppa, sillä opettajia muistutetaan välttämään sitä vuosikymmenestä toiseen.⁷⁸ Havainnollistamisen suhteen nykypäivän opettajalla on helpompaa kuin kollegallaan viime vuosisadan puolivälissä, jolloin historianopetuksen katsottiin väistämättä olevan ”varsin niukalti havainnollista”⁷⁹. Tekniikan kehitys on mahdollistanut erilaisten

⁷⁵ Elio 1992, 52, 60, 63.

⁷⁶ Castrén et al 1982, 70

⁷⁷ Elio 1979, 97-99.

⁷⁸ Ks. esim. Kuusi 1954, 58; Elio 1979, 97.

⁷⁹ Kuusi 1954, 8.

havaintovälineiden käytön opetuksessa, ja Elion mainitsemien diaprojektorin ja elokuvien⁸⁰ lisäksi vuosikymmenten mittaan luokkahuoneeseen on ilmestynyt esimerkiksi dokumenttikameroita, interaktiivisia mediatauluja sekä mahdollisuus hyödyntää Internetiä.

Kuva on teknisesti yksinkertaisimpia historianopetuksessa käyttökelpoisista havaintovälineistä. Sanotaan, että kuva sekä kertoo että valehtelee enemmän kuin tuhat sanaa. Ei riitä, että kuva elävöittää tekstiä, vaan kuvaa historiallisena dokumenttina pitäisi pystyä tulkitsemaan myös pintaa syvemältä. Kuvaa tulkitsemalla voidaan havainnollistaa historiallisia ilmiöitä ja siten välittää sisältötietoa erityisesti visuaalisia oppijoita hyödyttävällä tavalla, mutta samalla kuvan tulkinta kehittää kriittistä ajattelua, eläytymiskykyä, muilla tavoilla hankitun tiedon soveltamista ja uskallusta esittää omia ajatuksia. Tällaisia historiallista tulkintaa vaativia aikalaiskuvia ovat esimerkiksi pilakuvat, kuten tässä oppimateriaalissa mukana olevat naisten äänioikeustaisteluun liittyvät piirroset⁸¹. Samalla tavoin voidaan käyttää myös videomateriaalia, jota esimerkiksi Internetin myötä on entistä monipuolisemmin saatavilla. Näin ollen opettaja voi hyödyntää opetuksessaan esimerkiksi Yleisradion Elävässä arkistossa nähtävää tallennetta Agit-Propin kappaleesta *Kenen joukoissa seisot*⁸². Näistä taidoista on hyötyä myös koulun ulkopuolella, jossa media välittää nuorelle joka päivä valtavasti tulkintaa vaativaa visuaalista materiaalia. Kuvantulkitsemissihtejä voidaan käyttää myös arvioinnin pohjana.⁸³

Historiatiede perustuu suurelta osin alkuperäislähteiden tutkimiseen, ja historiallisten lähteiden käytöllä koulun historianopetuksessa onkin pitkät perinteet. Alkuperäislähteet tuovat opetukseen konkretiaa tasapainottaen oppikirjan antamaa, valmiiksi muotoiltua esitystä. Niiden avulla voi myös kehittää historiallisen ajattelun kannalta erittäin oleellista kriittistä ajattelua, esimerkiksi vertaamalla keskenään ristiriitaisia lähteitä tai tarkastelemalla lähdetä aiemmin annettujen tietojen valossa.⁸⁴ Oppimateriaalipaketin avulla opiskelijat pääsevät esimerkiksi tutustumaan Platonin, de Toquevillen ja Hitlerin

⁸⁰ Elio 1979, 97.

⁸¹ Ks. luku 9.1.3.

⁸² Ks. luku 10.1.4.

⁸³ Ks. esim. Rantala 2005, 66-67, 78-79; Castrén et al 1982, 155-164; Chaffer & Taylor 1975, 88-90.

⁸⁴ Ks. esim. Heikinheimo 1955, 91

näkemyksiin demokratiasta näiden omilla sanoilla sekä tutkimaan dokumentteja Ranskan vallankumouksen ja Suomen ensimmäisten eduskuntavaalien ajalta.⁸⁵

Historian kertomusluonteen vuoksi historiallisia tapahtumia on mahdollista rekonstruoida myös draaman keinoin. Erilaisia ilmaisutaidollisia tapoja eläytyä historialliseen tilanteeseen ovat esimerkiksi ryhmän toteuttama näytelmä, improvisaatio tai roolipeli, jollaisten avulla oppimateriaalipaketissa käsitellään esimerkiksi antiikin ostrakismosta, Neuvostoliiton hajoamista ja Suomen eduskuntauudistusta⁸⁶. Eri aisteihin vaikuttavia kuvia menneisyydestä voidaan luoda muodostamalla opiskelijoista patsaita tai still- eli pysäytyskuvia, joiden avulla kuvataan esimerkiksi antiikin Ateenan eri sosiaalisten ryhmien kokemuksia demokratiasta⁸⁷. Still-kuvia on mahdollista syventää tuomalla mukaan ns. ajatuspuhe, jolloin yksi tai useampi opiskelija tulkitsee ääneen paikallaan olevien roolihahmojen ajatuksia. Myös opettaja voi osallistua draamaharjoitukseen, mikä saattaa edistää opettajan ja ryhmän välisen suhteen kehittymistä. Opiskelijat voivat myös eläytyä esimerkiksi ensimmäisiin eduskuntavaaleihin valmistautuvan esivanhempansa⁸⁸ rooliin kirjoittamalla kirjeen tai otteen päiväkirjasta. Historiallisia henkilöitä, kuten presidentti Kekkonen⁸⁹, voidaan käsitellä piirtämällä henkilö ja kirjaamalla hahmoon liittyviä tietoja ja ominaisuuksia.⁹⁰ Oppimateriaalipaketissa käytettyihin aktivoiviin käsittelytapoihin kuuluvat myös argumentointitaitoa kehittävät väittelyt sekä luovuutta hyödyntävät kirjoitus- ja piirrostehtävät.

4.1.2 Historiallinen ajattelu ja historiallinen empatia

”Niin kuin Odysseuksen täytyi antaa manalan varjojen juoda verta, ennen kuin ne kykenivät häntä ymmärtämään ja hänen kanssaan keskustelemaan, samoin on historian opettajan luotava elävä kuva historian järkäleistä, ennen kuin lapset kykenevät sitä näkemään. Tämä työ ei ole tiedemiehen, vaan taiteilijan.”⁹¹

⁸⁵ Ks. luvut 5.1.3, 6.1.2, 6.1.3, 8.1.2 ja 9.1.5.

⁸⁶ Ks. luvut 5.3.4, 7.1.4 ja 9.1.1.

⁸⁷ Ks. luku 5.1.3.

⁸⁸ Ks. luku 9.1.6.

⁸⁹ Ks. luku 10.1.3.

⁹⁰ Kanerva & Viranko 1997, 125, 133-139.

⁹¹ Kuusi 1954, 38.

Näin kuvaili historianopettajan työtä Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun historian ja yhteiskuntaopin lehtori, tohtori Sakari Kuusi vuonna 1954. Runollisen ilmaisun taustalla oleva ajatus on yhä ajankohtainen; historian opettaminen vaatii opettajalta paitsi tietoa, myös taitoa muokata tieteellinen asiasisältö muotoon, jossa oppilaat ja opiskelijat kykenevät sen omaksumaan ja pitävät opiskelua mielekkäänä. Historiatieto on luonteeltaan abstraktia ja välillistä, ja sillä on paljon yhteistä fiktiivisen tarinan kanssa⁹². Joissakin kielissä sama sana tarkoittaaakin sekä historiaa että tarinaa, esimerkkinä saksan *Geschichte*. Tarinanomaisuus syntyy historian prosessiluonteisuudesta; historia opettaa ymmärtämään tapahtumia niiden oman aikakauden kontekstissa ja siten näkemään sekä alati tapahtuvan muutoksen että läpi historian kulkevat jatkumot. On kuitenkin muistettava, että historia ei välttämättä ole selkeä ja johdonmukainen ennalta suunniteltu kertomus, vaan moniulotteinen aatteiden, ilmiöiden ja tapahtumien vyyhti. Historia ei ole ennalta määrättyyn suuntaan kulkeva ”suuri kertomus”, vaan pikemminkin joukko eri ihmisille erilaisia ”pieniä kertomuksia”. Historian opettamisen kannalta on kuitenkin tärkeää rekonstruoida historiasta selkeä ja yhtenäinen esitys, jotta tieto esimerkiksi historiallisista syy-yhteyksistä olisi oppijoiden ymmärrettävissä. Myös suurten rakenteellisten ilmiöiden ja niitä konkretisoivien yksityiskohtien tarkastelun välillä tulisi pyrkiä tasapainoon, jotta nuorten historiakuva ei muodostuisi sen enempää sisällöttömäksi ja kaavamaiseksi kuin hajanaiseksi ja irralliseksi.⁹³

Historianopetuksen haasteena onkin välittää historiatietoa mielenkiintoisessa ja johdonmukaisessa muodossa, mutta samalla tarjota välineet sen kriittiseen tarkasteluun ja yksinkertaistusten kyseenalaistamiseen. Historian oppimisprosessi muistuttaa tutkijan työtä; oppijan on hahmotettava mielessään johdonmukainen ja todenmukainen rekonstruktio tapahtumista saatavilla olevien tiedonmurusten perusteella, vaikka itsellä ei olisi käsiteltävästä ilmiöstä välitöntä kokemusta. Näin ollen opiskelijoiden on tärkeää tutustua historiallisten ilmiöiden taustaan, seurauksiin, merkityksiin ja erilaisiin tulkintoihin, jotta oppiminen ei rajoittuisi kuivalta ja irralliselta tuntuvan tosiasiatiedon suoraan opetteluun.⁹⁴ On huomattava, että historiallinen ajattelu on monimutkainen kokonaisuus, joka koostuu faktatiedon hallinnan lisäksi muun muassa yksilön

⁹² Pilli 1988, 5.

⁹³ Ahonen 1994, 10; Pilli 1988, 8-13.

⁹⁴ Virta 2002, 49-50.

asenoitumisesta historiaa kohtaan, tiedon omaksumisen motivaatiosta, ajan ja kausaalisuhteiden tajusta sekä kyvystä tulkintaan ja kriittiseen ajatteluun, ja on sellaisena osa ihmisen maailmankuvaa.⁹⁵ Historialliseen ajatteluun liittyy myös *historiatietoisuus* eli nykyhetken näkeminen historiallisten prosessien tuloksena ja tulevaisuuden lähtökohtana, menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumon tiedostaminen ja kokeminen sekä yksilön oma kokemus paikastaan ajallisten tapahtumien kulussa. Historiatietoisuus sisältää niin yksilön sisäistämät faktat ja käsitteet kuin arvotkin, ja on siis eräänlainen yksilöllinen kertomus historian kertomuksesta. Identiteettiin ja maailmankuvaan sidoksissa olevana ja niitä muokkaavana historiallisen ajattelun oppiminen ei ole pelkästään tiedollinen prosessi, vaan siihen vaikuttavat myös tunteet ja yhteisöllisyys. Niinpä historianopetuksessa voidaan hyödyntää tiedon etsimisen ja tuottamisen lisäksi myös elämyshakuista lähestymistapaa.⁹⁶

Lukion opetussuunnitelman mukaan tavoitteena on, että opiskelija ”osaa arvioida menneisyyden ihmisen toimintaa ja historiallisia ilmiöitä kunkin ajan omista lähtökohdista sekä nykyajan näkökulmasta”.⁹⁷ Ymmärtääkseen historiaa opiskelijan on pystyttävä tietojen omaksumisen lisäksi asettumaan tarkasteltavan aikakauden ihmisen asemaan, jotta hän pystyisi hahmottamaan tapahtumien taustat, olosuhteet, vallitsevat arvot ja sitä myötä ihmisten tekemät ratkaisut osana laajempaa kokonaisuutta. Tästä käytetään termiä *historiallinen empatia*, joka on menneisyyden ihmisen ymmärtämiseen keskittyvä historiallisen tiedon muoto. Kyse ei ole vain lapsenomaisesta eläytymisestä, vaan kuvittelukyvyyn lisäksi tarvitaan rationaalisuutta ja faktatietoa menneisyyden ihmisten elämästä.⁹⁸

Historiallisen empatian opettaminen pelkän faktatiedon luennoimisen sijasta ymmärrettiin tärkeäksi jo 1950-luvulla, mutta tuolloin tavoitteen saavuttamiseen käytettävä metodi oli ajan tavan mukaan opettajajohtoinen: opettajan tulisi muodostaa historiallisista tapahtumista tarinamuotoinen kertomus ja esittää se yleisölleen, kuitenkin pysyen mahdollisimman tiukasti historiallisissa tosiasioissa. Tällöin luokka motivoituisi kuuntelemaan opettajaa ja muistaisi historialliset tapahtumat mekaanista

⁹⁵ Pilli 1988, 33-34.

⁹⁶ Virta 2008, 18; Virta 2002, 38.

⁹⁷ Opetushallitus 2003, 176.

⁹⁸ Pilli 1992, 127, 145; Pitkänen 2008, 24.

ulkolukua paremmin. Metodien katsottiin kuitenkin sopivaksi pikemminkin alaluokille kuin lukio-opetukseen.⁹⁹ Historiallista empatiaa voidaan kuitenkin kehittää myös lukioikäisillä, ja opiskelijoille voidaan antaa menneisyyden didaktisten käsitysten mukaista suurempi rooli. Draamalliset tehtävät sopivat erityisen hyvin historiallisen empatian kehittämiseen. Eräs tähän tavoitteeseen liittyvä tehtävätyyppi materiaalipaketissa on ns. eläytymistehtävä, jossa opiskelijoille annetaan luettavaksi tai luetaan ääneen historialliseen kontekstiin liittyvä tarina. Opiskelijoiden tehtävänä on asettua tarinan hahmojen asemaan ja miettiä, mikä olisi johdonmukaista toimintaa näiden tilanteessa, jolloin tehtävä kehittää opiskelijoiden historiallista empatiaa ja syventää heidän ymmärrystään käsiteltävästä aiheesta. Työskentely ja tarinan kehittäminen tapahtuu kuitenkin enemmän opiskelijoiden kuin opettajan ehdoilla, joko ryhmässä tai täysin itsenäisesti.

4.2 Lukion historian opetussuunnitelma

Oppimateriaalipaketti demokratian historiasta ei nivoudu tiiviisti ainoastaan oppiaineiden rajat ylittävään, lukiokoulutuksen tavoitteena olevaan yleiseen demokratiakasvatukseen, vaan myös lukion historianopetuksen opetussuunnitelman perusteissa tavoitteiksi määriteltyihin sisältöihin, tietoihin ja taitoihin. Oppimateriaali perustuu näihin tavoitteisiin ja siten auttaa edistämään niiden toteutumista. Näin ollen on tarpeellista luoda katsaus myös lukion historian opetussuunnitelman perusteisiin demokratiakasvatuksen ja demokratian historian näkökulmasta.

Historia oppiaineena pyrkii luomaan opiskelijoille edellytyksiä ymmärtää eri aikakausien luonnetta, oman aikansa ongelmia ja muutosprosesseja ja kansainvälistä maailmaa. Historian opetuksen yhteiskunnallinen ja jopa poliittinen luonne nuorten maailmankuvaan vaikuttavana prosessina tuodaan myös ilmi: oppiaineen on tarkoitus luoda opiskelijalle ”yksilöllistä, kansallista ja eurooppalaista identiteettiä”. Historiallisen tiedon muodostuminen nostetaan vahvasti esille: pelkän informaation sisäistämisen sijasta korostetaan tiedon kriittistä pohdintaa ja tulkintaa sekä historiallisten ilmiöiden moniperspektiivistä luonnetta. Huomio ei myöskään suuntaudu pelkästään menneeseen, vaan myös tulevaan; antamalla nuorille välineitä ajan,

⁹⁹ Ks. esim. Kuusi 1954, 45-58.

muutoksen, jatkuvuuden ja syy-yhteyksien analysointiin se avaa heille oven myös tulevaisuuden mahdollisuuksien arviointiin. Yksilön osallisuutta suomalaisessa ja maailmanlaajuisessa yhteisössä edistetään käsittelemällä kansainvälisyyttä, erilaisia kulttuureita, ihmisen ja ympäristön suhdetta sekä Suomen historiaa osana sen maailmanhistoriallista kontekstia.¹⁰⁰

Historian opetuksen tavoitteisiin kuuluvat historiallisten ilmiöiden syiden ja seurausten ymmärtäminen, kyky analysoida kriittisesti ja monipuolisesti historiallista tietoa sekä kulttuurinen lukutaito. Niitä ovat myös historiatietoisuuden kehittäminen, vastuullinen kansalaisuus ja demokratiakasvatus sekä historiallinen empatia eli menneisyyden ihmisten toiminnan ja historiallisten ilmiöiden ymmärtäminen niin kyseisen ajan kuin nykyajankin näkökulmasta¹⁰¹. Opiskelijan arviointi perustuu näiden tietojen ja taitojen hallintaan, olennaisen erottamiseen epäolennaisesta, syy-yhteyksien ymmärtämiseen sekä lähteiden kriittiseen analyysiin. Oppimateriaalipaketti sisältää tehtäviä, jotka toteuttavat näitä opetuksen tavoitteita. Lisäksi osaa niistä on mahdollista hyödyntää vaihtoehtoisina arviointikeinoina myös oppimisen arvioinnissa kokeiden sijasta tai niiden lisäksi, minkä opetussuunnitelma myös mahdollistaa.¹⁰²

Lukion oppimäärään kuuluu neljä pakollista historiankurssia: HI1 Ihminen, ympäristö ja kulttuuri, HI2 Eurooppalainen ihminen, HI3 Kansainväliset suhteet sekä HI4 Suomen historian käännekohtia. Ensimmäinen kurssi keskittyy lähinnä taloushistoriaan ja siihen, miten ihmisten vuorovaikutus ympäristönsä kanssa vaikuttaa yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Näin ollen kurssilla ei juurikaan käsitellä sisältöjä, joiden opetuksessa demokratian historian oppimateriaalipaketista olisi hyötyä. Sen sijaan kolme muuta kurssia sisältävät paljonkin tällaisia aiheita. Eurooppalainen ihminen -kurssi keskittyy selvittämään, kuinka eurooppalaisten maailmankuva on muuttunut historian saatossa, mikä toteuttaa osaltaan opetuksen tavoitetta eurooppalaisen identiteetin luomisesta. Demokratia on tärkeä osa eurooppalaista aatehistoriaa, ja se nostetaan esille useassa vaiheessa kurssin aikana. Opetussuunnitelman perusteissa määriteltäisiin keskeisiin sisältöihin, jotka käsittelevät demokratian historiaa, kuuluvat ainakin demokratian synty antiikin aikana, valistuksen aikakausi sekä 1800-luvun keskeiset aatesuuntaukset.

¹⁰⁰ Opetushallitus 2003, 176.

¹⁰¹ Ks. Pilli 1992, 127, 145; Pitkänen 2008, 24.

¹⁰² Opetushallitus 2003, 176.

Kansainväliset suhteet -kurssi puolestaan tarkastelee kansainvälistä poliittista historiaa 1800-luvun lopulta lähtien. Demokratian ja diktatuurin keskinäinen vastakkainasettelu on nostettu peräti kurssin keskeiseksi tarkastelunäkökulmaksi. Keskeisiä sisältöjä, joiden käsittelyssä oppimateriaalipaketin sisältö on käyttökelpoista, ovat ainakin eurooppalaiset ääriliikkeet ja demokratian kriisi maailmansotien välillä, kylmän sodan ideologinen rintama sekä Neuvostoliiton hajoaminen. Suomen historian käännekohtia -kurssilla tutkitaan suomalaisen yhteiskunnan, talouden, kulttuurin ja politiikan muutosta 1800-luvulta nykyaikaan. Näin ollen kurssilla käsitellään demokratian historiaa Suomessa. Kurssin olennaisiin tavoitteisiin kuuluu myös talouden, yhteiskunnan, kulttuurielämän sekä aatteellisen ja valtiollisen elämän ilmiöiden keskinäisen riippuvuuden ymmärtäminen, mikä auttaa opiskelijoita ymmärtämään, ettei demokratia rajoitu yksinomaan valtiollisiin rakenteisiin. Suomalaisen demokratian historian kannalta olennaisia sisältöjä ovat erityisesti sääty-yhteiskunnan hajoaminen ja kansalaisyhteiskunnan synty, kansanvallan synty, Suomen itsenäistymisprosessi, oikeistoradikalismien nousu sekä suomalaisen yhteiskunnan muutokset toisen maailmansodan jälkeen.¹⁰³

5. ”Suurenmoinen valtio tosiaan!” Antiikin demokratia.

5.1 Tehtävät

5.1.1 Johdatus teemaan

1. Piirrä käsitkartta termin ”demokratia” ympärille. Mitä siitä tulee mieleen?

5.1.2 Ateenan demokratian toiminta

Tutustu ensimmäiseen otteeseen Christopher Careyn teoksesta *Democracy in Classical Athens* ja vastaa seuraaviin kysymyksiin:

1. Minkä takia antiikin Ateenaa kutsuttiin kansanvaltaiseksi eli demokraattiseksi (*dēmos* = kansa, *kratos* = valta)?

¹⁰³ Opetushallitus 2003, 176-180.

2. Voisiko jonkin antiikin demokratian käytännöistä ottaa käyttöön nykypäivänä?

5.1.3 Antiikin demokratian kritiikki

1. Platonin kuvaus demokratiasta

Tutustu otteeseen Platonin teoksesta *Valtio*, otteeseen David Heldin teoksesta *Models of Democracy* sekä ensimmäiseen otteeseen Christopher Careyn teoksesta *Democracy in Classical Athens* ja vastaa kysymyksiin.

- a) Miksi Platon kritisoi demokratiaa?
- b) Miten Platonin kuvaus teoreettisesta demokratiasta eroaa Ateenassa toteutetusta demokraattisesta valtiomuodosta?

1. Epätasa-arvo antiikin demokratiassa

Tutustu otteeseen David Heldin teoksesta *Models of Democracy*.

- a) Pohdi, miten Ateenan miespuolisilla kansalaisilla oli aikaa osallistua politiikkaan ja julkisten virkojen hoitoon, ja valtiolla varaa maksaa heille?
- b) Still-kuvat ja ajatuspuhe. Jakautukaa neljään ryhmään: miespuolisiin kansalaisiin, naispuolisiin kansalaisiin, metoikkeihin ja orjiin. Luokaa still-kuva, jossa kyseiseen sosiaaliseen ryhmään kuuluvat ateenalaiset elävät tavanomaista päiväänsä. Yksi tai useampi ryhmän jäsen menee vuorollaan jokaisen pysähtyneenä olevan hahmon viereen ja kertoo yleisölle ääneen, mitä kyseinen hahmo ajattelee.

5.1.4 Ostrakismos

Tutustu otteeseen Sara Forsdyken teoksesta *Exile, Ostracism, and Democracy: The Politics of Expulsion in Ancient Greece* sekä toiseen otteeseen Christopher Careyn teoksesta *Democracy in Classical Athens*

1. Ostrakismos-simulaatio. Valitkaa joukostanne puheenjohtaja. Keskustelkaa siitä, pitäisikö joku suomalainen henkilö karkottaa maasta kymmeneksi vuodeksi. Äänestys ostrakismoksen pitämisestä toteutetaan käsiäänestyksellä. Mikäli ostrakismos päätetään toteuttaa, järjestetään suljettu lippuäänestys, jossa jokainen saa kirjoittaa äänestämänsä henkilön nimen ja halutessaan kuvailla tätä yhdellä sanalla.
2. Keskustelu: voisiko ostrakismos todella toimia nykypäivänä?

5.1.5 Yhteenveto teemasta

1. Väittely: Voidaanko antiikin Ateenaa pitää demokraattisena valtiona nykyaikaisilla kriteereillä?

5.2 Ohjeita tehtävien suorittamiseen ja arviointiin

5.2.1 Johdatus teemaan

1. Käsitekartta demokratiasta. Tehtävän tarkoituksena on auttaa opiskelijoita orientoitumaan demokratian ja sen historian käsittelyyn sekä antaa opettajalle käsitys siitä, millaiset lähtötasotiedot opiskelijoilla on. Tämä saattaa auttaa opettajaa soveltamaan opetustaan ja tehtäviä kyseiselle ryhmälle sopiviksi. Opettaja voi kerätä käsitekartat itselleen tarkempaa analyysiä varten, kiertää katsomassa niitä luokassa ylimalkaisesti tai pyytää joitakin opiskelijoita esittelemään omansa koko ryhmälle. Näin saatuja tietoja on mahdollista hyödyntää opetuksessa myös myöhempiä demokratian historiaan liittyviä ilmiöitä käsiteltäessä.

5.2.2 Ateenan demokratian toiminta

Tarvittava materiaali:

- Ensimmäinen ote Christopher Careyn teoksesta *Democracy in Classical Athens* (liite 1)

1. Tehtävän tavoitteena on hahmottaa, kuinka laaja-alaisesti demokratia vaikutti ateenalaisessa yhteiskunnassa. Olennaista on ainakin huomata, että Ateenassa lopullinen päätösvalta oli päättämään kokoontuneilla kansalaisilla itsellään, ei välillisesti valituilla edustajilla saati yksinvaltiaalla, armeijalla, rikkailla tai ylimyksillä. Kansalaiset käyttivät valtaa paitsi äänestämällä yhdessä, myös siten, että kuka tahansa saatettiin arpoa hoitamaan vastuutehtävää. Samaa tehtävää saattoi kuitenkin hoitaa yleensä vain kerran elämänsä aikana, jotta valta ei keskittyisi tietyille henkilöille. Ylimmässä asemassa, prytaneiden puheenjohtajana, ei kukaan voinut toimia kuin yhden päivän ajan. Kaikilla kansalaisilla oli myös oikeus sanoa mielipiteensä päätettävistä asioista. Päätöksenteko oli avointa ja läpinäkyvää, sillä kuka tahansa saattoi seurata vastuullisten elinten kokouksia saapumalla paikan päälle. Edes oikeuslaitoksessa ei ollut erillisiä ammattituomareita, vaan tuomiot jakoi laaja, arpomalla muodostettu kansalaisjoukko. Osallistuminen päätöksentekoon eri tasoilla ei siis edellyttänyt varallisuutta, muodollista koulutusta tai henkilökohtaisia suhteita vallankäyttäjiin, vaan se oli mahdollista kaikille kansalaisille.
2. Tehtävä antaa opiskelijalle mahdollisuuden pohtia vapaasti, olisiko jokin lähteessä mainituista ateenalaisista instituutioista tai käytännöistä toteutettavissa myös nykypäivän yhteiskunnassa. Tehtävään ei ole olemassa tiettyä oikeaa vastausta, vaan arviointikriteerinä on perustelujen vakuuttavuus ja pohdinnan monipuolisuus. Tehtävän voi toteuttaa joko kirjallisena, jolloin sen voi arvostella, suullisena esimerkiksi parin tai ryhmän kanssa, tai pelkkänä ajatusharjoituksena. Opiskelija voi pohtia esimerkiksi internetin potentiaalia nykyaikaisen kansankokouksen välineenä, mahdollisuutta arpoa vastuuhenkilöitä tai virkailijoita tehtäviinsä tai päättäjien toimikauden rajoittamista yhteen päivään tai vuoteen elämänsä aikana, jotta yhä useampi kansalainen pääsisi vaikuttamaan vallan huipulla.

5.2.3 Antiikin demokratian kritiikki

1. Platonin kuvaus demokratiasta

Tarvittava materiaali:

- ensimmäinen ote Christopher Careyn teoksesta *Democracy in Classical Athens* (liite 1)

- ote David Heldin teoksesta *Models of Democracy* (liite 2)
 - ote Platonin teoksesta *Valtio* (liite 3)
- a) Platonin mielestä demokratia epäonnistuu, koska se tarjoaa kansalaisille liikaa vapautta. Hän perustelee tätä argumentoimalla, että mentäessä yhteen ääripäähän eläminen muuttuu niin vaikeaksi, että seurauksena on heilahdus täsmälleen päinvastaiseen ääripäähän. Hänen mielestään äärimmäisen vapauden tai äärimmäisen orjuuden sijasta tulisi pyrkiä kultaiseen keskitiehen, jotta yhteiskunta saavuttaisi tasapainon. Demokraattisten ja vapautta korostavien arvojen perisyntinä Platon pitää sitä, että niiden seurauksena myös perinteiset, itsestäänselvytyksenä pidetyt valtarakenteet kuten isien valta poikiinsa, opettajien valta oppilaisiin, vanhojen valta nuoriin, kansalaisten valta metoikkeihin, omistajien valta orjiin ja miesten valta naisiin tulevat kyseenalaistetuiksi. On tärkeää havaita, että Platonin analyysi osuu osittain oikeaan; vapauden ja demokratian nimissä todellakin on, usein menestyksekkäästi, vastustettu niin orjuutta, rasismia kuin naisten alistamistakin, eikä opettajien tai vanhempienkaan valta ole enää ainakaan länsimaissa yhtä absoluuttista kuin aiemmin. Nykypäivän lukiolainen tuskin pitää tätä negatiivisena kehityksenä. Olennaista on ymmärtää, että Platon edustaa oman aikansa kulttuuria, ihmiskäsitystä ja moraalialueita, joten hänen ajattelunsa on osattava nähdä historiallisessa kontekstissään. Platonin mielestä demokratian heikkouksiin kuuluu myös se, että valtaan eivät pääse tiedoiltaan ja taidoiltaan parhaat miehet, vaan ne, jotka osaavat eniten miellyttää kansaa. Oppimateriaalipaketin myöhemmistä osista käy ilmi, että tätä argumenttia on käytetty demokratiaa vastaan tuhansia vuosia Platonin jälkeenkin.
- b) Platonin kuvaus demokratiasta ei ole niinkään konkreettinen kertomus todellisesta poliittisesta järjestelmästä, vaan pikemminkin filosofinen pohdinta siitä, mihin demokraattisten instituutioiden taustalla oleva, vapautta ja tasa-arvoa korostava arvopohja johtaa, jos sitä noudatetaan loppuun saakka johdonmukaisesti. Platon tulkitsee, että tällöin kaikista valtarakenteista olisi luovuttava, jolloin lopputuloksena olisi kaaos ja anarkia. Ateenassa ja pienemmissä demokraattisissa kaupunkivaltioissa näin ei kuitenkaan tehty, vaan perinteisistä valtarakenteista pidettiin kiinni rajaamalla kansalaisoikeudet täysi-

ikäisille miespuolisille kansalaisille. Vapauden ja tasa-arvon ihanteiden ei siis katsottu koskevan naisia, orjia ja metoikkeja; ateenalaiset eivät siis tehneet poliittis-eettisestä järjestelmästänsä samoja filosofisia johtopäätöksiä kuin Platon. Demokratioissa myös noudatettiin lakeja, vaikka nämä olivatkin kansankokouksen säätämiä. Platonin kuvaamaa anarkiaa ei siis hyväksytty.

2. Epätasa-arvo antiikin demokratiassa

Tarvittava materiaali:

- ote David Heldin teoksesta *Models of Democracy* (liite 2)

- a) Naiset, lapset ja orjat pitivät Ateenan taloutta toiminnassa tekemällä työtä kodeissa, pelloilla, työpajoissa ja kaivoksissa sillä aikaa kun vapaat kansalaismiehet tekivät valtiollisia päätöksiä ja puhuivat politiikkaa. Kun opiskelijat ovat pohtineet kysymystä itsekseen, he voivat keskustella asiasta lyhyesti parin kanssa, tai halukkaat voivat kertoa näkemyksensä yhteisesti. Tehtävän tarkoituksena on ennen kaikkea antaa taustatietoa, jota opiskelijat voivat hyödyntää seuraavassa tehtävässä.

- b) Still-kuvat. Jokainen ryhmä esittää oman still-kuvansa vuorollaan: ensin miehet, sitten naiset, kolmantena metoikit ja viimeisenä orjat. Tavoitteena on kehittää opiskelijoiden historiallista empatiaa antamalla toiminnallisen tehtävän kautta havainnollinen kuva siitä, kuinka eri tavalla ateenalainen yhteiskunta näyttäytyi eri asemassa oleville ihmisille. Sukupuolinäkökulmaa voidaan tuoda voimakkaammin esille muodostamalla ”miesten” ja ”naisten” ryhmät pelkästään kyseistä, tai vaihtoehtoisesti vastakkaista, sukupuolta olevista opiskelijoista. Tehtävän arvioinnissa on syytä ottaa huomioon opiskelijoiden innokkuus osallistua sekä kyky nostaa esille olennaisia asioita. Erityisen myönteistä on, mikäli opiskelijat ymmärtävät, että ihmiset näiden annettujen sosiaalisten kategorioiden sisällä eivät myöskään olleet keskenään identtisessä asemassa: esimerkiksi kotiorjan olot olivat todennäköisesti paremmat kuin kaivosorjan, ja metoikkimiehen elämä oli poliittisten oikeuksien puutteesta huolimatta lähempänä kansalaismiehen kuin metoikkinaisen elämää. On kuitenkin syytä ottaa huomioon, että nykyaikainen käsitys sukupuolirooleista on historiallisesti

varsin uusi ilmiö, mikä muodostaa anakronismin uhan verrattaessa sukupuolten asemaa antiikissa ja nykypäivänä.

5.2.4 Ostrakismos

Tarvittava materiaali:

- Toinen ote Christopher Careyn teoksesta *Democracy in Classical Athens* (liite 4)
- Ote Sara Forsdyken teoksesta *Exile, Ostracism, and Democracy: The Politics of Expulsion in Ancient Greece* (liite 5)
- Äänestyslippuja tai ruukunsirpaleita

1. Ostrakismos-simulaatio. Puheenjohtaja valitaan vapaaehtoisten joukosta käsiäänestyksellä. Opettaja toimii tähän saakka väliaikaisena puheenjohtajana. Puheenjohtajan tehtävä on ainoastaan jakaa puheenvuoroja, ei pyrkiä vaikuttamaan päätökseen. Ensin keskustellaan ostrakismoksen tarpeellisuudesta ylipäättään, ja vasta, jos sellainen päätetään järjestää, voidaan äänestää karkotettavasta henkilöstä. Mikäli mahdollista, tässä vaiheessa on suotavaa pitää tauko tai esimerkiksi välitunti, jonka aikana ”kansalaisilla” on mahdollisuus kampanjoida oman mielipiteensä puolesta. Karkotettava kansalainen, esimerkiksi poliitikko, talousvaikuttaja tai kulttuuripersoona, valitaan suljetulla lippuäänestyksellä; simulaation autenttisuutta on mahdollista kasvattaa hankkimalla äänestyslipuiksi aitoja saviruukun palasia esimerkiksi yhteistyössä kuvaamataidon opettajan kanssa. Eniten ääniä saanut henkilö julistetaan karkotetuksi. Tehtävän tavoitteena on havainnollistaa antiikin Ateenan kansanvaltaisia käytäntöjä käytännöllisellä harjoituksella sekä herättää ajatuksia niiden eroista ja yhtäläisyyksistä verrattuna nykypäivän yhteiskunnalliseen järjestelmään.

2. Keskustelu. Keskustellaan luokassa yhteisesti, sosisiko ostrakismos käytettäväksi nykypäivän demokratiassa. Käytännön hyötyinä voidaan pitää ainakin sitä, että niin poliittiset päättäjät kuin talous- ja kulttuurivaikuttajatkin joutuisivat näin kuuntelemaan kansalaisten näkemyksiä välttääkseen pitkän tauon urassaan, sekä sitä, että kansalaiset saisivat konkreettisemmän kokemuksen siitä, että valta maassa on todella heidän hallussaan, mikä saattaisi vahvistaa demokraattisen yhteiskuntajärjestelmän legitimitettiin kansalaisten silmissä. Haittapuolia puolestaan

olisivat ainakin vakava puuttuminen yksilön kansalaisoikeuksiin, ”enemmistön tyrannia” vähemmistöjen sananvapauden kustannuksella, se, että karkotettavaksi saattaisi päätyä poliitikkoja, jotka ovat yhtä aikaa sekä hyvin suosittuja että inhottuja, sekä se, että poliitikot eivät uskaltaisi tehdä vaikeita mutta välttämättömiä päätöksiä ostrakismoksen pelossa. Ostrakismoksen tuloksena saatettaisiin karkottaa myös ärsyttävänä pidettyjä mediajulkisuuden henkilöitä, joilla ei ole merkittävää yhteiskunnallista vaikutusvaltaa. Tällöin koko käytäntö menettäisi alkuperäisen merkityksensä vallan tasapainottajana ja muuttuisi julmaksi ”tosi-TV” –tyyppiseksi viihteeksi. Nykyaikainen yhteiskunta ei myöskään ole yhtä altis yksittäisten henkilöiden vaikutusvallalle kuin antiikin kaupunkivaltiot. Tehtävän tavoitteena on auttaa opiskelijoita ymmärtämään, että menneisyyden poliittisia järjestelmiä voidaan kyllä tarkastella ja niistä voidaan ottaa oppia, mutta yhteiskuntien erilaisuuden vuoksi instituutiot eivät välttämättä ole siirrettävissä sellaisenaan kulttuurista ja aikakaudesta toiseen.

5.2.5 Yhteenvedo teemasta

1. Väittely. Opiskelijat jaetaan 6-8 hengen ryhmiin, joiden sisällä väittely tapahtuu 3-4 hengen joukkueiden välillä. Tehtävän tavoitteena on kerrata antiikin demokratian saavutuksia ja puutteita sekä herättää ajattelua siitä, millainen yhteiskunnan tulee olla, jotta sitä voidaan pitää nykyajan kriteerien mukaan demokraattisena. Ateenan demokraattisuuden puolustajat voivat vedota esimerkiksi tavallisten kansalaisten laajoihin osallistumismahdollisuuksiin yhteisten asioiden hoidossa ja päätöksenteossa, aktiiviseen kansalaisuuteen kannustavaan asenneilmapiiriin ja siihen, että antiikin kreikkalaiset ylipäätään toivat esille ajatuksen, jonka mukaan vallankäytön oikeutus tulee nimenomaan kansalta eikä esimerkiksi perinteestä tai jumalilta. Vastustajat puolestaan voivat vedota siihen, että ateenalaiset eivät toteuttaneet demokratian universaalina tasa-arvon ihannetta, joka kuitenkin jo antiikin Kreikassa tunnettiin, sillä he rajasivat kansalaisoikeudet vain pienelle joukolle ihmisiä sulkemalla naiset, orjat ja metoikit kansanvallan ulkopuolelle.

6. ”Vapaus, veljeys, tasa-arvo”. Demokratian paluu 1700-luvulla.

6.1 Tehtävät

6.1.1 Johdatus teemaan

1. Miellekartta Ranskan suuresta vallankumouksesta

- a) Piirrä miellekartta Ranskan suuresta vallankumouksesta. Ota huomioon ainakin seuraavat kysymykset: Millaisia arvoja se edusti? Millaisia tavoitteita sillä oli? Ketkä vallankumouksen tekivät? Keitä vastaan se suuntautui? Entä kenen puolesta? Miksi se tapahtui? Millaiset sen seuraukset olivat?
- b) Kirjoita miellekartan yhteyteen, mihin käsityksesi perustuvat. Mistä lähteistä olet saanut tietosi? Kuinka luotettavina pidät näitä lähteitä? Kuinka todennäköisenä pidät, että käsityksesi ovat historiatieteellisesti paikkansapitäviä?

6.1.2 Ranskan suuri vallankumous

Tutustu dokumentteihin Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistus (1789) sekä ote William Doyleen teoksesta *The Oxford History of the French Revolution* ja vastaa kysymyksiin.

1. Etsi YK:n vuonna 1948 hyväksymä ja edelleen voimassa oleva Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus ja vertaa sitä Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistukseen vuodelta 1789. Mitkä oikeudet ovat säilyneet Ranskan suuresta vallankumouksesta tähän päivään saakka osana YK:n käsitystä ihmisoikeuksista?
2. Miksi juuri Ranskan vuoden 1789 vallankumousta pidetään niin merkittävänä tapahtumana demokratian historiassa ja koko maailmanhistoriassa?

6.1.3 USA:n demokratia

1. De Toquevillen *Demokratia Amerikassa*

Lue ote Alexis de Toquevillen klassikkoteoksesta *Demokratia Amerikassa* ja vastaa kysymyksiin. Ranskalainen de Toqueville kuvailee havaintojensa perusteella Yhdysvaltoja vuonna 1830.

- a) Miten amerikkalaisten kansalaisten suhtautuminen yhteiskunnallisiin asioihin eroaa de Tocquevillen mielestä niistä eurooppalaisista valtioista, jotka ovat suoneet kansalaisilleen poliittisia oikeuksia? Miksi tämä on hänestä niin yllättävää?
- b) Miten de Tocqueville vastaa kritiikkiin, jonka mukaan demokratia on huono järjestelmä, koska tavalliset kansalaiset eivät osaa hoitaa julkisia asioita yhtä hyvin kuin valistunut yksinvaltiain tai eliitti?

2. Federalismi ja liittovaltio

Lue ote Philip Jenkinsin teoksesta *A History of the United States*.

- a) Millainen kompromissi mahdollisti sen, että keskenään erilaiset siirtokunnat pystyivät yhdistymään liittovaltioksi ja muodostamaan Amerikan Yhdysvallat?
- b) Essee: Euroopan Yhdysvallat. Ns. federalistit (federaatio = liittovaltio) ovat esittäneet, että Euroopan unionista tulisi muodostaa itsenäisten valtioiden liiton sijasta suvereeni liittovaltio. Pohdi, millaisilla ehdoilla tällainen eurooppalainen liittovaltio olisi mahdollista perustaa, vai olisiko se täysin mahdotonta? Miten EU-liittovaltion lähtökohdat ovat samanlaisia tai erilaisia kuin USA:n? Voisiko Euroopan laajuinen liittovaltio olla demokraattinen? Kerro ja perustele myös henkilökohtainen mielipiteesi siitä, olisiko EU:n kehitys liittovaltioksi myönteinen vai kielteinen ilmiö.

6.1.4 Yhteenveto teemasta

1. Miellekartan analysointi

- a) Tarkastele aiemmin piirtämäsi miellekarttaa Ranskan suuresta vallankumouksesta. Täydennä ja korjaa miellekartta erivärisellä kynällä vastaamaan käsitystäsi nyt, kun aihetta on käsitelty kurssilla. Mitä uutta olet oppinut? Miten käsityksesi muuttuivat?
- b) Tarkastele miellekartan yhteyteen kirjoittamiasi ennakkokäsitystesi lähteitä ja perusteita. Ovatko ne ristiriidassa kurssilla esitettyjen historiallisia tapahtumia koskevien väitteiden ja lähteiden kanssa? Mikäli näin on, pohdi, mistä tämä johtuu, sekä arvioi, kumpaa väitettä tai lähdettä olisi perustellumpaa pitää totuudenmukaisena.

6.2 Ohjeita tehtävien suorittamiseen ja arviointiin

6.2.1 Johdatus teemaan

1. Miellekartta Ranskan suuresta vallankumouksesta

- a) Tehtävän tarkoituksena on kartoittaa opiskelijoiden ennakkokäsityksiä ja johdattaa teeman käsittelyyn. Opettajan kannattaa kerätä miellekartat itselleen ja tutustua niihin. Näin ollen tehtävä soveltuu erinomaisesti tunnin loppuun, kun edellinen aihe on saatu käsiteltyä. Opettajan on syytä kiinnittää huomiota opiskelijoiden oikeaan ennakkotietoon, tiedon puutteeseen sekä mahdollisiin suoranaisiin vääriin käsityksiin kyetäkseen muokkaamaan tulevaa opetustaan niin, että se vastaa parhaiten opiskelijoiden tarpeita. Opiskelijoilta tehtävässä ei edellytetä oikeita vastauksia tai tietoa, vaan rehellisyyttä ja avoimuutta ilmaista omat ennakkokäsityksensä, vaikka olisi niistä epävarma.
- b) Tehtävän tavoitteena on auttaa opiskelijoita tulemaan tietoisiksi siitä, mistä heidän käsityksensä ovat peräisin, sekä pohtimaan näiden lähteiden luotettavuutta. Näin ollen heillä on myös tulevaisuudessa paremmat edellytykset suhtautua kriittisesti saamaansa tietoon. Samalla opettaja saa itselleen arvokasta tietoa siitä, mistä nuoret ylipäättään saavat historiakäsitykseensä vaikuttavaa informaatiota. Tämä mahdollistaa näiden lähteiden hyödyntämisen myös

opetuksessa; jopa epäluotettavia lähteitä voi käyttää oppimateriaalina, jos tavoitteena on opettaa lähdekritiikkiä.

6.2.2 Ranskan suuri vallankumous

Tarvittava materiaali:

- Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistus (1789) (liite 6)
- ote William Doyle'n teoksesta *The Oxford History of the French Revolution* (liite 7)

1. Ihmisoikeudet. YK:n Ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta ei laajuutensa vuoksi ole sisällytetty liitteisiin, mutta se on löydettävissä taustoineen helposti internetistä, esimerkiksi Suomen YK-liiton sivuilta (www.ykliitto.fi) tai ihmisoikeudet.netistä (www.ihmisoikeudet.net). Lähes kaikki alkuperäisen julistuksen määrittelemistä oikeuksista ovat mukana myös YK:n julistuksessa; tämä on lähinnä Ranskan vallankumouksellisten julistusta laajempi ja nykyaikaisempi. Keskeisimpiin vallankumouksellisten julistamiin ja YK:n vahvistamiin oikeuksiin kuuluvat ainakin kansanvalta, tasavertaisuus lain edessä, epäinhimillisten rangaistusten kielto, mielipiteen- ja sananvapaus, uskonnonvapaus sekä oikeus omaisuuteen. YK:n julistuksen ensimmäinen lause ("Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan") perustuu selkeästi vallankumouksellisten julistukseen ("Ihmiset syntyvät ja elävät vapaina ja oikeuksiltaan tasavertaisina"), mikä osaltaan osoittaa tämän dokumentin ja sen synnyttäneen liikkeen historiallisen merkityksen.
2. Ranskan suuren vallankumouksen ansiosta tasavallasta tuli todellinen vaihtoehto eurooppalaisten valtioiden hallintomuodoksi yli 2000 vuoden tauon jälkeen. Koska vallankumous oli niin mullistava, tieto tästä mahdollisuudesta kantautui kaikkialle Eurooppaan. Ranskalaiset vallankumoukselliset myös tarjosivat muiden maiden samanmielisille esimerkin ja esikuvan oman vallankumouksensa toteuttamiseen. Tämä aloitti kokonaan uuden aikakauden poliittisessa ja aatehistoriassa, kun vaatimukset kansalaisten luovuttamattomista oikeuksista ja vallan perustumisesta kansan tahtoon levisivät. Voidaan ajatella, että Ranskan vallankumous on myös nykyaikaisen demokratian eräänlainen lähtökohta, ja monet sen tavoitteista ohjaavat lainsäädäntöämme tänäkin päivänä. Vallankumouksesta sai alkunsa myös jako

vasemmistoon ja oikeistoon, joka on hallinnut länsimaista poliittista kenttää 1800-luvulta lähtien.

6.2.3 USA:n demokratia

1. De Tocquevillen kuvaus Amerikasta.

Tarvittava materiaali:

- ote Alexis de Tocquevillen teoksesta *Demokratia Amerikassa* (liite 8)

a) De Tocqueville kuvaa amerikkalaisen kansalaisyhteiskunnan erittäin aktiiviseksi. Kansalaiset ovat laajalti poliittisesti aktiivisia, ja jokaisella kansalaisella yhteiskuntaluokkaan tai elinkeinon katsomatta on mahdollisuus vaikuttaa häntä koskeviin asioihin, paitsi liittovaltion ja osavaltion vaaleissa, myös arkipäiväisemmissä tilanteissa. De Tocquevillen mukaan tällainen aktiivinen kansalaisuus on muodostunut merkittäväksi osaksi amerikkalaisten kansalaisten identiteettiä, ja kansalaisvaikuttamista pidetään lähes itsestäänselvytenä. Demokratia ei siis ole pelkkää äänestyskopissa käymistä muutaman vuoden välein, vaan kansalaisten elämässä jatkuvasti läsnä oleva ilmiö. De Tocqueville on selvästi näkemästään hämmästynyt ja innostunut, mikä selittää ajoittain liioittelevan kielenkäytön. Ei varmastikaan ole realistista uskoa, että kaikki amerikkalaiset olisivat yhtä innokkaita käyttämään yhteiskunnallista valtaansa. De Tocqueville on kuitenkin kotoisin Ranskasta, jossa vallankumouksista huolimatta vakaasta parlamentaarisesta demokratiasta ei ole vielä kokemuksia. Ranskalainen tarkkailija ei ole voinut tottua järjestelmään, jota hallitaan kansanvaltaisesti, ja jossa (miespuolisilla) kansalaisilla on yleinen ja yhtäläinen äänioikeus. Juuri tämän vuoksi de Tocqueville on kiinnostunut tutustumaan demokratiaan Amerikassa.

b) De Tocqueville ei kyseenalaista ajatusta siitä, että tavallinen kansalainen on lähtökohtaisesti huonompi päättäjä kuin valistunut itsevaltiainen tai vallankäyttäjäksi kasvatettu aristokraatti. Hän kuitenkin argumentoi, että osallistumalla demokraattisten instituutioiden toimintaan tämä saa kokemusta yhteisten asioiden hoidosta ja kehittyy paremmaksi päättäjäksi. Näin ollen

demokraattisessa valtiossa asuva kansa kokonaisuutena kasvaa henkisesti ja sivistyy.

2. Federalismi ja liittovaltio

Tarvittava materiaali:

- ote Philip Jenkinsin teoksesta *A History of the United States* (liite 9)

- a) Olennaista on ymmärtää, että luomalla kaksikamarinen järjestelmä, jossa alahuoneen edustajien lukumäärä määräytyy osavaltioiden väkiluvun perusteella, mutta ylähuoneessa jokaisella osavaltiolla on samanvahvuinen edustus, voitiin varmistaa, että sekä suurten että pienten osavaltioiden edut tulevat otetuiksi huomioon. Tämä mahdollistaa sen, ettei jokin osavaltio koe olevansa muihin nähden niin epätasa-arvoisessa asemassa, että se kokisi pärjäävänsä paremmin itsenäisenä.
- b) Laajaa soveltamista vaativa esseetehtävä sopii erinomaisesti osana kurssin arvostelua arvioitavaksi kotitehtäväksi, jolloin opiskelijalla on mahdollisuus tehdä itsenäisesti tutkimusta näkemystensä perusteeksi. Tehtävä on haasteellinen, joten se voi olla myös vapaaehtoinen, jolloin sen asianmukaisella suorittamisella saa mahdollisuuden korottaa kurssiarvosanaansa. Ajankohtaisen yhteiskunnallisen luonteensa vuoksi tehtävä soveltuu myös käytettäväksi yhteiskuntaopin opetuksessa, erityisesti syventävällä kurssilla Eurooppalaisuus ja Euroopan unioni (YH4)¹⁰⁴. Tehtävä edellyttää kriittistä ajattelua ja kykyä muodostaa perusteltuja itsenäisiä mielipiteitä. Opiskelijan voidaan olettaa ottavan huomioon ainakin sen, että kysymys EU:n suurten ja pienten jäsenvaltioiden keskinäisestä vallanjaosta sekä eri alueiden toisistaan poikkeavista taloudellisista rakenteista muistuttaa tilannetta Yhdysvalloissa liittovaltiota muodostettaessa. Samalla kuitenkin on huomattava, että Yhdysvaltojen alkuperäiset 13 osavaltiota olivat kuitenkin kielellisesti ja kulttuurillisesti huomattavasti homogeenisempia kuin EU:n jäsenmaat, eikä niillä ollut takanaan yhtä pitkää, nationalismin ja keskinäisten sotien värjäämää historiaa. Opiskelijan oman tutkimustyön ja ajattelun varaan jää perustella,

¹⁰⁴ Ks. Opetushallitus 2003, 187-188.

minkälaiset rakenteet Euroopan liittovaltiossa voisivat toimia ja miksi, sekä pohtia demokratian mahdollisuuksia järjestelmässä, jossa valtaa on keskitetty entistä enemmän Brysseliin.

6.2.4 Yhteenveto teemasta

1. Miellekartan analysointi

Tarvittava materiaali:

- opiskelijoiden aiemmin piirtämät miellekartat Ranskan suuresta vallankumouksesta
- tarvittaessa opiskelijoille lainattavia erivärisiä kyniä; yksinkertaisimmillaan lyijykynä ja kuulakärkikynä riittävät tehtävän suorittamiseen

a) Tehtävän tavoitteena on ensisijaisesti auttaa opiskelijoita tiedostamaan oman oppimisensa laajuus. Jotta nämä kykenisivät asettamaan oman oppimisensa asianmukaiseen kontekstiin, tehtävä on syytä käsitellä lopuksi yhteisesti keskustelemalla. Opettajan on myös mahdollista kerätä täydennetyt miellekartat takaisin ja tarkastella niitä näyttönä oman opetuksensa tehosta. Pidemmällä tähtäimellä tämä tarjoaa opettajalle mahdollisuuden testata toisistaan poikkeavien menetelmien toimivuutta opetuksessaan toteuttamalla saman tehtävän eri opiskelijaryhmien kanssa, mutta käyttämällä itse teeman käsittelyyn erilaisia opetusmetodeja.

b) Tehtävä on syytä suorittaa siten, että aluksi jokainen pohtii kysymyksiä mielessään, minkä jälkeen siitä keskustellaan yhdessä, sillä eri opiskelijoilla saattaa olla hyvinkin erilaisia lähtökohtia ja tulkintoja. Tehtävä tarjoaa opiskelijalle tilaisuuden analysoida tiedonlähteitään kriittisesti – sekä koulun ulkopuolisia lähteitä että kurssilla käytettyjä oppimateriaaleja, jollaisia saattavat olla esimerkiksi tämän oppimateriaalipaketin sisältö, oppikirja, opettajan puhe ja hänen käyttämänsä mahdolliset kirjalliset muistiinpanorungot. Tehtävän tavoitteena on edistää opiskelijoiden kykyä lähdekritiikkiin ja kriittiseen ajatteluun. Samalla se edellyttää myös opettajalta kykyä perustella oman opetuksensa sisältö. Olennainen osa kriittistä ajattelua on, että koulussa opetetut

asiat eivät ole totta automaattisesti vain sen perusteella, että opettaja sanoo niin. Samalla on myöskin kyettävä ymmärtämään, että kaikki todellisuutta koskevat väitteet eivät ole keskenään samanarvoisia, ja että koulussa annettava opetus perustuu, tai ainakin sen kuuluisi opetussuunnitelman mukaan perustua, tieteellisesti perusteltuihin väitteisiin. Historiatiede on kuitenkin luonteeltaan monitulkintaista, joten on täysin mahdollista, että eri lähteet antavat jostakin tapahtumasta erilaisen kuvan, koska tarkastelevat ilmiötä erilaisesta näkökulmasta. Tällöin ei voida välttämättä sanoa, että yksi lähde on oikeassa ja toinen väärässä, vaan että yhdessä ne antavat täydellisemmän kuvan totuudesta kuin kumpikaan yksinään. Olennaista on oppia kiinnittämään huomiota erilaisten historiallisten väitteiden perusteisiin ja analysoimaan niitä kriittisesti.

7. ”Miten tästä ainoasta nyt valitaan?” Demokratia ja sosialismi

7.1 Tehtävät

7.1.1 Johdatus teemaan

1. Assosiaatiotesti. Kirjoita vihkoon asioita tai sanoja, jotka tulevat mieleesi seuraavista käsitteistä:

- kansandemokratia
- perestroika
- proletariaatin diktatuuri
- Saksan demokraattinen tasavalta

7.1.2 Kansandemokratioiden demokraattisuus ja kansalaisvapaudet

Lue seuraavat dokumentit:

- ote Aleksei Jurtšakin teoksesta *The Last Soviet Generation*
- ote Bill Kellerin lehtiartikkelista *Neuvostosensorin elämä: kaikki käy? Ei ihan vielä.*
- ote Mihail Gorbatšovin haastattelusta Ranskan kommunistisen puolueen L’Humanité-lehdessä 4.2.1986
- ote Seppo Hentilän teoksesta *DDR – valtio ilman kansaa*
- ote Ivan T. Berendin teoksesta *Central and Eastern Europe, 1944-1993.*

Vastaa kysymyksiin:

1. Miten demokratia Gorbatšovin mukaan toteutuu Neuvostoliitossa? Tukeeko Hentilän tutkimus tätä kuvausta?
2. Millaisen kuvan Jurtšakin kuvaus antaa Neuvostoliiton demokraattisuudesta?
3. Miksi neuvostokansalaiset osallistuivat Gorbatšovin ja Jurtšakin mukaan niin aktiivisesti puolueen järjestämiin poliittisiin tapahtumiin?
4. Miten Gorbatšov vastaa kysymyksiin poliittisista vangeista, sensuurista ja antisemitismistä? Miten tämä eroaa The New York Timesin artikkelin ja Berendin teoksen antamasta kuvasta?

7.1.3 Kansalaisyhteiskunta demokratiassa ja kansandemokratiassa

Lue ote Stephané Courtois:n et al teoksesta *Kommunismen musta kirja*.

Tehtäviä:

1. Vastaa kysymyksiin.
 - a) Oletko itse joidenkin kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden jäsen? Miten elämäsi vaikuttaisi näiden organisaatioiden lakkauttaminen?
 - b) Mikä merkitys kansalaisyhteiskunnan organisaatioilla on demokraattisen yhteiskunnan rakentamisessa?
 - c) Suomessa valtio tukee taloudellisesti monia kansalaisjärjestöjä, esimerkiksi nuorisojärjestöjä. Pohdi, onko tämä hyvä vai huono asia demokratian kannalta.
2. Pienryhmäroolipeli. Eletään vuotta 1948 jossakin itäblokin maassa, ja valtaansa vakiinnuttava kommunistipuolue on juuri kieltänyt useiden itsenäisten kansalaisjärjestöjen toiminnan. Jakaantukaa kolmen hengen ryhmiin. Yksi

ryhmäläisistä on kommunistisen puolueen nimittämä poliisipäällikkö, toinen poliisia pakoileva partiojohtaja (tai muu kansalaisjärjestöaktiivi) ja kolmas maahan salaa liivahtanut länsimainen toimittaja. Toimittajan tehtävä on haastatella kahta muuta siitä, miten nämä näkevät tilanteen.

7.1.4 Kansandemokratioiden valoisa puoli

1. Eläytymistehtävä: nationalistinen konflikti monikansallisessa kommunistivaltiossa.

Lue ote Bill Kellerin lehtiartikkelista *Tappava vihanpito repii aluetta Gorbatšovin eteläsivustalla*. Valitse yksi seuraavista hahmoista ja eläydy tämän näkökulmaan. Kerro, mitä tilanteesta ajattelet, mitä toivot jatkossa tapahtuvan ja mitä voisit itse asialle tehdä.

- a) Olet Alexander Karabekian, Bakussa syntynyt taustaltasi armenialainen 16-vuotias nuori mies. Azerbaidžanilaiset ovat ajaneet perheesi kodistaan ja tappaneet veljesi. Pääsette vihdoin turvaan Armenian puolelle, mutta kotiasi ja veljeäsi et saa takaisin.
- b) Olet Aziza Movlazade, Vuoristo-Karabahissa asuva, taustaltasi azerbaidžanilainen 16-vuotias nuori nainen. Armenialaiset naapurisi ovat raiskanneet siskosi ja ampuneet perheenne lehmät laitumelle. Sinä ja perheesi ette uskalla poistua talostanne.
- c) Olet Mihail Sergejevitš Gorbatšov, 58-vuotias Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pääsihteeri. Politbyroon kokouksessa saat kuulla uusista väkivaltaisuuksista Armenian ja Azerbaidžanin neuvostotasavalloissa.
- d) Olet Javier Pérez de Cuéllar, 69-vuotias YK:n pääsihteeri. Tietojesi mukaan kansan enemmistö Armenian ja Azerbaidžanin neuvostotasavalloissa haluaisi itsenäistyä Neuvostoliitosta – ja ryhtyä sotaan toisiaan vastaan.

2. Väittelyt

Lue ote Mirko Harjulan teoksesta *Romanian historia*, ensimmäinen ote Joseph A. Schumpeterin teoksesta *Capitalism, Socialism and Democracy* sekä ote Bill Kellerin lehtiartikkelista *Tappava vihanpito repii aluetta Gorbatšovin eteläsivustalla*.

Väittelyiden aiheet:

- a) Sananvapaus ja poliittiset vaikutusmahdollisuudet ovat tärkeämpiä kuin perustarpeiden turvaaminen.
- b) Maailma olisi nyt parempi paikka, jos Neuvostoliitto olisi yhä olemassa.

3. Näytelmät

Lue ote Mirko Harjulan teoksesta *Romanian historia*, ensimmäinen ote Joseph A. Schumpeterin teoksesta *Capitalism, Socialism and Democracy* sekä ote Bill Kellerin lehtiartikkelista *Tappava vihanpito repii aluetta Gorbatšovin eteläsivustalla*.

Pohtikaa ryhmissä, millaisessa tilanteessa olisitte itse valmiita hylkäämään demokraattisen päätöksentekoprosessin. Tehkää siitä lyhyt, enintään kolmen minuutin mittainen näytelmä.

7.1.5 Sosialismin ihanteiden ja reaalisosialismin ero

1. Lue 9 kaskua kansandemokratioista. Millaiseksi nämä itäblokin maiden asukkailta kerätyt vitsit kuvaavat elämän sosialistisissa valtioissa? Mikä on ollut tällaisten vitsien merkitys niitä kertoville ihmisille?
2. Lue toinen ote Joseph A. Schumpeterin teoksesta *Capitalism, Socialism and Democracy* sekä ote Seppo Hentilän teoksesta *DDR – valtio ilman kansaa*. Luokaa 3-4 hengen ryhmissä kaksi still-kuva, jotka havainnollistavat sosialismin demokraattisten ihanteiden ja käytännössä toteutuneen totalitaarisen reaalisosialismin eron. Ensimmäinen still-kuva esittää yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia sellaisina kuin niiden olisi teoriassa pitänyt olla, toinen puolestaan todellista tilannetta. Yksi ryhmäläisistä kiertää paikallaan olevien

hahmojen vieressä ja kertoo ajatuspuheen avulla, millaiseksi nämä tilanteen kokevat.

7.1.6 Yhteenveto teemasta

1. Väittelyt:

a) Todellinen demokratia ei voi toteutua tuotantovälineiden ollessa yksityisomistuksessa.

b) Kansandemokratia on myös demokratiaa, vaikka se eroaakin liberaalista edustuksellisesta demokratiasta.

2. Vaihtoehtohistoria. Pohtikaa ryhmissä, millaiseksi Suomen ja maailman historia olisi muodostunut, jos Neuvostoliitto olisi miehittänyt Suomen talvisodassa.

7.2 Ohjeita tehtävien suorittamiseen ja arviointiin

7.2.1 Johdatus teemaan

1. Assosiaatiotesti

Tehtävän tavoitteena on kartoittaa opiskelijoiden ennakkotietoja ja tarkastella ajatuksia, joita vielä sukupolvi sitten ajankohtaiset mutta nykyään lähinnä historialliset, teeman kannalta keskeiset termit heissä herättävät. Opettaja voi lausua termit ääneen tai kirjoittaa ne taululle yksi kerrallaan, minkä jälkeen opiskelijoilla on aikaa kirjoittaa ajatuksiaan ennen seuraavan käsitteen paljastamista. Lopuksi termit käydään läpi yhdessä yksi kerrallaan ja niiden herättämistä assosiaatioista keskustellaan. Opettaja voi antaa käsitteistä halutessaan yksityiskohtaisen selityksen, mutta tämä ei ole välttämätöntä; kyse on niin keskeisistä peruskäsitteistä, että niitä varmasti käsitellään opetuksessa myöhemminkin, jolloin uuden tiedon paljastuminen saattaa antaa joillekin opiskelijoille ns. ahaa-elämyksen. Ryhmän vahvimmissa opiskelijoilla saattaa olla hyvinkin selvä käsitys termien merkityksestä, kun taas toisille ne ovat kenties lähes tuntemattomia. Tämä ei kuitenkaan ole ongelma, sillä heikommalla tietopohjalla

muodostetut mielikuvat saattavat heijastavaa aiheesta vallitsevia käsityksiä jopa paremmin kuin aiemmin opitut tieteelliset faktatiedot, jolloin opettaja voi hyödyntää saamaansa informaatiota suunnitellessaan kyseiselle ryhmälle parhaiten soveltuvia opetusmetodeja.

7.2.2 Kansandemokratioiden demokraattisuus ja kansalaisvapaudet

Tarvittava materiaali:

- ote Mihail Gorbatšovin haastattelusta L'Humanité-lehdessä 4.2.1986 (liite 10)
- ote Aleksei Jurtšakin teoksesta *The Last Soviet Generation* (liite 11)
- ote Bill Kellerin lehtiartikkelista *Neuvostosensorin elämä: kaikki käy? Ei ihan vielä.* (liite 12)
- ote Seppo Hentilän teoksesta *DDR – valtio ilman kansaa* (liite 13)
- ote Ivan T. Berendin teoksesta *Central and Eastern Europe, 1944-1993* (liite 14)

Opiskelijat voivat pohtia kysymyksiä joko yksin tai ryhmissä, ja vastaukset voidaan koota joko suullisesti tai kirjallisesti. Työskentely ryhmissä ja koonti suullisesti mahdollistaa keskustelun ja erilaisten näkökulmien tuomisen esille. Kirjalliselle yksilötehtävälle puolestaan voi opettaja halutessaan antaa arvosanan osana kurssin kokonaisarviointia, tai käyttää sitä peräti tehtävänä kurssikokeessa. Tavoitteena on ymmärtää erilaisista näkökulmista kirjoitettuja kuvauksia historiallisista tapahtumista ja suhteuttaa niitä toisiinsa sekä opetuksessa esille tuotuun tieteelliseen käsitykseen. Yksinkertaisia oikeita vastauksia ei välttämättä ole, vaan ratkaisevia arviointiperusteita ovat opiskelijan huomiokyky ja hänen käyttämänsä perustelut.

1. Gorbatšov korostaa kahta instituutiota: ammattiyhdistysliikettä ja puoluetta. Puolue valitsee johtajansa demokraattisesti. Puolue kuuntelee kansaa päätösten tekemisessä. Puolueen yksinvaltaa pyritään oikeuttamaan korostamalla sen asemaa Neuvostoliiton perustuslaissa ja käyttämällä sosialistista retoriikkaa kuten puhumalla työläisistä, talonpojista ja sivistyneistöstä. Puolueeseen kuulumattomien ihmisten vaikutusmahdollisuuksista kuitenkin vaietaan. Ammattiliittojen Gorbatšov kertoo puolustavan työläisten oikeuksia. Tämä on räikeässä ristiriidassa sen kanssa, että Hentilän kuvauksen perusteella ammattiyhdistysliike on vain työläisten hallitsemiseen tarkoitettu puolueen jatke ja itsessään voimaton. On toki huomattava,

että kuvaukset kertovat kahdesta eri valtiosta, mutta koska DDR:n järjestelmä pyrittiin kopioimaan suoraan Neuvostoliitosta¹⁰⁵, yhtäläisyydet ovat riittäviä vertailun tekemiseen lukiotasolla.

2. Vaalit eivät olleet oikeasti demokraattisia eikä äänestäjällä ollut mahdollisuutta vaikuttaa, vaan äänestäminen oli pelkkä puolihuolimattomasti toteutettu rituaali. Myös kansalaisten suosiosoitukset vallanpitäjille ja kansalaisaktiivisuutta lisäämään tarkoitettut nuorisotapaamiset olivat lähinnä rituaalinomaisia.
3. Opiskelija voi päätyä esimerkiksi seuraaviin johtopäätöksiin: poliittinen aktiivisuus saattoi parantaa kansalaisen mainetta puolueen silmissä ja siten tarjota hänelle väylän sosiaalisen asemansa parantamiseen; passiivisuus olisi saattanut kiinnittää huomiota ja herättää epäilyksiä epälojalisuudesta Neuvostoliittoa kohtaan; yhteiset, rutiininomaiset tapahtumat saattoivat olla tärkeä osa neuvostokansalaisten identiteettiä ja tarjota mielekkään sosiaalisen ympäristön. Tärkeintä on, että opiskelija osaa soveltaa materiaalista saatavia tietoja ja suhteuttaa niitä ennakkotietoihinsa.
4. Gorbatšov vähättelee Neuvostoliiton ongelmia ja syyttää sen sijaan samoista asioista länsivaltoja. Juutalaisia ei hänen mukaansa Neuvostoliitossa vainota, kun taas Yhdysvalloissa ja muissa länsimaissa on paljon rasismia. Sensuuri on olemassa valtiosalaisuuksien salassa pitämiseksi, väkivaltaisen kansankiihotuksen estämiseksi ja kansalaisten yksityisyyden suojaamiseksi, ja päätökset sensuurista tekee media itse, ei puoluejohto. Gorbatšov vertaa tätä siihen, että länsimediassa toimittajat tekevät päätökset lehtien sisällöstä. Lisäksi hän syyttää Yhdysvaltojen konservatiiveja tiettyjen kaunokirjallisten teosten poistamisesta kouluista. Gorbatšov myös väittää, ettei Neuvostoliitossa ole poliittisia vankeja, vaan ainoastaan joitakin valtiota vahingoittamaan pyrkiviä rikollisia. Kolme vuotta myöhemmin, perestroikan ja glasnostin ollessa pidemmällä, venäläinen sensuuriviranomainen Vladimir Boldyrev myöntää amerikkalaiselle sanomalehdelle, että aiemmin sensuuri oli puhtaasti poliittista ja ideologista, mutta ei enää. Opiskelija voi kiinnittää huomiota siihen, mihin vedetään raja poliittisen ja epäpoliittisen sensuurin välillä, ja

¹⁰⁵ Ks. esim. Hentilä 1992, 48-50.

miksi sellainen ylipäätään vedetään. On tärkeää huomata, että Gorbatšovin vaatima avoimuus ja sananvapaus ei ulotu hänen itsensä kritisointiin. Boldyrevin näkemys, jonka mukaan kansaa ei saa ”ruokkia liikaa” sensuroimattomalla materiaalilla, on nähtävissä kansanvallan vähättelynä. Berend puolestaan kuvaa sosialistimaiden sensuurijärjestelmän lähestulkoon puhtaana pahuutena: jokaiselle elämäntilanteelle ulottuvana kaiken informaation hallintana, täysimittaisena valehteluna ja kansalaisten aivopesuna.

7.2.3 Kansalaisyhteiskunta demokratiassa ja kansandemokratiassa

Tarvittava materiaali:

- ote Stephané Courtois:n et al teoksesta *Kommunismen musta kirja* (liite 15)
- 1. Tehtävä voidaan suorittaa joko yksin tai pienryhmissä, suullisesti tai kirjallisesti. Kirjallisena yksilötehtävänä se soveltuu erinomaisesti myös kotitehtäväksi, esimerkiksi johdatuksena aiheeseen ennen sen käsittelyä tunnilla.
 - a) Suuri osa lukiolaisista kuuluneekin ainakin johonkin uskonnolliseen yhteisöön, rekisteröityyn yhdistykseen kuten urheiluseuraan, etujärjestöön kuten Suomen Lukiolaisten Liittoon tai aatteelliseen järjestöön kuten partiolippukuntaan tai ympäristöjärjestöön. Jotkut tekevät paljonkin vapaaehtoistyötä tällaisten organisaatioiden puitteissa. Tavoitteena on saada opiskelijat ymmärtämään kansalaisjärjestötoiminnan merkitys demokraattisen yhteiskunnan tärkeänä osana ja tiedostamaan oma järjestötoiminnan kautta muodostuva panoksensa yhteiskunnan rakentamiseen.
 - b) Kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden voidaan katsoa edistävän demokratiaa esimerkiksi auttamalla vallanpitäjiä ymmärtämään kansalaisten mielipiteitä, puolustamalla yhteen liittyneiden kansalaisten etuja valtion kaikkivoipuutta vastaan ja nostamalla esille päätöksenteossa usein syrjään jäävien ihmisryhmien tarpeet. Järjestöjen kautta kansalaiset voivat siis saada äänensä kuuluville.

Erityisen tärkeä kansalaisten vaikuttamisen väylä tämä on maissa, joissa hallinto ei ole demokraattinen.¹⁰⁶

c) Valtion tuki helpottaa kansalaisjärjestöjen toimintaa ja tällä tavoin vahvistaa demokraattista kansalaisyhteiskuntaa. Se myös avaa mahdollisuuksia vähävaraisille kansalaisille, joilla ei ole samanlaisia resursseja ”tyydyttää tarpeitaan yksityisen taloudellisen toiminnan keinoin” kuin parempiosaisilla. Tukea ei myöskään ole pakko hakea, joten järjestöillä on halutessaan mahdollisuus olla täysin riippumattomia valtiosta. Suomalaisen ratkaisun voikin nähdä hyvinvointivaltiota tukevana kompromissina puhtaan liberaalikapitalistisen yövartijavaltion ja sosialistisen valtiojohtoisen järjestelmän välillä. Toisaalta valtiolla on kuitenkin jonkinlaiset kriteerit tuen myöntämiselle, jolloin jotkut järjestöt asetetaan parempaan asemaan kuin toiset. Vaikka valtion nykyinen tukipolitiikka hyväksyttäisiin, voidaan kuitenkin pohtia, voisiko tulevaisuudessa jokin valtaapitävä poliittinen liike ryhtyä tukemaan ensisijaisesti omia tavoitteitaan ajavia järjestöjä, jolloin kansalaisyhteiskunnan rooli demokratian rakentajana ja ruohonjuuritason vaikuttamiskanavana vaarantuisi.

2. Pienryhmäroolipelissä opiskelijat jaetaan kolmen hengen ryhmiin, joissa roolipeli suoritetaan. Arvioinnin kannalta tärkeintä on opiskelijoiden osoittama luovuus ja kyky soveltaa tietoaan. Kolmen ryhmäläisen tehtävät poikkeavat selvästi toisistaan: poliisipäällikön on perusteltava kansalaisyhteiskunnan tukahduttaminen kommunistien näkökulmasta, järjestöaktiivin on puolustettava vapaan järjestötoiminnan tärkeyttä ja toimittajan on osattava esittää molemmille hyviä kysymyksiä. Tehtävässä harjoitellaan historiallista empatiaa sekä aktiiviselle kansalaiselle tärkeitä kysymysten esittämisen ja näkökulman perustelun taitoja. Tehtävän lopuksi esille tulleet näkemykset ja tehtävän kulku käydään läpi yhteisesti.

7.2.4 Kansandemokratioiden valoisa puoli

1. Eläytymistehtävä: nationalistinen konflikti monikansallisessa kommunistivaltiossa

¹⁰⁶ Ks. esim. Helander 1998, 123

Tarvittava materiaali:

- ote Bill Kellerin lehtiartikkelista *Tappava vihanpito repii aluetta Gorbatšovin eteläsivustalla* (liite 16)

Aluksi opiskelijat lukevat artikkelin *Tappava vihanpito repii aluetta Gorbatšovin eteläsivustalla*, minkä jälkeen heille annetaan eläytymistehtävän tehtävänanto. Opiskelijoilla on 15 minuuttia aikaa valita itseään eniten kiinnostava hahmo ja kirjoittaa tilanteesta hahmonsa näkökulmasta tehtävänannon mukaisesti. Tämän jälkeen muodostetaan neljä ryhmää, joissa saman hahmon valinneet vertailevat omia vastauksiaan keskenään. Lopuksi jokainen ryhmä esittelee muille oleellimmat huomiot hahmonsa ajatuksista. Opettaja voi tehtävän päätyttyä kerätä kirjoittamiseen käytetyt vihkot tai paperit ja antaa myöhemmin tuotoksista henkilökohtaista palautetta.

Eläytymistehtävässä opiskelijat pääsevät hyödyntämään sekä omia ennakkokäsityksiään että tunnilla saamaansa tietoa luovalla ja yksilöllisellä tavalla. Ei haittaa, vaikka tuotokseen päätyisi myös virheellisten ennakkokäsitysten mukaisia kuvauksia historiasta; opiskelija keskittyy tarinaa luodessaan itseään kiinnostaviin aiheisiin, joten opettaja pystyy palautteessaan antamaan tälle tieteellisen käsityksen mukaista tietoa näistä aiheista. Näin ollen opettaja pystyy tehtävän palautteessa räätälöimään jokaiselle opiskelijalle yksilöllisesti tätä kiinnostavaa opetusta, mikä on tavanomaisessa opetuksessa varsin poikkeuksellinen mahdollisuus. Näin ollen opiskelijat saavat mahdollisuuden motivoitua tavanomaista korkeammin sisäistämään tarjolla olevan historiatiedon, ja lisäksi luova ja yksilöllinen harjoitus saattaa edistää individualistisesti suuntautuneiden oppijoiden kiinnostusta historianopiskelua kohtaan. Samalla opiskelijat tulevat tietoisiksi omista käsityksistään, mikä kognitiivisen konstruktionismin mukaan edistää skeemojen rakentumista eli oppimista.

2. Väittelyt

Tarvittava materiaali:

- ote Mirko Harjulan teoksesta *Romanian historia* (liite 17)
- ensimmäinen ote Joseph A. Schumpeterin teoksesta *Capitalism, Socialism and Democracy* (liite 18)

Luokka jaetaan neljään ryhmään: ryhmät 1 ja 2 väittelevät väitteestä a), ryhmät 3 ja 4 aiheesta b). Ryhmät eivät saa päättää, kumpi on väitteen puolesta ja kumpi vastaan. Ne ryhmät, jotka eivät ole väittelyvuorossa, seuraavat väittelyä, ja lopuksi niihin kuuluvat opiskelijat äänestävät, kumpi osapuoli oli argumenteissaan vakuuttavampi. Väittelyjen valmisteluun on aikaa kymmenen minuuttia ja itse väittelyihin 5-10 minuuttia per väittely. Opettaja voi toimia puheenjohtajana, mutta puheenjohtajaksi voidaan myös valita demokraattisesti opiskelija sellaisesta ryhmästä, joka ei ole parhaillaan väittelyvuorossa. Kyse on erilaisista eettisistä näkemyksistä ja subjektiivisista argumenteista, joten varsinaisia oikeita vastauksia ei ole. Tarkoitus ei ole ainoastaan saada opiskelijoita soveltamaan tietämystään historiasta, vaan myös havainnollistaa, kuinka jokaisen ulottuvilla olevat eettiset ja yhteiskunnalliset kysymykset muokkaavat historian kulkua ja siten saada opiskelijat tiedostamaan paremmin oma merkityksensä aktiivisina kansalaisina. Näin ollen arviointiperusteita ovat historiatiedon soveltamisen lisäksi myös argumentoinnin taso sekä toiminta suunnitteluvaiheessa ja itse väittelytilanteessa.

3. Näytelmät

Tarvittava materiaali:

- ote Bill Kellerin lehtiartikkelista *Tappava vihanpito repii aluetta Gorbatšovin eteläsivustalla* (liite 16)
- ote Mirko Harjulan teoksesta *Romanian historia* (liite 17)
- ensimmäinen ote Joseph A. Schumpeterin teoksesta *Capitalism, Socialism and Democracy* (liite 18)
- mahdollisesti vapaamuotoista näytelmärekvisiittaa

Tehtävä tarjoaa opiskelijoille mahdollisuuden pohtia ja tuoda esille omia ajatuksiaan sekä käyttää luovuuttaan niiden sovittamiseen näytelmämuotoon. Tehtävän avulla opiskelijat voivat ymmärtää paremmin niitä ihmisiä, jotka ovat historian kuluessa mahdollistaneet erilaisten epädemokraattisten liikkeiden kuten kommunistien, natsien, fasistien tai ääri-islamistien valtaannousun ja tiedostaa oman roolinsa demokraattisen yhteiskuntamallin ylläpitäjinä. Oikeita vastauksia ei tässäkään tehtävässä ole, vaan arviointi perustuu opiskelijan osoittamaan luovuuteen, aktiivisuuteen ja pohdinnan syvällisyyteen.

7.2.5 Sosialismin ihanteiden ja reaaliosialismin ero

1. Kaskut kansandemokratioista.

Tarvittava materiaali:

- *9 kaskua kansandemokratioista* (liite 19)

Kaskujen merkitystä voidaan pohtia joko yksin, ryhmissä tai kaikki yhdessä. Nämä vitsit ovat ironisia kuvauksia sosialistimaiden arjesta. Niissä annetaan ymmärtää, että valtion virallisen propagandan mukaan asiat ovat erinomaisesti, vaikka todellisuudessa kärsitään puutetta. Ivan kohteena on ristiriita virallisen totuuden ja kansalaisten arkikokemusten välillä. Sananvapautta ei ole. Länsimaille ollaan kateellisia ja niihin haluttaisiin mielellään loikata. Vankilaan joutuu herkästi poliittisista syistä.

Huumorin avulla on mahdollista käsitellä vakavia ja vaikeitakin asioita, ja toisaalta sitä voidaan myös käyttää välineenä halutunlaisten käsitysten levittämiseen. Poliittisten vitsien kertominen voidaan nähdä tapana kritisoida järjestelmää yksityisessä piirissä, vallanpitäjiltä salassa, pienen ihmisen pienenä kapinana. Se saattaa myös vahvistaa sosiaalista yhteenkuuluvuutta tekemällä yhteisesti koetuista vaikeuksista naurettavia. On huomattava myös, että tällaisten vitsien kertominen ei välttämättä tarkoita, että kertoja vastustaisi sosialistista järjestelmää kokonaisuutena. Kyse voi olla myös ruohonjuuritason itseironiasta. Vallanpitäjiltä tällaista sen sijaan oli epäilemättä turha odottaa – ainakaan julkisesti.

2. Still-kuvat

Tarvittava materiaali:

- ote Seppo Hentilän teoksesta *DDR – valtio ilman kansaa* (liite 13)
- toinen ote Joseph A. Schumpeterin teoksesta *Capitalism, Socialism and Democracy* (liite 20)

Still-kuvissa opiskelijat havainnollistavat sosialististen ihanteiden ja itäblokkissa toteutuneen järjestelmän eroja luovasti ja fyysisesti. Arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota lähinnä opiskelijoiden aktiivisuuteen, luovuuteen ja kykyyn soveltaa tietojaan.

Tehtävä edellyttää luettavista materiaaleista huolimatta sen verran ennakkotietoa, että se soveltuu parhaiten toteutettavaksi aiheen käsittelyn loppuvaiheessa.

7.2.6 Yhteenvedo teemasta

1. Väittelyt. Luokka jaetaan neljään ryhmään: ryhmät 1 ja 2 väittelevät väitteestä a), ryhmät 3 ja 4 aiheesta b). Väittelyjen valmisteluun on aikaa kymmenen minuuttia ja itse väittelyihin 5-10 minuuttia per väittely. Tehtävän tavoitteena on kerrata länsimaisen demokratian ja kansandemokratian välisessä kamppailussa käytettyjä näkökulmia ja argumentteja. Arviointiperusteita ovat asianmukaisen historiatiedon hyödyntäminen, toiminta suunnitteluvaiheessa ja väittelytilanteessa sekä opiskelijan kyky perustella esittämiään väitteitä.
2. Vaihtoehtohistoriaa käsiteltäessä on muistettava, että kyse on fiktiosta: se perustuu spekulatioon, jota ei voida ikinä verifioida tieteellisesti. Tällainen mielikuvituksen vetoava pohdinta saattaa kuitenkin antaa nuorille lisämotivaatiota historianopiskeluun. Se myös havainnollistaa sitä, kuinka tulevaisuuden historian suuntaviivat luodaan tässä hetkessä, ja että niihin on mahdollista vielä vaikuttaa. Tavoitteena onkin herättää opiskelijat kyseenalaistamaan itsestäänselvyyksiä, miettimään vaihtoehtoja ja ajattelemaan uudella tavalla. Parhaimmillaan tällainen maailmankuvan laajeneminen voi lisätä nuorten yhteiskunnallista kiinnostusta ja aktiivisuutta.

Pohtiessaan vaihtoehtoista historiaa ryhmät kirjaavat paperille tärkeimpiä ajatuksiaan. Tämän jälkeen jokainen ryhmä esittelee muille skenaarionsa ja perustelee, miksi se olisi uskottava. Tehtävän lopuksi keskustellaan siitä, millaiset tekijät historian kulkua muokkaavat, onko se ennalta määrättyä ja onko yksilöillä mahdollisuutta vaikuttaa siihen.

8. ”Yhden ainoan miehen määräys”. Kun demokratia epäonnistuu.

8.1 Tehtävät

8.1.1 Johdatus teemaan

1. Joskus demokraattinen järjestelmä kaatuu, ja sen tilalle syntyy diktatuuri. Millaiset syyt tämän voivat aiheuttaa? Keskustelkaa pienissä ryhmissä ja kirjatkaa olennaisimmat ajatuksenne paperille.

8.1.2 Saksa ja Italia

1. Demokratiasta diktatuuriin

Lue ote Ruth Henigin teoksesta *Weimar Republic, 1919-1933* sekä ote Martin Blinkhornin teoksesta *Mussolini and Fascist Italy* ja vastaa kysymyksiin.

- a) Miksi sodanjälkeisen Italian ja Weimarin Saksan demokraattiset järjestelmät romahtivat? Listaa vähintään 5-10 tekijää, jotka heikensivät demokratiaa.
 - b) Sanotaan, että jälkiviisaus on helpointa viisautta. Toisaalta sanotaan myös, että se, joka ei opi historiasta, on tuomittu toistamaan sitä. Olisiko jotkut tehtävissä a) mainituista ongelmista voitu välttää tai ratkaista? Kuka tai ketkä nämä ratkaisut olisivat voineet tehdä?
2. Vastine Hitlerille. Lue ote Adolf Hitlerin teoksesta *Taisteluni*, joka julkaistiin vuosina 1925-26. Kirjoita tuon ajan sanomalehteen mielipidekirjoitus, jossa käsittelet Hitlerin näkemystä parlamentaarisesta demokratiasta.

8.1.3 Kolmas maailma ja kommunisminjälkeinen Eurooppa

1. Tutustu otteeseen Liisa Laakson ja Lauri Siitosen artikkelista *Valtio ja demokratia kehitysmaissa* sekä otteeseen Ethan B. Kapsteinin ja Nathan Conversen artikkelista *Why Democracies Fail* ja vastaa kysymyksiin.
 - a) Millaisten syiden vuoksi osa vasta demokratisoituneen valtion kansasta saattaa menettää luottamuksensa demokratiaan?
 - b) Miksi Keski- ja Itä-Euroopan maista niin moni säilyi demokraattisena 1990-luvun talousvaikeuksista huolimatta?

- c) Mistä Kapsteinin ja Conversen mukaan voi tunnistaa diktaattoriksi pyrkivän presidentin tai pääministerin?
2. Piirrä sarjakuva, joka kertoo vasta demokratisoituneen valtion haasteista. Tarina voi päättyä demokratian vakiintumiseen tai sen kaatumiseen.

8.1.4 Yhteenveto teemasta

1. Pohdi tilannetta nykypäivän yhteiskunnassa. Onko Suomessa havaittavissa sellaisia ilmiöitä, jotka saattaisivat ajan myötä vaikuttaa demokratian epäonnistumiseen? Entä jossakin muussa demokraattisessa maassa? Mikäli tällaisia ongelmia on, voisiko niitä jotenkin korjata ajoissa?
2. Väittely: demokratian tulevaisuus. Onko enemmistö maailman maista vuonna 2100 demokratioita vai diktatuureja?

8.2 Ohjeita tehtävien suorittamiseen ja arviointiin

8.2.1 Johdatus teemaan

1. Tehtävän tavoitteena on herättää ajatuksia siitä, mikä voi aiheuttaa demokratian epäonnistumisen. Tehtävää voi pitää melko haastavana johdantotehtäväksi, minkä vuoksi se on syytä toteuttaa pienissä ryhmissä. Ryhmät esittelevät lopuksi ajatuksensa muille. Opettajan on syytä kerätä ryhmien muistiinpanot talteen ja hyödyntää niitä myöhemmin opetuksessaan. Tällöin myös opiskelijoiden mahdollisten väärin ennakkokäsitysten kartoittaminen saattaa auttaa tekemään opetuksesta tehokkaampaa.

8.2.2 Saksa ja Italia

1. Demokratiasta diktatuuriin

Tarvittava materiaali:

- ote Ruth Henigin teoksesta *Weimar Republic, 1919-1933* (liite 21)

- ote Martin Blinkhornin teoksesta *Mussolini and Fascist Italy* (liite 22)
 - a) Demokratian romahduksen syyt. Tehtävän tavoitteena on auttaa opiskelijoita ymmärtämään, millaiset tekijät aiheuttivat sen, että Weimarin tasavalta väistyi Kolmannen valtakunnan ja demokraattinen Italia fasismin tieltä. Erityisen tärkeää on tiedostaa, että selityksenä ei ole yksittäistä, yksinkertaista syytä kuten esimerkiksi Hitlerin ja Mussolinin persoonat, vaan että toteutuneeseen kehityskulkuun vaikutti paljon erilaisia voimia. Weimarin demokratiaa heikentäneitä tekijöitä olivat ainakin seuraavat: Versaillesin rauhansopimuksen ehdot, jotka aiheuttivat saksalaisissa katkeruutta ja heikensivät mahdollisuuksia talouskasvuun; demokraattisen järjestelmän rakentaminen aikana, jolloin maa oli sodan jäljiltä huonossa kunnossa; demokratian omaksuminen sodan voittajien vaatimuksesta; demokraattisten perinteiden puuttuminen; syvät luokkaerot; demokratiaa vastustavien äärioikeiston ja äärivasemmiston laaja kannatus vaaleissa; maailmantalouden ongelmat Suuren laman aikana; puolueiden kyvyttömyys tehdä yhteistyötä ja kompromisseja; ja ajattelu, jonka mukaan demokratiasta luopuminen ratkaisisi maan ongelmat. On huomattava, että Saksa oli lähtenyt ajautumaan demokratiasta diktatuuriin jo ennen kuin natsit nousivat valtaan, joten natsit yksin ei voi pitää syynä tapahtuneeseen. Italian tapauksessa lähteestä voi päätellä ainakin, että demokratiaan tottumattomat kansalaiset pääsivät ensimmäistä kertaa äänestämään aikana, jolloin yhteiskunnalliset olosuhteet olivat poikkeuksellisen vaikeat, mikä edisti epädemokraattisten ääriliikkeiden kannatusta.
 - b) Jälkiviisaus. Tehtävän tavoitteena on oppia historiasta, jotta Weimarin tasavallan kohtalo ei toistuisi. On kuitenkin myös tärkeää ymmärtää historiallisen empatian kautta jälkiviisauden hyödyllisyyden rajat. Omana aikanaan toimineiden ihmisten näkökulmasta heidän ratkaisunsa ovat saattaneet olla täysin ymmärrettäviä, vaikka historiallisessa perspektiivissä tietäisimmekin niiden johtaneen maailmansotaan ja kansanmurhaan. Helpointa on osoittaa ensimmäisen maailmansodan voittaneita ympärysvaltioita; jos Versaillesin rauhansopimuksen ehdot olisivat olleet lievempiä, talouskasvu olisi saattanut nostaa saksalaisten elintasoja. Tällöin maltillisilla, demokraattisilla puolueilla olisi myös ollut mahdollisuus toteuttaa sosiaalipolitiikkaa ja tasoittaa

luokkaeroja. Kansalaiset olisivat voineet kokea järjestelmän toimivaksi ja oman etunsa mukaiseksi, jolloin heidän ei olisi tarvinnut ahdingossaan kääntyä ääriliikkeiden puoleen. Voidaan myös ajatella, että osittain vastuussa ovat myös saksalaiset puolueet; demokratiaan kuuluu olennaisena osana erilaisten näkemysten vastakkainasettelu, ja täydellistä kansallista yhtenäisyyttä on vain propagandassa, mutta samalla selkeän enemmistön puuttuessa puolueiden kyvyttömyys yhteistyöhön ja kompromisseihin aiheuttaa vakavan uhan koko järjestelmän toiminnalle ja sitä myötä legitimitetille. Osansa oli myös saksalaisilla äänestäjillä, jotka eivät olleet sitoutuneet ylläpitämään demokraattista järjestelmää; demokratia ei ole mahdollinen ilman demokraatteja. Italiassa puolestaan demokratia olisi saattanut olla vahvempi, jos siihen olisi siirrytty rauhan ja vakaiden yhteiskunnallisten olojen aikana sen sijaan, että se pyrittiin perustamaan keskellä vakavaa kriisiä. Tällöin historiaa olisivat voineet muuttaa parempaan suuntaan Italian erittäin rajatusta äänioikeudesta kiinni pitäneet vallanpitäjät 1800-luvun lopulla.

2. Vastine Hitlerille

Tarvittava materiaali:

- ote Adolf Hitlerin teoksesta *Taisteluni* (liite 23)

Tehtävässä analysoidaan tiiviisti Hitlerin negatiivista käsitystä parlamentaarista demokratiasta. Hitlerin tärkein argumentti on, että vallan ja sitä myötä vastuun kuuluisi olla yhdellä miehellä (ns. johtajaperiaate, *Führerprinzip*), sillä muuten vastuuta ei todellisuudessa kanna kukaan. Lisäksi hän esittää, että tavalliset kansalaiset eivät osaa tehdä oikeita poliittisia päätöksiä, vaan johtajaksi tarvitaan harvinaislaatuinen nero. On syytä huomata, että kyseessä on pohjimmiltaan tuttu argumentti kansalaisten typeryydestä ja ”parhaimmiston” kyvykkyydestä, jota on käytetty demokratiaa vastaan jo antiikista lähtien. Hitlerin mielestä on surkeaa, että hallituksen sijaan todellinen valta on tavallisten kansalaisten valitsemalla parlamentilla, ja että päätösten tueksi tarvitaan kansalaisten enemmistön hyväksyntä. Jos hylätään ajatus johtajaperiaatteesta ja uskotaan, että vallan tulee olla kansalaisten enemmistöllä, Hitlerin kuvaus parlamentaarista demokratiasta toimii oikeastaan sen puolustuspuheena. Ohjeistuksessa kannattaa painottaa, että opiskelijoiden on syytä keskittyä vastaamaan

Hitlerin demokratiaa koskeviin käsityksiin, eikä provosoitua reagoimaan tämän väitteisiin juutalaisten salaliitosta. Tehtävän tavoitteena on edistää historiallista empatiaa, mutta samalla tukea opiskelijoiden kykyä aktiiviseen kansalaisuuteen tänä päivänä. Kiihkottoman ja asiallisen, hyvin perustellun vastauksen antaminen provosoivasti kirjoittavalle kiihkoilijalle on hyödyllinen kansalaistaito, jota voi hyödyntää perinteisten sanomalehtien mielipidepalstojen lisäksi esimerkiksi blogeissa ja verkkokeskusteluissa.

8.2.3 Kolmas maailma ja kommunisminjälkeinen Eurooppa

Tarvittava materiaali:

- ote Liisa Laakson ja Lauri Siitosen artikkelista *Valtio ja demokratia kehitysmaissa* (liite 24)
- ote Ethan B. Kapsteinin ja Nathan Conversen artikkelista *Why Democracies Fail* (liite 25)

1. Tehtävän tavoitteena on harjoitella tarpeellisten tietojen löytämistä paljon informaatiota sisältävästä dokumentista sekä antaa opiskelijoille kattava kuva siitä, millaiset tekijät vaikuttavat nuoren demokratian mahdollisuuksiin selviytyä. Tehtävä on mahdollista tehdä kirjallisesti tai suullisesti ja yksin, pareittain tai ryhmissä. On huomattava, että dokumenteista ei välttämättä löydy suoria vastauksia kaikkiin kysymyksiin, mutta yhdistelemällä lähteistä saatavia tietoja ja toisinaan muualta saatua tietämystä on mahdollista päästä ratkaisujen jäljille.

- a) Demokratia ei ole houkutteleva hallintomuoto niille, jotka eivät koe pääsevänsä osallisiksi sen tuomista hyödyistä. Tällaisia ihmisryhmiä saattavat olla esimerkiksi äärimmäisessä köyhyydessä elävät, joiden näkökulmasta on tärkeämpää saada ruokaa ja suojaa kuin äänioikeus, tai vähemmistöt, joiden oikeudet uhkaavat jäädä demokratiassa enemmistön jalkoihin. Myös paremmin toimeentulevat kansalaiset saattavat ryhtyä tukemaan autoritaarisen hallinnon paluuta, jos uuden ja vakiintumattoman demokratian myötä maahan on tullut laajaa yhteiskunnallista levottomuutta. Näinhän tapahtui myös Saksassa ja Italiassa.

- b) Itä- ja Keski-Euroopan kommunisminjälkeisissä maissa kansalaisten elintaso ja tuloterot eivät ongelmista huolimatta olleet yhtä huonolla tolalla kuin esimerkiksi Saharan eteläpuolisessa Afrikassa. Etninen sirpaloituminen heikentää nuoren demokratian selviytymisen mahdollisuuksia; eurooppalaiset monietniset kommunistivaltiot kuitenkin jakoutuivat kansallisvaltioiksi, joko rauhanomaisesti tai verisen sodan kautta (kuten Jugoslaviassa), ja demokratiaa ryhdyttiin toteuttamaan näissä kansallisvaltioissa. Eräs tärkeä, monien muiden alueiden nuorilta demokratioilta puuttuva kannustin oli Euroopan unioni, joka tarjosi vasta demokratisoituneille maille taloudellisesti houkuttelevaa jäsenyyttä, mutta vain sillä ehdolla, että nämä pysyisivät demokraattisina.
- c) Kapsteinin ja Conversen tutkimuksen mukaan demokratian paras turva on lainsäädäntö, joka estää vallan kasautumisen toimeenpanovaltaa käyttävälle johtajalle, kuten Montesquieun vallan kolmijako-opissa. Jos siis johtaja pyrkii esimerkiksi kaventamaan parlamentin ja tuomioistuinten valtaa, rajoittamaan lehdistön vapautta tai pidentämään omaa kauttaan muuttamalla perustuslakia, on syytä arvella, että kyseinen johtaja ei ole sitoutunut ylläpitämään demokraattista järjestelmää.
2. Sarjakuva nuoren demokratian haasteista. Tehtävän tavoitteena on käsitellä historiallista teemaa taiteen keinoin. Sarjakuvan piirtäminen tuo vaihtelua opetusmetodeihin ja tarjoaa luovuudesta kiinnostuneille opiskelijoille lisämotivaatiota opiskeluun. Tehtävän arvioinnissa ei ole kuitenkaan olennaista sarjakuvien taiteellinen arvo tai opiskelijoiden piirtotaito, vaan se, miten hyvin opiskelija kykenee hahmottamaan olennaisimmat demokratian vakiintumiseen vaikuttavat tekijät ja syy-seuraussuhteet ja tiivistämään ne lyhyeen tarinaan.

8.2.4 Yhteenveto teemasta

1. Tehtävässä sovelletaan aiemmissä tehtävissä opittuja tietoja ja taitoja nykypäivän yhteiskunnan analysoimiseen. Tehtävä auttaa opiskelijoita tiedostamaan, että historiallisten ilmiöiden ymmärtäminen edesauttaa nykypäivän yhteiskunnallisten ilmiöiden ymmärtämistä. Parhaimmillaan se saa opiskelijat tunnistamaan konkreettisia yhteiskunnallisia ongelmia ja toimimaan niiden korjaamiseksi.

Voidaan ajatella, että tehtävä itsessään vastaa osittain omaan tavoitteeseensa; nuorten heikko osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan on länsimaissa konkreettinen haaste demokraattisen järjestelmän legitimitetille¹⁰⁷. On kuitenkin myös otettava huomioon, että historialliset tapahtumat eivät automaattisesti toista itseään, sillä olosuhteet ja toimijat eivät ole eri aikakausina ja eri yhteiskunnissa keskenään identtisiä. Opiskelijoiden on siis myös kyettävä suhtautumaan kriittisesti omiin johtopäätöksiinsä; lukion historianopetuksessa ei voi oppia ennustamaan varmuudella tulevaisuutta. Tehtävä edellyttää ymmärrystä paitsi historiasta, myös ajankohtaisista kysymyksistä. Se on mahdollista toteuttaa esimerkiksi ryhmätyönä tai esseenä, mutta ainakin opettajan arvion mukaan mielenkiintoisimpia ja eniten ajatuksia herättäviä näkemyksiä on syytä käsitellä myös yhteisesti koko ryhmän kanssa.

2. Väittely: demokratian tulevaisuus. Tehtävän tavoitteena on käyttää kaikkia aiemmin demokratian historiasta opittuja tietoja ja hahmottaa, että yhteiskunnalliset päätökset ja historialliset ilmiöt vaikuttavat menneisyydestä nykyajan kautta aina tulevaisuuteen saakka. Opiskelijat jaetaan noin yhdeksän hengen ryhmiin, joista valitaan kustakin yksi puheenjohtaja, ja muut jakautuvat noin neljän hengen joukkueiksi. Jokaisessa ryhmässä toinen joukkue kannattaa käsitystä demokratian voitosta, toinen sen kaatumisesta. Joukkueilla on ensin 5-10 minuuttia aikaa valmistella argumenttejaan. Tämän jälkeen kaikki samaa käsitystä puolustavat joukkueet kerääntyvät yhteen jakamaan keskenään keksimänsä argumentit. Sitten jakaudutaan takaisin alkuperäisiin ryhmiin, joiden sisällä käydään väittelyt joukkueiden välillä, puheenjohtajien johdolla. Lopuksi käydään yhteisesti läpi, mitkä argumentit puolin ja toisin olivat vakuuttavimpia, ja millaista kehitystä opiskelijat itse pitävät todennäköisimpänä. Parhaat argumentit on mahdollista kirjata ylös taululle ja vihkoihin.

9. ”Oikeus lyödä päänsä seinään”. Säätymävaltiopäivistä eduskuntaan

9.1 Tehtävät

¹⁰⁷ Ks. luku 2.

9.1.1 Johdatus teemaan

1. Arvotaan ensimmäisen tunnin alussa joka viides ryhmän miespuolisista opiskelijoista äänioikeutetuiksi. Valituilla on käytössään keskenään eri määrä ääniä: ensimmäisenä arvoilla yksi, toisena arvoilla kaksi, kolmantena arvoilla kolme jne. Heillä on oikeus tehdä yhdessä äänestämällä ehdotuksia tunnin kulusta, kotitehtävistä jne. Opettaja antaa kuitenkin käsiteltävät esitykset ja tekee lopulliset päätökset. Muut opiskelijat tottelevat opettajaa kuuliaisesti. Toisella tunnilla päätetään samoista asioista kuin ensimmäisellä, mutta jokaisella opiskelijalla on yksi ääni. Opettaja saa tehdä esityksiä ryhmälle, mutta hänen on noudatettava ryhmän päätöksiä.
2. Tarkastele vuoden 1907 ja vuoden 2011 eduskuntavaalien tuloksia. Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä niillä on?

9.1.2 Säätyvaltiopäivät

Tutustu otteeseen Teppo Viholan artikkelista *Säätyvallasta kansanvaltaan – miehet ja naiset yhdessä* ja vastaa kysymyksiin.

1. Mikä säädyistä oli eniten ja mikä vähiten demokraattinen?
2. Millä perusteella säätyjen jäsenet olivat keskenään eriarvoisia? Miten tätä eriarvoisuutta voitaisiin perustella?
3. Ota kantaa väitteeseen: Eduskuntaudistus ei merkittävästi lisännyt kansan valtaa Suomessa.

9.1.3 Naisten äänioikeustaistelu

Tehtäviä:

1. Tie naisten äänioikeuteen

Tutustu seuraaviin dokumentteihin:

- Ensimmäinen ote Irma Sulkusen artikkelista *Naisten äänioikeus meillä ja muualla*

- Toinen ote Juhani Myllyn teoksesta *Edustuksellisen kansanvallan läpimurto*
- Pilakuva *Koko perhe uudessa eduskunnassa*
- Ote kevät Nousiaisen artikkelista *Naisten itsenäistyminen*
- Ote Julia Bushin artikkelista *British women's anti-suffragism and the forward policy, 1908-14*

- a) Millaisilla argumenteilla naisten äänioikeutta vastustettiin?
- b) Miten naisten asema suomalaisen yhteiskunnan muilla osa-alueilla vaikutti äänioikeuden saamiseen?
- c) Ota kantaa väitteeseen: Suomi oli maailman ensimmäinen maa, jossa sukupuolten tasa-arvo toteutui vaalijärjestelmässä.

2. Raittiusliike ja naiset

Tutustu toiseen otteeseen Irma Sulkusen artikkelista *Naisten äänioikeus meillä ja muualla* sekä pilakuvaan *Suvaitsemattomuuden henki*.

- a) Ota kantaa väitteeseen: Naiset vaativat perinteisten sukupuoliroolien vastaisesti äänioikeutta puolustaakseen perinteisiä sukupuolirooleja.
 - b) Mikä on pilakuvan sanoma? Millaisina se esittää kieltolain ja naisten äänioikeusliikkeen? Keihin pilakuvalla on pyritty vaikuttamaan?
3. Tarkastele pilapiirroksia *Suvaitsemattomuuden henki* ja *Koko perhe uudessa eduskunnassa*. Valitse toinen kuvista. Piirrä sille vastineeksi samasta aiheesta täysin vastakkaista kantaa edustava pilapiirros.

9.1.4 Eduskunta, varallisuus ja koulutustaso

Tehtäviä:

1. Lue dokumentti *Ensimmäinen ote Juhani Myllyn teoksesta Edustuksellisen kansanvallan läpimurto* ja vastaa kysymyksiin:

a) Olisiko kaksikamarinen eduskunta tai epäyhtäläinen äänioikeus parempi ratkaisu kuin yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella valittu yksikamarinen eduskunta? Pitäisikö mielestäsi parhaille, osaavimmille tai älykkäimmille antaa muita enemmän valtaa? Miksi / miksi ei? Jos kyllä, millaiset kriteerit kansalaisen pitäisi täyttää saadakseen enemmän valtaa?

b) Millaiset ihmiset kannattivat kansanvallan rajoittamista vuosisadan alussa? Miksi?

2. Pariväittely

Lue seuraavat dokumentit:

- Ote Ylen artikkelista *Kansa äänestää itseään koulutetumpaa väkeä*
- *Tilastoja kansanedustajien koulutustasosta*

Väittelyn aihe: Pitäisikö eduskunnan olla ”kansa pienoiskoossa”, eli koostumukseltaan samanlainen kuin kansa keskimäärin, vai kannattaako kansan äänestää eduskuntaan itseään koulutetumpia ja menestyvämpiä ihmisiä?

9.1.5 Poliittinen kenttä uudessa eduskunnassa

1. Puolueiden synty ja voimasuhteet

Lue ote Hannu Soikkasen teoksesta *Sosialismin tulo Suomeen* sekä ote Osmo Jussilan et al. teoksesta *Suomen poliittinen historia 1809-2003* ja vastaa kysymyksiin.

a) Miten yleinen ja yhtäläinen äänioikeus muutti puolueiden toimintaa?

b) Miksi sosialidemokraatit nousivat selvästi suurimmaksi puolueeksi ensimmäisissä eduskuntavaaleissa? Miksi vaalivoiton suuruus tuli aikalaisille yllätyksenä?

2. Puolueohjelmat. Tutustu Suomalaisen puolueen vaaliohjelmaan Etelä-Hämeen vaalipiirissä 1907 ja Sosialidemokraattisen puolueen vaaliohjelmaan 1907 ja vastaa kysymyksiin.

- a) Mitkä olivat tärkeimmät kysymykset, joissa suomalainen puolue ja SDP olivat täysin vastakkaisilla linjoilla?
- b) Entä mistä puolueet olivat samaa mieltä?
- c) Mitkä puolueiden vaatimuksista ovat toteutuneet ja voimassa tänäkin päivänä?
- d) Mitkä kysymyksistä herättävät edelleen poliittista keskustelua?
- e) Mitkä kysymykset eivät ole enää millään tavalla ajankohtaisia? Miksi?
- f) Millaisilla argumenteilla puolueet pyrkivät mustamaalaamaan vastustajiaan?

9.1.6 Yhteenveto teemasta

1. Eläytymistehtävä. Selvitä, missä yhteiskunnallisessa asemassa omat esivanhempasi olivat 1900-luvun alussa, ja eläydy esi-isäsi tai -äitisi asemaan. Vaihtoehtoisesti voit valita itse, mitä yhteiskuntaluokkaa edustavan suomalaisen asemaan eläydyt. Kirjoita Amerikkaan muutamia vuosia sitten muuttaneelle serkullesi kirje, jossa kerrot hänelle ajatuksiasi eduskuntaudistuksesta. Kirjeen päiväys on 14.3.1907, eli päivää ennen ensimmäisiä eduskuntavaaleja.
2. Sanomalehtikatsaus. Selaa tuoretta päivän sanomalehteä tai internetin uutissivustoa ja etsi uutisia, jotka käsittelevät parlamentin toimintaa, naisten poliittisia oikeuksia, puolueiden näkemyksiä, äänioikeutta, vaaleja tai muita aiemmissä tehtävissä esille tulleita kysymyksiä. Kuinka paljon tällaisia uutisia löydät? Mistä lukumäärä johtuu? Lue ainakin osa näistä uutisista.

9.2 Ohjeita tehtävien suorittamiseen ja arviointiin

9.2.1 Johdatus teemaan

1. Tehtävän tarkoituksena on simuloida Suomen valtiollista elämää ensin kustavilaisen järjestelmän mukaisten säätyvaltiopäivien ja sitten edustuksellisen demokratian aikana. On syytä muistaa, että vuosina 1907-1917 eduskunta kylläkin valittiin demokraattisesti, mutta ylintä valtaa käytti keisari. Muutos ei siis tapahtunut suoraviivaisesti kerralla. Tehtävän ensimmäisessä osassa äänioikeutetut voidaan vaihtoehtoisesti valita arvan sijasta näiden perhetaustan avulla: jos jollakulla on aatelistaustaa, hän on etuoikeutetusti aatelinen; se, jolla on eniten rahaa pankkitilillä, on porvari; papistoon pääsee joko se, jolla on suvussa pappeja, tai se, jolla on korkein lukuaineiden keskiarvo; talonpoika on se, jolla on suvussa maanviljelijöitä tai metsänomistajia, tai tarvittaessa se, joka asuu omakotitalossa joka sijaitsee suurimmalla tontilla. Tällöin jokaisella neljällä edustajalla on yksi ääni, ja heidän tulee olla yhtä mieltä tehdäkseen esityksen opettajalle. Tehtävät puretaan joko tuntien lopussa niin, että tunnin varsinainen sisältö on jo käsitelty ja kotitehtävät annettu, tai vaihtoehtoisesti kolmannen tunnin alussa. Tehtävä jatkuu siis kahden tai kolmen eri päivän ajan. Purkukeskustelussa tulisi tuoda esiin ainakin seuraavat kysymykset: Miltä tuntui olla nainen ilman äänioikeutta oman sukupuolen vuoksi? Tunsivatko äänioikeudettomat miehet olevansa yhtään naisia paremmassa asemassa? Miltä tuntui tehdä yhdessä yleensä opettajalle kuuluvat päätökset? Miksi näin ei toimita normaalisti? On huomattava, että jälkimmäisellä tunnilla opiskelijat saattavat tehdä todella huonojakin päätöksiä, kuten perua koko tunnin. Heillä on kuitenkin ”oikeus lyödä pänsä seinään”, sillä he itse kantavat loppujen lopuksi ratkaisunsa seuraukset, ja todennäköisesti sen myötä saavat opetuksen vallan ja vastuun suhteesta. Jos päätöksiä tehdään enemmistön äänillä vähemmistön kiivaasta vastustuksesta huolimatta, voidaan keskustella siitä, kuuluuko demokratian olla enemmistön diktatuuri, vai tuleeko vähemmistön mielipiteet ottaa huomioon esimerkiksi kompromissien tai määräenemmistövaatimusten avulla.

2. Eduskuntavaalien vertailu

Tarvittava materiaali:

- Vuosien 1907 ja 2011 eduskuntavaalien paikkajako (liite 26)

Kyseessä on johdantotehtävä, joten opiskelijoilta voidaan edellyttää ainoastaan pinnallista, ennakkotietoja vaatimatonta analyysiä. Tilastoja vertailemalla voidaan havaita, että suomalainen puoluekenttä ei ole säilynyt muuttumattomana. Vain SDP ja RKP ovat säilyttäneet (suunnilleen) nimensä muuttumattomina. Puolueiden nimistä on mahdollista päätellä, että nationalismi on ollut merkittävä poliittinen voima molemmissa vaaleissa: useat puolueet korostavat suomalaisuuttaan (suomalainen ja nuorsuomalainen puolue, perussuomalaiset), ja vuonna 2011 jopa RKP:n virallisessa nimessä korostetaan kyseessä olevan juuri Suomen ruotsalainen kansanpuolue, ei esimerkiksi Ruotsin. Jako vasemmistoon ja oikeistoon käy selvemmin ilmi vuoden 2011 puolueista: Vasemmistoliitto ja Keskusta viittaavat sijaintiin tällä akselilla. Kristilliseen identiteettiin ensisijaisesti nojaavat puolueet ovat molemmissa vaaleissa päässeet läpi, mutta eivät kovin suurella prosenttiosuudella. Tämä kertoo siitä, että kansan uskonnollisen yhtenäisyyden perinteen vuoksi suomalainen politiikka jakautuu pääasiassa muiden kuin uskonnollisten jakolinjojen mukaan, toisin kuin eräissä muissa maissa, joissa eri uskontokuntien väliset suhteet ovat vaikuttaneet yhteiskuntaan voimakkaammin. Äänestysprosentti on molemmissa vaaleissa suunnilleen sama. Kansalaisten ja sitä myötä äänestäjien määrä on kuitenkin kasvanut moninkertaiseksi yli sadassa vuodessa. Voidaan myös havainnoida, että vuonna 1907 yksi puolue on päässyt eduskuntaan vetoamalla maalaisuuteen, vuonna 2011 puolestaan vetoamalla vihreyteen. On vaikea kuvitella, että tilanne olisi päinvastainen. Tämä kertoo yhteiskunnan muutoksesta. On kuitenkin syytä huomata, että pelkästään näiden kahden vaalin vertaaminen ei kerro läheskään koko totuutta; suomalainen puoluekenttä on kokenut useamman kuin yhden merkittävän muutoksen vuosien 1907 ja 2011 välillä, eivätkä nämä käy suoraan ilmi ainoastaan ensimmäisen ja viimeisimmän eduskunnan paikkajaon tarkastelulla.

9.2.2 Säätyvaltiopäivät

Tarvittava materiaali:

- Ote Teppo Viholan artikkelista ”Säätyvallasta kansanvaltaan – miehet ja naiset yhdessä” (liite 27)

Tehtävän tavoitteena on käsitellä valtiollisen vallan jakautumista sääty-yhteiskunnassa sekä sitä, miten eduskuntaudistus muutti tilannetta.

1. Aatelistoa voidaan pitää epädemokraattisimpana, sillä jokaisesta aatelissuvusta edustajaksi pääsi vain vanhimman sukuhaaran vanhin miespuolinen jäsen. Toisaalta on huomattava, että juuri aatelisilla oli perinteisesti muiden säätyjen edustajia laajempi vapaus ajatella ja toimia mielensä mukaisesti. Papistoa puolestaan voidaan pitää sisäisesti demokraattisimpana, sillä säädyn sisällä oli voimassa yhtäläinen äänioikeus.
2. Aatelistossa vallitsi gerontokratia eli vanhimman valta. Koko aateliston olemassaolo perustui keskiaikaiseen, feodaaliseen järjestelmään, jossa valta säteili alaspäin Jumalalta kuninkaalle ja tältä rälssiherroille. Aateliston etuoikeutettua asemaa oli vaikea perustella jo 1800-luvun lopussa, tilanteessa, jossa teollinen vallankumous ja kapitalismin nousu uhkasivat mullistaa yhteiskunnalliset rakenteet. Porvaristossa ja talonpoikaissäädystä puolestaan vallitsi plutokratia eli rikkaimpien valta; porvareilla ratkaisivat maksettavat verot, talonpojilla maaomaisuus. Tätä pyrittiin perustelemaan sillä ajatuksella, että rikkaammat olivat hankkineet omaisuutensa kyvykkyytensä ansiosta, ja olisivat siksi myös muita kyvykkäämpiä tekemään yhteiskunnallisia päätöksiä.
3. Argumentteja väitteen puolesta: Vaikka suomalaiset saivatkin yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden, lopullinen päätösvalta oli kuitenkin keisari-suuriruhtinaalla Pietarissa. Vaikutelma representaatiosta auttoi edistämään keisarin vallan legitimeettiä, mutta ei tuonut kansalle todellista valtaa.

Argumentteja väitettä vastaan: Yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella valittu eduskunta ei muuttanut Suomea yhdessä yössä, mutta se mahdollisti parlamentaariseen demokratiaan kuuluvan puoluelaitoksen synnyn, ja täten vahvisti suomalaista kansalaisyhteiskuntaa. Kun suomalaiset oppivat, että heillä on oikeus ja mahdollisesti jopa kansalaisvelvollisuus osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, tämä lisäsi vaatimuksia todellisesta demokratiasta – joko itsenäisenä valtiona tai autonomisena osana demokraattista (liberaalidemokraattista

tai sosialistista) Venäjää. Tottumus yleiseen ja yhtenäiseen äänioikeuteen myös saattoi vaikuttaa siihen, että sisällissodan jälkeen demokratiaa ei rajoitettu, vaan kansalaiset saivat valita tasa-arvoisina sekä yksikamarisen eduskunnan että presidentin.

9.2.3 Naisten äänioikeustaistelu

1. Tie naisten äänioikeuteen

Tarvittava materiaali:

- Ensimmäinen ote Irma Sulkusen artikkelista *Naisten äänioikeus meillä ja muualla* (liite 28)
- Ensimmäinen ote Juhani Myllyn teoksesta *Edustuksellisen kansanvallan läpimurto* (liite 29)
- Pilakuva *Koko perhe uudessa eduskunnassa* (liite 30)
- Ote kevät Nousiaisen artikkelista *Naisten itsenäistyminen* (liite 31)
- Ote Julia Bushin artikkelista *British women's anti-suffragism and the forward policy, 1908-14* (liite 32)

a) Naisten äänioikeutta vastustettiin sen perinteisen käsityksen nojalla, että naiset ovat miehiä heikompia, alempiarvoisia ja kyvyttömiä ottamaan vastuuta suurista valtiollisista kysymyksistä. Naisten myös katsottiin kuuluvan kodin piiriin, jolloin heillä ei olisi kykyä osallistua julkisten asioiden hoitoon, ja jos he näin pääsisivät tekemään, se aiheuttaisi vahinkoa sekä valtiolle että kodeille. Tätä perusteltiin sillä, että naiset ovat herkkiä ja tarvitsevat miesten suojelua. Jotkut naiset vastustivat oman sukupuolensa äänioikeutta sillä perusteella, että vaikka perinteisesti naisellisina pidetyt ominaisuudet ansaitsivatkin enemmän yhteiskunnallista arvostusta ja niitä oli mahdollista jossain määrin soveltaa myös perhepiiriin ulkopuolella, valtiollinen elämä kuului miesten piiriin. Kaikille näille argumenteille oli yhteistä käsitys miehestä ja naisesta pohjimmiltaan erilaisina olentoina. On kuitenkin muistettava, että monet äänioikeuden kannattajatkin ajattelivat näin, mutta katsoivat sen perusteella, että naisellisten näkökulmien

olisi tultava esille myös parlamentissa. Tehtävän tavoitteena on saada opiskelijat pohtimaan sukupuolen merkitystä yksilön yhteiskunnalliselle asemalle ja arvioimaan kriittisesti mahdollisesti kohtaamiaan väitteitä sukupuolten eroista.

- b) Lähteiden perusteella syntyy sellainen kuva, että Suomi oli edelläkävijä naisten äänioikeuden suhteen, koska suomalainen naiskuva erosi länsieurooppalaisen kulttuuripiirin yleisestä naiskuvasta. Suomalaiset olivat vielä niin köyhiä, että eurooppalainen ihanne työssäkäyvää miestä ja kotirouvesta ei yksinkertaisesti ollut realistinen vaihtoehto kansan enemmistölle. Työnteko ja ahkeruus olivat osa suomalaista naiskuvaa. (Yläluokkaiset) naiset olivat myös osallistuneet aktiivisesti kulttuurielämään, ja sortovuosien aikana naispuoliset suomalaisuusaktivistit olivat olleet rakentamassa suomalaista kansallistunnetta siinä missä miehetkin. Voidaan myös huomioida, että sukupuolten tasa-arvoa korostavalla sosialistisella työväenliikkeellä oli merkittävämpi rooli demokraattisten instituutioiden luomisessa kuin eurooppalaisissa suurvaltioissa, joissa varhaiset parlamentaariset rakenteet oli luotu omistavan luokan (miesten) ehdoilla. Tarkkaavaisin opiskelija voi myös huomata, että kaikki lähteet ovat suomalaisia, ja antavat varsin positiivisen kuvan Suomesta verrattuna muuhun maailmaan. Kun kyseessä on suomalaisen kansallisen identiteetin kannalta niinkin oleellinen kysymys kuin sukupuolten tasa-arvo, on syytä ottaa huomioon mahdollisuus, että lähteiden kirjoittajat ovat tuottaneet tieteellisen materiaalin nationalistisesti värityneestä näkökulmasta, jolloin lähteiden objektiivisuus ja puolueettomuus on mahdollista kyseenalaistaa.
- c) Argumentteja väitteen puolesta: Suomi oli maailman ensimmäinen maa, jossa naiset olivat oikeutettuja sekä äänestämään että asettumaan ehdolle koko parlamentin osalta, eikä laki asettanut heitä tässä suhteessa mitenkään miehiä heikompaan asemaan. Maailman ensimmäiset naiskansanedustajat olivat suomalaisia. Periaatteessa ensimmäiseksi sijoittuneen Australian nimellinen tasa-arvo jäi käytännössä kuolleeksi kirjaimiksi, kun parlamenttiin ei valittu yhtään naista vuosiin, ja lisäksi järjestelmä oli rasistinen alkuperäisväestöä kohtaan.

Argumentteja väitettä vastaan: Suomi ei ennen vuotta 1917 ollut itsenäinen valtio, vaan autonominen osa Venäjän keisarikuntaa. Voidaan siis ajatella, että Suomi pitäisi tässä yhteydessä rinnastaa lähinnä Yhdysvaltojen tai Australian osavaltioihin, ei koko liittovaltioihin. Lisäksi voidaan keskustella, toteutuuko tasa-arvo vielääkään, kun eduskuntaan valitaan vaaleista toiseen enemmän miehiä kuin naisia. Tämä herättää opiskelijat pohtimaan, onko demokratiassa kyse vain lainsäädännöstä, vai voiko lain tasolla täysin demokraattinen valtio kuitenkin kärsiä kulttuurinsa vuoksi demokratiavajeesta. Huomioon kannattaa ottaa myös se, että vuoden 1907 vaali oli listavaali, jossa siis äänestettiin puolueen listaa, ei yksittäisiä ehdokkaita. Naisten nousu eduskuntaan ei siis ollut riippuvainen ensisijaisesti kansalaisten äänestyspäätöksistä, vaan puolueiden sisäisistä valinnoista.

2. Raittiusliike ja naiset

Tarvittava materiaali:

- Toinen ote Irma Sulkusen artikkelista ”Naisten äänioikeus meillä ja muualla” (liite 33)
- Pilakuva ”Suvaitsemattomuuden henki” (liite 34)

- a) Argumentteja väitteen puolesta: Perinteisten sukupuoliroolien mukaan naisen paikka oli kotona, kun taas miehen tehtävä oli tehdä työtä ja ansaita elanto perheelleen. Alkoholien käyttö oli sosiaalisesti sallitumpaa miehille kuin naisille, joten myös alkoholin liiallinen käyttö oli ennen kaikkea miesten ongelma. Alkoholistimies ei kuitenkaan pystynyt hoitamaan omaa osaansa sukupuolten työnjaosta tuhlatessaan perheen ylläpitoon tarvittavat rahat alkoholiin ja heikentäessään omaa työkykyään, jolloin hänen vaimonsa tehtävä kodin hengittäjänä vaikeutui merkittävästi. Humalainen mies myös häiritsi kodin rauhaa, mikä ei sopinut käsitykseen kodista naisen ylläpitämänä harmonisena tilana. Naiset katsoivat äänioikeuden olevan kanava, jonka kautta kieltää alkoholi, ja sen myötä saada miehet toteuttamaan omaa sukupuolirooliaan tunnollisemmin, jolloin naisetkin voisivat keskittyä rauhassa oman roolinsa toteuttamiseen.

Argumentteja väitettä vastaan: Yhden, yhtä näkökulmaa korostavan lähteen perusteella ei voi tehdä näin kattavia johtopäätöksiä. Vaikka väite saattaakin pitää paikkaansa joidenkin naisten osalta, toiset ovat ajatelleet täysin päinvastoin. Kaikki perinteisiä sukupuolirooleja kannattavat naiset eivät ole voineet hyväksyä äänioikeutta sillä perusteella, että se auttaisi kieltolain säätämässä. Kaikki naiset eivät myöskään ole voineet olla kieltolain kannalla, eivätkä kaikki naiset ole voineet kannattaa perinteisiä sukupuolirooleja. On siis syytä suhtautua kriittisesti käytettyihin lähteisiin ja yksipuolisiin selityksiin. Tehtävän tarkoituksena onkin kehittää opiskelijoiden kriittistä ajattelua ja kykyä lähdekritiikkiin.

b) Pilakuvan sanoma on, että vaatimus alkoholin kieltämisestä heikentää naisten mahdollisuutta saavuttaa äänioikeus. Naisten äänioikeutta perusteltiin osaltaan sillä, että naiset ovat miehiä sitoutuneempia raittiusliikkeen tavoitteisiin, ja siten pystyvät äänioikeutensa ansiosta kieltämään alkoholin myynnin. Kuvassa nainen näyttää varsin tavanomaiselta; hänestä ei siis ole tehty negatiivista karikatyyriä. Sen sijaan kieltolakia symboloiva ”pullon henki” kuvataan paholaisena, jonka arvopohja ei suinkaan ole kansanterveys ja moraalinen ryhti, vaan epäoikeudenmukaisuus, suvaitsemattomuus ja kaksinaismoralismi. Näin ollen kuvan tarkoituksena ei ole vastustaa naisten äänioikeutta, vaan kieltolakia. Pilakuvan piirtäjä pyrkii sanomaan, että profiloituminen kieltolain kannattajaksi saa monet alkoholia käyttävät miehet ja kenties naisetkin vastustamaan naisten äänioikeutta, ja jos suffragetit luopuisivat tästä tavoitteesta, myös vastarinta tasa-arvoa vastaan vähenisi.

3. Tehtävän tavoitteena on syventää opiskelijan ymmärrystä aikakauden kansalaiskeskustelusta antamalla hänelle mahdollisuus historiallisen empatian avulla ”osallistua” siihen. Opiskelija pääsee olemaan tehtävässä luova ja aktiivinen, mikä edistää joidenkin oppijoiden oppimiskykyä ja motivaatiota sekä tuo vaihtelua oppitunnin sisältöön. Tehtävä on tärkeää purkaa yhdessä niin, että ainakin osa opiskelijoista esittelee piirroksensa muille esimerkiksi dokumenttikameran avulla ja perustelee, miksi teki juuri sellaisen piirroksen. Tehtävänannossa ei sanota suoraan, että piirroksen pitäisi sijoittua juuri 1900-luvun alun historialliseen tilanteeseen, vaikka asiayhteydestä voisi niin päätellä. Tämä mahdollistaa sen, että opiskelijat

tulkitsevat tehtävää eri tavoilla, jolloin ryhmässä tulee esille useampia erilaisia näkökulmia. Mikäli jotkut opiskelijat ovat sijoittaneet piirroksensa nykypäivän tilanteeseen tai rinnastaneet eri aikakausia keskenään, tämä mahdollistaa yhteisen pohdinnan esimerkiksi siitä, miten 1900-luvun alun kysymykset näkyvät nykyään, tai mikä on kulttuurin vaikutus tasa-arvoisen demokratian rakentamisessa.

9.2.4 Eduskunta, varallisuus ja koulutustaso

1. Kysymykset

Tarvittava materiaali:

- Toinen ote Juhani Myllyn teoksesta Edustuksellisen kansanvallan läpimurto (liite 35)
 - a) Tehtävän tarkoituksena on kyseenalaistaa myös itsestäänselvytenä pidetyt ideologiset lähtökohdat; opetussuunnitelman hengen mukaista ei ole saada opiskelijaa uskomaan demokratiaan vain siksi, että opettaja sanoo niin, vaan koska hän päätyy siihen tulokseen itsenäisen kriittisen ajattelun kautta. Opiskelija havaitsee, että epätasa-arvoista vaalikäytäntöä puoltavat olennaiset argumentit ovat olleet käytössä jo 1900-luvun alussa, eivätkä niiden implikoimat katastrofaaliset seuraukset ole realisoituneet Suomessa. Toisaalta on mahdollista huomioida, että paljolti samat huolenaiheet ovat nykyäänkin pinnalla keskustelussa Lähi-idän vallankumouksista, joissa itsevaltioiden tilalle pyritään rakentamaan islamistienemmistöisiä, demokraattisesti valittuja hallituksia. Parhaimmillaan opiskelija voi innostua pohtimaan, ovatko uudet kehityskulut ainutkertaisia vai toistaako historia itseään, ja voiko siitä ottaa oppia tulevia yhteiskunnallisia päätöksiä varten. Tehtävä voidaan suorittaa joko suullisesti pienryhmissä tai kirjallisesti, jolloin se sopii tunnilla tehtäväksi tai kotiläksyksi. Tehtävä kannattaa joka tapauksessa purkaa kunnolla yhdessä opettajajohtoisesti tai ryhmissä. Jos opiskelijat päätyvät puoltamaan jonkinlaisia rajoituksia kansanvaltaan, heidän pohdittavakseen kannattaa tuoda ainakin seuraavat kysymykset: Ovatko korkeasti koulutetut ja hyvin toimeentulevat parhaita asiantuntijoita päättämään myös köyhien ja kouluttamattomien elämää koskevista asioista? Pystyvätkö nämä menestyjät tekemään puolueettomia

päätöksiä, jotka hyödyttävät muitakin kuin heitä itseään? Onko parempi ”holhota kansaa” kuin antaa näiden ”lyödä päänsä seinään ja oppia itse”? Onko olemassa muita tapoja edistää sivistyneiden päätösten tekemistä kuin rajoittaa sivistymättömien oikeutta äänestää?

- b) Kansanvallan rajoituksia kannattivat lähinnä ruotsinkieliset, korkeasti koulutetut ja hyvin toimeentulevat; yksikamarinen eduskunta hyödytti ennen kaikkea työväestöä ja talonpoikia. Syynä oli pelko siitä, että silloiset mahtimiehet menettäisivät valtansa ja että tavalliset kansalaiset eivät osaisi käyttää saavuttamaansa valtaa oikein; erityisen pelottava skenaario oli sosialistien voitto, joka olisi saattanut muuttaa olemassa olevan yhteiskuntajärjestyksen täysin.

2. Pariväittelyt

Tarvittava materiaali:

- Ote Ylen artikkelista Kansa äänestää itseään koulutetumpaa väkeä (liite 36)
- Tilastoja kansanedustajien koulutustasosta (liite 37)

Opiskelijat jakaantuvat pareiksi. Jos heitä on pariton määrä, kaksi opiskelijaa toimii yhdessä. Jokaisesta parista se opiskelija, jonka etunimi on aakkosjärjestyksessä ensin, puolustaa käsitystä, jonka mukaan eduskunnan olisi syytä olla ”kansa pienoiskoossa”. Aluksi opiskelijoilla on viisi minuuttia aikaa lukea annetut materiaalit ja suunnitella argumenttejaan yksin. Seuraavassa vaiheessa ryhmä jakaantuu kahtia niin, että eri väitteiden puolustajat ovat eri puolilla luokkahuonetta. Opiskelijat saavat keskustella 5-10 minuuttia vertaisryhmänsä kanssa ja hioa yhdessä oman puolensa argumentteja. Tämän jälkeen väittelyparit palaavat yhteen ja aloittavat väittelyn keskenään käyttäen itse keksimiään ja vertaisryhmältään saamia argumentteja. Lopuksi käydään vielä opettajajohtoisesti yhdessä läpi, millaisia ajatuksia tehtävä opiskelijoissa herätti. Tehtävän tarkoitus ei ole olla väittelykoe, jossa testataan yksittäisten opiskelijoiden väittelytaitoja; niinpä argumentteja hiotaankin vertaisryhmässä, jotta nekin opiskelijat, jotka eivät itse keksi juuri mitään, saisivat osansa oppimiskokemuksesta. Tavoitteena on paitsi kehittää argumentointitaitoa, myös havainnollistaa, kuinka 1900-luvun alun

eduskuntaa koskevat kysymykset vaikuttavat edelleen omalla tavallaan edelleen ja täten auttaa opiskelijoita tiedostamaan historian merkitys nykypäivän ymmärtämisessä.

9.2.5 Poliittinen kenttä uudessa eduskunnassa

1. Puolueiden synty ja voimasuhteet

Tarvittava materiaali:

- Ote Hannu Soikkasen teoksesta *Sosialismin tulo Suomeen* (liite 38)
 - Ote Osmo Jussilan et al. teoksesta *Suomen poliittinen historia 1809-2003* (liite 39)
- a) Puolueet olivat ennen eduskuntaudistusta pienehkön ihmisjoukon muodostamia kansalaisjärjestöjä, jotka pystyivät osallistumaan julkiseen keskusteluun, mutta joiden mahdollisuudet kilpailla vallasta tavoitteidensa avulla, kuten myös kosketus kansaan, oli rajallinen. Yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden myötä puolueista tuli välineitä, joiden avulla kansalaiset pystyvät käyttämään poliittista valtaa. Näin ollen puolueiden piti ryhtyä kuuntelemaan kansalaisten toiveita ja markkinoimaan omia ratkaisuehdotuksiaan niihin. Tämä havainnollistaa myös niille opiskelijoille, jotka uskovat, että yhteiskunnallinen vaikuttaminen on tehokkaampaa parlamentaarisen järjestelmän ulkopuolella, kuinka äänestäminen ja demokraattisten poliittisten rakenteiden olemassaolo on käytännössä edellytys sille, että valtaapitävien ylipäätään tarvitsee ottaa kansalaisten mielipide huomioon. Itsenäisten kansalaisjärjestöjenkin mahdollisuudet vaikuttaa politiikkaan perustuvat ennen kaikkea niiden kykyyn vakuuttaa tavalliset, äänestävät kansalaiset oman asiansa tärkeydestä.
- b) SDP erosi tavoitteiltaan muista puolueista selvästi enemmän kuin nämä toisistaan. Nuor- ja vanhasuomalaisilla, ruotsalaisella kansanpuolueella, maalaisliitolla ja kristillisellä työväenpuolueella oli toki eronsa – etenkin suomen ja ruotsin kielten aseman sekä Venäjään suhtautumisen osalta – mutta nämä kaikki olivat sitoutuneet ylläpitämään ja kehittämään kapitalistista yhteiskuntaa, jossa talousjärjestelmä perustui markkinatalouteen. Sosialidemokraatit lupasivat siirtymistä sosialistiseen yhteiskuntaan ja merkittävää parannusta sekä tehdastyöläisten että maaseudun tilattoman väestön

asemaan. Suuri osa Suomen väestöstä oli köyhiä, eikä suomalainen työväenliike ollut vielä jakautunut sosialidemokraatteihin ja kommunisteihin. Näin ollen yhteiskunnan heikko-osaisten äänistä suuri osa keskittyi SDP:lle, jolloin siitä tuli selvästi suurin yksittäinen puolue, vaikka porvarilliset puolueet saivatkin yhteensä enemmän kansanedustajia. Tulos oli yllätys, koska julkinen keskustelu oli säätyvaltiopäivien aikana keskittynyt suhteettomasti hyvätuloisen ja koulutetun sivistyneistön piireihin. Köyhälistön ääni pääsi yhteiskunnassa kunnolla kuuluviin vasta yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden myötä. Kysymys auttaa ymmärtämään voimasuhteiden jakautumista suomalaisessa puoluekentässä myöhemminkin; porvarilliset äännet jakautuvat vielä nykyäänkin useamman puolueen kesken kuin vasemmistolaiset.

2. Puolueohjelmat

Tarvittava materiaali:

- Suomalaisen puolueen vaaliohjelma Etelä-Hämeen vaalipiirissä 1907 (liite 40)
- Sosialidemokraattisen puolueen vaaliohjelma 1907 (liite 41)

Tehtävässä opiskelijat pääsevät analysoimaan historiallisia alkuperäislähteitä, joskin selvyuden vuoksi kirjoitettuna nykyaikaisella fontilla. Tämä antaa heille mahdollisuuden oppia ymmärtämään menneisyyden ihmisten näkökulmaa historiallisen empatian kautta ja muodostaa käsitys historiallisista tapahtumista ilman, että opettaja, oppikirjan kirjoittaja tai muu auktoriteetti on muokannut saatavilla olevaa tietoa valmiiksi. Tämän lisäksi tehtävän tavoitteena on, että opiskelijat oppivat hahmottamaan, millaiset poliittiset kysymykset ovat jakaneet suomalaista yhteiskuntaa 1900-luvun alussa, ja mitkä niistä ovat edelleen ajankohtaisia. Tämä auttaa hahmottamaan myös nykypäivän politiikkaa, kun nuori oppii erottamaan poliittiset ”ikuisuus-kysymykset” päätöksistä, jotka liittyvät yksinomaan tiettyyn historialliseen tilanteeseen. On myös tärkeää tiedostaa, miten yhteiskunnan rakenteelliset muutokset kuten kaupungistuminen, globalisaatio ja teknologinen kehitys ovat muuttaneet ja muuttavat jatkuvasti myös politiikan sisältöä. Menneisyydessä tehdyt onnistuneetkaan poliittiset ratkaisut eivät automaattisesti tuota parhaita mahdollisia tuloksia tämän päivän yhteiskunnassa. Tavoitteena on myös oppia käyttämään suhteellisuudentajua historiallisten tapahtumien arvioinnissa, joten suuret yhteiskunnalliset kysymykset on syytä erottaa pienistä

yksityiskohdista. Tämän vuoksi seuraavassa on listattu vain tärkeimpiä huomioita, joita opiskelijoiden tulisi tehdä tehtävänantojen pohjalta.

a)

- Suomalainen puolue vaati kirkon aseman ja koulujen uskonnonopetuksen säilymistä, SDP tahtoi erottaa kirkon ja valtion toisistaan sekä lopettaa uskonnonopetuksen kouluissa.
- Suomalainen puolue halusi antaa torppareille ja muille tilattomille mahdollisuuden ostaa torppansa ja maata itselleen, kun taas SDP olisi antanut näiden viljeltäväksi, mutta ei omistukseen, suurtilallisilta pakkolunastettua valtion maata.
- SDP kannatti yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden ulottamista eduskuntavaalien lisäksi myös kunnallisvaaleihin. Suomalainen puolue kannatti siinä, kuten myös kirkollisvaaleissa, yleistä äänioikeutta, mutta halusi tehdä siitä varallisuuden perusteella epäyhtäläisen, jotta ”weroa maksamattomat eivät pääse tekemään wääryyttä weroa maksawille.”
- SDP kannatti korkeimman vallan siirtämistä hallitukselta, kenraalikuvernööriltä ja keisarilta eduskunnalle ja parlamentarismien toteuttamista, eli hallituksen velvollisuutta nauttia eduskunnan luottamusta. Myöntyväisyysuuntausta Venäjän-kysymyksessä ajanut suomalainen puolue oli huomattavasti sovinnollisempi Venäjän suuntaan ja halusi parantaa suomalaisten asemaa, kuitenkin keisarin alamaisina.

b)

- Kummatkin puolueet kannattivat sosiaaliturvan kehittämistä eläkkeiden ja työkyvyttömyyskorvausten muodossa, joskin SDP:n ehdotuksessa sosiaaliturvan taso olisi ollut huomattavasti korkeampi; suomalainen puolue korosti sitä, että valtiolla ei olisi varaa niin kalliiseen sosiaaliturvaan.
- Sekä SDP että suomalainen puolue kannattivat alkoholin kieltolakia.
- Molemmat puolueet ajoivat progressiivista tuloveroa.

c)

Suomalaisen puolueen toteutuneet ja voimassaolevat tavoitteet:

- Kouluissa opetetaan edelleen uskontoa, joskaan ei ainoastaan evankelis-luterilaisuutta, vaan oppilaan ”omaa uskontoa”, uskonottomien tapauksessa elämänkatsomustietoa.
- Suomen valtiollinen asema todellakin tuli turvattua itsenäistymisen kautta, joskin 2010-luvun suomalaisessa politiikassa Euroopan Unionia on verrattu sortovuosien Venäjään.¹⁰⁸

SDP:n toteutuneet ja voimassaolevat tavoitteet:

- Parlamentarismi toteutettiin itsenäisessä Suomessa, ja sitä on edelleen 1990-luvulta lähtien kehitetty presidentin valtaoikeuksien siirtämisellä hallitukselle ja eduskunnalle.
- Äänioikeuden rajoitukset esimerkiksi asunnottomuuden perusteella on poistettu.
- Yhdistymis- kokoontumis- ja painovapaus ovat voimassa.
- Kunnallisvaaleissa on yleinen ja yhtäläinen äänioikeus.
- Työlainsäädäntöä on merkittävästi kehitetty, esim. kahdeksan tunnin työpäivä ja lapsityövoiman käytön kieltä saavutettiin.
- Sosiaaliturva on toteutettu, sisältäen kansan- ja sairaseläkkeen sekä sairauspäivärahan.
- Valtion tuloverotus on progressiivinen, ja kunnallisverossakin on vähennyksiä, jotka tekevät verosta etenkin alimmissa tuloluokissa progressiivisen.
- Oppivelvollisuus on voimassa, ja koulutusjärjestelmä toimii olennaisilta osiltaan SDP:n vuonna 1907 linjaamien tavoitteiden mukaisesti; kaikille yhteisestä peruskoulusta edetään toisen ja kolmannen asteen oppilaitoksiin.
- Sukupuolten tasa-arvo on kirjattu perustuslakiin.

d)

- Kirkon ja valtion suhteesta sekä uskonnonopetuksen asemasta keskustellaan edelleen.
- Nationalistiset poliitikot puolustavat Suomen mahdollisimman itsenäistä asemaa Euroopan Unionissa tai eroamista siitä vastaavilla argumenteilla, joita käytettiin 1900-luvun alussa.

¹⁰⁸ Perussuomalaisten puheenjohtaja Timo Soini on verrannut talouskomissaari Olli Rehniä Bobrikoviin, ks. Taloussanomien 23.2.2012.

- Koulutusjärjestelmän rakenne ja opetussuunnitelmien sisältö ovat eläviä poliittisia kysymyksiä.
- 2010-luvunkin politiikassa keskustellaan byrokratian vähentämisestä.
- Kielikysymys on yhä pinnalla, etenkin kaksikielisyyden tarpeellisuus ja ruotsin opetus kouluissa.
- Sosiaaliturvan taso on jatkuva vasemmiston ja oikeiston välinen kiistakysymys.
- ”Waltiopäämiehen” eli nykyään presidentin valtaoikeudet puhuttavat edelleen.
- Kansalaisvapauksiakaan ei ole unohdettu: 2010-luvulla pinnalla on keskustelu sananvapauden rajoista.
- Puolueet kiistelevät edelleen verotuksen tasosta ja kanavista.
- Kieltolaki toteutettiin, todettiin toimimattomaksi ratkaisuksi ja kumottiin kansanäänestyksen jälkeen vuonna 1932. Alkoholipolitiikkaa tehdään kuitenkin edelleen: alkoholin verotus, mainonta, myyntiajat ja valtion monopoli vahvoihin alkoholijuomiin ovat poliittisia kysymyksiä myös 2010-luvulla. Alkoholin rinnalle ovat nousseet muut huumausaineet, joita koskevasta lainsäädännöstä on eri mielipiteitä.
- Sosialismin romahtamisen jälkeen viljelysmaan ja tehtaiden kollektivointi menetti tärkeät puolestapuhujansa Suomessa, mutta valtio omistaa edelleen osuuksia strategisesti tärkeiksi katsotuissa yrityksissä. Aiheesta on poliittista keskustelua, mutta kysymyksen mittakaava on merkittävästi pienempi kuin 1900-luvun alussa.
- Naisten työntekoa tietyillä aloilla ei enää kielletä, mutta sen sijaan keskustellaan siitä, missä määrin naisia tulisi kannustaa tekemään perinteisiä ”miesten töitä” ja päinvastoin. Laki takaa naisille saman palkan samasta työstä, mutta vaatimuksen toteutuminen käytännössä on kyseenalaista. Lisäksi keskustellaan siitä, kokevatko mahdollisesti äitiyslomalle jäävät nuoret naiset syrjintää työmarkkinoilla.

e)

- 1900-luvun alussa keskeinen torpparikysymys on nykyään pelkkää historiaa; koko torppari-instituutio lakkasi olemasta, kun torpparit saivat lunastaa maansa, ja maaseudun tilaton väestö muutti teollistumisen myötä maalta kaupunkiin. Kaupungistuminen ja pientilojen häviäminen ovat muuttaneet

maatalouspoliittisia kysymyksiä, ja niistä päättäminen on myös siirtynyt suurelta osin EU:n tasolle.

- Yksikään puolue ei enää kyseenalaista yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta valtiollisissa ja kunnallisissa vaaleissa. Suomalaiset ovat tottuneet edustukselliseen demokratiaan.
- f) Aineistona olevassa vaaliohjelmassa SDP ei keskity mustamaalaamaan kilpailijoitaan. Puolue kuitenkin teki tätä, kuten ilmenee otteesta Hannu Soikkasen teoksesta *Sosialismin tulo Suomeen* (liite 23). Sosialidemokraatit esittivät kaikki porvarilliset puolueet todellisuudessa keskenään liittoutuneina riistäjinä, pahoina ihmisinä, jotka pyrkivät petoksella ja vääryydellä anastamaan köyhiltä työläisiltä näiden työn hedelmät. Suomalaisen puolueen paikallisessa vaaliohjelmassa sen sijaan annetaan poliittisista kilpailijoista varsin negatiivinen kuva, sen lisäksi, että omaa ohjelmaa ja omia ehdokkaita kehutaan. Nuorsuomalaisten annetaan ymmärtää olevan ruotsinmielisiä RKP:n liittolaisia, jotka haluavat alistaa suomenkieliset ruotsinkielisten sarron alle. Suomalainen puolue puolustaa itseään nuorsuomalaisten heitä vastaan kohdistamalta hyökkäykseltä väittämällä, että on pelkkää parjausta esittää suomalainen puolue osasyllisenä venäläistämiseen ja sortovuosiin. Nuorsuomalaisia myös haukutaan epätarkoiksi kysymyksissä, joista nämä oikeastaan olivat vanhasuomalaisten kanssa samaa mieltä. Puolueen ehdokkaita syytetään kokemattomiksi, vastakohtana suomalaisen puolueen ehdokkaille, joista kaksi on jo kokeneita valtiopäiväedustajia säätyvaltiopäivien ajalta. Sosialidemokraatteja vanhasuomalaiset syyttävät vaarallisiksi, väkivaltaisiksi kansankiihottajiksi ja vallankumouksellisiksi, jotka haluavat syrjäyttää jopa itse keisarin ja tehdä kaikista viljelijöistä tasa-arvoisesti huono-osaisia ”kruunun torppareita” pakkolunastamalla itsenäisten viljelijöiden maat valtiolle. SDP:n uskontopolitiikan vanhasuomalaiset esittävät ilman suurempaa liioittelua, ilmeisesti uskoen, että uskonnolliselle kansalle totuus sosialistien uskonnonvastaisuudesta on riittävän kauhistuttava. SDP:n ehdokkaiden uskottavuutta vanhasuomalaiset pyrkivät murentamaan väittämällä, että nämä eivät ammattiensa puolesta ole todellisia työläisiä, saati maalaisia, vaan ”kaupunkien porvaristoa”. Koko kansainvälinen sosialidemokraattinen liike

esitetään ammattipoliitikkojen huijauksena, jolla käytetään köyhää kansaa hyväksi.

9.2.6 Yhteenveto teemasta

1. Eläytymistehtävä. Tehtävän tavoitteena on edistää opiskelijan historiatietoisuutta kannustamalla häntä selvittämään oman sukunsa historiaa ja tiedostamaan, että sitä ei voi ymmärtää muuten kuin Suomen ja maailman historian laajemmassa kontekstissa. Eläytyminen oman sukulaisen asemaan saattaa helpottaa historiallisen empatian kokemista, kun opiskelijalla on hänen omaan identiteettiinsä pohjautuva kosketuspinta käsiteltävään kysymykseen. Parhaassa tapauksessa opiskelija ymmärtää tehtävän myötä entistä paremmin eduskuntaudistuksen tiimoilta vallinnutta mielialaa ja omien esivanhempiensa elämää, sekä osaa arvostaa itse saamaansa mahdollisuutta vaikuttaa demokratian kautta nykypäivän yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Sukuhistorian käyttö tehtävässä ei kuitenkaan ole välttämätöntä, ja olisikin toivottavaa, että ryhmässä tulisi ilmi erilaisissa yhteiskunnallisissa asemissa olevien suomalaisten, esimerkiksi eri säätyjen edustajien, tehdastyöläisten ja tilattomien maalaisten näkökulmaa. Tehtävä kannattaa purkaa niin, että ainakin muutama eri näkökulmia edustava opiskelija lukee oman kirjeensä muille ääneen. Tämän jälkeen keskustellaan yhdessä siitä, ovatko kirjeet uskottavia, ja millaisia ajatuksia oppilaissa herää siitä, että eri yhteiskuntaluokkien edustajien näkemykset ovat keskenään niin erilaisia. Lopuksi voidaan keskustella siitä, olisivatko tämän päivän suomalaisten kirjeet sen lähempänä toisiaan kuin 1900-luvun alussa kirjoitetut, ja mistä muutos luokkaeroissa johtuu. Tämä korostaa eduskunnan ja kunnanvaltuustojen roolia tuloerojen tasaajina tai kasvattajina, mikä auttaa opiskelijoita tiedostamaan oman vaikutusvaltansa – ja sen rajoitteet – äänestäjänä.

2. Sanomalehtikatsaus.

Tarvittava materiaali:

- Päivän sanomalehtiä, tai vaihtoehtoisesti tietokoneet uutisten lukemiseen verkossa.

Uutisista merkittävä osa käsittelee poliittisia kysymyksiä, niin kotimaassa kuin ulkomaillakin. Vapaa tiedonvälitys on edellytys sille, että kansalaiset pystyvät seuraamaan niin yhteiskunnallista keskustelua ylipäätään kuin poliittisten puolueiden toimintaakin, ja siten osallistumaan näihin prosesseihin myös aktiivisesti. Ulkomaan uutisissakin käsitellään politiikkaa, vaikka Suomen kansalaisen on vaikeampi vaikuttaa siihen kuin kotimaan politiikkaan, sillä globalisoituvassa maailmassa myös muissa maissa, etenkin EU-maissa, naapurimaissa ja suurvalloissa tehdyt poliittiset päätökset vaikuttavat epäsuorasti tavallisten suomalaisten elämään. Myös kaukaisissa, pienissä ja köyhissä maissa käytävät vaalit ja niiden mahdolliset epäkohdat ylittävät usein uutiskynnyksen, mahdollisesti siksi, että tasa-arvoisten poliittisten oikeuksien katsotaan olevan äärimmäisen tärkeä asia myös sellaisissa maailmankolkissa, jotka eivät ole Suomelle tärkeimpiä kansainvälisiä kumppaneita. Tehtävän tärkeimpänä tavoitteena on auttaa opiskelijoita yhdistämään lukiossa oppimansa asiat nykypäivän käytännön todellisuuteen ja kannustaa heitä ottamaan edelleen asioista selvää seuraamalla uutisia, sen sijaan että he pitäisivät tärkeimpänä tavoitteenaan muistaa tunnilla käsitellyt asiasisällöt kurssikokeeseen tai ylioppilaskirjoituksiin saakka. Tarkoitus on siis oppia elämää, ei koulua varten.

10. ”Kuin teräksisin siivin”. Suomalaisen demokratian haasteet.

10.1 Tehtävät

10.1.1 Johdatus teemaan

1. Piirrä summittainen aikajana Suomen demokraattisen järjestelmän historiasta. Merkitse aikajanelle kaikki tuntemasi ilmiöt, jotka ovat vaikuttaneet olennaisesti suomalaisen demokratian kehitykseen, olivat ne sitten uhkia, mahdollisuuksia tai muutoksia.
2. Piirrä kuva Urho Kekkosesta. Kirjoita kuvan ympärille Kekkosesta mieleen tulevia tietoja tai ominaisuuksia.

10.1.2 Lapuan liike, kommunistit ja tasavallan suojelulaki

Lue ote Arvo Kokon teoksesta *Lapuan laki*, ote Toivo Nygårdin teoksesta *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä* sekä ote Mikko Uolan artikkelista *Parlamentaarisen demokratian haastajat 1920- ja 1930-luvuilla* ja tee seuraavat tehtävät.

1. Millaisilla argumenteilla teksteissä puolustetaan, kritisoidaan tai arvioidaan Lapuan liikkeen toimintaa?
2. Kuvittele eläväsi vuonna 1930. Piirrä Lapuan liikettä käsittelevä poliittinen pilakuva tai vaalikampanjajuliste, joka sisältää sekä kuvan että lyhyen kommentin tai iskulauseen. Kerro, millainen käsitys Lapuan liikkeestä kuvalla pyritään antamaan, onko se liikkeen puolesta vai sitä vastaan, ja mitä poliittista liikettä kannattava ihminen olisi voinut piirtää sen vuonna 1930.
3. Kuvittele, että nykypäivän Suomessa demokratian lopettamista tai kaventamista vaativa liike on saanut kannatusta demokraattisissa vaaleissa. Millaiset valtion tai yksityisten kansalaisten toimet olisivat mielestäsi hyväksyttäviä demokratian puolustamiseksi? Millaisia toimia et olisi valmis hyväksymään? Perustele kantasi.

10.1.3 Kekkonen – demokratian pelastaja vai diktaattori?

1. Lue ote Valtteri Majavakosken runoteoksesta *Urho Kaleva Kekkonen* sekä kuusi vitsiä vitsikirjasta *Urho I Kalju. Parisataa parasta Kekkos-vitsiä*. Millaisia Kekkonen ominaisuuksia runossa ja vitseissä korostetaan? Millaisena johtajana ja ihmisenä Kekkonen esitetään? Mitä runo ja vitsit kertovat Kekkonen merkityksestä Suomelle?
2. Lue Urho Kekkonen kirje 28.1.1973, ote Esa Seppäsen teoksesta *UKK:n syvä jälki. Perintö vai painolasti?* ja ote Martti Häikiön teoksesta *Historia ja väärät profeetat. Kirjoituksia Suomen historian kipupisteistä*. Millaisilla argumenteilla Häikiö, Seppänen ja Kekkonen itse kritisoivat tai puolustavat UKK:n epätavallisen pitkää ja vaikutusvaltaista presidenttiyttä? Voisiko vastaava yhden poliitikon dominoima ajanjakso toistua Suomen historiassa?

3. Eläytymistehtävä: Kekkonen oikeudenkäynti. Ryhmästä valitaan yksi jokaiseen seuraavista yhdeksästä roolista: tuomari, syyttäjä, puolustusasianajaja, Kekkonen adjutantti Esa Seppänen, historiantutkija Martti Häikiö, koululainen Simo Väisänen, Kokoomuksen puheenjohtaja, Leonid Brežnev ja idänkauppaan erikoistuneen margariinitehtaan työntekijä. Loput ryhmäläiset toimivat valamiehistönä. Syyttäjän mukaan Kekkonen oli Suomen kansan vihollinen ja diktaattori, puolustusasianajaja puolustaa häntä. Molemmat saavat argumentoida kantansa puolesta ja kutsua todistajia kertomaan oman näkökulmansa. Tuomari jakaa puheenvuorot ja ylläpitää järjestystä. Valamiehistö kuuntelee kaikki puheenvuorot, pohtii niiden uskottavuutta ja lopulta äänestää Kekkonen syyllisyydestä.

10.1.4 Taistolaisuus

1. Kuuntele taistolaisliikkeessä mukana olleen lauluyhtye Agit-Propin esittämä kappale *Kenen joukoissa seisot* ja vastaa kysymyksiin.
 - a) Mitä kappaleen tekijät ja esittäjät haluavat saada aikaan kappaleen avulla?
 - b) Millaisia tehokeinoja kappaleessa käytetään tämän tavoitteen toteuttamiseksi?
2. Lue ote itse aikanaan taistolaisliikkeessä toimineen Heikki Mäki-Kulmalan teoksesta *Taistolaisuuden harmaa kirja* ja vastaa kysymyksiin.
 - a) Miksi taistolaisuus oli Mäki-Kulmalan kertomuksen perusteella niin houkutteleva liike 70-luvun nuorille?
 - b) Mitä Mäki-Kulmala tarkoittaa sanoessaan, että Neuvostoliitto oli maailman parantamisesta kiinnostuneiden nuorten Mefisto?

10.1.5 Kouludemokratia

Lue ote Sirkka Ahosen artikkelista *Kohti osallistuvaa koulukulttuuria* sekä ote teoksesta *Teinin kirja* (1971) ja vastaa kysymyksiin.

1. Päättelä *Teinin kirjan* otteen perusteella, oliko Teiniliitto vuonna 1971 poliittisesti kallellaan vasemmalle tai oikealle. Perustele arviosi.
2. Essee: Tulisiko oppilaitoksissa toteuttaa nykyistä merkittävämpää kouludemokratiaa? Ota huomioon Teiniliiton noususta ja tuhosta saadut kokemukset.

10.1.6 Yhteenveto teemasta

1. Eläydy yhden kurssilla käsitellyn poliittisen liikkeen kannattajan asemaan ja kirjoita poliittinen puhe tai laulu. Voit joko kirjoittaa ja esittää ryhmälle palopuheen, jonka joku olisi voinut todellisessa historiallisessa tilanteessa pitää joko oman aatteen kannattajille liikkeen kokouksessa tai värvätäkseen uusia jäseniä, tai sanoittaa poliittisen laulun kyseisen liikkeen jäsenten laulettavaksi. Puheen voi pitää tai laulun kirjoittaa esimerkiksi punaisten, valkoisten, lapualaisten, taistolaisten, Kekkonen kannattajien, Kekkonen vastustajien tai Teiniliiton puolesta.
1. Jakautukaa noin 4-5 hengen ryhmiin. Jokainen ryhmä tekee pienen näytelmän, jossa nuori tulee kotiin perheensä luokse ja kertoo kannattavansa jotakin kurssilla käsiteltyä poliittista liikettä tai aatetta. Nuoren vanhemmat ovat täysin tätä vastaan. Kiinnittäkää erityistä huomiota nuoren ja hänen perheenjäsentensä käyttämiin argumentteihin liikkeen puolesta ja sitä vastaan.

10.2 Ohjeita tehtävien suorittamiseen ja arviointiin

10.2.1 Johdatus teemaan

1. Summittainen aikajana suomalaisesta demokratiasta. Tehtävän tavoitteena on kartoittaa, millainen yleiskuva opiskelijoilla on Suomen demokraattisen järjestelmän kehityksestä ja niistä olennaisista ilmiöistä, jotka sen muotoutumiseen historian saatossa ovat vaikuttaneet. Tarkoitus ei ole testata, kuinka hyvin opiskelijat osaavat vuosilukuja; näin ollen aikajanan onkin tarkoitus olla vain summittainen. Vuosilukuja tärkeämpää on tunnistaa olennaiset ilmiöt, niiden keskinäinen aikajärjestys ja mielellään jonkinlainen käsitys niiden tapahtuma-ajasta. Kyseessä on

kuitenkin johdantotehtävä, joten opiskelijoilta ei ole syytä odottaa tai vaatia kattavia ja tarkkoja tietoja. Opettaja voi kerätä aikajanat itselleen ja hyödyntää niistä saamaansa käsitystä opiskelijoiden ennakkotietojen määrästä ja tarkkuudesta suunnitellessaan näiden tulevaa opetusta.

2. Tehtävän tavoitteena on valmistaa opiskelijoita käsittelemään Kekkonen merkitystä suomalaiselle demokratialle ja kartoittaa näiden ennakkokäsityksiä. Piirtäminen ja ominaisuuksien kirjoittaminen soveltuu erityisen hyvin Kekkonen käsittelyyn, koska hänen vaikutuksestaan on olemassa ristiriitaisia tulkintoja, ja koska hänen hahmonsaa on myös ulkonäön puolesta muodostunut eräänlaiseksi ikoniksi suomalaisessa kulttuurissa.

10.2.2 Lapuan liike, kommunistit ja tasavallan suojelulaki

Tarvittava materiaali:

- ote Arvo Kokon teoksesta *Lapuan laki* (liite 42)
- ote Toivo Nygårdin teoksesta *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä* (liite 43)
- ote Mikko Uolan artikkelista *Parlamentaarisen demokratian haastajat 1920- ja 1930-luvuilla* (liite 44)

1. Tehtävän tarkoituksena on analysoida kriittisesti erilaisia Lapuan liikkeestä esitettyjä väitteitä ja oppia sen kautta yleistä lähdekritiikkiä. Kokon teksti on alkuperäislähde, kun taas Nygård ja Uola kirjoittavat historiantutkijoina selvästi toisistaan poikkeavaan sävyyn. Alkuperäislähteet edustavat kirjoittajansa subjektiivista näkökulmaa, ja tehtävä herättää pohtimaan, missä määrin tämä pitää paikkansa myös historiallisen tutkimustiedon osalta, huolimatta objektiivisuuden ihanteesta tieteessä.

Arvo Kokko korostaa selkeästi puolueellisessa ja liikkeen sisältä kirjoitetussa aikalaiskuvauksessaan sitä, että lapualaisten tavoitteet ovat isänmaallisuudessaan lain hengen mukaisia, vaikka rikkovatkin lain kirjainta. Oikeus lain tulkintaan siis otetaan pois tuomioistuimilta ja siirretään omalle liikkeelle. Kommunistit leimataan ”rikollisiksi”, mutta Lapuan liike, rikkoessaan itse lakia, ei ”ole voinut aina tarkasti

noudattaa lain kirjaimellista muotoa”. Termiä ”kansa” käytetään runsaasti; liikkeen vallankäytön oikeutus siis pyritään ainakin retorisesti perustelemaan Ranskan suuren vallankumouksen perintönä levinneellä ajatuksella siitä, että valta kuuluu kansalle. On huomattava, että kommunistit käyttivät kansa-sanaa samalla tavalla esittäessään omat tavoitteensa kansan tahtona; näiden liikkeiden retoriikan kannalta on samantekevää, mikä kansalaisten enemmistön todellinen kanta oli. Tekstissä myös esitetään väite, että olennaisesti valta Suomessa ”kuuluu” hallitukselle, ei eduskunnalle. Tässä siis annetaan ymmärtää, että parlamentarismista tulisi luopua autoritaarisemman hallinnon hyväksi. Samaa argumenttia käytettiin samaan aikaan myös Saksassa¹⁰⁹; onkin huomattavaa, että Suomi ei ollut erillinen saareke demokratian ja diktatuurin välisessä kamppailussa. Kokko myös vetoaa auktoriteettiin lainatessaan professori Erichä.

Uolan tekstissä vuodelta 2006 annetaan ymmärtää, että Lapuan liikkeen toiminnalla oli hyvätkin puolensa: kommunismin vaara saatiin torjutuksi. Toisaalta täytyy muistaa, että vuonna 1930 työväenliike oli selvästi jakautunut kahtia ja sen sisällä väkivaltaista vallankumousta kannattavat kommunistit olivat vähemmistössä. Onko todella syytä uskoa, että vallankumouksen uhka oli tuolloin erityisen vakava ja sen torjunta demokratiaa kaventamalla kiireellistä? Lapuan liikkeen demokratialle muodostamaa uhkaa myös vähätellään esittämällä, että se ei tavoitellut suomalaisen demokratian hävittämistä ”totaalisesti” kuten kommunistit, ja että lapualaisten suunnitelmat diktatuurista tai demokratian kaventamisesta (kuten veronmaksukykyyn perustuva äänioikeus) jäivät ”pelkiksi puheiksi ilman tarkkoja toimintasuunnitelmia”. Kenties Uola haluaa antaa kuvan tasapuolisuudesta käsitellessään liikettä, jonka historiankirjoittajat ovat nähneet pikemminkin suomalaisen demokratian vihollisena kuin sen puolustajana? Tai kenties hän hyväksyy Lapuan liikkeen toiminnan ja haluaa siksi esittää sen tavallista myönteisemmässä valossa?

Nygård puolestaan maalaa Lapuan liikkeestä varsin synkän ja negatiivisen kuvan. Hänen tekstissään kiinnitetään huomio lapualaisten käyttämiin rikollisiin ja väkivaltaisiin keinoihin, ei niiden avulla mahdollisesti vältettyihin uhkiin. Nygård

¹⁰⁹ Ks. luku 8.

antaa ymmärtää, että terroria välineenään käyttävillä ryhmillä ei voi olla sijaa demokraattisessa poliittisessa järjestelmässä, ja että jos terrorille annetaan vähänkin tilaa, se pahenee väistämättä. Lapualaiset yhdistetään voimakkaisiin negatiivisia miellelyhtymiä herättäviin sanoihin kuten ”raaka”, ”fasismi” ja ”terrorismi”. Nygårdin tekstissä lakia rikkoneen liikkeen toimijat eivät ole ”pakotettuja toimimaan lain kirjaimen vastaisesti”, vaan rikollisia.

Teksteistä voidaan havaita, että Lapuan liike aiheuttaa voimakkaita näkemyseroja, ja liikkeen toiminta voidaan saada näyttäytymään hyvin erilaisessa valossa riippuen siitä, millaisia puolia siitä nostetaan esiin. Tästä on mahdollista oppia tervettä kriittisyyttä historiaa käsittelevien lähteiden suhteen; samasta ilmiöstä voi saada varsin erilaisen käsityksen käytetyn lähteen perusteella, vaikka lähteessä esitetyt väitteet pitäisivätkin paikkansa.

2. Tehtävän tavoitteena on kehittää historiallista empatiaa eläytymällä vuoden 1930 yhteiskunnalliseen asetelmaan sekä tarjota luovaa ilmaisua arvostavia opiskelijoita motivoiva mahdollisuus käsitellä teemaa taiteen keinoin. Pilakuvan tai vaalijulisteen näkökulma voi olla esimerkiksi avoimen lapualainen, maltillisen keskustaporvarillinen, sosiaalidemokraattinen tai kommunistinen. Piirrosten valmistuttua jokainen, tai vähintään kaikki halukkaat, esittelevät tuotoksensa koko ryhmälle esimerkiksi dokumenttikameran avulla. Piirrookset voidaan lopuksi kiinnittää luokan seinälle luomaan historianopiskeluun motivoivaa tunnelmaa.
3. Tehtävän tavoitteena on pohtia demokratian olemusta ja merkitystä. Sen voi toteuttaa joko esseenä, jolloin yksittäisten opiskelijoiden suoritus on mahdollista arvioida näiden pohdinnan moniulotteisuuden ja argumenttien vakuuttavuuden perusteella, tai sitten pienryhmäkeskusteluina, jolloin opiskelijat saavat mahdollisuuden reflektoida omia ajatuksiaan toistensa esittämien näkemysten valossa. Demokratian puolustaminen demokratiaa kaventamalla on paradoksi, mutta demokraatialla voidaan perustellusti tarkoittaa erilaisia asioita. Onko demokraatiasta luopuminen tai sen rajoittaminen demokraattisella päätöksellä demokratiaa? Voidaanko pitää demokraattisena sitä, että demokratian vastustajillekin myönnetään demokraattiset oikeudet? Onko tällöin merkitystä sillä, kuinka suuri kyseisen ryhmän edustama uhka demokraatialle on? Tarkoittaako demokratia tietynlaista

yhteiskuntajärjestelmää, vai keinoja, joilla sellainen valitaan? Kysymyksiin ei voida antaa yksiselitteistä oikeaa vastausta, mutta tehtävän tavoite toteutuu, jos opiskelijat kykenevät pohtimaan näitä kysymyksiä ja ymmärtämään erilaisia näkökulmia. 1930-luvun kontekstissa voidaan todeta, että Suomi säilyi demokratiana rajoitettuaan lailla sekä äärioikeiston että äärivasemmiston toimintaa, kun taas monet muut samaan aikaan itsenäistyneet tai demokraattisen järjestelmän omaksuneet valtiot päätyivät ääri liikkeiden diktatuureiksi. Pyhittääkö tarkoitus keinot? Voiko 30-luvun tilanteesta tehdä mielekkäitä rinnastuksia nykyisiin tai tuleviin kysymyksiin demokratian rajoittamisen tarpeellisuudesta? Näitäkin kysymyksiä opiskelijan on syytä pohtia.

10.2.3 Kekkonen – demokratian pelastaja vai diktaattori?

1. Runo ja vitsit.

Tarvittava materiaali:

- kuusi vitsiä vitsikirjasta *Urho I Kalju. Parisataa parasta Kekkos-vitsiä* (liite 45)
- ote Valtteri Majavakosken runoteoksesta *Urho Kaleva Kekkonen* (liite 46)

Tehtävän tavoitteena on ymmärtää, miten runon ja vitsin kaltaiset kulttuurituotokset heijastavat historiallisia tapahtumia. On syytä huomata, että jo lähdetekoksen nimessä mainittu ”parisataa parasta Kekkos-vitsiä” kertoo siitä, että näitä vitsejä on olemassa erittäin runsaasti. Kekkonen on siis ollut erittäin paljon ajatuksia herättänyt tekijä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Runossa Kekkonen esitetään muita ihmisiä parempana: ”korkealentoisena”, hyvänä ja vahvana, ja hänen kuvataan ymmärtävän maailmaa kaikkia muita selkeämmin. Kekkonen tapa käyttää kiro sanoja (”saatanan tunarit”, ”saatanan paska virka” jne.) esitetään ihannoivassa valossa, mutta samalla annetaan ymmärtää, että vaikka Kekkosella on valtaa, hän on ”kuin sinä ja minä” ja tavallisen ihmisen puolella, toisin kuin ”meidän ylitemme ajava maaherra”. Tämä on syytä nähdä siinä valossa, että historiallisesti Suomessa ylin hallitsija, oli tämä sitten kuningas, tsaari tai presidentti, on nähty hyvänä ja oikeamielisenä, kun taas ongelmista ja elitismistä on syytetty alempia johtohenkilöitä (kuten maaherroja). Runoilija kuitenkin antaa ymmärtää, että puolustaa

Kekkosta nimenomaan siksi, että tätä kritisoidaan nykyään voimakkaasti; jos Kekkosta ihailtaisiin kritiikittä, runoilijan reaktio olisi täsmälleen päinvastainen. Näin runoilija tekee tiettäväksi, että kyseessä on ajattelua herättävä taideteos, jota ei ole syytä tulkita kirjaimelliseksi poliittiseksi kannanotoksi.

Vitseissä ilmenee erilaisia Kekkoseen liitettyjä ominaisuuksia, toki vitseille tyypilliseen tapaan liioiteltuina. Hänet nähdään niin vallanhimoisena, että hän syrjäyttäisi vaikkapa Jumalan, jos suinkin saisi mahdollisuuden. Kekkosen ulkonäköä hallitsevalle kaljulle ja presidenttiä kritiikittömästi ihaileville kannattajille nauretaan. Honka-liiton kaataminen esitetään tahallisenä Suomen kansan huijaamisena. Flunssavertauksessa annetaan ymmärtää, että Kekkonen on haitallinen Suomelle, ja on ollut vallassa liian pitkään. UKK:n läheisistä suhteista Neuvostoliiton johtajiin ja näiden runsaasta alkoholinkäytöstä tehdään pilaa. Samalla kuitenkin annetaan ymmärtää, että vaikka UKK:lla oli ehkä liiankin suuri käsitys itsestään, hänellä oli kuitenkin todellinen kyky edistää Suomen etua idänsuhteillaan. Kekkosesta siis vitsaillaan sekä hyväntuulisesti että pahantahtoisemmin.

2. Kekkosen kritiikki ja puolustus

Tarvittava materiaali:

- Urho Kekkosen kirje 28.1.1973 (liite 47)
- ote Esa Seppäsen teoksesta *UKK:n syvä jälki. Perintö vai painolasti?* (liite 48)
- ote Martti Häikiön teoksesta *Historia ja väärät profeetat. Kirjoituksia Suomen historian kipupisteistä* (liite 49)

Tehtävän tavoitteena on oppia analysoimaan näkemyksiä vahvasti jakavasta historiallisesta henkilöstä esitettyjä tulkintoja sekä tiedostamaan Kekkosen vaikutuksen erilaiset puolet; kyseessä on tärkeä ja ristiriitainen hahmo, jonka toimintaa ei voi helposti tuomita pelkästään myönteiseksi tai kielteiseksi. Lähteiden perusteella voi myös päätellä, että Kekkosesta käytävä keskustelu herättää voimakkaita tunteita. Niinpä on syytä tiedostaa, että Kekkosta käsitteleviä väitteitä kohdatessa on syytä käyttää erityisen suurta lähdekriittisyyttä.

Kekkonen itse antaa ymmärtää, että hänen poikkeuksellisen pitkä valtakautensa on Suomen kansan tahto, johon hän itse vain vastahakoisesti ja velvollisuudentunnostaan suostuu. Tulkinnanvaraiseksi jää, onko tämän kuvan antaminen harkittua politiikkaa vai Kekkonen vilpitön mielipide; ainakin lopussa presidentin toimi oli UKK:n mielestä ”saatanan paska virka”. Kekkonen myös rakentaa imagoaan koko kansan presidenttinä ja kansalaisia lähellä olevana johtajana vastaamalla asiallisesti koululaisen lähettämään kirjeeseen.

Seppäsen tekstistä saa sen vaikutelman, että kirjoittaja suhtautuu aiheeseensa varsin vakaumuksellisesti; hän toimikin itse Kekkonen adjutanttina. Seppänen esittää Kekkonen sankarina, joka vakiintuneita toimintatapoja uhmaten hoiti suhteita Neuvostoliittoon niin erinomaisesti, että pystyi säilyttämään Suomen poliittisen ja taloudellisen järjestelmän ja integroimaan Suomen taloudellisesti Neuvostoliittoa vastustavaan läntiseen maailmaan suuttamatta vaarallista itänaapuria. Seppänen kuvaa Neuvostoliiton vaikutusta Suomeen suhteellisen vähäisenä verrattuna siihen, kuinka paljon Kekkonen pystyi vaikuttamaan Neuvostoliittoon ja siten puolustamaan Suomen etua. Kekkonen toiminnan taustalla siis oli ensisijaisesti Suomen etu, ei hänen oman valtansa maksimoiminen. Seppänen keskittyy siis kertomaan niistä eduista, joita Kekkonen valta Suomelle toi. Huolellinen opiskelija huomaa, että ”seitsenkohtaisessa kysymyssarjassa” on kahdeksan kysymystä. Kenties Seppänen on eläytynyt argumentointiinsa niin kiihkeästi, että on unohtanut tällaisen yksityiskohdan?

Häikiö puolestaan esittää, että Kekkonen yksinvaltaisuus heikensi suomalaista demokratiaa antamalla liikaa vaikutusvaltaa Neuvostoliitolle ja sulkemalla itsevaltaisesti vallankäytön ulkopuolelle tiettyjä poliittisia puolueita, jolloin käytännössä myös näiden puolueiden äänestäjiltä katosi mahdollisuus vaikuttaa vaaleissa. Häikiö antaa myös ymmärtää, että Kekkonen ylläpiti hallitusten lyhytikäisyyttä ja sitä myötä politiikan teon sirpaleisuutta, kun taas hänen seuraajansa Koivisto esitetään sankarina, joka normalisoi Suomen poliittisen järjestelmän. Häikiö siis keskittyy siihen, miten Kekkonen vallankäyttö haattasi demokratian toteutumista Suomessa.

Kekkonen erottua Suomen poliittista järjestelmää muutettiin parlamentaariseen, siis eduskunnan valtaa korostavaan, suuntaan. Näin ollen Kekkos-ilmiö ei nykyisen poliittisen järjestelmän puitteissa voi toistua, sillä edes valtion suurinta valtaa

käyttävällä pääministerillä ei ole niin laajoja ja rajoittamattomia valtaoikeuksia, että hän voisi ilman eduskunnan enemmistön tukea rajoittaa muiden poliittisten instituutioiden toimintamahdollisuuksia itsevaltaisesti. Toisaalta on otettava huomioon, että osa Kekkonen vallasta oli epämuodollista, persoonaan pohjautuvaa valtaa, jollaista ei voi määrittellä laissa. On mahdollista, että Suomessa vielä jonain päivänä on pääministeri, joka nauttii niin suurta kannatusta, että pystyy käytännössä käyttämään laajempaa vaikutusvaltaa kuin hänen muodollinen asemansa mahdollistaa. Ei voida myöskään varmuudella väittää, että Suomen poliittinen järjestelmä säilyy nykyisellään rajattoman kauan. Poliittiset järjestelmät muuttuvat toisinaan olosuhteiden vaihtuessa, joten ei voida sanoa, etteikö Suomen valtionpäämiehellä (kuten pääministerillä, presidentillä tai vaikka keisarilla) vielä joskus saattaisi olla yhtä laajoja tai laajempia valtaoikeuksia kuin Kekkonen aikana.

Opiskelijoiden on syytä pohtia kriittisesti myös tässä oppimateriaalipaketissa annettuja lähteitä ja tehtäviä. Lyhyet otteet eivät välttämättä kerro lainkaan kattavasti siitä, millaisia väitteitä kirjoittajat kokonaisissa teoksissa esittävät ja puolustavat. Kun siis sanotaan esimerkiksi ”Seppänen esittää”, on ymmärrettävä, että johtopäätöksiä voidaan vetää vain saatavilla olevan aineiston perusteella, ja että todellisen Seppäsen lopullinen mielipide kaikki tekijät huomioon ottaen ei välttämättä ole sama kuin annetun otteen perusteella voisi päätellä. Paitsi Seppäsellä ja Häikiöllä, myös opettajalla ja oppikirjan kirjoittajilla on omat näkökulmansa, joten myös näistä lähteistä saatavaa tietoa on arvioitava kriittisesti.

3. Eläytymistehtävä: Kekkonen oikeudenkäynti

Tehtävän tavoitteena on havainnollistaa, kuinka Kekkonen toimintaan on olemassa useita erilaisia perusteltuja näkökulmia, sekä motivoida opiskelijoita draamallisen harjoituksen avulla. Roolit voidaan valita vapaaehtoisuuden perusteella, arpomalla tai opettajan määräyksellä. Tehtävässä simuloitava oikeuden istunto ei vastaa rakenteeltaan suomalaista, vaan pikemminkin amerikkalaista järjestelmää. Tämä kuitenkin mahdollistaa sen, että ryhmän jokainen opiskelija pääsee osallistumaan toimintaan, eikä kukaan joudu tyytymään katsojan rooliin. Mikäli ryhmä on pieni, rooleja on mahdollista vähentää, tai opettaja voi toimia itse tuomarina. Lopuksi on syytä keskustella ryhmän kanssa yhdessä siitä, millaisia ajatuksia tehtävä herätti, ja onko historiallisen henkilön

toiminnasta ylipäättään mahdollista tai mielekästä antaa yksiselitteinen tuomio kuin oikeudenkäynnissä.

10.2.4 Taistolaisuus

1. *Kenen joukoissa seisot*

Tarvittava materiaali:

- video kappaleesta *Kenen joukoissa seisot* (liite 50)

Tehtävän tavoitteena on opettaa nuoria analysoimaan poliittisen laulun merkitystä ja vaikutusta sekä auttaa ymmärtämään Vietnamin sodan ja yleisen vasemmistoradikalismien viitekehyksessä syntyneen 1960-70 -luvun vasemmistolaisen poliittisen laululiikkeen suosiota.

- Kappaleen sanojen tulkinnassa on osattava ottaa huomioon konteksti, johon ne liittyvät. Kontekstistaan irrotettuna kappaleen voisi tulkita viestittävän, että maailmassa tapahtuvan epäoikeudenmukaisuuden korjaamiseksi tarvitaan konkreettisia tekoja, ei pelkkää puhetta. Kun kuitenkin on tiedossa, että kappale liittyy taistolaisten toimintaan, sitä tulee tulkita niin, että sanoituksessa mainittu ”yhteinen rintama” on nimenomaan kommunistinen ja Neuvostoliiton johtama. Laulun tavoitteena on siis saada kuulijat kannattamaan taistolaisia ja Neuvostoliittoa, sekä myös luoda taistelutahtoa ja yhteishenkeä liikkeeseen jo kuuluville.
- Kappaleessa kuvaillaan köyhyyttä ja leimataan ainakin kirkko (”pastorien houreet”), kukkasia symbolinaan käyttävä hippiliike, olemassa olevien poliittisten rakenteiden kautta vaikuttamaan pyrkijät (”vallanpitäjien sääli”) kuten SDP ja SKP:n enemmistö, puoluepoliittisesti sitoutumattomat humanistit ja Lions-järjestö – kaikki tahoja, jotka saattaisivat esiintyä myönteisessä valossa niille kansalaisille, jotka ovat tyytymättömiä maailman ongelmiin – kyvyttömiksi parantamaan maailmaa. Näiden tilalle tarjotaan omaa vallankumouksellista ideologiaa, joka esitetään ainoana menestyksekkäänä ja toimivana ratkaisuna köyhyyteen. Taistelu on siis välttämätöntä, ja kuulijaa

kannustetaan liittymään tähän taisteluun. Laulu on itsessään tehokeino, sillä se jää ihmisten mieleen ja laulamalla kovaan ääneen ryhmässä voi osoittaa joukkovoimaa. Laulaessaan Agit-Propin jäsenet osoittavat myös äänellään ja olemuksellaan taistelutahtoa. Kappaleessa käytetään erittäin voimakkaita, tunnepitoisia ilmaisuja; taisteluun liittyjille tarjotaan mahdollisuutta parantaa maailmaa, mutta rajut ongelmat voidaan korjata vain rajuilla keinoilla. Niinpä hyvään päämäärään pyrittäessä tarkoitus pyhittää keinot, ja tavoitteeseen päästään, kunhan kaikki liikkeen kannattajat seisovat niiden takana yhtenä rintamana.

1. Taistolaisuus ex-taistolaisen näkökulmasta.

Tarvittava materiaali:

- ote Heikki Mäki-Kulmalan teoksesta *Taistolaisuuden harmaa kirja* (liite 51)

- a) Mäki-Kulmalan mukaan taistolaisuus tarjosi hyvää tarkoittaville, yhteiskunnallisista ongelmista huolestuneille nuorille mahdollisuuden kokea voivansa parantaa maailmaa. Yksin tällainen ei onnistunut, mutta osana yhteistä, kansainvälistä rintamaa ja suuren Neuvostoliiton tuella kaikki tuntui olevan mahdollista. Kommunistinuoret myös pääsivät tutustumaan toisiin samalla tavalla ajatteleviin nuoriin sekä Suomessa että ympäri maailmaa, mikä loi yhteenkuuluvuuden tunnetta ja tulevaisuudenuskkoa.
- b) Mefisto eli Mefistofeles on laajasti varioidun tarinan paholainen, joka tarjoaa hyvántahtoiselle Faustille vallan muuttaa maailmaa, mutta vaatii vastineeksi tämän sielun. Mäki-Kulmalan vertaus tarkoittaa, että vastineeksi taistolaisuuden tarjoamasta toivon, vaikutusvallan ja toveruuden tunteesta hän ja hänen toverinsa joutuivat luopumaan mahdollisuudesta tarkastella Neuvostoliittoa ja marxismi-leninismien oppeja itsenäisen ja kriittisen ajattelun avulla.

10.2.5 Kouludemokratia

Tarvittava materiaali:

- ote Sirkka Ahosen artikkelista *Kohti osallistuvaa koulukulttuuria* (liite 52)
- ote teoksesta *Teinin kirja* (1971) (liite 53)

1. *Teinin kirjan* otteessa käytetään termejä ”reformistinen” ja ”edistyksellinen”. Reformismilla tarkoitettiin vasemmistolaisuutta, joka pyrki muutokseen rauhanomaisesti, ja sen vastakohta oli äärivasemmiston suosima vallankumouksellisuus. Reformistista ratkaisua kuvaillaan *Teinin kirjassa* ”välttäväksi”, eli annetaan ymmärtää, että vallankumouksellinen ratkaisu olisi ollut parempi. Edistys ja sen vastakohta taantumus olivat myös marxilaisten suosimia käsitteitä. Myös ”imperialismin vastainen taistelu” kuului marxilaiseen retoriikkaan, ja sillä perusteltiin Neuvostoliiton ja kommunismin tukemista. Toisaalta on otettava myös huomioon, että vuonna 1971 myös perinteistä siirtomaaimperialismia oli edelleen todella olemassa, vaikka dekolonisaatio olikin jo pitkällä, ja Vietnamin sota herätti voimakkaita reaktioita ympäri maailmaa. On kuitenkin perusteltua sanoa, että teiniliiton kannanotot ovat selkeän vasemmistolaisia. Taistolaisten vaikutus Teiniliitossa olikin voimakasta 70-luvun alusta lähtien. Tehtävän tavoitteena on oppia ymmärtämään 70-luvun poliittisesti värittyä kielenkäyttöä. Opettajan on syytä selventää jo etukäteen, että termiä *teini* käytettiin vielä 70-luvulla sen historiallisessa merkityksessä, jossa se tarkoitti opiskelijaa; Teiniliitto oli ennen kaikkea oppikoulujen oppilaiden järjestö, jonka tilalle perustettiin sen lakkauttamisen jälkeen Suomen lukiolaisten liitto.

2. Esseen avulla opiskelijat sekä analysoivat 1970-luvun kouludemokratiaa että visioivat tulevaisuutta. Tavoitteena on siis motivoida nuoria suunnittelemaan tulevaisuuden yhteiskuntaa niin, että he osaavat ottaa huomioon historialliset ennakkotapaukset. Toisin sanoen tarkoitus on oppia historiasta, jotta samoja virheitä ei tehtäisi toista kertaa. Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, millaisia johtopäätöksiä opiskelijat 70-luvun kouludemokratiakokeilun epäonnistumisen pohjalta vetävät. On mahdollista esimerkiksi vaatia 70-luvun mallia takaisin, poimia siitä vain tiettyjä tavoitteita tai käytäntöjä uudelleen toteutettavaksi, hylätä koko ajatus kouludemokratiasta hyödyttömänä ideana tai esittää täysin uudenlaista järjestelmää, jonka kaltaista ei ole aiemmin kokeiltu. Olennaista tehtävän arvioinnin kannalta on, että opiskelija osoittaa kykynsä hahmottaa erilaisten vaihtoehtojen hyviä ja huonoja puolia, mahdollisuuksia ja haasteita, ja perustella näkemyksensä vakuuttavasti.

Huomioon on otettava myös opiskelijan kyky erottaa menneisyys nykypäivästä, eli tunnistaa, miten olosuhteet koulussa ja yhteiskunnassa ylipäätään ovat muuttuneet 70-luvun jälkeen ja miten tämä vaikuttaa kouludemokratian toteuttamisen haasteisiin ja mahdollisuuksiin.

10.2.6 Yhteenveto teemasta

1. Poliittinen puhe tai laulu

Puhe ja laulu ovat olleet historian saatossa tärkeitä poliittisen vaikuttamisen keinoja. Tämän tehtävän tavoitteena on soveltaa kurssilla opittuja tietoja erilaisten poliittisten liikkeiden ideologiasta ja retoriikasta, ja samalla antaa opiskelijoille tilaisuus käyttää luovuuttaan. Runous ja retoriikka ovat metodeja, joita ei enenkään opiskelijoiden ole tavanomaisessa historianopetuksessa yleensä mahdollista hyödyntää. Nämä edellyttävät kuitenkin taitoja, joiden osalta opiskelijat ovat keskenään hyvin erilaisessa asemassa, eikä historian opettaja voi edellyttää opiskelijoilta kirjallisesti erinomaista suoritusta. Näin ollen tehtävän arvostelulle ei ole syytä asettaa merkittävää painoa. Pikemminkin kyseessä on harjoitus, joka laajentaa opetusmetodien skaalaa. Tämä tuo vaihtelua rutiineihin, ja saattaa motivoida erityisen tehokkaasti joitakin opiskelijoita, jotka ovat kiinnostuneita kirjoittamisesta ja ilmaisutaidosta. Mikäli tuotosten lyyristä, proosallista tai retorista arvoa halutaan painottaa yhtä paljon kuin opiskelijoiden historiatietoutta ja kykyä historialliseen empatiaan, tehtävä on mahdollista toteuttaa yhdessä äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan kanssa.

2. Näytelmät

Tarvittava materiaali:

- mahdollisesti tehtävään soveltuva näytelmärekvisiittia.

Ryhmillä on 10-15 minuuttia aikaa suunnitella näytelmät, jonka jälkeen ne esitetään yksi kerrallaan muulle ryhmälle. Lopuksi keskustellaan yhteisesti, millaisia ajatuksia tehtävä herätti, ovatko joidenkin opiskelijoiden omat sukulaiset joskus olleet vastaavissa tilanteissa, ja millaisten liikkeiden toimintaan lähtevä nuori saattaisi nykyään joutua kiistelemään asiasta perheensä kanssa. Näytelmissä sovelletaan kurssilla opittuja tietoja

ja ilmaistaan niitä draaman keinoin. Koska näytelmien dialogi sisältää käytännössä väittelyn, tehtävässä harjoitellaan historiallisen empatian lisäksi myös yhteiskunnallisen vaikuttamisen kannalta tärkeää argumenttien muodostamista.

11. Yhteenveto

Nuorten kiinnostuksen puute yhteiskunnallista vaikuttamista kohtaan on yleisesti tunnustettu Suomea ja muita kehittyneitä maita vaivaava ongelma, joka saattaa pahimmillaan heikentää koko demokraattisen yhteiskuntamallin oikeutusta kansalaisten silmissä. Ongelmaa pyritään ratkaisemaan osaltaan koulutusjärjestelmän kautta, minkä johdosta demokratiakasvatus on asetettu opetuksen tavoitteeksi niin perusopetuksen kuin lukionkin opetussuunnitelmiin. Tämän tavoitteen toteuttaminen käytännössä jää kuitenkin usein puolitiehen. Historia on yhteiskunnallisen ja identiteettiä luovan luonteensa takia erityisen merkityksellinen oppiaine demokratiakasvatuksen kannalta. Historian opetuksen kautta nuorella on mahdollisuus oppia sekä tietosisältöjä, jotka selittävät historiallisten muutosprosessien kautta nykypäivän yhteiskunnallisia rakenteita, että kansalaisyhteiskunnassa ja poliittisissa valinnoissa tärkeitä taitoja kuten syy-seuraussuhteiden hahmottamista ja lähteiden kriittistä tulkintaa. Niinpä historian opiskelu voi edistää nuorten kykyä yhteiskunnalliseen toimintaan ja laaja-alaisesti aktiiviseen kansalaisuuteen.

Demokratiakasvatuksen kannalta ei ole kuitenkaan yhdentekevää, millä tavalla historiaa opetetaan. On tärkeää, että opetusmenetelmät perustuvat ajan tasalla oleviin käsityksiin oppimisen luonteesta, tiedon rakentumisesta ja niiden taustalla olevista kognitiivisista prosesseista. Tarvitaan opetusta ja oppimateriaalia, joka ei synnytä nuorten mieleen ainoastaan ulkoa opittua elotonta tietoa. Sen tulee vaikuttaa rakentavasti opiskelijoiden tietorakenteisiin, kulttuurisiin malleihin ja maailmankuvaan, jotta he soveltaisivat oppimiaan tietoja ja taitoja myös koulun ulkopuolisessa maailmassa. Historian opetuksessa käytettävien käsittelytapojen tulee olla monipuolisia, motivoivia ja aktiivoivia, ja niiden tulee kehittää kykyä historialliseen ajatteluun, historialliseen empatiaan ja lähdekritiikkiin. Historia ei myöskään saa jäädä nuoren itsensä kokemasta todellisuudesta erilliseksi tarinaksi, vaan hänelle on tehtävä mahdolliseksi nähdä oma paikkansa historiallisten tapahtumien kulussa sekä nykyisyys menneiden ja tulevaisuus nykyisten valintojen tuloksena.

Näin ollen voidaan sanoa, että demokratiakasvatusta ja aktiivista kansalaisuutta edistävälle, opettajille käyttökelpoisia ja maksuttomia resursseja tarjoavalle oppimateriaalipaketille on maamme ja maailmamme oppilaitoksissa tarvetta. Tässä oppimateriaalipaketissa ei ole voitu käsitellä tyhjentävästi demokratian historiaa edes lukion historianopetusta varten, vaan erilaisten aihevalintojen pohjalta on mahdollista tuottaa enemmänkin vastaavaa materiaalia. Tuleville yleisen historian graduntekijöille mahdollisia aiheita ovat esimerkiksi antiikin Rooman tasavaltainen perinne, myöhäiskeskiajan ja varhaismodernin ajan tasavallaiset kaupunkivaltiot, Ruotsin valtakunnan edustuksellinen perinne¹¹⁰, Ranskan vallankumouksen kansainvälinen konteksti sekä massademokratian synty. Suomen historian oppiaineen puitteissa voidaan puolestaan käsitellä esimerkiksi vuoden 1918 sisällissotaa ja valtiomuotokysymystä, jatkosodan jälkeistä poliittisen kentän muutosta sekä Suomen liittymistä Euroopan unioniin. Vastaavia demokratian historiaa käsitteleviä oppimateriaalipaketteja olisi mahdollista tehdä myös ala- tai yläkoulun historianopetusta varten. Demokratiakasvatus on läpäisevänä tavoitteena kaikissa oppiaineissa niin peruskoulussa kuin lukiossakin, joten sitä tukevaa materiaalia voidaan tuottaa myös muiden oppiaineiden kuin historian puitteissa. Aktiivisen kansalaisuuden ja yrittäjyyden lisäksi muutkin lukion ja peruskoulun oppiainerajat läpäisevistä aihekokonaisuuksista tarjoavat mahdollisuuksia historianopettajaksi valmistuvan opiskelijan oppimateriaalipakettina toteutettavan pro gradu -tutkielman aiheeksi, erityisesti Kestävä kehitys, Kulttuuri-identiteetti ja kulttuurien tuntemus sekä Teknologia ja yhteiskunta.

¹¹⁰ Ks. esim. Ihalainen 2010, 157-244.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Cesare, Oscar Edward (1915). The Genii of Intolerance. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Gennii_of_Intolerance_-_A_Dangerous_Ally.tif, viitattu 17.10.2012.

Gorbatšov, Mihail (1986). Muutosten aika. Puheita ja lausuntoja. Espoo: Weilin+Göös.

Hitler, Adolf (1941). Taisteluni I-II. Ensimmäinen osa: Tilinteko. Porvoo: WSOY.

Human & Constitutional Rights Documents. Declaration of the Rights of Man and of the Citizen. <http://www.hrcr.org/docs/frenchdec.html>, viitattu 24.8.2012.

Hämäläinen, Karo (toim.) (2000). Urho I Kalju, Parisataa parasta Kekkos-vitsiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kaasalainen, Harri & Lounela, Pekka (toim.) (1965). Ole totinen, toveri. Kaskuja kansandemokratioista. Helsinki: Weilin & Göös.

Keskisuomalainen 29.4.2011: Kokoomuksella eniten oppineita. <http://www.ksml.fi/uutiset/kotimaa/keskisuomalainen-kokoomuksella-eniten-oppineita-eduskunnassa/836746>, viitattu 15.2.2012.

Liikanen, Erkki (1971). Teiniliiton toiminta-alueet. Teoksessa Westlund, Jorma (toim.). Teinin kirja. Mikkeli: Mikkelin Painos Oy, 9.

Lindfors, Jukka (2007). Agit-Prop: Kenen joukoissa seisot. YLE:n Elävä arkisto, http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/agit-prop_kenen_joukoissa_seisot_21902.html#media=21903. Julkaistu 27.4.2007. Viitattu 27.9.2012.

MTV3 2.3.2007: Kansanedustajien koulutustaso kansaa selvästi parempi.
<http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/kansanedustajien-koulutustaso-kansaa-selvasti-parempi/2007/03/508682>, viitattu 15.2.2012.

Mäki-Kulmala, Heikki (2004). Taistolaisuuden harmaa kirja. Pilot-kustannus Oy.

Sosialidemokratisen puolueen vaaliohjelma (1907). Tampere: Tampereen Työväen Osuuskirjapaino r.l.
http://www.kerhokeskus.fi/easydata/customers/kerhokeskus/files/mentori/sos_dem_vaaliohjelma.pdf. Viitattu 27.2.2012.

Suomalaisen puolueen vaaliohjelma (1907). Lahti: Lahden kirjapaino- ja sanomalehti O. Y.
http://www.kerhokeskus.fi/easydata/customers/kerhokeskus/files/mentori/suomalaisen_puolueen_vaaliohjelma.pdf. Viitattu 27.2.2012.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>, viitattu 4.5.2010.

Opetusministeriön tietopalvelu. Eduskuntavaalit 17.4.2011.
http://192.49.229.35/E2011/s/tulos/tulos_kokomaa.html, viitattu 13.3.2012.

Platon (1999). Teokset, neljäs osa, Valtio. Keuruu: Otavan Kirjapaino.

Seppänen, Esa (2009). UKK:n syvä jälki. Perintö vai painolasti? Helsinki: Ajatus Kirjat.

Taloussanommat 23.2.2012. Bobrikov-vertaus oli Rehnille liikaa: "Pyydä anteeksi, Soini".
<http://www.taloussanommat.fi/politiikka/2012/02/23/bobrikov-vertaus-oli-rehnille-liikaa-pyyda-anteeksi-soini/201223831/12>. Viitattu 28.2.2012.

Tocqueville, Alexis de (2006). Demokratia Amerikassa. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Tuomikoski, Pekka (toim.) (2009). Urho Kekkonen. Minä olin diktaattori - ja muita kirjoituksia. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Velikulta-pilalehti (1906). Koko perhe uudessa eduskunnassa. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Koko_perhe_eduskunnassa.jpg, viitattu 17.10.2012.

YLE 9.2.2011: Kansa äänestää itseään koulutetumpaa väkeä. http://yle.fi/alueet/vaalipiirit/pirkanmaa/2011/02/kansa_aanestaa_itseaan_koulutetumpaa_vakea_2351256.html, viitattu 15.2.2012.

YLE: Sata vuotta eduskuntavaaleja. Eduskuntavaalien tilastot. <http://yle.fi/vintti/yle.fi/satavuottaeduskuntavaaleja/vaalitilastot.htm#v1907>, viitattu 13.3.2012

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Sirkka (1994). Tiedonmuodostus historiassa ja yhteiskuntaopissa. Teoksessa Takala, Pentti (toim.). *Menneisyys, nykyisyys – tulevaisuuden perusta. Historia ja yhteiskuntaoppi*. Helsinki: Hakapaino. 7-11.

Ahonen, Sirkka (2005). Kohti osallistuvaa koulukulttuuria. Teoksessa Ojanperä, Tuuli (toim.). *Näkökulmia aktiiviseen kansalaisuuteen*, 15-30. http://www.vink.helsinki.fi/files/aktiivinen_kansalainen.pdf, viitattu 17.9.2012.

Barton, Keith C. & Levstik, Linda S. (2008). History. Teoksessa Arthur, James et al (ed.). *The SAGE Handbook of Education for Citizenship and Democracy*. Los Angeles: SAGE, 355-366.

Berend, Iván T. (1996). *Central and Eastern Europe, 1944-1993. Detour from the periphery to the periphery*. Cambridge: Cambridge University Press.

Blinkhorn, Martin (1994). *Mussolini and Fascist Italy*. Lontoo: Routledge. (Ebrary)

Bush, Julia (2002). British women's anti-suffragism and the forward policy, 1908-14. *Women's History Review*, Vol. 11, No.3, 431-454. (Taylor & Francis Online)

Carey, Christopher (2000). Democracy in Classical Athens. Lontoo: Bristol Classical Press.

Castrén, Matti, Lappalainen, Osmo & Nöjd, Olavi (1982). Historian ja yhteiskuntaopin didaktiikka. Helsinki: Otava.

Chaffer, John & Taylor, Lawrence (1975). History and the History Teacher. Lontoo: George Allen & Unwin.

Courtois, Stéphane et al (2003). Kommunismin musta kirja. Rikokset, terrori, sorto. Helsinki: WSOY.

Dewey, John (1966). Democracy and Education. USA: The Free Press.

Doyle, William (1990). The Oxford History of the French Revolution. Oxford: Oxford University Press.

Elio, Keijo (1979). Historian opetus lukiossa: historian opetuksen teoreettisia perusteita sekä jyvässkyläläisten ja tamperelaisten abiturienttien mielipiteitä historian opetuksesta.

Elio, Keijo (1992). Mitä historian ainedidaktiikka on? Teoksessa Castrén, Matti et al. Historia koulussa. Helsinki: Yliopistopaino, 48-73.

Forsdyke, Sara (2005). Exile, Ostracism, and Democracy: The Politics of Expulsion in Ancient Greece. Princeton University Press. (Ebrary)

Gwertzman, Bernard & Kaufman, Michael T. (ed.) (1990). The collapse of communism.

Hakkarainen, Kai et al (1999). Tutkiva oppiminen. Älykkään toiminnan rajat ja niiden ylittäminen. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.

Hakkarainen, Kai et al (2004). Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjinä. Porvoo: WSOY.

Hakkarainen, Kai et al (2005). Tutkiva oppiminen käytännössä. Matkaopas opettajille. Helsinki: WSOY.

Hansen, Petteri (2007). Yhteiskunnallista opettajuutta etsimässä. Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksessa –hankkeen loppuraportti. Helsinki: Hakapaino.

Harju, Aaro (2003). Yhteisellä asialla. Kansalaistoiminta ja sen haasteet. Vantaa: Dark Oy.

Harju, Teija & Kumpulainen, Pasi (2009). Kokemukset ja reflektio tutkivassa oppimisessa. Teoksessa Heinilä, Henna et al (toim.). Tutkiva oppiminen ja pedagoginen asiantuntijuus. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy, 99-115.

Harjula, Mirko (2009). Romanian historia. BoD – Books on Demand.

Heikinheimo, Ilmari (1955). Historian opetus. Jyväskylän kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu, N:o 3.

Heiskari, Anna (2006). Historia toistaa itseään – vai onko sittenkin muita vaihtoehtoja? Historian ja yhteiskuntaopin ulottuvuuksia. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja 27. Kajaani: Kainuun Sanomain Kirjapaino, 49-56

Helander, Voitto (1998). Kolmas sektori. Käsitteistöä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista. Saarijärvi: Gummerus.

Held, David (2006). Models of Democracy. Stanford, California: Stanford University Press.

Hellsten, Villiina (2003). Uusi politiikka ja poliittisen osallistumisen moninaistuminen: haaste edustukselliselle demokratialle? teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.). ”Kyllä politiikalle, mutta...” nuoret ja eduskuntavaalit 2003. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 62-80.

Helve, Helena (2001). Nuorten ideologiset perusarvot, maailmankuva ja globalisaatio. Teoksessa Hoikkala, Tommi (toim.). Globalisaatiokeskustelu ja nuorisopolitiikka. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/globalisaatiokeskustelu.pdf>, viitattu 26.4.2012, 33-39.

Henig, Ruth (2002). Weimar Republic, 1919-1933. Lontoo; New York: Routledge. (Ebrary)

Hentilä, Seppo (1992). DDR – valtio ilman kansaa. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Häikiö, Martti (2008). Historia ja väärät profeetat. Kirjoituksia Suomen historian kipupisteistä. Helsinki: Edita Prima Oy.

Ihalainen, Pasi (2010). Agents of the People. Democracy and popular sovereignty in British and Swedish parliamentary and public debates, 1734-1800. Leiden: Brill.

Jenkins, Philip (2003). A History of the United States. New York: Palgrave Macmillan.

Jussila, Osmo et al (2004). Suomen poliittinen historia 1809-2003. Helsinki: WSOY.

Jääsaari, Johanna & Martikainen, Tuomo (1991). Nuorten poliittiset valinnat. Helsinki: Painokaari Oy.

Kalli, Pekka (2009). Arvioinnin rajapinnat ja vertaisarvioinnin mahdollisuudet tutkivassa oppimisessa. Teoksessa Heinilä, Henna et al (toim.). Tutkiva oppiminen ja pedagoginen asiantuntijuus. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy, 127-133.

Kanerva, Pirjo & Viranko, Viivi (1997). Aplodeja etsijöille. Näkökulmia draamaan sekä taidekasvatuksena että opetusmenetelmänä. Laatusana Oy / Äidinkielen opettajain liitto.

Kapstein, Ethan B. & Converse, Nathan (2008). "Why Democracies Fail". Journal of Democracy, Vol. 19, No. 4, October 2008, 57-68. (Project Muse)

Kennedy, Kerry J. (2008). The Citizenship Curriculum: Ideology, Content and Organization. Teoksessa Arthur, James et al (ed.). The SAGE Handbook of Education for Citizenship and Democracy. Los Angeles: SAGE, 483-491.

Kerr, David (1999). "Changing the Political Culture: The Advisory Group on Education for Citizenship and the Teaching of Democracy in Schools." Oxford Review of Education, Vol. 25, No. 1/2, Political Education (Mar. - Jun., 1999), 275-284. (JSTOR)

Kokko, Arvo (1930). Lapuan laki. Talonpoikaisliike Suomessa v. 1930, osa 1. Helsinki, Huopalahti: Suomalainen paino Oy.

Kukkonen, Harri (2009). Epilogi. Teoksessa Heinilä, Henna et al (toim.). Tutkiva oppiminen ja pedagoginen asiantuntijuus. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy, 149-164.

Kuusi, Sakari (1954). Historian opetusoppi. Jyväskylä: Gummerus.

Laakso, Liisa & Siitonen, Lauri (2007). Valtio ja demokratia kehitysmaissa. Teoksessa Koponen, Juhani et al (toim.). Kehitysmaatutkimus. Johdatus perusteisiin. Tampere: Tammer-Paino Oy, 285-305.

Majavakoski, Valtteri (2000). Urho Kaleva Kekkonen. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Mylly, Juhani (2006). Edustuksellisen kansanvallan läpimurto. Helsinki: Edita.

National Council for History Standards (1995). "Chapter 1: Developing Standards in United States and World History for Students in Grades 5-12: Significance of History for the Educated Citizen." The History Teacher, Vol. 28, No. 3, Exploring the National Standards for United States History and World History (May, 1995), pp. 301-314. (JSTOR)

Nousiainen, Kevät (2006). Naisten itsenäistyminen. Teoksessa Pesonen, Miia & Westermarck, Harri (toim.). Eduskunta 100 vuotta. Demokratian haasteet. Helsinki: Yliopistopaino, 53-65.

Nurmi, Jonna (2002). Nuorten poliittinen sosiaalistuminen. poliittiseen tietämykseen vaikuttavia tekijöitä. Teoksessa Brunell, Viking & Törmäkangas, Kari (toim.). Tulevaisuuden yhteiskunnalliset rakentajat. Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus Suomen näkökulmasta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Nygård, Toivo (1982). Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. *Studia Historica Jyväskyläensia* 25. Saarijärvi: Printari Oy.

Opetushallitus: Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003.

http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/lops_uusi.pdf, viitattu 28.1.2010.

Opetushallitus: Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004.

http://www02.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf, viitattu 16.2.2010.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2012). Hallitus päätti perusopetuksen tuntijaosta.

http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2012/06/VN_tuntijako.html, viitattu 26.7.2012.

Ouakrim-Soivio, Najat & Kuusela, Jorma (2012). Historian ja yhteiskuntaopin oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2011. Tampere: Juvenes Print - Tampereen Yliopistopaino Oy.

Pilli, Arja (1988). Historiatiedon ja historian ymmärtämisen luonne ja lapsen tapa ymmärtää historiaa. Turun yliopisto. Julkaisusarja. A, Tutkimuksia; 124. Turku: Turun yliopiston opettajainkoulutuslaitos.

Pilli, Arja (1992). Historian oppiminen ja ymmärtäminen. Teoksessa Castrén, Matti et al. *Historia koulussa*. Helsinki: Yliopistopaino, 122-160.

Pitkänen, Jori (2008). Pedagoginen liveroolipelaaminen historian opetusmetodina. Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.

Puolimatka, Tapio (1995). *Democracy and Education: the Critical Citizen as an Educational Aim*. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Rantala, Jukka (toim.) (2005). Miten opetan historiaa? Helsinki: WSOY.

Rantala, Jukka (2012). Miten historian taitoja opetetaan? Teoksessa Ouakrim-Soivio, Najat & Kuusela, Jorma. Historian ja yhteiskuntaopin oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2011. Tampere: Juvenes Print - Tampereen Yliopistopaino Oy, 141-146.

Rautiainen, Matti & Rähä, Pekka (2012). "Education for Democracy: A Paper promise? The Democratic Deficit in Finnish Educational Culture." *Journal of Social Science Education*, Vol. 11, No. 2, 7-23.

Schumpeter, Joseph A. (1950). *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Brothers.

Soikkanen, Hannu (1961). *Sosialismin tulo Suomeen*. WSOY: Porvoo/ Helsinki. <http://hdl.handle.net/10138/17389>. Viitattu 27.2.2012. (HELDA)

Sulkunen, Irma (1997). Naisten äänioikeus meillä ja muualla. Teoksessa Ahtisaari, Eeva et al. *Yksi kamari - kaksi sukupuolta*. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4, s.11-25. <http://hdl.handle.net/10224/3599>. Viitattu 1.11.2011. (HELDA)

Suoninen, Annikka et al (2010). Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009 –tutkimuksen päätulokset. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Suutarinen, Sakari (2000). Yhteiskunnallisen opetuksen asema Suomessa. Teoksessa Suutarinen, Sakari (toim.). *Nuoresta pätevä kansalainen*. Yhteiskunnallinen opetus Suomen peruskoulussa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 33-54.

Suutarinen, Sakari (2002). Tietävillä nuorilla syrjäytyneiden asenteet. Suomalaisten nuorten yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta kansainvälisessä vertailussa. Teoksessa Brunell, Viking & Törmäkangas, Kari (toim.). *Tulevaisuuden yhteiskunnalliset*

rakentajat. Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus Suomen näkökulmasta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Tomperi, Tuukka & Piattoeva, Nelli (2005). Demokraattisten juurien kasvattaminen. Teoksessa Kiilakoski, Tomi et al. Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 247-286.

Tynjälä, Päivi (1999). Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktivistisen oppikäsityksen perusteita. Helsinki: Kirjayhtymä.

Tynjälä, Päivi et al. (2005). Konstruktivistinen oppimiskäsitys oppimisen ohjaamisen perustana. Teoksessa Kalli, Pekka & Malinen, Anita. (toim.). Konstruktivismi ja realismi. Aikuiskasvatuksen 45. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura, 20-48.

Törmä, Elina (2011). Tutkivana opettajana arvioinnin olemusta etsimässä. Jyväskylä: Tuope.

Uola, Mikko (2006). ”Parlamentaarisen demokratian haastajat 1920- ja 1930 –luvulla”. Teoksessa Vares, Vesa et al (2006). Kansanvalta koetuksella. Suomen eduskunta 100 vuotta 3. Helsinki: Edita, 150-264.

Valtioneuvoston asetus 28.6.2012. Perusopetuksen tuntijako. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/perusopetus/liitteet/asetusehdotus_1_2.pdf, viitattu 26.7.2012.

Vihola, Teppo (2007). Säätyvallasta kansanvaltaan – miehet ja naiset yhdessä. Teoksessa Kotro, Arno & Sepponen, Hannu (toim.). Mies vailla tasa-arvoa. Jyväskylä: Gummerus, 14-22.

Virta, Arja (2002). Kohti aktiivista ja tutkivaa historian ja yhteiskuntatiedon oppimista. Teoksessa Löfström, Jan (toim.). Kohti tulevaa menneisyyttä. Historiallis-yhteiskunnallinen kasvatus uudella vuosituhanella. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 35-65.

Virta, Arja (2008). Kenen historiaa monikulttuurisessa koulussa. Helsinki: Painosalama.

Wass, Hanna (2003). Nuoren äänestäjäskupolven asenteet vaaliosallistumista kohtaan: neljä fraktiota. Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.). ”Kyllä politiikalle, mutta...” nuoret ja eduskuntavaalit 2003. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 126-150.

Wass, Hanna (2007). Nuorten näkemyksiä vaaliosallistumisen laskusta ja sen ratkaisukeinoista. Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.) Sukupolvipolitiikka. Nuoret ja eduskuntavaalit 2007. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 123-135.

Weller, Susie (2007). Teenagers' Citizenship. Experiences and education. Abingdon: Routledge.

Yurchak, Alexei (2006). Everything was forever, until it was no more. The last Soviet generation. Princeton: Princeton University Press.

Liitteet

Liite 1: Ensimmäinen ote Christopher Careyn teoksesta *Democracy in Classical Athens*

”Tavanomainen nykyaikainen demokratia on *edustuksellinen demokratia*. Kansanäänestyksiä lukuun ottamatta [--] väestö kokonaisuutena käyttää poliittista valtaa epäsuorasti yksilöiden tai puolueiden kautta, jotka se valitsee määrääjäksi toteuttamaan lainsäädännöllisiä ja toimeenpanollisia tehtäviä. Ateenassa oli puolestaan *suora demokratia*. Valtaa käytti kansa säännöllisesti, lyhyin väliajoin ja yksityiskohtaisista asioista päättäen. Sillä ei ollut hallitusta nykyaikaisessa merkityksessä.

[--]Kansankokous (*ekklesia*) oli valtion suvereeni hallintoelin, jolla oli jatkuva vastuu valtion harjoittamasta politiikasta. Vaikka *demos* [kansaa] ei koskaan kokoontunut kokonaisuudessaan (Ateenassa ei koskaan ollut tapaamispaikkaa, johon [kaikki aikuiset miespuoliset kansalaiset] olisivat mahtuneet), kansankokous käsitettiin kansalaisväestön lainvoimaiseksi istunnoksi. [--]Etusijalla kansankokouksen velvollisuuksien joukossa olivat rauhan, sodan ja liittolaisuussuhteiden kysymykset, toimihenkilöiden valinta sellaisiin asiantuntemusta vaativiin tehtäviin [esim. armeijan johtotehtävät], joissa arvonta ei tullut kysymykseen, sekä julkisten virkailijoiden jatkuva valvonta. Viidennellä vuosisadalla [eaa.] se oli myös lakiasäättävä elin, ja lait voitiin hyväksyä yksinkertaisella enemmistöllä kansankokouksessa.

[--]Vaikka kuka tahansa kansalainen saattoi puhua kansankokouksessa, tämä ei tarkoita, että mikä tahansa kysymys saatettiin ottaa esille milloin tahansa. Keskustelun asialistan määritteli viidensadan neuvosto (*boule*).

[--]Neuvoston jäsenet valittiin arvalla, 50 jokaisesta heimosta. [--]Jäsenyyden vähimmäisikä oli 30 vuotta. [--] Neuvostossa, toisin kuin muissa julkisissa viroissa, oli mahdollista toimia kaksi [vuoden mittaista] kautta. Neuvosto kokoontui päivittäin, paitsi juhlapäivinä. Kokoukset olivat avoimia yleisölle, joka erotettiin neuvoston jäsenistä aidalla, joskin neuvosto saattoi kokoontua myös salaisesti, jos olosuhteet niin vaativat.

Viidensadan ihmisen joukon toiminta on melko vaivalloista, joten neuvostolla oli toimeenpaneva komitea, joka piti huolta asioista tapaamisten välillä. Tämä komitea muodostettiin antamalla jokaisen heimon neuvostoedustajille vastuu kymmenesosaksi vuodesta. Tästä heimojoukosta käytettiin nimeä *prytanit*. [--] Prytaneiden puheenjohtaja valittiin arvalla. Kuten lähes kaikissa Ateenan viroissa, tehtävässä saattoi toimia vain kerran. Virkakausi kesti yhden päivän ja yön, minkä ajan hän piti hallussaan kaupungin sinettiä ja avaimia temppeleihin ja valtionrahastoon.

[--]Neuvosto kokonaisuudessaan toimi kansankokousta ohjaavana komiteana. Se tarkasteli etukäteen kansankokouksen päätettäviä kysymyksiä ja asetti esityslistat sen tapaamisiin. Vain sellaiset asiat, joista oli keskusteltu neuvostossa, voitiin tuoda kansankokouksen äänestyksiin. [--][Neuvoston esitys kansankokoukselle] saattoi sisältää suosituksen päätökseksi [--], minkä kansankokous saattoi hyväksyä, hylätä tai muokata keskustelun ja kansankokouksessa esitettyjen vaihtoehtojen pohjalta, tai se saattoi olla avoin, jolloin ainoastaan tuotiin kysymys käsiteltäväksi tarjoamatta esitystä sen ratkaisuksi. [--] Neuvosto toimi myös monissa suhteissa kansankokouksen toimeenpanevana elimenä.

[--]Tärkeä kansalaisten poliittisen hallinnan väline olivat myös tuomioistuimet (*dikateria*), joissa istui 6000 lautamiestä (*dikastai*). [--]Lautamiehet eivät istuneet yhtenä elimenä, vaan heidät jaettiin satojen tai tuhansien jäsenten laajuisiin paneeleihin riippuen tapauksen luonteesta[--]. Lautamiehistön jäsenyys oli rajattu yli 30-vuotiaisiin kansalaisiin. 6000 jäsentä pestattiin vuodeksi kerrallaan ja valittiin arvalla kaikkien hakijoiden keskuudesta. [--] Lautamiehistön paneelit määrittivät sekä syytetyn syyllisyyden tai syyttömyyden että syylliselle annetun tuomion[--]. Ateenan demoksen edustajina heidän päätöksensä olivat lopullisia, eikä niistä voinut valittaa.”¹¹¹

Liite 2: Ote David Heldin teoksesta *Models of Democracy*

“Ateenalaisen demokratian poikkeukselliset innovaatiot perustuivat suurelta osin sen eksklusiivisuuteen [poissulkevuteen]. Klassiselle *polikselle* oli tunnusomaista yhtenäisyys, solidaarisuus, osallisuus, julkinen harkinta sekä erittäin rajoitettu kansalaisuus. Valtio puuttui syvälle kansalaistensa elämään, mutta sisällytti piiriinsä

¹¹¹ Carey 2000, 43-48, 54-56. Suomentanut Timo Ahvenainen.

vain pienen osan väestöstä. Kansalaiset eivät osallistuneet yhdessä ainoastaan toimintoihin kuten hallintoon, asepalvelukseen, lainsäädäntöön, tuomioistuinten toimintaan, uskonnollisiin seremonioihin, kilpailuihin ja juhlallisuuksiin, vaan he myös valvoivat ja kontrolloivat suurta ihmisjoukkoa, joka ei päässyt vaikuttamaan valtiossa lainkaan. Ateenan poliittinen kulttuuri oli ensisijaisesti aikuisten miesten kulttuuri. Vain yli 20-vuotiaat ateenalaiset miehet olivat oikeutettuja aktiiviseen kansalaisuuteen. Antiikin demokratia oli patriarkkojen demokratiaa; naisilla ei ollut poliittisia oikeuksia, ja heidän kansalaisoikeutensa olivat erittäin rajalliset (joskin naimisissa olevat naiset pärjäsivät tässä suhteessa naimattomia paremmin). Klassisen demokratian saavutukset olivat suoraan sidoksissa naisten (ja lasten) tekemään työhön ja kotityöhön, joka ei saanut julkista tunnustusta.

Ateenassa oli paljon asukkaita, jotka eivät myöskään olleet oikeutettuja osallistumaan muodollisiin prosesseihin. Näihin kuuluivat ”siirtolaiset” [*metoikoi* eli metoikit], joiden perheet olivat muuttaneet Ateenaan sukupolvia aikaisemmin. Mutta kenties ylivoimaisesti suurin poliittisesti marginalisoitu ryhmä oli orjaväestö. On arvioitu, että Perikleen ajan Ateenassa orjien suhde vapaisiin kansalaisiin oli 3:2, eli orjia oli noin 80 000-100 000. Orjia käytettiin lähes kaikissa maanviljelyksen muodoissa, teollisuudessa ja kaivoksissa, kuten myös kotitalouksissa. Ateenalainen orjuus ja demokratia näyttävät olleen erottamattomia. Ero Ateenan poliittisen elämän muodollisen ja todellisen perustan välillä on hätkähdyttävä. Klassiset käsitykset poliittisesta tasa-arvosta olivat kaukana kaikkien aikuisten ”tasavertaisen vallan” ideasta; poliittinen tasa-arvo oli samassa asemassa olevien (ateenalaissyntyisten miesten) välistä tasa-arvoa[--]. Voidaan sanoa, että legendaarinen demokratia oli tiiviissä yhteydessä ”kansalaisten tyranniaan”.

Niinpä on esitettävä kysymys, voidaanko Ateenaa oikeutetusti edes kutsua demokratiaksi. Epäilemättä antiikin Ateenan politiikka perustui varsin epädemokraattiselle pohjalle. Mutta on syytä painottaa, [--]että valinta ”harvojen vallan” ja ”monien vallan” välillä oli merkittävä valinta[--]. Sekä Ateenan demokratian huomattavia saavutuksia että sen tiukkoja rajoituksia on syytä ymmärtää.”¹¹²

Liite 3: Ote Platonin teoksesta *Valtio*

¹¹² Held 2006, 19-20. Suomentanut Timo Ahvenainen.

” – [Sokrates:] Käsitkseni mukaan demokratia syntyy silloin, kun köyhät pääsevät voitolle, surmaavat osan vastustajistaan, ajavat osan maanpakoon ja jakavat valtiolliset virat tasapuolisesti muille; useimmissa tapauksissa virat jaetaan siinä arpomalla. [--] [K]aikki siellä ovat tietysti vapaita, valtiossa vallitsee kaikkialla elämisen vapaus ja sananvapaus, ja jokaisella on siellä valta tehdä mitä haluaa.

- [Glaukon:] Niinhän sitä sanotaan.

-[--] Entä tämän valtion suvaitsevaisuus ja suurpiirteisyyt! Kuinka ylenkatseellisesti se suhtautuu siihen ajatukseen [--], ettei kenestäkään, aivan ylivertaisia luonteita lukuun ottamatta, voi tulla hyvää miestä, ellei hän jo pienestä pitäen leikissä ja todessa askartele kauniiden ja hyvien asioiden parissa! Ylväästi se polkee tämän kaiken jalkoihinsa eikä piittaa lainkaan siitä, millaisten harrastusten parista ihminen siirtyy hoitamaan valtion asioita; se nostaa hänet kunniaan, jos hän vain sanoo olevansa kansan ystävä.

- Suurenmoinen valtio tosiaan!

-[--] Tarkastellaanpa siis, hyvä ystävä, millä tavalla tyrannivalta syntyy. Sehän on koko lailla selvää, että se saa alkunsa demokratiasta. [--] Eikö myös demokratialle koidu tuhoksi se, että se himoitsee yhä lisää sitä mikä sen mielestä on hyvää?

- Mitä siis tarkoitat?

- Vapautta. Tapanahan on sanoa, että tämä puoli on hoidettu parhaiten demokraattisessa valtiossa ja että sellainen valtio on siksi ainoa, jossa syntyjään vapaan ihmisen sopii elää. [--] [K]un vapautta havitellaan aina vain lisää ja kaikki muu jätetään oman onnensa nojaan, valtiojärjestyksessä tapahtuu mullistus ja joudutaan turvautumaan tyranniuteen.

- Kuinka siis?

- Kun vapautta janoava demokraattinen valtio saa johtajikseen kehoja juomanlaskijoita ja juopuu liiaksi laimentamattomasta vapaudesta, se rankaisee johtomiehiään syyttäen heitä kunnottomiksi oligarkeiksi, elleivät he ole hyvin helläkätisiä ja tarjoa kansalaisilleen runsaasti vapautta.

-Niinhän se tekee.

- Niitä, jotka tottelevat viranomaisia, se herjaa mitättömiksi orjailijoiksi, mutta alamaisina esiintyviä hallitsijoita ja hallitsijoina esiintyviä alamaisia se ylistää ja kunnioittaa sekä yksityisesti että julkisesti. Tällaisessa valtiossa vapauden henki ulottuu pakostakin kaikkialle, eikö totta?

- Tietysti.

- Ja se leviää myös koteihin. [--] Isä tottuu olemaan yhdenvertainen poikansa kanssa ja pelkäämään poikiaan, poika taas esiintyy isänsä vertaisena eikä kunnioita ja pelkää vanhempiaan, jotta saisi olla vapaa. Ja metoikki on kansalaisen kanssa samanarvoinen ja kansalainen metoikin, ja vieraspaikkakuntalainen samaten.

- Niinhän siinä käy.

- Niin, ja sama ilmenee myös pikkuseikoissa. Tuollaisessa valtiossa opettaja pelkää ja mielistelee oppilaita, oppilaat halveksivat opettajiaan ja ohjaajiaan. Nuoret ylipäänsä esiintyvät vanhempien vertaisina ja jäljittelevät heitä sanoin ja teoin, vanhukset taas alentuvat nuorten tasolle, ovat kovasti leikkisiä ja hauskoja ja matkivat nuoria, jotta eivät vaikuttaisi äreiltä ja määräileviltä.

- Aivan niin.

- Mutta vapauden huippu tässä valtiossa on se, että ostetut orjat ja orjattaret ovat yhtä vapaita kuin heidän ostajansakin. Ja olin unohtaa mainita siitä, kuinka tasa-arvoisia ja vapaita miehet ja naiset ovat keskinäisissä suhteissaan. [--] Ja kuten voit nähdä, lopputulos tästä kaikesta on se että kansalaiset kehittyvät niin herkkätuntoisiksi, että he torjuvat kiukkuisina kaiken mikä vivahtaakaan orjuuttamiseen. Lopulta he viittaavat kintaalla laeillekin, yhtä hyvin kirjoitetuille kuin kirjoittamattomille, jottei vain kukaan voisi olla heidän isäntänään.

- Niin, sen kyllä tiedän.

- Näin komea ja voimaa uhoava on siis se alku, josta tyrannivalta kehkeytyy. [--] On tosiaan niin, että liiallisuus jossakin asiassa vie helposti toiseen äärimmäisyyteen. Tämä pitää paikkansa vuodenaikoihin, kasveihin ja elollisiin ruumiisiin, mutta aivan erityisesti valtiojärjestyksiin nähden. [--] Niinpä liiallinen vapauskin, sekä yksityisen ihmisen että valtion kohdalla, johtaa nimenomaan liialliseen orjuuteen.”¹¹³

Liite 4: Toinen ote Christopher Careyn teoksesta *Democracy in Classical Athens*

”Toisin kuin poliittiset oikeudenkäynnit, ostrakismos ei edellyttänyt syytöstä väärinkäytöksistä, ainoastaan demoksen päätöksen äänestyksen järjestämiseksi, 6000 äänestäjää sekä riittävästi pelkoa tai pahaa tahtoa jotakuta henkilöä kohtaan varmistamaan, että hän saa suurimman äänisaaliin. [--]Periaate ostrakismosten toteuttamisen taustalla näyttää olleen tarve tehdä selkeä valinta joko yksilöiden tai poliittisten linjojen välillä. Vaikka äänestys oli vapaa ja salainen (kenen tahansa nimi oli

¹¹³ Platon 1999, 299-301, 306-309.

mahdollista kirjoittaa), poliittiset ryhmittymät työskentelivät kovasti vaikuttaakseen tulokseen. Huomattava määrä ruukunkappaleita, joihin on kirjoitettu sama nimi samalla käsialalla, ei luultavasti ole osoitus ainoastaan pienimuotoisesta palveluteollisuudesta nimien kirjoittamisessa lukutaidottomille, vaan myös siitä, että poliittiset ryhmittymät tuottivat valmiiksi äänestyslippuja jaettavaksi äänestykseen osallistuville.”¹¹⁴

Liite 5: Ote Sara Forsdyken teoksesta *Exile, Ostracism, and Democracy: The Politics of Expulsion in Ancient Greece*

“Ensimmäinen askel ostrakismoksessa oli, että ateenalaisten kansankokous päätti, halusivatko he järjestää sellaista. [--]Jos ateenalaiset päättivät toteuttaa ostrakismoksen, se pidettiin hieman myöhemmin[--]. Tämä viive mahdollisti sen, että kaikki halukkaat saattoivat hankkia *ostrakonin* (saviruukun sirpaleen) ja kaivertaa siihen sen henkilön nimen, jonka halusivat karkotettavan. [--] Ostrakismoksen toteuttamispäivänä osa *agorasta* eli keskustorista suljettiin puuaidoilla. Aitaukseen tehtiin kymmenen sisäänkäyntiä, jotka vastasivat Ateenan kymmentä heimoa. Ateenan kansalainen, joka halusi osallistua ostrakismokseen, vei ostrakoninsa omaa heimoaan vastaavalle sisäänkäynnille. Neuvoston jäsenet ja yhdeksän arkonttia [*arkhon*, johtava virkamies] valvoivat ostrakismosta, oletettavasti varmistaakseen, että jokainen kansalainen äänesti vain kerran, ja että vain kansalaiset äänestivät. Kun kaikki olivat äänestäneet, äänestysliput kerättiin ja laskettiin. Jos ainakin 6000 ääntä oli annettu, eniten ääniä saanut henkilö joutui poistumaan kaupungista kymmeneksi vuodeksi. Maanpaon aikana karkotetun henkilön omaisuuteen ei kajottu, ja hän sai jatkaa sen tuoton keräämistä. Kymmenen vuoden kuluttua karkotettu saattoi palata Ateenaan ja sai taas täydet kansalaisoikeudet.”¹¹⁵

Liite 6: Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistus (1789)

1. Ihmiset syntyvät ja elävät vapaina ja oikeuksiltaan tasavertaisina. Yhteiskunnalliset erot voivat perustua vain yleiseen etuun.

¹¹⁴ Carey 2000, 72-73. Suomentanut Timo Ahvenainen.

¹¹⁵ Forsdyke 2005, 148-149. Suomentanut Timo Ahvenainen.

2. Kaiken poliittisen yhdistymisen päämäärä on ihmisen luonnollisten ja ikuisten oikeuksien suojeleminen; näitä ovat oikeus vapauteen, omistukseen, henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja sorron vastustamiseen.
3. Kaikki oikeus vallan käyttöön perustuu pohjimmaltaan kansaan; kukaan ei voi käyttää valtaa, joka ei ole kansasta lähtöisin.
4. Vapaus käsittää mahdollisuuden tehdä kaikkea sellaista, mikä ei vahingoita muita ihmisiä. Ihmisen luonnollisilla oikeuksilla ei ole muita rajoja kuin ne, jotka takaavat yhteiskunnan muille jäsenille samojen oikeuksien nautinnan; nämä rajat voidaan määritellä vain lailla.
5. Lailla ei saa kieltää muita kuin yhteiskunnalle vahingollisia toimintoja. Mitä ei ole lailla kielletty, sitä ei saa estää, eikä ketään saa pakottaa tekemään sellaista, mitä lailla ei ole määrätty.
6. Laki on yleisen tahdon ilmaus; kaikilla kansalaisilla on oikeus henkilökohtaisesti tai edustajan välityksellä päättää sen säätämisestä; sen täytyy olla sama kaikille, olkoon kysymys sitten suojelusta tai rangaistuksesta. Kaikilla kansalaisilla, ollen tasavertaisia lain edessä, on yhtäläinen pääsy kaikkiin julkisiin arvoihin, paikkoihin ja virkoihin kykyjensä mukaan ja ilman muuta erottelua kuin heidän avujensa ja taipumustensa mukaiset erot.
7. Ketään ei saa syyttää, pidättää tai pitää vangittuna muuta kuin lain säätämässä tapauksissa ja lain määräämien normien mukaan. Ne, jotka tavoittelevat, välittävät, panevat toimeen tai antavat panna toimeen mielivaltaisia määräyksiä, on tuomittava; mutta kaikkien kansalaisten, joita kutsutaan tai pidätetään, on heti toteltava; vastustamalla he tekevät itsestään syyllisiä rikokseen.
8. Lailla ei saa säätää kuin ehdottoman ja ilmeisen välttämättömiä rangaistuksia, eikä ketään saa rangaista muuta kuin lain perusteella, lain, joka aiemmin on rikoksesta säädetty, julkaistu ja laillisesti sovellettu.
9. Jokainen on syytön, kunnes julistetaan syylliseksi; jos henkilö on välttämätöntä pidättää, on lailla ankarasti ehkäistävä kaikki sellainen ankaruus, joka ei ole välttämätöntä henkilön pitämiseksi pidätettynä.
10. Kenenkään toimintaa ei saa rajoittaa hänen mielipiteittensä, vaikkapa uskonnollistenkin, takia, ellei niiden julki tuominen aiheuta haittaa lailla säädetylle julkiselle järjestykselle.

11. Vapaa ajatusten ja mielipiteiden vaihto on ihmisten kallisarvoisimpia oikeuksia. Kaikki kansalaiset voivat puhua, kirjoittaa ja julkaista mielipiteitään vapaasti paitsi silloin, kun he syöllistyvät tämän vapauden laissa määriteltyyn väärinkäyttämiseen.
12. Kansalaisten ja ihmisten oikeuksien turvaamiseksi on järjestysvalta välttämätön. Tämä järjestys on perustettu kaikkien hyödyksi, eikä niiden erityiseksi hyödyksi, joiden haltuun se on uskottu.
13. Järjestysvallan ylläpitämistä ja hallinnon kuluja varten on yleinen verotus välttämätön. Se täytyy jakaa tasavertaisesti kaikkien kansalaisten kesken suhteessa heidän varoihinsa.
14. Kansalaisilla on oikeus itse tai edustajansa välityksellä todeta julkisen veron tarve, oikeus vapaasti hyväksyä se, seurata sen käyttöä ja määrätä sen määrä, peruste, perimistapa ja kesto.
15. Yhteiskunnalla on oikeus vaatia selontekoa kaikilta hallintonsa julkisilta asiamiehiltä.
16. Sellaisessa yhteiskunnassa, jossa oikeuksien takaamista ei ole varmistettu eikä vallanjakoa ole määrätty, ei ole perustuslakia.
17. Omistusoikeus on loukkaamaton ja pyhä, eikä sitä saa ottaa keneltäkään pois, ellei laillisesti todettu yleinen tarve sitä aivan ilmeisesti edellytä toimeenpantavaksi oikeudenmukaisilla ehdoilla ja siten, että siitä ennalta maksetaan korvaus.¹¹⁶

Liite 7: Ote William Doyle'n teoksesta *The Oxford History of the French Revolution*

“Ranskan vallankumouksen viesti oli, että valta kuuluu kansalle; kahdessa vuosisadassa julistamisensa jälkeen tämä viesti on valloittanut maailman. Mitä se käytännössä tarkoittaa on jatkuvan kiistelyn aihe, ja oli sitä alusta asti. [--] Vuonna 1792 [--] pelätty, myrskyisä demokratia, josta järjestyksen miehet olivat varoittaneet alusta saakka, saavutti voiton Tuileriesin valtauksen ja syyskuun murhien verenvuodatuksen keskellä. Valta oli nyt kansalla, tai niin sanskulotit ja heidän vuoripuoluelaiset liittolaisensa [äärilaitaa edustaneet vallankumoukselliset] väittivät, ensimmäistä kertaa sitten antiikin. Myöhempien aikojen demokraatit ovat muistelleet noita kuukausia uskomustensa ensimmäisenä voittona. Kuitenkin tuona aikana useimmat varakkaat ja koulutetut olivat kauhuissaan, ja muisto vainosi heitä sukupolvien ajan. Loppujen lopuksi sanskulottien

¹¹⁶ hrcr.org. Suomentanut Timo Ahvenainen.

toiminta todennäköisesti pikemminkin haittasi kuin edisti joukkodemokratian aatetta. Kuitenkaan perinnöllistä oikeutta ei enää koskaan tultu hyväksymään yksimielisesti laillisen poliittisen vallan perusteeksi. Ennen tai myöhemmin jopa kaikkein itsevaltaisimmat monarkit tai diktaattorit kokivat tarpeelliseksi vahvistaa oikeutensa valtaan kansalaisten kannatuksen esityksellä. Vaalien ja kansanäänestysten tulokset olivat kenties yleensä vääristeltyjä. Jo Ranskan vallankumouksellisetkin käyttivät tätä tekniikkaa. Mutta vuodesta 1789 lähtien yhä harvempi hallinto on pitänyt viisaana pärjätä ilman minkäänlaista hyväksynnän osoitusta niiltä, joita he hallitsevat.

[--] Jos emme tiedä mitään muuta Ranskan vallankumouksesta, tiedämme, että se synnytti iskulauseen, jonka Kolmas tasavalta omaksui, ja jota [Ranskan hallinto] ei sittemmin ole koskaan hylännyt, Vichyn Ranskaa lukuun ottamatta: *Vapaus, veljeys, tasa-arvo*. [--] Kaikki miehet, julisti [Ihmis- ja kansalaisoikeuksien] julistus, syntyvät ja pysyvät vapaina ja tasa-arvoisina oikeuksiensa puolesta, yhteiskunnalliset erot voivat perustua vain yhteiseen hyötyyn, lain tulee olla sama kaikille. Näiden väitteiden perusteella etuoikeuksiin, perinnölliseen ylemmyyteen ja feodaalisiin valtaoikeuksiin perustuva yhteiskunta hylättiin, ja Ranskan vallankumoukselliset tarjosivat valmiin ohjelman muillekin yhteiskunnille, jotka halusivat tehdä samoin.

[--] Vallankumouksen myöhempi poliittinen merkitys ulottui kauas vallankumouksellisten rivien ulkopuolelle. Poliitiikan sanasto muuttui pysyvästi. Vasemmiston ja oikeiston kategoriat juontavat juurensa perustuslakia säättävään kokoukseen, jossa radikaalit muodostivat tavan istua yhdessä puheenjohtajan vasemmalla puolella, kun taas heidän vastustajansa kokoontuivat oikealle puolelle. Vasta myöhemmin sosialistit, nähdessään äärimmäisempien vallankumouksellisten näkemyksissä ja ideoissa oman edeltäjänsä, omivat itselleen vasemmiston nimityksen ja (kuten välillä on vaikuttanut) oikeuden vallankumouksen perintöön. Kuitenkin he saattoivat tehdä näin ainoastaan siksi, että oikeisto hylkäsi tämän perinnön täysin.”¹¹⁷

Liite 8: Ote Alexis de Tocquevillen teoksesta *Demokratia Amerikassa*

¹¹⁷ Doyle 1990, 418-419, 422. Suomentanut Timo Ahvenainen.

”Voidaan hyvin kuvitella, miten suunnattomasta vapaudesta amerikkalaiset nauttivat ja miten äärimmäistä heidän tasa-arvonsa on, mutta on vaikea käsittää, miten vilkkaasti Yhdysvalloissa osallistutaan poliittiseen toimintaan, ellei sitä ole itse nähnyt.

Tuskin olette astuneet Amerikan maaperälle, kun jo huomaatte olevanne eräänlaisen sekasorron keskellä. Epämääräinen hälinä kaikuu kaikilla suunnilla, kun tuhat ääntä kantautuu yhtä aikaa korviinne ilmaisten erilaisia yhteiskunnallisia tarpeita. Kaikki pyörii. Korttelin väki on kokoontunut selvittämään, pitäisikö rakentaa kirkko. Toisaalla tehdään vaalityötä edustajaehdokkaan hyväksi. Kauempana yhden piirikunnan edustajat kiirehtivät kaupunkiin neuvottelemaan paikallisista uudistuksista. Yhdellä suunnalla on jonkin kylän viljelijöitä, jotka jättävät peltonsa mennäkseen keskustelemaan tietä tai koulua koskevasta suunnitelmasta. Jotkut kansalaiset kokoontuvat vain ilmoittaakseen olevansa tyytymättömiä hallituksen toimintaan, toiset taas kokoontuvat julistamaan, että hallituksessa istuvat ihmiset ovat isänmaalle kunniaksi. Joidenkin mielestä osavaltion kaikki ongelmat johtuvat juoppoudesta, joten he esiintyvät juhlallisesti raittiuden asialla toimien itse esimerkkeinä.

[--]Politiikka on sanoinkuvaamattoman tärkeää Yhdysvaltain kansalaiselle. Yhteisten asioiden hoitoon osallistuminen ja siitä puhuminen ovat hänen elämänsä merkittävien sisältö ja miltei hänen ainoa ilonsa. Tämä näkyy hänen vähäpätöisimmissäkin elämäntavoissaan. Myös naiset osallistuvat usein julkisiin kokouksiin ja rentoutuvat taloudenpidon vaivoista kuuntelemalla poliittisia keskusteluja. Heille nämä seurat tavallaan korvaavat teatterin. Amerikkalainen ei osaa rupertella, mutta hän osaa väitellä; hän ei keskustele vaan esitelmöi.

[--]Joissakin maissa kansalainen hyväksyy lain hänelle myöntämät poliittiset oikeudet vain jokseenkin vastentahtoisesti. Yhteisiin tavoitteisiin velvoittaminen tuntuu hänestä hänen oman aikansa rosvoamiselta, sillä hän haluaa keskittyä vain omiin asioihinsa, joiden tarkan rajan muodostavat neljä ojaa ja niitä kiertävä aita.

Jos taas amerikkalaista estetään puuttumasta muuhun kuin omiin asioihinsa, häneltä ryöstetään puoli elämää. Silloin hänestä tuntuu, että hänen päivänsä ovat pohjattoman tyhjiä, ja hänestä tulee uskomattoman onneton.

[--]On kiistatonta, että kansa hoitaa julkisia asioita usein huonosti, mutta kansan osallistuessa julkisten asioiden hoitoon sen näkökulmat laajenevat ja sen mieli näyttää kohoavan arjen yläpuolelle. Yhteiskunnan hallintoon valittu kansanmies muuttuu itsetietoiseksi. Koska hän on vallankäyttäjät, hänen palveluksessaan on silloin valistuneita ja viisaita henkilöitä. Häntä lähestytään jatkuvasti ja häneltä pyydetään tukea, ja koska häntä yritetään pettää tuhansilla tavoilla, hän valistuu. Poliitikassa hän osallistuu sellaisiin hankkeisiin, joita hän ei ole itse suunnitellut, mutta niiden ansiosta hän tottuu kaikenlaisiin hankkeisiin. Hänelle esitetään päivittäin uudistusehdotuksia, ja hänessä syntyy halu korjata sellaista, mikä on hänelle itselleen tärkeää.”¹¹⁸

Liite 9: Ote Philip Jenkinsin teoksesta *A History of the United States*

“Osavaltiot poikkesivat toisistaan suuresti koon, varallisuuden ja väestön osalta. Vuoden 1790 väestölaskennan mukaan Virginia oli ylivoimaisesti suurin osavaltio 748 000 asukkaalla, kun taas toisessa ääripäässä olivat 69 000 asukkaan Rhode Island sekä 59 000 asukkaan Delaware.

Pitäisikö jokaisen osavaltion olla edustettuna suhteessa väestöönsä, jolloin kolme tai neljä suurinta osavaltiota hallitsisivat ylivoimaisesti? Tähän perustui Madisonin Virginia-suunnitelma, joka sai eniten kannatusta kolmen suurimman osavaltion – Virginian, Massachusettsin ja Pennsylvanian – delegaatioilta. Sitä kannattivat muut eteläiset osavaltiot, jotka aiheellisesti uskoivat, että vallitseva väestökehitys hyödyttäisi heidän aluettaan eniten tehden niistä kaikista suuria ja väkirikkaita parissa vuosikymmenessä. Vaihtoehtoisesti jokaisella osavaltiolla voisi olla yksi ääni kansallisessa neuvostossa [--], jolloin Virginia tai Pennsylvania saattaisi toistuvasti jäädä Rhode Islandin ja Delawaren jalkoihin. Tämä oli osa New Jersey –suunnitelmaa, jota pienemmät osavaltiot kannattivat. Jokainen esitys puhtaassa muodossaan oli mahdoton hyväksyä yhdelle tai toiselle ryhmittymälle, ja konventio oli vähällä kariutua jo alkupäivinä, kun Delaware uhkasi poistua välittömästi suhteellisen edustuksen uhan vuoksi.

Ratkaisu löydettiin omaksumalla erilaiset perusteet hallinnon eri osille[--]. [V]äestöllinen edustus toteutuisi edustajainhuoneessa, joka heijastaisi näin parhaiten kansan tahtoa, ja osavaltiot saisivat yhden edustajan jokaista 30 000 kansalaista kohti. [-

¹¹⁸ Tocqueville 2006, 265-266.

-] Senaatissa puolestaan jokaisella osavaltioilla vahvuudestaan riippumatta olisi kaksi senaattoria. Lakien täytyi tulla hyväksytyiksi molemmissa kamareissa, mikä kelpasi ratkaisuksi sekä suurille että pienille osavaltioille. Tämä kompromissi oli saanut vaikutteita Irokeesiliitosta, jossa jokaisella heimolla oli yksi ääni koosta riippumatta.”¹¹⁹

Liite 10: ote Mihail Gorbatšovin haastattelusta Ranskan kommunistisen puolueen L’Humanité-lehdessä 4.2.1986.¹²⁰

– Onko Neuvostoliiton kansalaisilla oikeus ja mahdollisuus ”vastustaa työpaikkojensa ”isäntien” toimia? Eikä vain ”vastustaa”, vaan myös muuttaa heidän päätöksiään?

– Jos ”isännillä” tarkoitatte johtajia ja johtokuntaa, niin yksityisomistajiahan sen enempää kuin yksityisomistussuhteitakaan meillä ei ole. Jo neuvostovallan ensimmäisinä vuosina luotiin kokonainen koneisto, joka suojelee työtätekevien oikeuksia: ankara työlainsäädäntö, ammattiliittojen laajat oikeudet, puolueen ja neuvostojen valvonta. Viime vuosina työtätekevien ja heidän yhteisöjensä oikeuksia on varteenotettavalla tavalla laajennettu. Käytännöllisesti katsoen kaikki tärkeät päätökset valmistellaan ja tehdään siten, että mukana on työntekijöiden edustajia, ja päätökset tehdään vasta asiaankuuluvan käsittelyn jälkeen. Tämä koskee esimerkiksi tuotantolaitosten talous- ja sosiaalisia kehityssuunnitelmia.

Erityisesti ammattiliitoista sanoisin seuraavaa. Ne solmivat työehtosopimukset johtokunnan kanssa ja valvovat, että työlainsäädäntöä noudatetaan. Ja jos niiden mielestä jokin ei suju niin kuin pitäisi, mukaan luettuna työntekijäin erottaminen, palkkakysymykset, asunnonjako jne., niin niillä on mahdollisuus hyvin tehokkaasti ilmaisuaan käyttäkseni ”vastustaa” ja jopa vaatia jonkun hallintojohtajan erottamista. Silloin tällöin näin tapahtuukin.

Mutta asialla on myös toinen puoli. Ei vain hallinnon ja ammattiliiton, vaan myös koko työyhteisön tulee asettaa tiettyjä vaatimuksia myös työntekijöille, heidän työkurilleen ja tunnollisuudelleen sekä käyttäytymiselleen tuotannossa. Näin yleensä tapahtuukin, vieläpä työläisten täydellä tuella, sillä yhteisö on itse kiinnostunut jokaisen jäsenensä

¹¹⁹ Jenkins 2003, 57-59. Suomentanut Timo Ahvenainen.

¹²⁰ Gorbatšov 1986, 375-381

hyvästä työsuorituksesta. Kaikki työntekijät ovat siitä kiinnostuneita, sillä siitä riippuvat heidän palkkansa, työolonsa ja sosiaaliturvansa. [--]

– Onko kommunistinen puolue Neuvostoliitossa ”talutusnuora” suhteessa valtioon? Mitä maassanne nykyisin tarkoitetaan, kun puhutaan ”politiikan tekemisestä”?

– Meidän yhteiskunnassamme kommunistinen puolue on johtava ja suuntaava voima. Puolueen tällainen asema on vahvistettu perustuslaissa. Tällöin kysymys ei ole puolueesta vertauskuvana, vaan todellisena jatkuvasti toimivana poliittisena järjestönä, jonka jäsenistö koostuu lähes 20 miljoonasta aktiivisimmasta työläisten, talonpoikien ja sivistyneistön edustajasta. Puolue on demokraattinen järjestö, joka valitsee johtoelimensä ja johtajansa ja asettaa nämä ankaraan vastuuseen.

[--] Otetaan siis politiikan suunnittelu. Siitä vastaa – kuten jo sanoin – ennen kaikkea puolue. Se alkaa objektiivisen tilanteen, yhteiskunnan tiettyjen tarpeiden, joukkojen mielialojen tutkimisesta. (Puolue muuten tutkii meillä tarkoin yleisen mielipiteen ja ottaa sen sitten täysin määrin huomioon.) Tämän pohjalta ja asiaan kuuluvan käsittelyn jälkeen muotoillaan poliittiset päätökset. Helppo tämä prosessi ei tietenkään ole, se sujuu eri tavoin ratkaistavien ongelmien luonteen mukaan. Usein päätöksentekoa edeltää laaja keskustelu, johon joskus osallistuu koko kansa. Silloin näkökantoja tietyissä tilanteissa vertaillaan ja ne kamppailevat keskenään.

– Toisinaan kuulee sanottavan, että neuvostoliittolaiset nuoret eivät ole kiinnostuneita politiikasta ja että he ovat sosiaalisesti välinpitämättömiä. Onko se totta?

– Niin sanovat lännessä vihollisemme. Mutta sanon suoraan, että mitä he toivovat, sitä he pitävät totena. Meillä ei ole mitään syytä valittaa nuorisostamme. Se on poikkeuksellisen osallistuvaa, se on hyvin kiinnostunut yhteiskunnan asioista, se on suuresti kiinnostunut sisä- ja ulkopoliitikasta. Nuoret tekevät erinomaisen vaikutuksen – tehtaissa, kolhooseissa, korkeakouluissa ja armeijassa. Auliisti, omasta tahdostaan ja – en pelkää sanoa tätä – innostuneesti se lähtee työhön sinne, missä on vaikeinta, suurille rakennustyömaille Siperiaan, maan pohjoisosiin, Kaukoitään. Noilla rakennustyömaille työskentelee tätä nykyä puoli miljoonaa nuorta vapaaehtoista. Sanalla sanoen, en voi mitenkään yhtyä näkemykseen, että Neuvostoliiton nuoriso olisi välinpitämätöntä tai passiivista. Me tunnemme täydellistä poliittista luottamusta niitä kohtaan, jotka aikanaan astuvat meidän paikallemme.

– Puhutaan, että Neuvostoliitossa vainotaan juutalaisia, puhutaan poliittisista vangeista ja sensuurista. [--] Meitä voisitte sanoa tästä?

– Aluksi Neuvostoliiton juutalaisista. Tuosta kysymyksestä on tullut osa hillitöntä neuvostovastaista kamppanjaa, todellista hermosotaa Neuvostoliittoa vastaan. Meillä laki kieltää antisemitismin propagoimisen kuten muutkin rotusyrjinnän muodot. Se on rikos. Neuvostoliitossa on mahdotonta sellainen, mitä tapahtuu Yhdysvalloissa ja Ranskassakin samoin kuin muissa länsimaissa: että juutalaisten hautoja häpäistäisiin, että uusnatsilaiset järjestöt toimisivat ja julistaisivat juutalaisvihaa sanomalehdissä ja radiossa. [--] Olen sitä mieltä, että sivistyneessä yhteiskunnassa ei yleensä tule olla sijaa antisemitismille tai sionismille sen enempää kuin yleensä kansalliskiihkon, kiihkoisänmaallisuuden tai rasismien ilmiöille. Mutta kysymys näiden epäkohtien juurimisesta pois koko maailman mitassa on hyvin ajankohtainen. Etelä-Afrikan tasavallassa rasistit ovat siirtyneet verisiin vainoihin väestön mustaihoista enemmistöä vastaan. Länsi-Euroopassa afrikkalaisten, intialaisten, turkkilaisten ja muiden Aasiasta tulleiden syrjintä ja väkivaltainen kohtelu ovat yleistyneet. USA:ssa rasismi on viime vuosina niin ikään selvästi siirtynyt vastahyökkäykseen Ja miten monta vuotta – syyt siihen ovat yleisesti tiedossa – ovatkaan Palestiinan arabit joutuneet elämään karkotettuina omalta maaltaan.

Sitten poliittisista vangeista. Meillä ei ole niitä, kuten ei myöskään kansalaisten vainoamista heidän vakaumustensa tähden. Vakaumuksen tähden meillä ei tuomita.

Mutta jokaisen valtion on pakko suojella itseään niiltä, jotka yrittävät vahingoittaa sitä, kehottavat sen vahingoittamiseen tai tuhoamiseen ja jotka vihdoin vakoilevat ulkomaisten tiedustelupalvelujen laskuun. Meidän lakiemme mukaan nämä toimet luokitellaan valtiorikoksiksi. Viime aikoina, kuten minulle on ilmoitettu, Neuvostoliitossa on hieman yli 200 henkilöä kärsimässä rangaistustaan tällaisista rikoksista.

[--] Ja sensuurista. Meillä on sensuuri. Sen tehtävä on estää valtiollisten ja sotasalaisuuksien julkistaminen lehdistössä, sodan, väkivallan ja julmuuden propaganda ja pornografia sekä suojella kansalaisten intimitteettiä. Miten julkaistavat teokset valitaan, toimitetaan, lyhennetään jne., se on joukkoviestinten ja kirjankustantamojen, niiden toimituskollegioiden ja –neuvostojen oma asia. Voin tähän lisätä vain sen, että

jokaisessa maassa toimii sensuuri muodossa tahi toisessa. Teillä esimerkiksi päättävät lehtien ja kustantamojen omistajat tai heidän palkkaamansa toimittajat, mitä julkaistaan ja mitä ei. Ja parjauksesta tai valtiollisten salaisuuksien paljastamisesta joutuu oikeuteen. Enkä puhu enää esimerkiksi USA:ssa yleisestä käytännöstä, että taantumuksellisten ryhmien painostuksesta koulujen kirjastoista poistetaan kirjoja, muun muassa [--] sellaisten kirjailijoiden kuten Dostojevskin, Hemingwayn, jopa Dickensin, puhumattakaan Anne Frankin päiväkirjasta. Nämä ovat tosiasioita. Ja niitä vastaan on tunnetusti paha väittää. [--] Sanan- ja arvostelunvapaus on meillä varsin laaja. Maassa käydään avoimia, toisinaan varsin kiivaitakin väittelyjä.

Liite 11: ote Aleksei Jurtšakin teoksesta *The Last Soviet Generation*

Muutos neuvostoideologian toiminnassa myöhäissosialismin aikana heijastui siinä, kuinka neuvostokansalaiset osallistuivat ideologisiin rituaaleihin ja tapahtumiin[--]. Esimerkiksi on hyvin tiedossa, että ajanjaksolla 1960-luvulta 1980-luvulle ylivoimainen enemmistö Neuvostoliiton kansalaisista osallistui vapunpäivän ja vallankumouksen päivän paraateihin kaupungeissa. Näiden kulkueiden huipennus oli marssiminen kaupungin keskusaukion läpi, jossa kaupungin puoluejohtajat seisoivat korkealla korokkeella ja vilkuttivat väkijoukoille. Ihmiset hurrasivat, kun viralliset iskulauseet kuuluivat kaiuttimista, ja näiden satojen tuhansien äänten korviahuumaava pauhu kuulosti vakuuttavalta ja yksimieliseltä. Tuon ajan neuvostoliittolaisten sanomalehtien mukaan nämä valtavat tapahtumat ”havainnollistivat uskottavasti puolueen ja kansan rikkomattoman yhteyden” (*Pravda*, 2.5.1981). Käytännössä suurin osa kulkueisiin osallistuneista ihmisistä ei kuitenkaan kiinnittänyt paljoakaan huomiota iskulauseisiin, ja monet eivät olleet edes tietoisia siitä, keitä heidän kantamansa Politbyroon jäsenten muotokuvat oikeastaan esittivät.

Suurin osa neuvostokansalaisista osallistui myös säännöllisesti erilaisiin kaupungin tai alueen hallinnon jäsenten vaaleihin. Näissä vaaleissa oli yleensä yksi virallinen ehdokas, joka sai aina valtavan kannatuksen, vaikka käytännössä äänestäjät olivat verrattain välinpitämättömiä ja/tai tietämättömiä sen suhteen, ketä oikeastaan äänestivät. Sergei (syntynyt 1962) muistelee: ”Yleensä en ollut varma siitä, millaiset vaalit olivat kyseessä, tai kuka ehdokas oli. Menin vain paikalliseen äänestyskeskukseen, otin vaalilipun jossa oli ehdokkaan nimi ja laitoin sen vaaliurnaani. Tämä oli minulle koko

toimenpide. Unohdin ehdokkaan nimen muutaman minuutin kuluttua. En muista koskaan murehtineeni kiinnostukseni puutetta tai sitä, että vaalit olivat 'huijausta'."

Suurin osa nuorista myös osallistui Komsomolin (kommunistisen nuorisoliiton) tapaamisiin kouluissa, korkeakouluissa, tehtaissa ja muissa paikoissa. Tällaisissa tapaamisissa ei ollut poikkeuksellista, että ihmiset osallistuivat tiettyihin toimenpiteisiin kiinnittämättä huomiota niiden kirjaimelliseen merkitykseen, esimerkiksi äänestivät esitysten puolesta tietämättä, mistä oli kyse. Näin ei ollut aina, mutta se oli vallitseva käytäntö. Pienissä ryhmissä vaadituista Komsomolin tapaamisista usein kirjoitettiin raportti, vaikka tapaamista ei todellisuudessa edes järjestetty. Anna (syntynyt 1961) muistelee 20-25-henkisen korkeakouluopiskelijaryhmänsä säännöllisiä Komsomol-tapaamisia 1980-luvun alussa, joissa "komsorg (tapaamisen koollekutsuja) ehdotti usein: 'Ehkä meidän pitäisi vain kirjoittaa ylös, että kävimme keskustelun ja äänestimme esityksen puolesta, käymättä keskustelua oikeasti? Ymmärrän, että kaikilla riittää tekemistä kotona'."¹²¹

Liite 12: ote Bill Kellerin lehtiartikkelista *Neuvostosensorin elämä: kaikki käy? Ei ihan vielä*

MOSKOVA, 17. heinäkuuta [1989] – Oletetaan, että utelias neuvostotoimittaja saisi todisteita siitä, että Kommunistisen puolueen politbyroon jäsenellä olisi rakastajatar. Voisiko hän julkaista tiedon?

Vladimir A. Boldyrev, Neuvostoliiton pääsensori, pohtii kysymystä pitkään. Hyvin pitkään. "No, luulen, että vastaus on, kyllä, olemme nyt lähestymässä tasoa, jolla voidaan julkaista henkilökohtaisia yksityiskohtia joita ei ollut aiemmin tapana julkaista", hän vastasi vihdoinkin. Sitten hän lisäsi, naurahtaen hermostuneesti, mikä vihjasi, että tuomio ei ollut lopullinen: "Toivottavasti tämä on vain hypoteettinen kysymys."

Boldyrev ylläpitää pienenevää, mutta yhä huomattavaa listaa siitä, mitä lehdistö ei voi kirjoittaa, kustantajat julkaista, elokuvateatterit näyttää, kirjastot asettaa julkisesti esille ja posti toimittaa.

¹²¹ Yurchak 2006, 15-16. Suomennos: Timo Ahvenainen

Boldyrev kehuskelee leikkaneensa kolmena vuotenaan Glavlitin – valtiosalaisuuksien lehdistössä suojelun hallinnon – puheenjohtajana listan puoleen, sallien niinkin erilaiset salaisuudet kuin [kirjailija ja historioitsija] Aleksandr Solženitsynin tuotannon, *Playboy*-lehden puputyöt sekä rikostilastot.

On hankalaa saada selville Boldyrevilta, mikä tarkalleen ottaen on enää kiellettyä Neuvostoliitossa, osittain, koska raja liikkuu niin nopeasti ja osittain, koska glasnostin aikana sensuurin käsite on muuttunut niin epämuodikkaaksi, että jopa itse pääsensori pitää aihetta hieman epämiellyttävänä.

”Perinteisessä mielessä ei oikeastaan ole enää aiheellista kutsua meitä sensoreiksi”, hän väitti haastattelussa toimistossaan Kremlin ja KGB:n päämajan puolivälissä. ”Nykyään emme aseta puhtaasti poliittisia tai ideologisia rajoituksia, mikä oli eräs tehtävistämme aikaisemmin”.

Silti Glavlitin määritelmät sille, mikä on kiellettyä, ovat yhä tulkinnanvaraisia, minkä Boldyrev ilmaisi vastikään *Izvestija*-lehdelle seuraavasti: ”Lehdistön käyttö Neuvostoliiton sosialistisen järjestelmän horjuttamiseksi tai kumoamiseksi, sodan propagoimiseksi, rodullisen tai kansallisen erillisyyden saarnaamiseksi, kansallisen tai uskonnollisen vihan tai väkivallan edistämiseksi, maan turvallisuusintressien, puolustusvalmiuden tai julkisen järjestyksen vahingoittamiseksi, sekä julkisen moraalin edellytyksiin sopimattoman tai väestön terveyden vaarantavan materiaalin julkaiseminen.”

[--] Hänen toimistonsa on myös vastuussa pornografian levittämisen estämisestä, joskin hänen, kuten monien muidenkin poliittisten makutuomareiden, on vaikea määritellä sitä.

”Se pitäisi varmaankin nähdä itse”, sanoi 59-vuotias sensori, joka on koulutukseltaan taloustieteilijä. Aiemmin määrätietoisena puritaaninen Glavlit on muuttunut sallivammaksi. Pehmeä erotiikka on nyt hyväksyttävää filmeissä ja julkaisuissa, ja aikaisemmin tabuina pidetyistä aiheista kuten homoseksuaalisuudesta voidaan nyt keskustella positiivisessa valossa, vaikka kyseistä aihetta käsittelevä artikkeli lähes varmasti kulkisikin Boldyrevin pöydän kautta ennen päätymistään lukijoille saakka.

Huolimatta Boldyrevin aikaisemmasta lausunnosta koskien politiikkaa ja ideologiaa, Glavlitilla on myös valta päättää, että vihamielinen kirjallisuus muodostaa uhan valtiolle.

[--] Lukkojen takana ovat myös ulkomaiset teokset, joiden Glavlit katsoo ”horjuttavan” neuvostovaltaa tai järkyttävän yleistä mielialaa. *Mein Kampf*, Hitlerin manifesti, jota muissa maissa tutkitaan laajalti poliittisen patologian mallina, on täällä kielletty loukkauksena Suuren fasisminvastaisen isänmaallisen sodan muistoja kohtaan. ”Uskon, että se vielä julkaistaan, mutta ensin meidän täytyy elää tietty ajanjakso tottuaksemme siihen, mitä nyt tehdään”, Boldyrev sanoi kirjasta. ”Olisi väärin ruokkia kansaa liikaa.”

Nykypäivän kirjoitukselle asetetut rajat ovat hämäämpiä. ”Jos joku sanomalehti haluaa julkaista kehotuksen vallanpitäjien kaatamiseen, emme anna julkaista sitä”, hän sanoi. Entä presidentti Mihail Gorbatšoviin suunnattu pureva satiiri? Tuskinpa, Boldyrev sanoi. ”Tämä ei kosketa ainoastaan maan arvovaltaa, vaan perestroikaa itseään”, hän sanoi. ”Jos tallaamme itsensä perestroikan johtajan päälle, kuinka voimme saada aikaan minkäänlaista edistystä?”

[--] Lehdistön hihnaa saatetaan löystyttää lisää, kun uusi, kauan kaivattu laki lehdistön oikeuksista ja velvollisuuksista hyväksytään. Mutta lainsäätäjät sanovat, että uusi laki tuskin heikentää Glavlitin asemaa merkittävästi tai sallii aidosti itsenäisen lehdistön.¹²²

Liite 13: ote Seppo Hentilän teoksesta *DDR – valtio ilman kansaa*

”Sosialistisessa demokratiassa” valtiovalta kuului työläisille ja talonpojille: ”Saksan Demokraattinen Tasavalta on ensimmäinen työläisten ja talonpoikien valtio Saksan maaperällä”. Sosialistisessa demokratiassa vallitsi ”proletariaatin diktatuuri”, työväenluokan valta, ja muut väestöryhmät ja niitä edustavat puolueet joutuivat vannomaan uskollisuutta työväenluokan puolueelle.

Valtio oli DDR:ssä puolueen kumileimasin. [Sosialistisen yhtenäisyyspuolueen] SED:n keskuskomitea määrittä politiikan suuntaviivat (direktiivit), jotka kansankamari vahvisti

¹²² Gwertzman & Kaufman 1990, 138-142. Suomennos: Timo Ahvenainen.

yksimielisesti. Puoluevallan lonkerot ulottuivat kaikkialle: työpaikoille, kouluihin, vapaa-aikaan, yksityiselämään. Länsi-Saksassa yleisesti käytetty termi ”SED-Staat” (SED-valtio) on osuva.

Muodollisesti työväenluokan valta oli täydellinen. DDR:n virallisessa propagandassa kerskailtiin sillä, että maassa oli henkeä kohti useampia poliittisia luottamustehtäviä kuin missään muualla. Esimerkiksi vuoden 1980 tilastojen mukaan eri tason luottamustehtävissä toimi yli kaksi miljoonaa kansalaista.

Todellisuudessa kansalaisilta puuttuivat lähes kaikki länsimaiselle demokratialle ominaiset oikeudet ja vapaudet. Eriäviä mielipiteitä ei sallittu ja oppositiot tukahdutettiin väkivalloin. Itä-Saksan työläisillä ei ollut edes lakko-oikeutta, sillä sosialismissa he itse ”omistivat” tuotantovälineet. Ammatillinen keskusjärjestö FDGB luopui tästä syystä lakko-oikeudesta jo vuonna 1950 ja sulautui täysin SED-valtioon.¹²³

Liite 14: ote Ivan T. Berendin teoksesta *Central and Eastern Europe, 1944–1993*

[Vuoden 1948 jälkeen Keski- ja Itä-Euroopan sosialistimaissa] aivopesun tärkein keino oli informaation ja kommunikaation täydellinen hallinta ja keskitetty manipulaatio. Keskitetyn ohjauksen toteuttamiseksi sekä käsitysten ”rappeutuvasta kapitalismista” ja ”vakiintuvasta sosialismista” vahvistamiseksi oli oleellista kontrolloida kaikkea mediaa ja organisoida maanlaajuista propagandaa, joka oli samanlaista kouluista sanomalehtiin, radiolähetyksistä julkisiin puheisiin, joukkokokouksista taiteeseen, sekä sulkea pois kaikki maan ulkopuolelta tuleva informaatio. Ulkomaiset lähetykset estettiin radiohäirinnällä täysin. Läntiset sanomalehdet ja kirjat kiellettiin. Sensuuri kielsi kaikenlaisen ”vihamielisen ideologian”, mukaan lukien ”pessimististä mielialaa” heijastavat runot ja kirjoitukset. Henkilökohtaista kirjeenvaihtoa sensuroitiin ja usein takavarikoitiin. Tietyt tieteen ja tutkimuksen haarat kuten nykyaikainen geenibiologia, psykologia, tietokonetutkimus ja sosiologia leimattiin ”porvarillisiksi tieteiksi” ja kiellettiin. Puolue-valtion propaganda, joka toimi kaiken muun informaation tyhjiössä, läpäisi kaikki elämänalueet ja pyrki todistamaan ”Suuren valheen”: se väitti kivenkovaan, että elintaso oli kasvussa, kun se oli jyrkässä laskussa, että Neuvostoliiton

¹²³ Hentilä 1992, 42-43.

maatalous oli maailman nykyaikaisinta, ja että läntinen kapitalismi oli romahduksen partaalla. Kaikki, mikä saattoi kuljettaa informaatiota muuta kautta kuin virallista tietä, oli tiukasti kontrolloitua, ja peräti täysin alisteista ”väestön kouluttamisen” tavoitteelle. Kirjallisuuden, musiikin ja taiteen ohjaus sai suoran poliittis-ideologisen merkityksen ja muuttui erottamattomaksi osaksi suljettua yhteiskuntaa.¹²⁴

Liite 15: ote Stephané Courtois:n et al teoksesta *Kommunismen musta kirja*

Jotta voisimme ymmärtää, mistä oli kysymys, on aluksi [--] syytä selittää, mitä merkitsee käsite ”kansalaisyhteiskunta”[--]. Tämä yhteiskunta on kehittynyt kapitalismin ja nykyisen valtiolaitoksen synnyn myötä. Se on valtion rinnalla itsenäinen valtiovallan vastapaino. Se perustuu ensisijaisesti tarpeiden järjestelmään, jonka puitteissa yksityinen taloudellinen toiminta on tarpeiden tyydyttämisen keskeinen keino. Kansalaisyhteiskunnassa olennaista on yksilön tarpeiden moninaisuus, sen perustana ovat tietoisien ja toimivan, ihmiselle ominaista valinnan vapautta nauttivan yksilön arvoarvostelmat. Tämä yksilö on yhtä aikaa sekä omia etujaan edistävä olento, itsenäinen päättäjä (kansalaisvapauksia ja laillisia oikeuksiaan yksityisesti käyttävä henkilö) että yleisistä asioista kiinnostunut kansalainen (”yhteisöllinen” ihminen). [--] Kansalaisyhteiskunnan organisaatioita, jotka toimivat valtioon kohdistuvan yhteiskunnallisen valvonnan välineinä, ovat mm. monenlaiset yhdistykset ja yhteenliittymät, kirkot, ammattijärjestöt, kunnat ja muut paikallisen tai alueellisen itsehallinnon yksiköt, puolueet ja tiedotusvälineet.

Kommunistien sortotoimien harkittu strategia , jonka tavoitteena oli ehdottoman vallan saaminen ja säilyttäminen, edellytti poliittisten kilpailijoiden ja kaikkien ”reaalista voimaa” hallitsevien tai sen hankkimiseen mahdollisesti kykenevien toimijoiden [--] jälkeen täysin johdonmukaisesti hyökkäystä kansalaisyhteiskunnan organisaatioita vastaan. Niiden, jotka halusivat monopolisoida vallan ja totuuden, oli iskettävä niitä voimia vastaan, joilla oli tai jotka saattoivat saada poliittisesti vaikuttavaa henkistä valtaa. Kohteita olivat puolueiden ja ammattijärjestöjen johtajat ja aktivistit, papit, lehtimiehet, kirjailijat ym. Nimenomaiset uhrin valittiin useinkin kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden avainasemista, niin puolueiden, kirkkojen, ammattiliittojen, luostarijärjestöjen kuin yhdistystoiminnan, lehdistön ja paikallishallinnonkin piiristä.

¹²⁴ Berend 1996, 85. Suomennos: Timo Ahvenainen.

[--]Tšekkoslovakia oli ainoa Keski- ja Kaakkois-Euroopan maa, jossa oli maailmansotien välillä luotu aito parlamentaarinen demokratia [--]. Lisäksi Tšekkoslovakia kuului maailman kymmenen teollistuneimman maan joukkoon. Maan vapautuessa saksalaismiehityksestä kansalaisyhteiskunnan kehitystaso ja sitä ylläpitävien rakenteiden runsaus olivat ainoalaatuisia koko tässä tarkastelun kohteena olevalla alueella, ja se elpyi nopeasti 1945. Jo 1946 lähes 2,5 miljoonaa kansalaista, noin puolet aikuisväestöstä, kuului Tšekissä (Böömissä ja Määrissä) toimiviin neljään puolueeseen. Kaksi miljoonaa tšekkiä ja slovakia kuului yhdistyneisiin ammattijärjestöihin. Sadattuhannet kansalaiset olivat mukana monimuotoisessa järjestötoiminnassa. Jo 1800-luvun lopulta saakka kansallismieliseksi poliittiseksi voimaksi kehittyneessä urheiluliitossa Sokolissa ("Haukka") oli 1948 jälleen yli 700 000 jäsentä. Ensimmäiset "sokolit" pidätettiin kesällä 1948 *slet*-juhliinsa, kansallisissa voimistelukisoissa. Ensimmäiset poliittiset oikeudenkäynnit, joissa heitä syytettiin, järjestettiin syyskuussa 1948. Kaksi vuotta myöhemmin järjestö oli lyöty maahan [--]. Sokol kuten muutkin kansalaisyhteiskunnan organisaatiot – partioliike, protestanttien ja katolilaisten järjestöt, muu yhdistyselämä – tuhottiin oikeuslaitoksen kautta ohjatulla vainolla, pakkotoimin aikaansaaduilla puhdistuksilla, toimintatilojen haltuunotolla, varojen takavarikoinneilla. Näissä toimissa kunnostautuivat salaisen poliisin agentit, jotka toimivat helmikuussa 1948 tätä tarkoitusta varten perustettujen "toimintakomiteoiden" suojissa.¹²⁵

Liite 16: ote Bill Kellerin lehtiartikkelista *Tappava vihanpito repii aluetta Gorbatšovin eteläsivustalla*

BADARA, NEUVOSTOLIITTO, 29. elokuuta [1989] – Galya Israelyan voi katsoa olohuoneensa ikkunasta armenialaisen kylänsä kattojen yli vihreille ja kullanvärisille vuorille ja aukiolle, jolla hänen aviomiehensä Ruben ammuttiin muutama päivä sitten kuoliaaksi. Tämä oli 32- vuotias ja viiden lapsen, mukaan lukien vastasyntyneen tyttären, isä, kun hän menehtyi Neuvostoliiton viime vuosien raivokkaimman ja hankalimman nationalistisen konfliktin seurauksena.

¹²⁵Courtois et al 2003, 451-454.

Vaikka poliisin mukaan tutkinta on vielä kesken, uhrin veli, todistaja, tunnisti tappajan azerbaidžanilaiseksi maatyöläiseksi viereiseltä Lesnoyen asuinalueelta. ”Hän oli ollut päivällisvieraana talossamme”, leski muistelee yksitoikkoisella äänellä katkerana ja toivottomana kiistan vuoksi, joka on nyt pikemminkin etninen kuin poliittinen.

Tämä on Mihail Gorbatšovin Libanon, hänen Kyproksensa: Vuoristo-Karabah – molemminpuolisen vihan repimä, sotilaallisten joukkojen jakama ja todellisuudessa ei kenenkään hallitsema rosoisen kaunis villi vuoristo. Siitä lähtien kun armenialaiset ja azerbaidžanilaiset aloittivat 18 kuukautta sitten kamppailunsa Vuoristo-Karabahin, Azerbaidžanin eteläisen tasavallan ympäröimän mutta pääosin armenialaisten asuttaman saarekkeen, hallinnasta, kaikki ratkaisuyritykset ovat olleet tuloksettomia. Joidenkin mukaan viranomaisten voimattomuuden osoitus on rohkaissut levottomuuksiin Neuvostoliiton muissa osissa. Moskovasta aluetta valvomaan lähetetyt sotilas- ja siviiliviranomaiset pitävät suurimpana saavutuksenaan sitä, että he ovat estäneet täysimittaisen sodan puhkeamisen vierekkäisten tasavaltojen, kristityn Armenian ja islamilaisen Azerbaidžanin, välille.

[--] Satoja tuhansia pelokkaita vähemmistöihin kuuluvia ihmisiä on paennut molemmista tasavalloista, ja armenialaisia evakuoidaan yhä [Azerbaidžanin pääkaupungista] Bakusta, joka oli aikanaan kosmopoliittinen, monikansallinen kaupunki. Pakolaisia kuljettavat junat ja bussit joutuvat jatkuvasti kivityksen kohteeksi kulkiessaan vieraan alueen läpi.

[--] ”Tiedämme, ettei kivien heittäminen ole sivistynyt lähestymistapa, mutta naapurimme eivät ole sivistyneitä eivätkä ymmärrä sivistynyttä puhetta”, [paikallisen armenialaisen nationalistiryhmän johtaja Robert Kucharyan] sanoo. ”Asuessamme monia vuosia yhdessä opimme syömään heidän leipäänsä ja juomaan heidän viiniään. Tässä kuussa olemme oppineet kivittämään autoja.” [--] kyläläiset, jotka aiemmin vierailivat toistensa häissä, tappavat nyt toistensa karjaa, kivittävät toistensa autoja, katkaisevat toistensa huoltolinjoja ja toisinaan vaihtavat laukauksia metsässä.

[--] He ovat juuri haudanneet Ruben Israelyanin ja mutisevat vihaisesti, että tämän tappaja tulee olemaan ”kansallissankari” Azerbaidžanissa. Arshak Israelyanilla on

kuolleen veljensä kuva kiinnitettynä paitaansa. ”On naurettavaa puhua rauhasta”, hän sanoo. ”Ehkä tehtävissä ei ole enää muuta kuin myrkyttää vesi ja tappaa kaikki.”¹²⁶

Liite 17: ote Mirko Harjulan teoksesta *Romanian historia*

Ceausescujen kukistuttua heidän muistonsa tahrittiin järjestelmällisesti tuomalla julkisuuteen heidän diktatoriset otteensa, nepotisminsa ja politiikkansa absurdit piirteet. Henkilöimällä historiansa koko kommunistisen kauden Ceausescuihin romanialaiset halusivat puhdistaa oman maineensa ja unohtaa kannattaneensa järjestelmää uskollisesti nelisenkymmentä vuotta. Kommunistisella Romaniallakin oli aikanaan silti omat ansionsa kansalaisyhteiskunnan perusinstituutioiden luomisessa: kaikki koulutus ja edes jonkintasoinen terveydenhoito olivat maksuttomia, peruselintarvikkeista ei ollut pulaa, valtio huolehti kaikille työpaikan ja asunnon, piti rikollisuuden aisoissa sekä takasi turvatu vanhuuden. Joulukuun 1989 kumous ja sitä seuranneet mullistukset veivät tämän kaiken, eivätkä Ceausescuja seuranneet hallitukset ole monessa onnistuneet palaamaan menetetylle tasolle edelleenkään.¹²⁷

Liite 18: ensimmäinen ote Joseph A. Schumpeterin teoksesta *Capitalism, Socialism and Democracy*

Siirtäkäämme itsemme kuvitteelliseen valtioon, jossa vainotaan kristittyjä, poltetaan noitia ja teurastetaan juutalaisia demokraattisesti. Meidän ei missään nimessä tulisi hyväksyä näitä käytäntöjä sillä perusteella, että niistä on päätetty demokraattisen päätöksentekoprosessin mukaisesti. Mutta oleellinen kysymys kuuluu: hyväksyisimmekö mieluummin sen demokraattisen perustuslain, joka tuotti tällaisen tuloksen, kuin epädemokraattisen, jossa tältä vältyttäisiin? Jos emme, käyttäydymme täsmälleen kuin kiihkeät sosialistit, joille kapitalismi on pahempaa kuin noitavainot ja jotka siksi ovat valmiita hyväksymään epädemokraattiset menetelmät sen hävittämiseksi. Siinä suhteessa me olemme samassa veneessä heidän kanssaan. On olemassa lopullisia arvoja ja tavoitteita, jotka vakaumuksellisinkin demokraatti asettaa demokratian edelle, ja jos hän sitoutuu demokratiaan ehdottomasti, se johtuu vain siitä, että hän uskoo sen takaavan nuo lopulliset arvot kuten omantunnon- ja sananvapauden,

¹²⁶ Gwertzman & Kaufman 1990, 145-151. Suomennos: Timo Ahvenainen.

¹²⁷ Harjula 2009, 163-164.

oikeudenmukaisuuden, hyvän hallinnon jne. Syytä tähän ei tarvitse hakea kaukaa. Demokratia on poliittinen *metodi*, tietynlainen institutionaalinen järjestely poliittisten – lainsäädännöllisten ja hallinnollisten – päätösten tekemiseen, eikä se siten voi olla päämäärä sinänsä, riippumatta siitä, millaisia päätöksiä se tuottaa tietyissä historiallisissa olosuhteissa.¹²⁸

Liite 19: 9 kaskua kansandemokratioista

Unkarilainen Imre oli loikannut perheineen länteen. Paikkakunnan puolueosaston kokouksessa keskusteltiin moisen teon johdosta. Béla noudatti oikeaoppista menetelmää:

– Toveri Imren raukkamainen teko on tuomittava ankarasti. Hän on pelkuri, kurja petturi ja hylkiö. Tämä on kritiikki.

Seurasi hetken hiljaisuus, sitten puhuja jatkoi:

– Ja nyt seuraa itsekritiikki. Miksi hitossa minä en lähtenyt Imren mukaan!¹²⁹

– Radiossa kerrotaan, että tuotamme jatkuvasti suuret määrät lihaa, maitoa ja voita.

– Mutta minun jääkaappini on jatkuvasti tyhjänä!

– Yhdistäkää jääkaappi suoraan radioon!¹³⁰

[Kommunistisen puolueen virallinen sanomalehti] Pravda, jonka toimitustaso on vuosi vuodelta noussut, julisti suuren kilpailun parhaasta poliittisesta vitsistä.

Ensimmäinen palkinto: Viisi vuotta ojennusleiriä.¹³¹

Berliiniläisessä vankilassa tapaa kolme alakuloista miestä toisensa.

– Terve, kurja tuuri minulla. Sain seitsemän vuotta linnaa, kun myöhästyin kolmesti viisi minuuttia töistä.

– Minä puolestani, kertoi toinen, sain seitsemän vuotta, koska tulin kolme kertaa viisi minuuttia liian aikaisin. Epäilivät vakoojaksi.

– Älä sure, kolmas huokaisi. – Minä sain seitsemän vuotta siitä, että tulin aina minuutilleen töihin. Epäiltiin minun hankkineen länneestä salakuljetetun kellon.¹³²

¹²⁸ Schumpeter 1950, 242. Suomennos: Timo Ahvenainen.

¹²⁹ Kaasalainen & Lounela 1965, 24.

¹³⁰ Kaasalainen & Lounela 1965, 34.

¹³¹ Kaasalainen & Lounela 1965, 40.

Munca – suuri romanialainen päivälehti – oli julistanut kirjoituskilpailun aiheesta ”Sosialistisen järjestelmän edut ja kapitalistisen yhteiskunnan mädännäisyys”. Kilpailun voitti muuan työläinen, ja lehti järjesti juhlanan palkintotilaisuuden. Nuori kirjoittaja sai kunniakirjan, suuren pokaalin ja huomattavan rahasumman. Lisäksi palkintolautakunnan puheenjohtaja ilmoitti:

– Tämä kirjoitus on niin erinomainen, että te saatte vielä toivoa mitä tahdotte ja se toteutetaan ehdottomasti.

Kirjoittaja ei juuri epäröinyt ennen kuin hän vastasi:

– Saisinko viisumin länteen.¹³³

Tšekkoslovakian presidentti Novotny kutsui kansanhuoltoministerin luokseen ja kysäisi:

– Kuinkas on, pitkäksikö ajaksi meillä riittää perunoita?

Kansanhuoltoministeri vilkaisi listojaan ja vastasi:

– Noin kymmeneksi kuukaudeksi, toveri presidentti.

– Mainiota, Novotny totesi. – Entä lihaa?

– Noin neljäksi kuukaudeksi, toveri presidentti.

– Jaaha. Mitenkä sitten on WC-paperivarastojemme laita?

Kansanhuoltoministerin ilme synkkeni ja hän vilkaisi arasti presidenttiä:

– Sitä on noin viikoksi.

Novotny mietti hetken ja varmistautui:

– Slovakit on tietysti laskettu mukaan?

– Ei suinkaan, toveri presidentti. Vain me kaksi.¹³⁴

Kun äskettäin kävin entisessä kotikylässäni Ivanovnessa, kertoi puoluetoimitsija kolhoosilaisille valistustilaisuudessa, näin silmäkantamattomien viljapeltojen keskellä suuren tehtaan, tiet olivat leveitä ja asfalttipäällysteisiä, elokuvateatteri ilmastoitu ja siellä, missä kaksikymmentä vuotta sitten oli pahaisia hökkelit, näin somia omakotitaloja siistien puutarhojen ympäröiminä.

– Minäkin olen käynyt Ivanovnessa, keskeytti joku kuuntelijoiden joukosta. – Vielä viikko sitten entisessä kotikylässäni oli sama liejuinen tie ja samat hökkelit...

¹³² Kaasalainen & Lounela 1965, 42.

¹³³ Kaasalainen & Lounela 1965, 48.

¹³⁴ Kaasalainen & Lounela 1965, 58.

– Lukekaa enemmän, vastasi puoluepuhujia, ja matkustakaa vähemmän.¹³⁵

Suuressa lääkärikongressissa keskusteltiin kirurgian viimeaikaisista edistysaskeleista.

– Me olemme tehneet hyvin vaikean operaation, joka kesti 12 tuntia, kertoi amerikkalainen. Poistimme potilaan sydämen, otimme sen laudalle sykkimään ja katsoimme, minkälaisia elintoimintoja on sydämettömässä ihmisessä. Sitten sydän pantiin takaisin ja potilas toipui täydellisesti.

Saksalainen kertoi hänkin:

– Meidän vaikein operaatiomme kesti 24 tuntia. Me poistimme potilaan aivot, panimme ne laudalle ajattelemaan ja katsoimme, miten aivoton ihminen selviytyy. Leikkaus onnistui täydellisesti.

Venäläinen ei halunnut olla huonompi:

– Meidän kirurgeillemme onnistui erittäin vaikea leikkaus, joka kesti 48 tuntia.

– Mikä se oli, kollegat utelivat.

– Poskihampaan poisto. Se oli suoritettava alakautta, kun meillä ei saa avata suutaan.¹³⁶

Kolhoosimarkkinoille saapuu huomattava paikallinen puoluevirikailija. Talonpoika tervehtii häntä kunnioittavasti nimeltä.

– Mistä te minut tunnette? Kysyi virikailija.

– Olen nähnyt kuvanne ja lukenut puheitanne paikkakuntamme Pravdasta. Miten voin palvella?

– Ottaisin yhden melonin, sanoi imarreltu puoluepamppu.

– Mainiota, olkaa hyvä ja valitkaa vain, tarjosi talonpoika ja osoitti rattaitaan. Niillä oli yksi meloni.

– Miten tästä ainoasta nyt valitaan?

Kolhoosiviljelijä kumarsi:

– Aivan samoin kuin vaalissakin.¹³⁷

Liite 20: toinen ote Joseph A. Schumpeterin teoksesta *Capitalism, Socialism and Democracy*

¹³⁵ Kaasalainen & Lounela 1965, 60.

¹³⁶ Kaasalainen & Lounela 1965, 70.

¹³⁷ Kaasalainen & Lounela 1965, 88.

Mikään ei ole niin petollista kuin itsestänselvyys. [--] Suunnilleen vuoteen 1916 saakka sosialismin ja demokratian yhteys olisi ollut suurimmalle osalle ihmisistä varsin ilmeistä, kaikista eniten sosialistisen puhdasoppisuuden puolestapuhujille. Tuskin kenellekään olisi tullut mieleen kiistää sosialistien kuuluminen demokraattien kerhoon. Sosialistit itse – ehkä lukuun ottamatta joitakin syndikalistien ryhmiä – väittivät tietenkin jopa olevansa ainoita oikeita demokraatteja, aidon tuotteen yksinoikeutettuja myyjiä, joita ei tulisi sekoittaa porvarilliseen väärennökseen.

Heille ei ollut luonnollista ainoastaan vahvistaa sosialisminsa arvoja demokratian arvoilla; heillä oli tarjottavanaan myös teoria, joka heidän nähdäkseen todisti näiden liittyvän erottamattomasti yhteen. Tämän teorian mukaan tuotantovälineiden yksityiseen hallintaan perustuvat pohjimmiltaan sekä kapitalistisen luokan kyky käyttää hyväkseen työvoimaa että sen voima pakottaa yhteisön poliittinen hallinto toteuttamaan luokkansa etuja; näin ollen kapitalistisen luokan poliittinen valta näyttäytyy vain sen taloudellisen vallan erityisenä muotona. Tästä vedetään ne johtopäätökset, että toisaalta demokratia ei voi toteutua niin kauan kuin tuo valta on olemassa – että pelkkä poliittinen demokratia on väistämättä huijausta – ja toisaalta, että tuon vallan hävittäminen samalla sekä lakkauttaa ”ihmisten keskinäisen riiston” että toteuttaa ”kansan hallinnon”.¹³⁸

Liite 21: Ote Ruth Henigin teoksesta *Weimar Republic, 1919-1933*

”Weimarin perustuslaki oli [--] kunnianhimoinen ja monimutkainen dokumentti. Se pyrki luomaan perustan nykyaikaiselle parlamentaariselle demokratialle, jossa ihmiset nauttivat laajoja poliittisia, sosiaalisia ja taloudellisia oikeuksia. Mutta se otettiin käyttöön pitkän sodan lopussa, keskellä vallankumouksellista kriisiä, vastauksena ulkovaltojen painostukseen ja bolševismien haamuun. Kun vallankumouksellinen hyökkäys laimeni, tyytymättömyyttä uuteen poliittiseen järjestelmään ilmaistiin äänekkäämmin. Keisarin maanpako jätti poliittisen tyhjiön, jota uusi presidentti Ebert ei voinut edes toivoa täyttävänsä. Kuten [historioitsija] Mommsen kommentoi, ’hiljainen enemmistö piti demokratiaa tuontitavarana, joka oli istutettu Saksaan ympärysvaltojen painostuksesta vuonna 1919’.

¹³⁸ Schumpeter 1950, 235. Suomennos: Timo Ahvenainen.

[--]Weimarin tasavalta ei ollut vastamäessä ainoastaan poliittisen oikeutuksensa vakiinnuttamisessa, vaan sen täytyi kamppailla myös sodan taloudellisen perinnön kanssa. Taloudelliselle kasvulle ei ollut mahdollisuuksia vuosiin. Sen sijaan velkoja piti maksaa takaisin ja vaikeita taloudellisia päätöksiä tehtävä. Jos perustuslain hyvinvointilausekkeita aiottiin noudattaa ja köyhemmille kansalaisille antaa suurempi osuus varallisuudesta, tämä pitäisi ottaa yhteiskunnan rikkaammilta luokilta, joiden keskuudessa monet olivat jo menettäneet suuren osan tuloistaan sodan aikana. Niinpä poliittista vastakkainasettelua tulivat väistämättä vahvistamaan katkerat taloudelliset ja sosiaaliset konfliktit paljon pienemmän kansantaloudellisen kakun jakamisesta. Uutta demokraattista tasavaltaa ei olisi voitu perustaa huonompaan aikaan.

[--]Ensimmäiset säännölliset, uuden Weimarin perustuslain mukaiset vaalit järjestettiin 6.6.1920. Kuten eräs tarkkailija huomautti, tulokset osoittivat, että keskiluokka oli siirtynyt oikealle, kun taas monet työläiset olivat siirtyneet vasemmalle. Kaikki Weimarin perustuslain kolme tärkeintä poliittista arkkitehtia [liberaali demokraattinen puolue, sosialidemokraatit ja katolinen keskustapuolue] menettivät merkittävästi kannatustaan. [--] Äänestyksen tulokset olivat katastrofi tasavallalle. Saksasta tuli, erään sutkauksen mukaan, 'tasavalta ilman tasavaltalaisia'. Lähes varmasti voisi muotoilla, että se oli myös demokratia ilman sitoutuneiden demokraattien enemmistöä. Tämän seurauksena Saksaa tuli hallitsemaan sarja heikkoja koalitiollahituksia, jotka menettivät tasapainonsa jokaisesta kriisistä ja jotka eivät kyenneet tarjoamaan vahvaa johtajuutta. Kesäkuusta 1920 vuoden 1932 loppuun Saksalla oli 14 eri hallitusta, joista yksikään ei kestänyt kokonaista neljän vuoden kautta. [--] Kun epäsuosittuja poliittisia päätöksiä oli tehtävä ja rauhansopimuksen ehdot täytettävä, saksalaisista äänestäjistä tuli tyytymättömiä tärkeimpiin poliittisiin puolueisiin ja niiden johtajiin.

[--]24.10.1929 Wall Streetin osakemarkkinat romahtivat. Kun taloudelliset näkymät muuttuivat synkistä myrskyisiksi, taloudelliset paineet hallitusta kohtaan kasvoivat, mikä rasitti valtavasti puolueiden yhtenäisyyttä ja mahdollisuuksia kompromisseihin. [--] Hallituksen oli koko ajan vaikeampaa koota talouspaketti, jonka kaikki hallituspuolueet hyväksyisivät, ja joka kykenisi vastaamaan kriisiin koko laajuudessaan. 27.3.1930 [valtakunnankansleri] Müller erosi. Tässä vaiheessa merkittävä osa äänestäjistä, mukaan lukien suurin osa perinteisestä, hallinnollisesta ja teollisesta eliitistä, oli tullut siihen johtopäätökseen, että parlamentaarisen demokratian järjestelmä

ei voinut enää ratkaista maata piinaavia ongelmia. [--] Vuoteen 1932 mennessä, kahden vuoden pahentuvan talouskriisin ja ennennäkemättömän vakavan laman jälkeen, Weimarin demokratia oli kuollut kaikkea muuta paitsi nimellisesti. Ainut jäljellä oleva kysymys tässä vaiheessa oli, millainen hallinto sitä seuraisi.

[--][Heinäkuussa 1930, sen jälkeen kun hallitus sai sosialidemokraattien aloitteesta epäluottamuslauseen valtiopäiviltä, keskustalainen valtakunnankansleri] Brüning, venyttämällä perustuslakia äärimmilleen, hajotti valtiopäivät ja toivoi äänestäjiltä tukea entistä autoritaarisemmalle hallitukselle tulevaisuudessa. Hajottaminen osoittautui kohtalokkaaksi, eikä siitä ollut hyötyä sosialidemokraateille tai Brüningille itselleen. Sen sijaan suurin hyötyjä oli molempien puolten katkerin vihollinen, äärimmäisen rasistinen ja nationalistinen natsipuolue. [--] Vaikka osa saksalaisista esitti ylimielisesti natsien menestyksen johtuvan 'typeryyden kapinasta', sadat tuhannet protestanttiset maanviljelijät Pohjois-Saksassa, käsityöläiset, pienyrittäjät ja heidän perheensä, sekatyöläiset pienissä yhteisöissä, virkamiehet, naiset ja ennen kaikkea nuoret reagoivat natsien kehotukseen kääntää selkensä heikolle parlamentaariselle järjestelmälle, Versaillesin rauhansopimukselle ja sotakorvauksille, ja tukea dynaamista nationalistipuoluetta, joka oli sitoutunut Saksan uudistamiseen. [--] Valtiopäivien mahdoton tilanne vahvisti Brüningin vakaumusta, jonka mukaan vain autoritaarisempi hallitus kykenisi pelastamaan Saksan taloudelliselta katastrofilta. Tämän seurauksena valtiopäivät jätettiin yhä useammin huomiotta, kun Hindenburg käytti presidentin valtaoikeuksiaan ja hyväksyi yhä useampia poikkeuslakeja[--]. Selkeästi vuonna 1932 Saksa oli lakannut toimimasta käytännössä parlamentaarisena demokratiana.”¹³⁹

Liite 22: Ote Martin Blinkhornin teoksesta *Mussolini and Fascist Italy*

”[Fasismien] taustalla olevat olosuhteet – jotka eivät tietenkään ole sen suoranainen syy – syntyivät siitä, että italialaiset liberaalit eivät Risorgimenton (Italian yhdistämisen) aikana ja sen jälkeen ottaneet suurta osaa kansasta mukaan päättämään valtion asioista. Edes vuosien vieressä maan johtajat eivät olleet halukkaita ottamaan määrätietoisia askeleita kohti suurempiin kansanjoukkoihin pohjaavaa poliittista järjestelmää. Kun laajemman demokratian aika vihdoin koitti, se tapahtui räjähdysmäisen nopeasti –

¹³⁹ Henig 2002, 14-15, 27-29, 63-65.

vuosien 1912 ja 1922 välillä, kun Italia joutui kohtaamaan sodan kouristukset, sodanjälkeiset talouskriisit, armeijan massiivisen kotiuttamisen, turhautuneen nationalismin ja vakavaa yhteiskunnallista levottomuutta.

Nämä ongelmat, joista yhteiskunnallinen levottomuus oli luultavasti tärkein, olisivat saattaneet vaimentua helpommin valmiiksi vakiintuneessa parlamentaarisessa järjestelmässä. Oli liberaalin Italian epäonni kohdata vakava yhteiskunnallinen konflikti ja ”massojen” ilmestyminen poliittiselle näyttämölle samanaikaisesti. Mikä pahinta, sodanjälkeisessä ”demokraattisessa” Italiassa sadat tuhannet, kenties miljoonat italialaiset olivat vailla tottumusta tai ilmeistä perustetta tiettyä poliittista kantaa kohtaan. Näiden joukossa oli kaksi suurta ja keskenään osin päällekkäistä ryhmää: uhrauksistaan palkkiotta jääneet ja vasemmiston vähättelevät sotaveteraanit sekä sekalainen keskiluokka, josta osa vastasi [--] kuvaa nousevasta ja kunnianhimoisesta luokasta, kun taas toiset, etenkin maaseudulla, muistuttivat pikemminkin marxistisen teorian mukaista pelokasta, taantuvaa pikkuporvaristoa. Nämä italialaiset, jotka eivät olleet sitoutuneita sen enempää perinteiseen liberalismiin, poliittiseen katolilaisuuteen kuin sosialismiinkaan, muodostivat joukkopohjan fasismin kannatukselle.¹⁴⁰

Liite 23: Ote Adolf Hitlerin teoksesta *Taisteluni (Mein Kampf)*

”Parlamentti tekee jonkin päätöksen, jonka seuraukset saattavat olla hyvinkin tuhoisat – mutta kukaan ei ota siitä vastuuta kantaakseen, ketään ei koskaan voida vaatia siitä tilille. Sillä onko se muka vastuun ottamista kannettavakseen, että vertojaan vailla olevan romahduksen jälkeen siihen syypää hallitus eroaa? Tai että hallituskokoomusta muutetaan, tai että parlamentti hajoitetaan? Voiko horjuvaista ihmisenemmistöä koskaan saada vastuuseen mistään? Eikö jokainen vastuunalaisuusajatus ehdottomasti liity asianomaiseen henkilöön? Mutta voiko käytännöllisesti katsoen jonkin hallituksen johtomiestä vaatia vastuuseen teoista, joiden synty ja toimeenpano on tykkänään jonkin ihmispaljouden tahdon ja suosion varassa? Taikka: eikö johtavan valtiomiehen tehtävänä pidetä, sen sijaan, että hänen on löydettävä luova ajatus tai suunnitelma semmoisenaan, pikemminkin sitä taitoa, että hän saa tyhjöpäisen lammaskatraan käsittämään suunnitelmiansa nerokkuuden saadakseen näiltä sitten kerjätynsi heidän

¹⁴⁰ Blinkhorn 1994, 60.

suosiollisen suostumuksensa? [--] Onko johtajan kykenemättömyys sillä todistettu, ettei hänen onnistu voittaa tietyn aatteen kannattajaksi enemmän tai vähemmän säädyllisten sattumien voimalla kokoon haalitun joukon enemmistöä? Niin, onko tuo joukko ylipäänsä milloinkaan käsittänyt aatetta, ennen kuin sen saavuttamasta menestyksestä tuli sen suuruuden julistaja? Eikö jok'ikinen nerokas työ tässä maailmassa ole neron näkyvä vastalause suurten joukkojen hitautta ja haluttomuutta vastaan?

[--]Tuon yhtä mielettömän kuin vaarallisenkin inhimillisen harhan käsittää kaikkein nopeimmin ja helpoimmin, kun vertaa demokraattista parlamentarismia todelliseen germaaniseen kansanvaltaan. Edellisessä on merkille pantavaa se, että valitaan sanokaamme viitisensataa miestä – tai viime aikoina naisiakin –, joiden tehtävänä on lopullisen ratkaisun teko niin suurissa kuin pienissäkin asioissa. He käytännöllisesti katsoen muodostavat hallituksen; sillä vaikka he valitsevatkin ministeriön, joka ottaa tehtäväkseen valtion asioiden hoidon ulospäin, koko homma on sentään olemassa vain näön vuoksi. Todellisuudessa ei tuollainen ns. hallitus voi astua askeltakaan hankkimatta siihen ensin tuon yleisen kokouksen suostumusta. Mutta silloin sitä ei liioin voida tehdä vastuunalaiseksi mistään, koska lopullinen ratkaisu ei kuitenkaan ole koskaan sen, vaan parlamentin enemmistön varassa. Se on kussakin yksityistapauksessa vain enemmistön tahdon toimeenpanija. Sen poliittista kykyä saattaisi arvostella ainoastaan sen taidon perusteella, miten se osaa joko mukautua enemmistön tahtoon tai houkutella enemmistön puolelleen. Siten se vaipuu todellisen hallituksen korkeuksista kuin kerjäläiseksi aina kulloinkin vallassa olevan enemmistön suhteen. [--]Sillä seikalla, miten oikeat sen mielipiteet ovat, ei sinänsä ole vähintäkään merkitystä.

[--]Toivottavasti ei luulla, että kaikkea muuta kuin henkevän äänestäjäjoukon äänestyslipuista yks'kaks' itää ja kasvaa sadoittain valtiomiehiä! Ylipäänsä ei voi tarpeeksi ankarasti vastustaa sitä mieletöntä ajatusta, että yleisten vaalien avulla saataisiin syntymään neroja. Ensikseenkin syntyy kokonaisen kansakunnan keskuudessa moneen Herran vuoteen yksi ainoa todellinen valtiomies eikä suinkaan heti paikalla sata ja enemmänkin kerrallaan; ja toisekseen suuret joukot tuntevat jokaista ylivoimaista neroa kohtaan suorastaan vaistomaista vihaa. Helpompi on kamelin mennä neulansilmästä kuin "keksiä" suuri mies vaaleissa. Sellaiset, jotka todellakin kohoavat yli laajojen keskimittojen, ilmestyvät tavallisesti maailmanhistoriaan omakohtaisesti.

[--]Nykyisen demokraattisen parlamentarismen tarkoituksena ei olekaan muodostaa viisaiden miesten kokousta, vaan sen tarkoituksena on pikemminkin haalia koolle joukko henkisesti epäitsenäisiä nollia, joita on sitä helpompi johtaa tiettyjen suuntaviivojen mukaan, kuta suurempi kunkin yksityisen omakohtainen ahdasjärkisyys on. Ainoastaan sillä tavoin voidaan harjoittaa puoluepolitiikkaa nykyisessä huonossa merkityksessä. Ainoastaan tällä tavoin on myöskin mahdollista, että se, jonka kädessä ”nyörit” todellisuudessa ovat, voi aina pysytellä varovasti taka-alalla voimatta koskaan joutua vedetyksi mieskohtaisesti tilille. Siten ei ainoakaan ratkaisu, olipa se kansakunnalle kuinka vahingollinen tahansa, tule koskaan yhden, kaikkien näkyvissä olevan lurjuksen niskoille, vaan se joutuu koko puolueen hartioille. Mutta samalla häviää kaikki käytännöllinen vastuu, koska se voi olla liittyneenä ainoastaan yksityiseen henkilöön, eikä parlamentaariseen juorukokoukseen.

Tällaista laitosta saattavat suosia vain kaikkein valheellisimmat ja samalla erikoisesti päivänvaloa kaihtavat mäyrät, jota vastoin jokaisen kunniallisen, suoraviivaisen miehen, joka on valmis ottamaan mieskohtaisesti vastuun kannettavakseen, täytyy sitä vihata. Sen vuoksi tästä demokratian lajista onkin tullut ase sen rodun käteen, jonka täytyy sisäisten tarkoituksperiensä vuoksi kaihtaa päivänvaloa, niin nyt kuin kaikkina aikoina. Ainoastaan juutalaiset voivat kiittää ja ylistää laitosta, joka on yhtä likainen ja valheellinen kuin he itsekin.

Vastakohtana tälle on todellinen germaaninen kansanvalta, jossa vapaasti valitaan johtaja, joka täydelleen ottaa kantaakseen vastuun teoistaan ja toimistaan. Siinä ei tule kysymykseen enemmistön äänestys eri kysymyksissä, vaan yhden ainoan miehen määräys, joka mies sitten on omaisuudellaan ja hengellään vastuussa tekemästään ratkaisusta.”¹⁴¹

Liite 24: Ote Liisa Laakson ja Lauri Siitosen artikkelista *Valtio ja demokratia kehitysmaissa*

”Kylmän sodan jälkeen parlamentaarinen, edustuksellinen demokratia on nostettu kansainvälisessä kehityskeskustelussa ihanteeksi, jota avunantajat haluavat tukea

¹⁴¹ Hitler 1941, 94-95, 103-108.

kehitysmaissa. Demokratian vaikutus taloudelliseen kehitykseen ja köyhyyden vähenemiseen ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Aihetta koskevista tutkimuksista nousee esiin kolme keskenään ristiriitaista väittämää. Ensimmäinen on monien kehitysavun antajien suosima ajatus, jonka mukaan *demokratia edistää kehitystä*. Köyhille maille annettavaa kehitysapua on ehdollistettu demokratian edistämiseksi ja markkinatalouden toteuttamiseksi.

Toisaalla väitetään, että *köyhissä maissa demokratisoituminen voi estää tai hidastaa kehitystä* ja että *köyhissä maissa autoritaariset järjestelmät edistävät taloudellista kehitystä tehokkaammin kuin liberaali demokratia*. Näkemys oli suosiossa erityisesti kylmän sodan aikana, ja sitä edustavat yhä autoritaaristen maiden johtajat erityisesti Aasiassa. Sen mukaan yhteiskuntakehityksen vakaus on kehitykselle tärkeämpää kuin demokraattiset oikeudet: autoritaarinen valtio voi olla vahva järjestyksen ylläpitäjä, kun taas demokratia johtaa liian vapauden mukanaan tuomaan kurittomuuteen, yhteiskunnalliseen sekasortoon ja konflikteihin, mikä estää kaiken kehityksen ja taloudellisen kasvun. Vertailevan tutkimuksen valossa epävakaus onkin todennäköistä niissä yhteiskunnissa, joissa poliittinen järjestelmä muuttuu nopeasti. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että autoritaariset järjestelmät edistävät taloudellista kasvua vain kehitysvaltioissa eli sellaisissa valtioissa, joissa taloudellinen kehitys on johtavan ryhmän yhteinen tavoite.

Kolmas käsitys demokratian ja taloudellisen kehityksen suhteesta on, että *köyhissä maissa demokratia ei selkeästi vaikuta taloudelliseen kehitykseen*. Laajoissa tilastollisissa tutkimuksissa on todettu, että demokratiaan siirtymisellä ei ole suoraa suhdetta taloudelliseen kasvuun. ”Talousihmeitä” ja taloudellisia epäonnistumisia on tapahtunut sekä autoritaarisissa maissa kuten Etelä-Koreassa että demokratioissa kuten Intiassa. Demokratia vaikuttaa kuitenkin myönteisesti koulutukseen ja investointeihin, jotka pitkällä aikavälillä lisäävät talouskasvua.

Jos kehitys määritellään laajasti, esimerkiksi käyttäen poliittisten ja kansalaisyhteisöjen mittareita, demokratia automaattisesti korreloi kehityksen kanssa. Globalisaation oloissa

huomion ansaitsee myös se, että demokratiat sopeutuvat muuttuviin tilanteisiin joustavammin kuin autoritaariset järjestelmät.”¹⁴²

Liite 25: Ote Ethan B. Kapsteinin ja Nathan Conversen artikkelista *Why Democracies Fail*

“1960-luvulla alkaneesta siirtomaavallan purkautumisen aallosta lähtien lähes 90 maassa on tapahtunut yhteensä yli 120 demokratisoitumista.[--] On kuitenkin selvää, että monet nykypäivän demokratioista kehittyvissä ja kommunisminjälkeisissä maissa – mukaan lukien maat kuten Bolivia, Georgia, Venezuela ja Venäjä – ovat luisumassa taaksepäin ja vaarassa muuttua epädemokraattisiksi, ellei näin ole jo käynyt.

[--]Tähän saakka asiantuntijat ovat keskittyneet lähinnä taloudelliseen menestykseen selityksenä sille, elävätkö nuoret demokratiat vai kuolevatko ne. Mutta onko asia ilmiselvästi niin? 1990-luvun alussa Keski- ja Itä-Euroopan kommunisminjälkeiset demokratiat kärsivät Suureen lamaan verrattavasta talousahdingosta, mutta eivät luisuneet pois demokratiasta. Vastaavasti vuosien tukeva talouskasvu ei estänyt Thaimaan sotilasvallankaappausta vuonna 2006. [--]Tutkimusaineisto osoittaa, että [poliittiset instituutiot ovat todella merkittäviä demokratian säilymisen kannalta], ja että erityisen tärkeitä ovat instituutiot, jotka asettavat tehokkaita rajoitteita toimeenpanovallan käyttäjille. Kun johtajalla, oli tämä sitten presidentti tai pääministeri, on vain heikkoja rajoitteita, kasvaa houkutus kerätä taloudellista ja poliittista valtaa tämän omiin käsiin.[--] Tässä yhteydessä on huomattavaa, että autoritaarisiksi johtajiksi pyrkijät yrittävät ensimmäisten asioiden joukossa heikentää olemassa olevia perustuslaillisia rajoituksia. Esimerkkitapauksia ovat presidentit Hugo Chávez Venezuelassa ja Vladimir Putin Venäjällä.

[--]Nuoret demokratiat kärsivät todennäköisesti instituutioiden heikkoudesta. Tämä on odotettavissa: instituutioiden rakentaminen ja niiden uskottavuuden vakiinnuttaminen vie aikaa. Keskuspankkien täytyy ylläpitää vakaata rahapolitiikkaa jonkin aikaa kyetäkseen hallitsemaan inflaatiota, ja oikeuslaitokset tarvitsevat aikaa vakiinnuttaakseen itsenäisyytensä poliitikoista. Parlamenttien ja toimeenpanovallan käyttäjien täytyy muokata roolejaan ja velvollisuuksiaan sopiakseen rakentavista ja

¹⁴² Laakso & Siitonen 2007, 304.

toimivista tavoista jakaa valta. Myös poliittisilla puolueilla kestää aikaa muodostua ja yhdistyä tiettyjen, äänestäjensä etuja puolustavien teemojen ympärille. Niinpä politiikan tutkijat ovat yllätyksettömästi havainneet, että demokratian olemassaolon kesto vaikuttaa positiivisesti sen mahdollisuuksiin selvitä. Toisin sanoen, mitä pidempään demokraattinen valtiomuoto kestää, sen epätodennäköisempää on paluu autoritaariseen hallintoon.

[--][Vuodesta 1960 lähtien tapahtuneista] 123 demokratisoitumisesta 67 johti demokraattisiin hallintoihin, jotka kestivät vuoteen 2004 saakka, kun taas 56 näistä tapahtumista päättyi autoritaarisuuden paluuseen tuohon vuoteen mennessä. [--]Demokratian kaatumisen yleisyys vaihtelee rajusti alueiden välillä. Vaikka Saharan eteläpuolisessa Afrikassa on ollut lähes kaksi kertaa niin monta demokratisoitumista kuin millään muulla alueella, niistä 63 prosenttia on päättynyt demokratian kaatumiseen. Myös Latinalaisessa Amerikassa ja Aasiassa demokratia on osoittanut rajallista säilyvyyttä, sillä niissä 35 ja 57 prosenttia kaikista tapauksista päättyi demokratian kaatumiseen. Tähän verrattuna yli 90 prosenttia Itä-Euroopan demokratisoitumisista kesti vielä vuonna 2004, mikä on erityisen huomattavaa ottaen huomioon kommunismin romahtamista seuranneen taloudellisten vaikeuksien ja epäjärjestyksen laajuuden alueella. Pohjois-Afrikassa ja Lähi-idässä on nähty vähiten demokratisoitumisyrityksiä, olivat ne kestäviä tai eivät. Demokratian kaatumiseen johtaneissa tapauksissa demokraattista vaihetta kesti keskimäärin hieman alle kuusi vuotta. Lähes 68 prosenttia epäonnistuneista demokratiakokeiluista päättyi ensimmäisten viiden ja lähes 84 prosenttia ensimmäisten 10 vuoden aikana.

[--]Jos suuri osa väestöstä pääsee osalliseksi vain hitusesta kansakunnan varallisuudesta, he saattavat pitää poliittista järjestelmää – vaikka se olisi “demokraattinen” instituutioiltaan – heidän tarpeidensa kannalta piittaamattomana tai jopa haitallisena. [--]Tutkimusaineistomme osoittaa, että epätasa-arvo oli todellakin suurempaa demokratioissa, jotka lopulta kaatuivat. Samaten köyhyysaste (prosenttiosuus väestöstä, joka elää alle yhdellä ostovoimakorjatulla dollarilla päivässä) on keskimääräistä korkeampi maissa, joissa demokratia kaatui [noin 40 prosenttia], kuin niissä, joissa se kesti [vähän yli 20 prosenttia]. [--]Tämä merkittävä ero osoittaa, että kaikkia kansalaisia hyödyttävän taloudellisen kehityksen laajuus saattaa olla avainasemassa demokratian menestyksen määrittelyssä; talouskasvu ei yksin välttämättä riitä varmistamaan

demokratian vakiintumista. [--]Matalat asukaskohtaiset tulot, jyrkkä epätasa-arvo, laajalle levinnyt köyhyys ja laaja etninen sirpaloituminen kaikki vahingoittavat demokratian mahdollisuuksia kestää.

[--]Kansainvälistä apua jakavien tulisi harkita seuraavia suosituksia talouspolitiikan ja instituutioiden rakenteen osalta: Ensinnäkin, demokratian tukemisessa tulee painottaa vallan sekä muodollisten että epämuodollisten tasapaino- ja kontrollimekanismien tärkeyttä demokraattisten instituutioiden luomisessa. Epämuodollisista vapaa lehdistö, erilaisille ideoille avoin ja suvaitseva koulutusjärjestelmä sekä energinen kansalaisyhteiskunta (sisältäen vahvan yksityisen sektorin talouden) voivat auttaa demokraattisen kulttuurin rakentamisessa. Nämä epämuodolliset instituutiot voivat tukea itsenäisten oikeusjärjestelmien, keskuspankkien ja muiden sellaisten elinten toimintaa, jotka takaavat muodollisia rajoitteita vallalle ja estävät sen väärinkäytön.

Toiseksi, ulkomaalaisten tukijoiden tulee huomioida tulojen ja resurssien jakautumisen ongelma vastaanottajamaissa. Niinpä suuri haaste harjoitetun politiikan muutoksessa on varmistaa, että kasvava kansalaisjoukko pääsee osalliseksi opetuksesta ja koulutusohjelmista. Lisäksi joissakin maissa etninen tausta saattaa vaikuttaa koulutukseen ja hyviin työpaikkoihin pääsemiseen. Olennaista on, että talouskasvu yksin ei välttämättä lisää mahdollisuuksia kaikkien kansalaisten elämässä, ja ne, jotka jäävät sivuun, saattavat menettää luottamuksensa demokratiaan.

[--]Kolmanneksi kansainvälisen yhteisön tulee tukea nuoria demokratioita, ei pelkästään avun kautta, vaan suostuttelemalla ne avaamaan rajansa kaupalle, osallistumaan erilaisiin (esimerkiksi koulutuksellisiin ja kulttuurisiin) vaihto-ohjelmiin sekä liittymään kansainvälisiin järjestöihin, jotka auttavat ”lukitsemaan” poliittisen ja taloudellisen prosessin. [--] Koska suurin osa nuorista demokratioista epäonnistuu ensimmäisten viiden vuotensa aikana, kun johtajat ja instituutiot kamppailevat saavuttaakseen uskottavuuden ja legitimitetin valtaviin haasteiden edessä, nämä vuodet ovat se ratkaiseva aika, jolloin kohdistettua ulkomaista apua tulee ylläpitää. Nämä strategiat tulee kohdistaa poliittisen ja taloudellisen vallan hajauttamiseksi laajemmalle sekä mahdollisuuksien tarjoamiseksi äänestäjäkunnalle oman elämänlaatunsa parantamiseen, etenkin kaikista heikoimmassa asemassa oleville. Tällaisten ohjelmien puuttuessa

lyhyen tähtäimen talouskasvu yksin ei todennäköisesti riitä pelastamaan nuorta demokratiaa kaatumiselta.”¹⁴³

Liite 26: Vuosien 1907 ja 2011 eduskuntavaalien paikkajako

Vuoden 1907 vaalien paikkajako¹⁴⁴

äänestysprosentti: 70,7

puolue	paikkoja	prosenttia	ääniä
Suomen sosialidemokraattinen puolue (SDP)	80	37,03 %	329 946
Suomalainen puolue	59	27,34 %	243 573
Nuorsuomalainen puolue	26	13,65 %	121 604
Ruotsalainen kansanpuolue (RKP)	24	12,60 %	112 267
Maalaisliitto	9	5,75 %	51 242
Kristillinen työväenliitto	2	1,55 %	13 790

Vuoden 2011 vaalien paikkajako¹⁴⁵

äänestysprosentti: 67,4

puolue	paikkoja	prosenttia	ääniä
Kansallinen Kokoomus	44	20,4	599138
Suomen sosialidemokraattinen puolue (SDP)	42	19,1	561558
Perussuomalaiset	39	19,1	560075
Suomen Keskusta	35	15,8	463266
Vasemmistoliitto	14	8,1	239039
Vihreä liitto	10	7,3	213172
Suomen ruotsalainen kansanpuolue (RKP)	9	4,3	125785
Suomen Kristillisdemokraatit (KD)	6	4,0	118453

¹⁴³ Kapstein & Converse 2008, 57-59, 61, 65-67.

¹⁴⁴ YLE: Sata vuotta vaaleja.

¹⁴⁵ Oikeusministeriön tietopalvelu.

Liite 27: Ote Teppo Viholan artikkelista *Säätyvallasta kansanvaltaan – miehet ja naiset yhdessä*

”Koko maassa äänioikeutettujen määrä kohosi eduskuntauudistuksessa 126 000:sta 1 273 000:een – muitakin lukuja on esitetty, mutta yleinen näkemys on, että äänioikeutettujen määrä suunnilleen kymmenkertaistui. Edelleen äänioikeudetta jäi noin kymmenen prosenttia maamme aikuisväestöstä, sillä erilaiset rajoitukset söivät oikeutta. Äänioikeudetta jäivät esimerkiksi vailla vakinaista asuinpaikkaa olevat, yhteiskunnan avun varassa elävät ja vajaavaltaiset. Näin esimerkiksi suuri osa saamelaisista ja romaaneista (sic) jäi ilman poliittisia oikeuksia.

Äärimmäisen tärkeätä oli myös se, että uudistuksen jälkeen jokaisella äänioikeutetulla oli ainoastaan yksi ääni hänen asemastaan ja varallisuudestaan riippumatta. Aiemmin äänet sekä talonpoikaissäädystä että porvaristossa määräytyivät manttaaliluvun tai veroäyrien mukaan.

Säätyvallan aikana Suomen valtiopäivät jakautuivat neljään säätyyn, jotka käsittelivät aloitteet erillään. Kokonaispäätökset tehtiin lopulta siten, että kullakin säädyllä oli yksi ääni. Säätyjen sisällä valtiopäivämiehet äänestivät yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella. Säätyjen yhteiskokouksessa päätöksen tuli olla yksimielinen.

Säätyjen edustajat valittiin valtiopäiville eri tavoin. Aateliston kunkin suvun päämies oli itseoikeutettu edustaja, joten paradoksaalisesti aatelissäädystä demokratia oli kaikkein ohuinta: enemmän kuin 99 prosenttia säädyn aikuisväestöstä oli vailla poliittisia oikeuksia. Päämies oli suvun vanhimman haaran vanhin miespuolinen jäsen.

Papistossa edustaja valittiin rovastikunnittain järjestetyissä vaalitulaisuuksissa. 1800-luvun puolivälin jälkeen pappissäädystä kuuluivat myös yliopiston professorit ja oppikoulujen miespuoliset opettajat. Pappissäädyn vaaleissa kullakin äänestäjällä oli yksi ääni.

Porvariston edustajat valittiin kaupungeittain, ja kunkin kaupungin edustajien lukumäärä oli riippuvainen kaupungin asukasluvusta. Pienet kaupungit saattoivat lähettää yhteisenkin edustajan, koska oman edustajan lähettäminen olisi tullut liian kalliiksi. Porvarissäädyn valtiopäivämies valittiin äänestyksessä, jossa äänioikeutetun

äänimäärä riippui hänen veroäyrestään. Näin porvarissäädyn sisällä vallitsi täydellinen rahavalta, jota kuitenkin hiljalleen kiristyvät äänileikkurit rajoittivat.

Talonpoikaissäädyn edustajat valittiin tuomiokunnittain järjestetyissä vaalikokouksissa, joissa äänioikeutta käyttivät manttaaliin pannun maan omistajat. Äänimäärä riippui maanomistuksen veroluvusta eli manttaaliluvusta, joten suuret maanomistajat saivat enemmän ääniä kuin pienet omistajat.

Kaikkiaan eri säätyjen sisällä saattoi valtiolliseen elämään vaikuttaa noin viidennes miesväestöstä, maaseudulla vain noin joka kymmenes mies. Valtaa käyttävätkin olivat keskenään varsin eriarvoisia, kuten edellä kuvattiin.

Säätyvalta oli jo 1800-luvun loppupuoliskolla vanhanaikainen tapa hoitaa valtion korkeinta päätöksentekoa, mutta valtiopäivien tehtävät ja valtakin olivat rajoitetut. Keisari-suuriruhtinaan piti vahvistaa valtiopäivien päätökset, jotta ne tulivat voimaan. Jos vahvistusta ei saatu, päätökset jäivät toteuttamatta. Näin säätyvallan käyttö oli suurelta osin merkityksetöntä puuhastelua.”¹⁴⁶

Liite 28: Ensimmäinen ote Irma Sulkusen artikkelista *Naisten äänioikeus meillä ja muualla*

”Naisten äänioikeus ei vuonna 1907 ollut sinänsä mikään uusi asia, vaan sitä oli erilaisin sovellutuksin kokeiltu monissa maissa jo vuosikymmeniä ennen Suomea. Esimerkiksi New Jerseyssä veroa maksavat naiset olivat äänestäneet vuodesta 1787 asti, mutta kiinnostavaa kyllä, menettäneet oikeutensa vuonna 1807 miesten yleisen äänioikeuden toteuduttua. Niinikään Pitcairnin saarilla naiset olivat saaneet äänioikeuden jo vuonna 1838 eli tuntuvasti ennen varsinaisen äänioikeusliikkeen syntyä.

Näitä yksittäisiä tapauksia yhtenäisemmän linjan muodostivat Pohjois-Amerikan ja Australian siirtokuntien naisten äänioikeutta radikaalisti laajentaneet parlamenttiudistukset. Prosessi käynnistyi Wyomingista vuonna 1870, eteni 1890-

¹⁴⁶ Vihola 2007, 15-16.

luvulla Coloradoon, Idahoon ja Utahiin sekä Tyynen valtameren siirtomaissa Uuteen Seelantiin ja Etelä- ja Länsi-Australiaan.

Vuonna 1902 naiset saivat äänioikeuden koko Australian liittovaltion vaaleissa ja sen vanavedessä loputkin mantereen osavaltiot laajensivat vuoteen 1908 mennessä yleisen äänioikeuden koskemaan myös naisia. Amerikassa sitä vastoin liike ensirynnistyksen jälkeen hidastui, mikä oli omiaan luomaan myös siellä kasvupohjaa englantilaistyyppiselle militantille suffragetismille.

Tähän naisten äänioikeuden varhain toteuttaneiden maiden joukkoon Suomi liittyi vuonna 1906, ensimmäisenä maana Euroopassa. Norja seurasi pian perässä myöntämällä naisille vuonna 1907 osittaisen ja vuonna 1913 täyden äänioikeuden. Vuoteen 1915 mennessä muutkin Skandinavian maat Ruotsia lukuunottamatta olivat toteuttaneet molempia sukupuolia koskevan poliittisen demokratian.

Kansallisvaltion tasolla naisten äänioikeuden uranuurtajia olivat siis Uusi Seelanti, Australia ja Suomi ja jokainen näistä maista on vuorollaan korostanut omaa ensimmäisyyttään sukupuolittain tasa-arvoisen kansalaisuuden toteuttamisessa. Jokaisella on myös ollut hyvät perustelut asettamalleen järjestykselle.

Uusi Seelanti oli kiistatta ensimmäinen valtio, jossa naiset saivat *äänioikeuden* vuonna 1893. Sen eduksi on myös luettu rodullisen tasa-arvon soveltaminen kansalaisoikeuksiin; maorinaiset saivat äänioikeuden samaan aikaan valkoisten eli *pakehan* naisten kanssa. Vaalikelpoisuutta Uuden Seelannin naisille ei sen sijaan myönnetty, eivätkä he sitä edes tavoitelleet. Tämä uudistus viivästy i alahuoneessa vuoteen 1919 ja ylähuoneessa peräti vuoteen 1944 asti.

Australialaiset tutkijat ovatkin tällä perusteella mielellään korostaneet omaa asemaansa. He ovat huomauttaneet, että tosiasiaassa naisten täydellinen poliittinen tasa-arvo toteutui varhaisimmin juuri Australiassa: ensin Etelä-Australiassa 1894 ja koko Liittovaltiossa vuonna 1902. Mutta myöskään Australiassa naiset eivät oikeudestaan huolimatta käyttäneet vuosikausiin vaalikelpoisuuttaan eivätkä edes kiivaimmat äänioikeustaistelijat suostuneet alkuvuosina periaatteellisista syistä valtiopäiväehdokkaiksi. Esimerkiksi Etelä-Australiassa

ensimmäinen nainen valittiin parlamenttiin vasta vuonna 1959. Australian etuasemaa äänioikeuden pioneerina on sumentanut myös maan harjoittama rotupolitiikka. Päinvastoin kuin useimmissa osavaltioissa, poliittiset oikeudet rajattiin liittovaltion vaaleissa vain valkoisille. Alkuperäisväestö, aboriginaalit, pääsivät niistä osallisiksi raskaan alistuskauden jälkeen vasta vuonna 1962.

Näitä Uuden Seelannin ja Australian äänioikeuslain rajoituksia vastaan on ollut helppo korostaa Suomen äänioikeuden täydellisyyttä ja sitä kautta ykköspaikkaa 'todellisen' demokratian toteutuksessa ja etenkin sen aktiivisessa soveltamisessa. Astuihan meillä vuonna 1906 voimaan, paitsi luokkien ja sukupuolten välinen poliittinen tasa-arvo, myös länsimaissa poikkeuksellinen yksikamarinen valtiopäiväjärjestelmä ja lisäksi naiset myös käyttivät alusta asti täydessä mitassa sekä äänioikeuttaan että vaalikelpoisuuttaan.”¹⁴⁷

Liite 29: Ensimmäinen ote Juhani Myllyn teoksesta *Edustuksellisen kansanvallan läpimurto*

”Keisarillinen marraskuun manifesti oli luvannut suomalaisille yleisen ja yhtäläisen vaalioikeuden. [--] Paine ainakin vaalioikeuden myöntämisestä naisille oli monestakin syystä suuri. Ensiksikin maan poliittisissa piireissä oli vallalla käsitys, että lupaus yleisestä ja yhtäläisestä vaalioikeudesta koski yhtä lailla miehiä ja naisia. Toiseksi naisjärjestöt niin porvarien kuin työväenliikkeenkin puolella olivat tehneet asiassa pitkään ja pontevasti pohjustustyötä. Marraskuun manifesti ja eduskuntauudistus olivat voimistaneet naisjärjestöjen aktiivisuuden huippuunsa. Kolmanneksi naisten äänioikeus oli noussut Suomessa yleiseen keskusteluun 1890-luvulta lähtien, myös valtiopäivillä, joten se ei millään muotoa tullut yllättäen. Mielenpitoet olivat vähitellen kypsyneet ottamaan vaatimuksen sukupuolten tasa-arvosta vähintäänkin todesta. Neljänneksi naisten asema yhteiskunnassa oli vahvistunut modernisoitumisen seurauksena. He olivat alkaneet kohota merkittäviin asemiin, saaneet yliopistollista ja muuta koulutusta ja nousseet kansansivistyksen ja kulttuurielämän kantavaksi voimaksi. Naiset osallistuivat Suomessa miesten rinnalla työelämään enemmän kuin useimmissa muissa Euroopan maissa. Viidenneksi heillä oli viimeksi ollut näkyvä rooli myös yhteisessä

¹⁴⁷ Sulkunen 1997, 2-3.

perustuslakitaistelussa Bobrikovin hallinnon kuritustoimia vastaan. Perustuslailliset naiset keräsivät nimiä suureen adressiin, tukivat monin tavoin asevelvollisuuslakkojen organisointia ja osallistuivat jopa kagaalin toimintaan. Oli muodostunut kunniavelkaa naisille ja myönteistä kuvaa poliittisesta naisesta.

[--] Naisten sosiaalisen aseman vahvistuminen kuului niihin luonnonvoiman kaltaisiin historiallisiin muutoksiin, jotka näyttivät aikalaisista väistämättömiltä. Komitean miehet olivat luultavasti kokeneet sen myös arkisesti kodeissaan. Suunta oli vastaansanomaton, vauhti ja edistyksen askeleiden järjestys kysymysmerkki. Naisten äänioikeus merkitsi tässä yhteydessä harppausta eikä vain askelta, mutta kansanvallan makuun päässeet olivat valmiit sen loikkaamaan. He olivat hyvin tietoisia, että kaikkialla muualla Euroopassa naisilta puuttui valtiollinen äänioikeus. Suomen valtiopäivälaitoksen uudistajilta ei kuitenkaan puuttunut tässä asiassa rohkeutta. He tahtoivat myös saavuttaa jotakin, jossa Suomi oli edelläkävijä eikä vain suurten kulttuurimaiden seurailija. Kansanvaltainen eduskuntauudistus ja naisten äänioikeus merkitsivät monille kansallista ylpeyden aihetta.”¹⁴⁸

¹⁴⁸ Mylly 2006, 142.

Liite 30: Koko perhe uudessa eduskunnassa

Koko perhe uudessa eduskunnassa. Velikulta-pilalehti, Suomi 1906.¹⁴⁹

Liite 31: Ote Kevät Nousiaisen artikkelista *Naisten itsenäistyminen*

Vuoden 1906 Suomi jakaantui kahtia monessa mielessä. Sukupuoli jakoi väestön kahtia hyvin jyrkällä tavalla. 1800-luvun kielenkäytössä ei niinkään puhuttu naisista ja miehistä vaan ”miehen ja vaimonpuolista”. Ilmaisu kuvaa hyvin sitä, että sukupuolen

¹⁴⁹ Velikulta-pilalehti 1906.

ajateltiin liittyvän suvun ja perheen kautta yhteiskuntaan. Naisen luonnon mukaista oli olla jonkun tytär, vaimo tai leski pikemmin kuin itsenäinen yksilö. Toisaalta sukupuoli Suomessa ymmärrettiin ilmeisesti joissakin suhteissa toisin kuin Euroopan johtavissa maissa. Suomalainen nainen oli piika tai emäntä. Kumpaankaan ei soveltunut kovin hyvin eurooppalaisessa kulttuurissa vallitseva tapa nähdä naiset lempeiksi ja kainoiksi olennoiksi, joita tulee suojella yhteiskunnalliselta kilvoittelulta ja raskaalta työltä.

Naisten sosiaalinen itsenäisyys oli taloudellisesti edistyneimmissä Euroopan maissa 1700-luvulta alkaen pikemminkin kaventunut kuin laajentunut. Valistusaika ja nykyaikaisen demokraattisen hallitusmuodon alkuaika merkitsivät ns. ydinperheen valtakauden alkua. Sukupolvien muodostaman suvun merkitys kaventui, miehen ja vaimon muodostaman perheen merkitys kasvoi. Tällaisessa perheessä mies oli ehdoton valtiass, vaikka hänen tehtävänsä oli elättää perheensä ja edustaa sitä kodin ulkopuolella. Vaimon tehtävät taas liittyivät yksityiseen kodin piiriin. Niissä maissa, joissa nykyaikainen kansanedustuslaitos oli saanut merkittävän aseman jo ennen 1800-luvun loppua, demokratia oli käytännössä merkinnyt naisten tiukkaa sulkemista politiikan ulkopuolelle.

[--] Suomessakin esitettiin naisen tosi olemuksen edellyttävän suojelua ja pitäytymistä kodin piirissä. Tällaisella vaatimuksella ei kuitenkaan ollut kovin vahvaa sijaa vallitsevassa sosiaalisessa ja taloudellisessa todellisuudessa. Suuri osa suomalaisista oli yksinkertaisesti niin köyhiä, ettei vaimo ja äiti voinut käytännössä omistautua vain perheelleen.”¹⁵⁰

Liite 32: Ote Julia Bushin artikkelista *British women's anti-suffragism and the forward policy, 1908-14*

”Monet ylä- ja keskiluokan naiset, jotka olivat sitoutuneita vastustamaan parlamentaarista äänioikeutta, olivat yhtä sitoutuneita määrittelemään käsityksensä naisten todellisesta roolista ja vahvistamaan sen merkitystä valtion julkisessa elämässä.

[--] Tavanomaiset äänioikeutta vastustavat argumentit, joita kannattivat niin monet miehet kuin naisetkin, keskittyivät naiselliseen “erilaisuuteen” heikkouden ja

¹⁵⁰ Nousiainen 2006, 53-54

alemmuuden kautta. Naisten äänioikeus nähtiin uhkana imperiumin hallituksen elinvoimalle, kuten myös brittiläisten kotien onnellisuudelle.

Äitiyden keskeinen merkitys imperiumin tulevaisuudelle tunnustettiin enenevässä määrin, mutta jäi sekä äänioikeutta kannattavan että sitä vastustavan liikkeen naispuolisille johtajille kehittää tämä uskomus naisten kansalaisuuden keskeiseksi opinkappaleeksi. [Naisten äänioikeutta vastustavat naiset] tekivät tästä äitiyteen perustuvasta kannasta vahvan argumentin äitien puolustamiseksi kansallisen politiikan saastuttavalta vaikutukselta, samalla kun laajensivat näiden roolia paikallishallinnon piirissä. Sosiaalista hyvinvointia edistävä työ opetuksen, hygienian edistämisen, äitiysavun sekä köyhien ja vanhusten tukemisen parissa katsottiin jokaiselle naiselle luonnollisesti sopivien perheeseen liittyvien velvollisuuksien verrattain ”epäpoliittiseksi” jatkeeksi.”¹⁵¹

Liite 33: Toinen ote Irma Sulkusen artikkelista *Naisten äänioikeus meillä ja muualla*

”Kiinnostavia yhtäläisyyksiä löytyy myös, kun tarkastellaan itse äänioikeustaistelua [Suomessa, Australiassa ja Uudessa-Seelannissa]. Vaikka poliittiset ryhmittymät poikkesivatkin toisistaan, radikaalia vaalireformia vaativat kansalaisjärjestöt olivat silti yllättävän samankaltaisia. Silmiinpistävin oli protestanttiselta pohjalta nousevan raittiuskysymyksen keskeinen rooli äänioikeusliikkeen organisoitumisessa ja erityisesti naisten vaalivallan puolesta esitetyissä perusteluissa.

Sekä Etelä-Australiassa että Uudessa Seelannissa naisten äänioikeusliike organisoitui Naisten

Kristillisen Raittiusjärjestön, Valkonauhan, sisällä. Valkonauha oli molemmissa maissa ensimmäinen ja kannatuspohjaltaan laajin naisjärjestö, joka ohjelmallisesti asettui naisten kansalaisoikeuksien näkyväksi äänitorveksi. Onnellisen kodin ja terveen kansakunnan räikeimpänä uhkakuvana nähtiin miesten juoppous, jonka etenkin kultaryntäyksen vuosina väitettiin vakavasti horjuttavan nuoren maan muutenkin epävakaa sosiaalista järjestystä ja synnyttävän hillittömyydellään kotien perustaa

¹⁵¹ Bush 2002, 431-433. Suomennos: Timo Ahvenainen

kalvavia uusia siveettömyyden pesäkkeitä. Tämän rappion pysäyttämiseksi naisten oli liitouduttava, voitettava virallinen status kansalaisuudelleen ja päästävä sitä kautta vaikuttamaan sekä kotien puhtauden turvaamiseen että terveen ja elinvoimaisen kansakunnan rakentamiseen.

Myös Suomessa äänioikeustaistelu ja raittiuskysymys kietoutuivat tiukasti yhteen – jopa niin, että kieltolain ja poliittisen demokratian vaatimus nähtiin oikeastaan saman kokonaisuuden eri puolina. Samoin alkoholin käytön ja kotiin/kansakuntaan kohdistuvan uhan välinen yhteys argumentoitiin meillä yllättävän samoin sanakääntein kuin maapallon toisella puolella. Olennaista oli raittiin itsekurin avulla pystyttää vahva moraalinen varustus kotien puhtauden ja kansallisen yhtenäisyyden tueksi, jotta niin sisältä kuin ulkoakin uhkaavat vaarat kyettäisiin mahdollisimman tehokkaasti torjumaan.”¹⁵²

¹⁵² Sulkunen 1997, 4-5.

Liite 34: Suvaitsemattomuuden henki

"The Genii of Intolerance" ("Suvaitsemattomuuden henki"). Oscar Edward Cesare, Yhdysvallat 1915.¹⁵³

¹⁵³ Cesare 1915.

Liite 35: Toinen ote Juhani Myllyn teoksesta *Edustuksellisen kansanvallan läpimurto*

”Vaikeimpiin pulmiin kuului, oliko eduskunta laskettava yksikamarisuuden vai kaksikamarisuuden pohjalle. Toinen merkittävä kiista koski vaalijärjestelmää.

[--] [Konservatiivisen ruotsinmielisen yläluokan asenteita heijasteleva pankinjohtaja Felix Heikelin keskeinen idea] oli, että eduskunnasta tulisi kansan vallan ja sivistyneistön vallan yhdistelmä. Edellistä siinä edustaisi toinen kamari, jonka jäsenluvuksi hän kaavaili 160 edustajaa. Nämä valittaisiin joka neljäs vuosi yleiseen, yhtäläiseen ja välittömään vaalioikeuteen perustuvissa vaaleissa, joissa niin miehet kuin naiset voisivat tasavertaisesti äänestää. [--] Kuitenkin kaupunkilaisille olisi annettava suhteellisesti suurempi edustus kuin maalaisille.

[--] Sivistyneistön vallankäytön varsinaiseksi näyttämöksi Heikel kaavaili ensimmäistä kamaria, jossa olisi 60 edustajaa. Sen vaalitapa olisi välillinen. Kansa valitsisi valitsijamiehet ja nämä puolestaan valitsisivat edustajat. Edustajien toimikausi kestäisi kuusi vuotta kerrallaan [--]. Vaalioikeusikärajaksi ensimmäiseen kamariin Heikel esitti 35:tä vuotta ja kansanvaltaiseen toiseen kamariin 21:tä vuotta. [--] Kaikki asiat olisi [--] ensin käsiteltävä toisessa kamarissa. Jos ensimmäinen kamari yhtyisi toisen kamarin päätökseen sitä muuttamatta, tämä tulisi valtiopäivien lopulliseksi päätökseksi. Päinvastaisessa tapauksessa asia palautuisi toisen kamarin uuteen käsittelyyn. Mikäli yhteisymmärrystä kamarien kesken ei vielä kukaan syntyisi, asia raukeaisi, jollei toinen kamari 2/3 määräenemmistöllä päättäisi siirtää sitä seuraavien valtiopäivien ratkaistavaksi. [--] Heikel siis soi keskeisen päätösvallan toiselle kamarille, kuten läntisen Euroopan parlamenteissa oli jo tullut tavaksi, mutta halusi samalla varata ensimmäiselle kamarille lykkäävän veto-oikeuden ja eräänlaisen ylivalvojan roolin. Hän perusteli kaksikamarijärjestelmää erityisesti sillä, että ”kypsymättömät” ja vaihtelevat päätökset voitaisiin estää. [--] Sen sijaan kahden kamarin käsittelyssä asiat tulisivat perusteellisesti ja monipuolisesti harkituksi.

[--] [Nuorsuomalaisten Thiodolf] Rein pelkäsi, että jos Suomeen tulisi yleisen ja yhtäläisen vaalioikeuden pohjalle rakentuva yksikamarinen eduskunta, sen enemmistöä määräisi sivistystasoltaan alhainen tilaton väestö. Tämän takia olisi tärkeää, että

tällaisen kansankamarin rinnalle asetettaisiin toinen kamari, joka edustaisi maan valistuneinta luokkaa ja joka voisi hillitä kansankamarin milloin vanhoillista – esimerkiksi uskonnolliset kysymykset – milloin taas ultraradikaalia politiikkaa. [--] Huoli ”viisaimpien ja kokeneimpien” ja ”maan valistuneimman luokan” kohtalosta eduskuntaudistuksen myllerryksessä näytti yhdistävän koko komitean vanhaa poliittista eliittiä – kieleen ja mieleen katsomatta.

[--] [Sosiaalidemokraattien Yrjö Sirola piti] puheita enemmistösorrosta [--] turhina, koska ”enemmistön vallitessa oli vähimmin tyytymättömiä”. Ei pitäisi myöskään pelätä hätäisiä päätöksiä, sillä kansaa ei saisi holhota. ”Olkoon sillä oikeus lyödä päänsä seinään, niin oppii itse itseään hillitsemään.”

[--] Kansanvalta näytti etenevän vääjäämättömästi, mutta sillä oli yhä jarrunsa ja kilpailijansa: ennen muuta sääty-yhteiskunnan arvoihin, etuihin ja luokkaeroihin [--] ripustautunut ajatustapa. Vanhan poliittisen eliitin oli enemmän kuin vaikeaa, suorastaan tuskallista, luopua siitä, vaikka se ymmärsi muutoksen väistämättömyyden. Kuitenkin demokratian laveallakin tiellä muutosta saattoi yrittää hallita: tuli pelastaa kykenevimille ja ansioituneimmille niin paljon kuin kansan syviltä riveiltä pelastettavissa oli.

[--] Kansanvalta oli vielä talvella 1905-1906 suuri tuntematon, joka näytti yksistä mahtavalta lupaukselta paremmasta elämästä, toisista taas ehkä massojen sortovallan ja jopa sivistyksen romahtamisen uhalta.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Mylly 2006, 121-130.

Liite 36: Ote Ylen artikkelista *Kansa äänestää itseään koulutetumpaa väkeä*

”Kansa edustaa itseään koulutetumpaa väkeä. YLE 9.2.2011

Kansanedustajat eivät enää edusta kansan kaikkia osia ainakaan koulutuksensa perusteella. Tampereen yliopiston valtio-opin professori Heikki Paloheimo on tutkinut kansanedustajien koulutustason muutosta. Enää Arkadianmäelle ei pääse pelkällä peruskoulun todistuksella.

Suomalaiskansanedustajien koulutusta ihan tasavallan alkuvuosista lähtien tutkinut valtio-opin professori Heikki Paloheimo kertoo, että kansa on aina valinnut edustajakseen itseään paremmin koulutetun henkilön.

- Koulutustasossa on tapahtunut dramaattinen muutos ajan mittaan. Ammattiväestöä edustavat kansanedustajat ovat käyneet erittäin vähiin. Vain muutama prosentti kansanedustajista oli 2003 ja 2007 vaaleissa omalta ammatiltaan työntekijöitä, kun taas ylempiä toimihenkilöitä oli melkein kaksi kolmasosaa.

Kansanedustajan työ vaatii nykyään enemmän koulutusta

Kansanedustajat ovat selvästi enemmän kansasta poikkeava joukko kuin useita vuosikymmeniä sitten.

- Alkuajoista aina 1950-luvulle asti maanviljelijöitten ja työväestön osuus eduskunnasta oli erittäin suuri, sanoo Heikki Paloheimo.

Kansanedustajan työnkuva on muuttunut ja kansakin odottaa edustajaltaan asiantuntevuutta.

- Poliitiikka on muuttunut tavattomasti. Vuosittain säädettävien lakien määrä on toisen maailmansodan jälkeen hyvinkin kymmenkertaistunut, Paloheimo sanoo. [--]

Poliitikkojen vieraantuminen kansan arjesta johtuu äänestyskäyttäytymisestä

Vaaleissa äänestetään Paloheimon mukaan yleisesti siis ehdokasta, jonka ammattistatus on korkeampi kuin äänestäjän. Poliittisen vieraantumisen asetelma on valmis.

- Ihmiset kokevat, että poliitikot ovat vieraantuneet kansasta ja elävät ihan omassa maailmassaan, Heikki Paloheimo sanoo.

Enää ei myöskään äänestetä niin selvästi puolueen perusteella. Puolueiden erot ovat pienentyneet viimeisten vuosikymmenten aikana.

- Selvästi on tapahtunut muutos. Valovoimaisuus korostuu voimakkaasti, riippumatta puolueesta.¹⁵⁵

Liite 37: Tilastoja kansanedustajien koulutustasosta

Vuonna 2011 valitun eduskunnan korkeimmin koulutetut edustajat ovat kokoomuksessa. Puolueen edustajista yli 60 prosentilla on ylempi korkeakoulututkinto. Myös kristillisdemokraateissa koulutustaso on korkea. Puolet puolueen edustajista on opiskellut lisensiaatiksi tai tohtoriksi.

Perussuomalaisten eduskuntaryhmässä on vähiten ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita kansanedustajia, noin 20 prosenttia. Lukion tai ammattiopistotason käyneitä on hieman yli 40 prosenttia. Perussuomalaisten ryhmästä löytyy ainoa kansanedustaja, jonka opinnot ovat päättyneet peruskouluun.

Koulutustaso on muihin puolueisiin verrattuna alhaisempi myös vasemmistoliiton edustajilla. Keskustan edustajista yliopistotason käyneitä on yli puolet, sosiaalidemokraateista 40 prosenttia.¹⁵⁶

Vuonna 2007 Suomen kansalaisista korkeakoulututkinto oli hieman yli kuudella prosentilla ja tohtorin tai lisensiaatin tutkinto hieman alle prosentilla.¹⁵⁷ Kansanedustajat ovat siis selvästi korkeammin koulutettuja kuin suomalaiset yleensä.

¹⁵⁵ YLE 9.2.2011: Kansa äänestää itseään koulutetumpaa väkeä.

¹⁵⁶ Keski-suomalainen 29.4.2011: Kokoomuksella eniten oppineita.

¹⁵⁷ MTV3 2.3.2007: Kansanedustajien koulutustaso kansaa selvästi parempi.

Liite 38: Ote Hannu Soikkasen teoksesta *Sosialismin tulo Suomeen*

”Sosiaalidemokraattien vaalimenestyksen edellytyksenä oli se, että myös syrjäseutujen heikoimmassa asemassa olevat torpparit ja tilattomat saatiin liikkeelle. Tämän vuoksi oli huomio kaikin mahdollisin tavoin suunnattava vaaleihin ja esitettävä ne tärkeinä ja käänteentekevinä. [--]Vaaleja kuvattiin ”tienhaaraksi”, josta lähdettiin kulkemaan aivan uutta suuntaa. Jos sosiaalidemokraatit menestyisivät, koittaisi jokin aivan uusi aikakausi. Silloin ”sosialismin evankeliumi” ja ”sosialismin puhdas valo” muuttaisivat kaiken entisen, nimenomaan kapitalistiseen yhteiskuntaan kuuluvan pahan hyväksi. Vaaleissa oli siis tarjolla mahdollisuus täysin totaalisen muutoksen alullepanoon, kaikkien arvojen uudelleen arvioimiseen, uudelleen luomiseen.

Sosiaalidemokraattien propagandalle oli tunnusomaista jyrkästi kaksijakoinen ajattelu- ja esitystapa; asetettiin vastakkain kaksi voimakkaasti väritettyä vastakohtaa. Tavallisimmin käytettyjä käsitteitä olivat herrat—työläiset, köyhät—rikkaat, taivas—helveti, totuus—valhe, musta—valkea ja kapitalistinen yhteiskunta — sosialistinen yhteiskunta. Silloinen yhteiskunta esitettiin mahdollisimman synkin värein ja leimattiin moraalisesti ala-arvoiseksi. [--]”Pelastajana” esitettiin sosialismi, ja tuleva yhteiskunta kuvattiin inhimillisyyden asuinsijaksi.

Jyrkkä kaksijakoisuus ulottui myös puolueiden välisiin suhteisiin. Toisella puolella olivat sosialistit, toisella kaikki porvarilliset puolueet. Viimeksi mainittujen keskinäisiä erimielisyyksiä pidettiin näennäisinä ja mitättöminä, jopa tietoisesti taktillisessa mielessä muodostettuina. Tätä kahtiajakoa korostettiin useissa yhteyksissä. ”Anastajat ja anastuksista kärsivät” oli tavallisin käsitepari, jolla ajatusta pyrittiin selvittämään ja vahvistamaan. Valinta oli suoritettava vain kahden välillä. [--]Ajatus oli vaalipropagandan kannalta mielekäs, sillä se yksinkertaisti tilannetta. Tämä näkökohta oli tärkeä ajateltaessa tiedollisesti takapajulla olevaa maaseutuväestöä. Sen lisäksi mielipiteellä oli sikäli pohjaa, että kaikki muut puolueet erosivat varsin jyrkästi sosiaalidemokraateista. Kahtiajaon pohjalta muodostui helposti voimakas tunne vihamielisestä ulkoryhmästä, joka tahtoi pelkkää paha ja johon oli sen suhtauduttava torjuen. Niinpä jatkuvasti tähdennettiin ”luokkarajojen selvinä pitämisen” tärkeyttä ja ”niiden himmentämisen” vaarallisuutta.” Työntekijä, joka äänestäisi porvarillista ehdokasta työväenlehtien mukaan ”punoit hirttonuoraa itselleen” ja jos hän vielä teki sen

”tieten”, oli se ”luokkapetturuutta”. Samassa yhteydessä tähdennettiin sosialisteja ja porvarillisia erottavan kuilun syvyyttä ja ylitsekäymättömyyttä: ”porvari on aina porvari”.

[--]Sosiaalidemokraattien mahdollinen, useimmiten varmana esitetty voitto nähtiin askeleena johonkin aivan uuteen. Silloin olisi ”valta kansalla”; tämä oli eräs viljellyimpiä iskulauseita ensimmäisessä vaalitaistelussa. ”Silloin kansa käy ohjaksiin”, todettiin useassa yhteydessä. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt ainoastaan valtasuhteiden muutosta, vaan ”koko ihmiskunnan onnellistuttamista”. Sosiaalidemokraattien voitto tiesi vaalipropagandan mukaan ”kuoliniskua porvarien itsekkäälle kukkarovallalle” ja nämä pelkäsivät ”tätä hetkeä kuin kuolemaa”.

[--]Sosiaalidemokraattien vetonumerona oli pitkälle menevien sosiaalipoliittisten uudistusten vaatiminen. Nämä vaatimukset liittyivät työväensuojeluun, työpalkkoihin, työaikaan, vanhuudenvakuutukseen yms. sekä torpparien aseman ratkaisuun. Näissä kohdin sosiaalidemokraatit olivat lupauksissaan muihin verrattuina ylivoimaisia. Tosin vanhuudenvakuutusta koskevan kysymyksen kohdalla toisten puolueiden taholta vedottiin rahoitusongelmaan, mutta se torjuttiin lauseilla »rahat siihen otetaan riistäjien pussista» ja »riistäjät siinä lopultakin viulut maksaa»." Ilmeisesti tällaiset iskulauseet olivat huomattavasti tehokkaampia kuin rationaalinen todistelu. Osittain sanonnat sisälsivät tietoista propagandaa, mutta voimakkaana eli työväenliikkeen piirissä myös käsitys, että tulojen tasaisempi jakautuminen tietäisi ratkaisevaa lisää alemmalla tulotasolla oleville. Sen lisäksi uskottiin, että kun tuotanto järjestettäisiin sosialististen periaatteiden mukaan, se suuresti kasvaisi.¹⁵⁸

Liite 39: Ote Osmo Jussilan et al teoksesta *Suomen poliittinen historia 1809-2003*

”Edustuslaitoksen reformi pakotti puolueet järjestäytymään uudelleen, nimenomaan yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden takia. Kun puolueet siihen saakka olivat olleet lähinnä sanomalehtien ympärille ryhmittyneitä klubeja, tuli niistä nyt tehokkaita vaali- ja ääntenkeräysorganisaatioita. Ruotsalaiset perustivat Ruotsalaisen Kansanpuolueen, Maalaisliitto syntyi 1907, kun yritykset kaikki suomenkieliset kokoavan erityisen kansanpuolueen perustamiseksi epäonnistuivat. Vanhasuomalainen ja Nuorsuomalainen

¹⁵⁸ Soikkanen 1961, 357-361

puolue pysyivät erillään, vaikka Venäjän politiikassa tapahtunut muutos selvästi lähensikin niitä. Ensimmäiset yksikamarisen eduskunnan vaalit 1907 mittasivat sekä vanhojen että uusien puolueiden todelliset voimasuhteet. Kaikille oli yllätys, myös sosiaalidemokraateille itselleen, että heistä tuli eduskunnan ylivoimaisesti suurin puolue; he saivat 80 paikkaa 200:sta. Nuorsuomalaisille ja ruotsalaisille, siis siihen asti kenttää hallinneille ja nyt ”hallituksen” miehittäneille puolueille, tulos oli pettymys: paikkaluvut jäivät 26:een ja 24:ään. ”Bobrikovilaisiksi” leimatut ja senaatista sekä viroista pois potkitut vanhasuomalaiset menestyivät yllättävän hyvin saamalla 59 paikkaa. Selitys on siinä, että pääkaupungin poliittiset aallot eivät ulottuneet kovin pitkälle kaupungin rajojen ulkopuolelle. Perustuslaillisuus oli jäänyt kaikesta agitaatiosta huolimatta lähinnä vain virkamiehistön ja porvariston aatteeksi.”¹⁵⁹

Liite 40: Suomalaisen puolueen vaaliohjelma Etelä-Hämeen vaalipiirissä 1907

Kansalaiset, miehet ja naiset, vanhat ja nuoret!

Kaikkien welwollisuus on lähteä maaliskuun 15 tai 16 p:nä (perjantaina tai lauantaina) oman

seutukunnan waalipaikalle äänestämään, sillä nyt on kansan tahto saatava kuuluville. Waalipaikalla annetaan teidän käteenne walkea waalilippu, iso paperi, jossa on monta ruutua

ehdokaslistoineen. Siihen waalilippuun on teidän punaisella kynällä, joita on waalipaikalla saatawissa piirrettävä merkki a i w a n e n s i m m ä i s e e n r u u t u u n, niin että wiiwa tulee aiwan sen ruudun sisälle. Sitten panette paperin kokoon, annatte sen waalitoimittajille, jotka leimaawat sen, ja sitte itse panette sen paperin waaliurnaun. Tämä on kaikki mitä teiltä waaditaan. Toimitus on siis aiwan helppo, joten sen osaa jokainen suorittaa. Olette näin kansalaiswelwollisuutenne täyttäneet.

Minkätähden on se punainen merkki pantava juuri ensimmäiseen ruutuun?

Sentähden, että siinä on suomalaisen puolueen ehdokaslista meidän paikkakunnallamme.

Mitä tahtoo suomalainen puolue?

¹⁵⁹ Jussila et al 2004, 82-83.

Se tahtoo säilyttää kristinuskon warman perustan.

Se tahtoo, että lapsille on opetettava Jumalan sanaa kouluissa.

Se tahtoo, että juowuttawien juomien walmistus, kauppa ja maahan tuonti on lopetettava ja siis juoppouden turmelus häwitettävä pois.

Se tahtoo, että uusien perustuslakien kautta on maan waltiollinen asema niin turvattawa, ettei

maahamme enää koskaan tule sellaisia surullisia aikoja kuin oliwat nuo Bobrikoffin wuodet.

Se tahtoo taistella sitä kansan williytymistä vastaan, mistä owat todistuksena aseiden maahan

tuonnit, murhat ja wäkiwaltaisuudet. Se ei koskaan ole ollut mukana noissa waarallisissa ja raakalaismaisissa teoissa.

Se tahtoo kansan opetuksen kohottamista sille kannalle, että tieto, oppi ja walistus tulee yleiseksi.

Se tahtoo, että torpparien asema on niin turvattawa, että he saawat turwallisina elää torpissaan

nauttien hyödyn työnsä tuloksista.

Se tahtoo, että waltion on toimitettava maata tilattomille, jotka haluawat maata wiljellä. Näitä maita on tilattomien saatava ostaa itselleen täydelleen omaksi edullisilla ehdoilla ja hywin pienillä kuoletusmaksuilla.

Se tahtoo, että maanomistajien hartioilta owat poistettawat sellaiset rasitukset kuin owat maawerot, maanteitten ja kestikiewarien ylläpitäminen.

Se tahtoo, että palkollissääntö on uudistettava tasapuoliseksi.

Se tahtoo, että maanviljelijää on autettava tullihelpotuksilla, osuustoiminnan parantamisella,

rahalainojen hankkimisella j.n.e. Se tahtoo, että tukkiliikkeissä ilmenevät epäkohdat owat

poistettawat.

Se tahtoo, että wirkawaltaisuus on häwitettävä pois, että wirkamiesten liian suuria palkkoja on pienennettävä ja heidän työtään lisättävä.

Se tahtoo, että oikeudenkäynti on tehtävä helpommaksi, että werotus on parannettava ja tehtävä sellaiseksi, että warakkaammat suorittawat suhteellisesti suuremman osan weroista kuin nykyään.

Se tahtoo, että suomenkieli on korotettava kansalliskieleksi tässä maassa, jotta se on wallitsewana ylimmilläkin paikoilla. Se ei kumminkaan tahdo sortaa ruotsinkielistä väestöä Suomen rannikoilla, mutta se ei myöskään suosi ruotsalaisen herrasluokan ruotsinmielisyyttä.

Se tahtoo, että yleinen äänioikeus ulotetaan myös kunnallisille ja kirkollisille aloille, mutta

kumminkin niin, että weroa maksamattomat eiwät pääse tekemään wääräyttä weroa maksawille.

Se tahtoo, että työväen suojelulainsäädäntöä on parannettava.

Se tahtoo, että riitaisuudet työväen ja työnteettäjien wälillä on ratkaistava sovinto-oikeuksissa.

Se tahtoo, että työttömyyden aikaansaamat surulliset ahdinkotilat on koetettava saada poistumaan.

Se tahtoo, että wanhuus. ja työkywyttömyyswakuutus on aikaan saatava, sairaswakuutus toimeenpantava, tapaturmawakuutus laajennettava.

Se tahtoo työväenopistoja perustettawaksi; se tahtoo työväen asuntopulaa lievennettäwäksi.

Se tahtoo kirkollisella alalla tehdä parannuksia, mutta ei häwittää kristillisyyttä ja uskonnollisuutta pois.

Se tahtoo epäsiweellisyyttä vastaan taisteltavaksi ja

se tahtoo parannusta ja edistystä, tahtoo rauhaa ja koko kansan hyvin wointia.

Minkälaisia owat suomalaisen puolueen ehdokkaat tuolla listalla.

Ne owat;

professori, waltioneowos J. R. Danielsson-Kalmari,
sanomalehden toimittaja, maist. Aleksii Rauanheimo ja
maanviljelijä Tuomas Kannas.

Waltioneuwos Danielsson-Kalmari on yksi maamme etewimpiä kansalaisia, joka on lukuisilla waltiöpäiwillä ollut innokkaimpia ja taitawampia taistelijoita vaatimassa uudistuksia ja parannuksia kansan hywäksi. Hän on pontevammin kuin kukaan muu suurista, arwokkaista historiallisista teoksista puolustanut Suomen oikeuksia wenäläisten hyökkäyksiä vastaan. Hän on yksi maamme etewimpiä puhujia. On oppineimpia miehiä mitä maassamme on. Suomalaisen puolueen wanha, kunnioitettu ja

taitawa johtaja. Tottuneempaa, taitawampaa, etewämpää waltiopäivämiesehdokasta ei ole koko waalipiirissä.

Maisteri Rauanheimo on myöskin jo kerran ennen ollut waltiopäivillä. On ollut sanomalehtimiehenä lähes 14 vuotta, jolla ajalla on lehdissään ajanut innolla suomalaisuuden asiaa, kansan taloudellista ja henkistä waurastumista sekä erittäin raittiusasiata. Ollut monien raittiusyhdistysten esimiehenä sekä pari waalikautta kuulunut Raittiuden Ystäwien päätoimikuntaan. Kuuluu waltion komiteaan, joka jo pitkiä aikoja on walmistanut lakiehdotusta wanhuus- ja työkyvyttömyyswakuutuksen aikaansaamiseksi.

Maanviljelijä Tuomas Kannas on tunnettu kotikunnassaan sekä lajemmallakin innokkaana edistyspyrintöjen harrastajana. Kunnallisissa monissa luottamustoimissa osoittanut taitavuutta ja intoa.

Tahtowatko nämä ehdokkaat ajaa niitä hyviä asioita, joita edellä on mainittu?

Suomalaisen puolueen kaikki ehdokkaat tässä waalipiirissä owat antaneet Etelä-Hämeen kansalle yhteisen julistuksen. jossa he ilmoittawat k a i k e s s a kannattavansa Suomalaisen puolueen ohjelmaa. Se ohjelma on rakennettu edellämainittujien periaatteitten ja waatimusten pohjalle.

Minkätähden ei ole äänestettävä nuorsuomalaisten ehdokkaita?

Nuorsuomalainen puolue on yhä edelleen osa perustuslaillisten liittoryhmää. Se ryhmä kannattaa ruotsinmielistä hallitusta, joka ei ole kansallismielinen. Se ryhmä kulkee parjausten teitä, kun suomalaisten puoleen niskoille koettaa wetää niitä wäkiwaltaisuuksia, joita Bobrikoff ja wenäläinen sortojärjestelmä teki. Nuorsuomalaiset eiwät wieläkään tahdo suomalaisuutta wiedä woittoon, waan suosiwat ruotsinmielisiä eiwätkä tahdo heidän waltaansa kukistaa. Nuorsuomalaisten ohjelma on monessa suhteessa wäljä ja hatara. Esimerkiksi torppariasiassa puolue ei ole ollenkaan tarkkaa ohjelmaa muodostanut, Niinikään se ei ohjelmassaan waadi uskonnonopetuksen säilyttämistä kouluissa. Nuorsuomalaisten edustajaehdokkaat tällä paikkakunnalla owat:

kauppias P. Ristola Asikkalasta,

neiti Lucina Hagman Helsingistä ja
maanviljelijä E. Mikkola Hollolasta.

Kaikki nämä ovat waltiopäivätoiminnassa tähän saakka aiwan kokemattomia henkilöitä.

Minkätähden ei ole äänestettävä sosiaalidemokraatteja?

Kansainvälinen sosiaalidemokraattinen liike, johon meidänkin sosiaalidemokratiamme on liittynyt, on wallankumouksellinen liike. Se meilläkin, läheisessä yhteydessä Wenäjän wallankumoksellisten kanssa, suunnittelee keisarin wiralta panemista, wallankumousta, jonka kautta meidän pieni kansamme woipi joutua arwaamattoimiin waaroihin ja woipi menettää kaikki nekin oikeudet, mitkä meillä nyt on. Sosialidemokraattien johtawat miehet meidän maassamme owat puolustaneet sitä oppia, että maanomistajilta meidän maassamme voidaan riistää waltiolle maita ilman että omistajille maksetaan mitään korvausta.

Sosialidemokraattien perusoppeja on, että kaikki tuotantowälikappaleet owat otettava waltiolle ja kun maa on myös tuotantowälikappale (sehän tuottaa elintarpeita y.m.) on sekin, kaikki maa otettava waltiolle. Sen wuoksi sosialidemokratit eiwät tahdo toimittaa tilattomille omaa maata. Se puolue tahtoo kaikista tehdä kruunun torppareita. Sosialidemokraatit lupaawat loistawan wanhuuseläkkeen 55 täyttäneille, mutta kaikki laskut osoittawat, että waltio ei missään tapauksessa woi sellaisia lupauksia täyttää, sellaisia eläkkeitä suorittaa. Sen sijaan suomalaisen puolueen suunnittelema wanhuus-työkyvyttömyyseläke voidaan täydellisesti suorittaa, niin kuin oppineet asiantuntijat owat todistaneet.

Sosialidemokraattinen liike kaikkialla maailmassa on kristinoppia vastaan, koska se kristinoppi on muka orjuttawaa. He lupaawat laittaa paratiisin tänne maan päälle ja sen wuoksi ei muka taiwasta haudan tuolla puolen tarwita. Sosialidemokratit kustantawat ja lewittawät epäkristillistä kirjallisuutta. Kirkolle on liike wihamielinen. Heidän warsinaisessa ohjelmassaan waaditaan, että waltio ja kirkko on erotettava erilleen, uskonto on tehtävä yksityisasiaksi (jottei kristillisyyys saa leimaansa mihinkään julkiseen toimintaan) ja wielä siinä waaditaan, että uskonnon opetus on poistettava, että Jumalan sanaa siis ei saa opettaa kouluissa.

Sosialidemokratia kaikkialla maailmassa lepää luokkataistelun pohjalla ja kylwää l u o k k a - w i h a a . Mitä tuo wihan kylwö on waikuttanut, siitä on todistuksena monet murhat, joiden tekijät owat sanoneet kiihtyneensä wihaan sosialidemokraattisesta kirjallisuudesta ja kiihotuspuheista.

Ketä owat sosialidemokraattien ehdokkaat paikkakunnalla?

He owat: konduktööri U. Siwenius Lahdesta,
rouwa Maria Laine Helsingistä ja
satulaseppä I. Suwela Lahdesta.

Heissä ei siis luonnollisesti ole yhtään kokeneempaa ja sywemmälle perehtyneempää niissä

lukuisissa asioissa, jotka tulewat uudessa eduskunnassa esille. Eikä heissä ole yhtään maalla asuwan kansan edustaa, waan kaikki owat kaupunkilaisia. Ei yksikään heitä ole ruumiillisen työn tekijä, joten siihen nähden eiwät ole mitään erityisiä työwäen luokkaan kuuluwia. Hekin kuuluwat kaupunkien porwaristoon.

Sosialidemokraattinen puolue ei ole missään maailmassa erityinen työwäen puolue. Se on waltiollinen puolue, kuten muutkin ja sen johtajat erittäin suurissa maissa ulkomailla owat rikkaita kapitalisteja, waikka kutsuwatkin itseään köyhälistön asianajajiksi.

Mitä owat muut liitot waalilupussamme?

Waalilippu B on niin sanotun ”tasaisen järjestön”. Sen tarkoituksena on saada ruotsinmielinen senaattori Julian Serlachius walituksi. Niitä listoja ei pidä suomenmielisten äänestää, sillä ne edustawat katsantokantaa joka on suomalaisuudelle wieras. Ewankelisluterilaisten waaliliitto on tehty waan äänten hajottamista warten. Eiwät sen ehdokkaat kumminkaan tule walituiksi. Suomalainen puolue seisoo ewankelisluterilaisella pohjalla. Uskonto ja kristillisuus on turwattu sen puolelta. Joka äänestää ewankelisluterilaisten hajoituslistaa, hän on heittänyt äänensä hukkaan.

Kansalainen! Äänestä suomalaisen puolueen ehdokkaita. Se on kansallinen puolue. Sen pyrkimyksenä on

e i m i k ä ä n l u o k k a - e t u , m u t t a k o k o k a n s a n e t u .

Se tahtoo luokkarajat poistaa ja luokkawihan hävittää. Sen tunnuslauseena on

Suomalaisuus voittoon ja kansa waltaan!¹⁶⁰

Liite 41: Sosialidemokraattisen puolueen vaaliohjelma 1907

Sosialidemokratisen puolueen vaaliohjelma.

A. Waltiollisen kansanwallan toteuttaminen.

1. Eduskunnan oikeuksien laajentaminen.

a) Lainsäädäntöoikeus

Eduskunnan lainsäädäntöoikeutta on laajennettava siihen suuntaan että eduskunta saa wapaasti ottaa käsiteltäväkseen sekä ratkaisevasti päättää mitä lainsäädäntökysymyksiä tai

lakiehdotuksia tahansa, ja sen wuoksi on lähinnä: 1:ksi eduskunnan oikeutta werotuslainsäädännössä täydennettävä niin, että se käsittää myös tulliwerot ja maksut julkisten laitosten sekä wiranomaisten yksityisille suorittamista palveluksista;

2:ksi n. s. taloudellisen lainsäädännön alalla on hallitsijain yksinmääräämiswalta lakkautettava ja eduskunnalle suotawa samat oikeudet kuin muussakin lainsäädännössä;

3:ksi eduskunnalle on myönnettävä täydellinen esitysoikeus sekä perustuslaki- että kirkkolakikysymyksissä;

4:ksi waltiopäämiehen ehdoton kielto-oikeus lakien wahwistamisessa on lakkautettava; sen

sijaan sallittakoon hänen ristiriidan sattuessa wedota joko uusien, oitis toimitettawien waalien

kautta kokoontuwaan eduskuntaan tahi yleiseen kansanäänestykseen.

b) Eduskunnan vaikutus- ja walwontawalta maan yleiseen hallitukseen nähden.

Eduskunnalle on myönnettävä tarpeellinen vaikutus- ja walwontawalta maan yleiseen hallitukseen nähden, ja sen wuoksi waaditaan:

¹⁶⁰ Suomalaisen puolueen vaaliohjelma, 1907

1:ksi että waltiopäämiehen wälitön toimiwalta on supistettawa mitä wähimpään ja koko toimeenpanewan wallan johto, mikäli mahdollista, luowutettawa waltiopäämiehestä riippumattoman ja kansaneduskunnan luottamusta nauttiwan hallituksen käsiin;

2:ksi että kaikki waltiopäämiehen määräykset ja päätökset, jotta ne olisiwat päteviä täytyy aina jonkun hallituksen jäsenen nimellään warmentaa ja sen kautta ottaa niistä täydellisesti

wastatakseen;

3:ksi että hallituksen jäsenet owat kansaneduskunnalle wastuunalaisia ei ainoastaan toimintansa laillisuudesta, waan myös sen tarkoituksenmukaisuudesta, ja sillä tawalla, että he kaikki yhdessä owat wastuunalaisia hallituksen yleisestä toiminnasta sekä kukin erikseen omista tehtäwistä;

4:ksi että eduskunnalla on oikeus walwoa hallituksen toimintaa kaikissa suhteissa, ja sitä warten tulee sen saada tarkastaakseen mitkä hallituksen tai sen alaisten wirkakuntain hallussa olewat asiakirjat tahansa, jonka ohella jokainen edustaja olkoon oikeutettu esittämään hallituksen jäsenille selwitystä kaipaawia kysymyksiä, joihin heidän on eduskunnan edessä wastattawa.

c) Eduskunnan määräämis- ja walwontaoikeus waltiowarain hoitoon nähden.

Eduskunnalle on myönnettävä tehokas määräämis- ja walwontaoikeus waltion waltion tuloatuottawan omaisuuden ja waltiowarain hoitoon nähden siten

1:ksi että eduskunta saa määrätä ne yleiset ohjeet, joiden mukaan waltion tuloatuottawaa omaisuutta on hoidettawa;

2:ksi että määrätään laissa eduskunnalle oikeus lopullisesti ratkaista jokaisen tarwittawan

waltiolainan ottaminen, suuruus sekä tarkotus, mihin se on käytettävä;

3:ksi että waltiowarain hoidossa noudatettawan finassilain aikaansaamista warten eduskunnan käsiteltäväksi on joka wuosi jätettävä kullekin seuraawalle warainhoitowuodelle

laadittu mahdollisimman täydellinen ja seikkaperäinen waltion tulo- ja menoarwio, jonka suhteen eduskunnalla on lopullinen ja rajaton päätöswalta;

4:ksi että hallitus on eduskunnalle wastuunalainen sekä finassilain noudattamisesta, että muutenkin waltiowarain hoidon tarkoituksenmukaisuudesta, joita kumpaakin eduskunta walwoo erityisesti wuosittain tapahtuwan asianmukaisen tarkastuksen kautta.

II. Muutokset waltiopäiwäjärjestykseen.

a) Äänioikeuden rajoitusten poistaminen.

Waltiopäiwäjärjestyksen 5 § on muutettava sillä tawalla, että oikeutetuksi walitsemaan edustajaa tulee jokainen 21 vuotta täyttänyt Suomen kansalainen, ja että siis kaikki yleistä äänioikeutta rajoittawat määräykset poistetaan.

b) Julkinen äänestys eduskunnassa.

Waltiopäiwäjärjestyksen 66 § on muutettava niin kuuluwaksi, että kaikki eduskunnassa tapahtuwat äänestykset toimitetaan julkisesti. Nämät perustuslainmuutoksia koskewat waatimukset esitetään anomuksina.

B. Kansalaiswapauksia koskewain lakien uudistaminen.

Yhdistymis- ja kokoontumis- sekä painowapauslait owat siten uudistettawat, että kaikki näitä

kansalaiswapauksia rajottawat säädökset poistetaan. Näistä tehdään eduskuntaesitykset.

C. Kunnallinen äänioikeus.

Woimassa olewat lait owat muutettawat siten että

1:ksi kaikissa kunnallisissa waaleissa ja äänestyksissä on jokaisella 20 vuotta täyttäneellä kunnan asukkaalla olewa yhtäläinen ja wälitön äänioikeus sekä sitä seuraawa

waalikelpoisuus kunnalliseen eduskuntaan;

2:ksi kaupunki- ja maalaiskunnat owat tässä suhteessa asetettawat samaan asemaan ; ja

3:ksi kunnallisissa waaleissa on käytettävä suhteellista waalitapaa, koko kunta yhtenä waalipiirinä ja siinä riittävästi äänestysalueita. Näistä tehdään eduskuntaesitykset.

D. Maatalouskysymys.

I. Maanwuokralaki.

On säädettävä uusi maanwuokralaki yleisen Tampereen Torpparikokouksen asettamien waatimusten mukaisesti.

II. Wiljelyspakko.

On määrättävä sellainen yleinen wiljelyspakko, että kaikki waltion omistamien metsämaiden, kruununpuistojen, wirkatalojen sekä kuntien, seurakuntien, yhtiöiden

ja yksityisten hallussa oleva viljelyskelpoinen maa on uuden maanvuokralain ehdoilla annettava halullisten viljeltäväksi, jollei omistaja itse sitä viljele. Ei kuitenkaan yksityisille suuremmissa kuin 25 hehtarin suuruisissa tiloissa viljelyskelpoista maata.

III. Pakkoluowutus.

Waltion on ryhdyttävä tilattoman wäestön maantarpeen tyydyttämiseksi pakkoluowutuksen kautta palauttamaan yksityistä maaomaisuutta takaisin waltion haltuun ja antamaan sitä täysin turwatulla oikeudella tilattomille viljeltäväksi.

IV. Uudiswiljelyksen awustaminen.

Waltion on awustettava köyhimpiä tilattomia uudiswiljelyn perustamisessa kuiwaamalla ja raiwaamalla maita sekä myöntämällä apurahoja ja rakennustarpeita kartanoiden rakentamiseksi. Näistä tehdään eduskuntaesitykset.

E. Työwäen suojelulainsäädäntö.

a) Yleinen työwäensuojelus.

Kaikkiin työaloihin nähden on säädettävä

1:ksi 8 tunnin pisin työpäiwä;

2:ksi yötyön poistaminen, mikäli työn teknillinen laatu ei sitä ehdottomasti waadi;

3:ksi 40 tunnin yhtämittäinen lepoaika wiikossa.

b) Lasten ja nuorten henkilöiden suojelus.

Lasten ja nuorten henkilöiden työn suojelusta koskewiin lakisäädöksiin on saatawa sellaiset

muutokset, että

1:ksi lapseksi on katsottawa henkilö 15-17 wuoteen, nuoreksi henkilöksi 17 -19 wuoteen;

2:ksi kaikki ansiotyö alle 15 wuotisilta on kiellettävä;

3:ksi lasten työaika on enintään 5 ja nuorten henkilöiden 8 tuntia päiwässä

ruokailu ja lepo hetket molemmilla wähintään 1 tunnin kestävät ollen ne lapsilla 2½:n ja nuorilla henkilöillä 4:n tunnin kuluttua siitä kun työ alkoi; yötyö k:lo 7-7 kielletty;

4:ksi lasten ja nuorten henkilöiden työ on kokonaan kielletty wuorilaitoksissa,

kaiwoyksissa sekä epäterweellisissä teollisuuslaitoysissa ja heidän on kielletty puhdistamasta,

woitelemasta, ja ohjaamasta woimakoneita ja wälityslaitoysia;

5:ksi teollisuushallituksella ei ole oikeutta myöntää minkäänlaisia erikoishelpotuksia yllämainittuihin määräyksiin.

c) Naisten työnsuojelus.

Naisten työn suojelusta koskewiin lakisäädöksiin on saatawa sellaiset muutokset, että

1:ksi naisten työ on kielletty aloille, missä se erittäin wahingoittaa heidän ruumiinrakennettaan;

2:ksi synnyttäjille on säädetty wapaa-aikaa 5 wiikkoa ennen ja 7 wiikkoa jälkeen synnytyksen. Työtä ei saa aikaisemmin alkaa lääkärin todistuksenkaan nojalla. Waltion on

perustettawa ja kannatettawa sairaskassoja, joista myös raskaus- ja synnytysajan wapaawiikoilla maksetaan asianomaisille täysi keskimääräinen päiwäpalkka;

3:ksi samasta työstä maksetaan sama palkka.

d) Kotityön suojelus.

Kotityön suhteen on yleisten suojelusmääräysten lisäksi säädettävä, että

1:ksi työnantaja on welwollinen ainakin kaksi kertaa wuodessa kunnallisille wiranomaisille

jättämään luettelon kotityöläistensä nimistä, ijästä ja asunnosta;

2:ksi kodit, joissa kotityötä harjotetaan, owat siihen tarkoitukseen hywäksyttävät;

3:ksi säännöllisen päiwätyön suorittaneille kielletään antamasta kotityötä tehtaasta

e) Palkollisten työnsuojelus.

Woimassa olewa palkollissääntö on kokonaan kumottawa ja palwelija-ammattilaiset turwattawat isäntäwäen mieliwaltaa vastaan säädöksillä asunnosta, rawinnosta, wapaa-ajoista y.m. palwelijan oman, edustajakokouksen vaatimusten mukaan.

f) Tapaturmawakuutus.

1:ksi. Wakuutuswelwollisuuden alaiseksi owat muitten ohella määrättävät kaikellaiset rakennustyöt, niin maalla kuin kaupungissakin kerrosten korkeuteen ja työntekijäin lukuun katsomatta, sekä maanwiljelystyöt, missä sitä palkatulla työwäellä toimitetaan

2:ksi. Tapaturmassa loukkaantuneelle, joka on sen johdosta joutunut työhön kykemättömäksi, on maksettawa korwausta täysi palkka laskettuna siitä päivästä alkaen kun tapaturma tapahtui, siihen asti kunnes wamma on parantunut ja työkyky jälleen saawutettu. Työkykynsä menettäneelle naimattomalle maksetaan korwausta 75 pros. siitä, mitä hänen palkkansa edelliseltä wuodelta teki. Perheelle, jossa on alaikäisiä lapsia, saman werran kuin loukkaantuneen työansio edellisenä wuotena teki. Leskelle ja lapsille yhteensä 75 pros. Leskelle, jolla ei ole alaikäisiä lapsia, 50 pros. Jos leski menee uusiin naimisiin, maksetaan korwausta lapsille siksi, kunnes owat täyttäneet 18 wuotta, josta korwauksesta lasketaan pois se, mitä lesken osalle tulee, kun koko korwauksesta lasketaan pois yhtä suuri osa kunkin perheen jäsenen osalle. Samoilla perusteilla suoritettakoon korwaus, jos tapaturmaisen kuoleman uhriksi on joutunut perheenelättäjä, jonka ansiosta hänen vanhempainsa ja alaikäisten sisarustensa elanto on riippunut.

3:ksi. Wakuutuswelwollisille ei saa myöntää mitään poikkeuksia wakuutuksen suhteen, waikka he tarjoaisiwatkin jollekin wirastolle wakuuden heidän liikkeessään loukkaantuneiden korwausawun maksamisesta.

4:ksi. Waltion toimesta on hetimiten perustettawa wakuutuslaitos, jossa työnantajat welwoitetaan wakuuttamaan työwäkensä ja jonka hallinnossa tulee olla vähintään puolet wakuutettujen edustajia.

g) Ammattitarkastus.

1:ksi Ammattien tarkastajain lukua on lisättävä vähintään 12:ksi, joista suhteellinen määrä naisia.

2:ksi Tarkastajat owat asetettawat kansanwaltaisilla waaleilla ilman rajoittawia kelpoisuusehtoja.

3:ksi Tarkastajain awuksi walitsewat työwäen järjestöt ammatittain paikallisia luottamushenkilöitä

4:ksi Tarkastajain johtosäännön määräyksellä on tarkastus asetettawa täysin tehokkaaksi.

5:ksi. Käsiyöhuoneiden tarkastusta walwomaan on terweyshoitolautakuntain

awuksi asetettava riittävä määrä kunnallisia ammattien tarkastajia. Näistä tehdään eduskuntaesitykset.

F. Inwaliditeetti- ja wanhuudenwakuutus.

1:ksi. Waltion on järjestettävä ja ylläpidettävä wakuutuslaitos yleistä pakollista wanhuuden ja työkywyttömyyden wakuutusta warten.

2:ksi Wakuutuswelwollisuus on ulotettava kaikkiin toisen palveluksessa tai työssä olewiin henkilöihin, sekä myöskin niihin wäestöryhmiin, jotka, waikka eiwät olekaan kenenkään työssä, taloudellisesti owat samassa asemassa kuin työmiesluokka.

3:ksi. Wakuutuksen kustannusten suorittamisiksi on wakuutusrahasto muodostettava asteettain ylenewästi werottamalla tuloja, warallisuutta ja perintöä.

4:ksi. Täyttä eläkettä nauttimaan oikeuttaa täysin menetetty työkyky ja täytetty 55 vuoden ikä. Täydelliseksi työkywyn menetykseksi on katsottawa, jos tulot tämän takia owat laskeneet alle kolmanneksen entisestään. Osittaisen työkywyttömyyden tulee oikeuttaa osittaiseen eläkkeeseen. Wähin eläkemäärä on säädettävä 350 markaksi ja sen saa jokainen kansalainen jouduttuaan kokonaan työkywyttömäksi tai tultuaan 55 vuoden ikään.

5:ksi. Wakuutukseen on yhdistettävä riittävä leskien ja orpojen wakuutus.

6:ksi. Wakuutuksen kautta on kaikin keinoin taisteltawa kansantauteja vastaan.

7:ksi. Wanhuudenwakuutus on järjestettävä sopusointuun muiden työwäen wakuutuslajien

kanssa ja tehtävä mahdollisimman yksinkertaiseksi.

8:ksi. Wakuutus on järjestettävä täydellisen itsehallinnon periaatteiden mukaan siten, että wakuutetuilla on olewa wakuutuksen johtoon määrääwä vaikutus.

G. Werotusuudistus.

Päämääräksi on asetettava:

- a) henkilöllisten ja wälillisten werojen poistaminen yleisellä tulowerolla;
- b) ilmoittamiswelwollisuus ja werowalwojain asettaminen;
- c) ansioittoman arwonousun sekä korkotulojen werottaminen ankarammin kuin omasta ansiosta ja työstä johtuwat tulot
- d) asteettain ylenewän werotuksen ulottaminen kaikkeen werotukseen.

Wäliaikaiseksi vaatimukseksi hywäksytään:

- 1) warsinaisia elintarpeita rasittawain tullien y.m. kulutuswerojen poistaminen;

- 2) oikeudenkäyntiä rasittavain leima- ja toimituskirjain lunastusmaksujen korvaaminen leimaweron korotuksella perunkirjoituksesta ja perunkirjoitusten tarkemmalla walwomisella;
- 3) wiina- ja mallaswerojen poistaminen yleisellä kieltolailla;
- 4) sairaus-, eläke- ja henkiwakuutuslaitoksiin menewäin vuosimaksujen wapauttaminen kunnalliswerosta aina 300 markkaan asti;
- 5) ylenewä kunnalliswero;
- 6) alimmaksi werotettawaksi tuloksi asetettawa paikkakunnallisten olojen mukaan kaupungeissa 1,200-1,800 ja maalla 600-900 markan vuositulo;
- 7) wapaaehtoinen säästö- ja lainausrahastojen perustaminen työwäen y. m. wäहतuloisten weronmaksun helpottamiseksi;
- 8) kruunun-, kunnan- ja kirkolliswerojen yhdistäminen, ensin kaupungeissa, sitten maalla;
- 9) taksoitus toimitettawa kuluwalta puoliwuodelta, weronkanto samoin puoliwuosittain;
- 10) werorästien ulosottopalkkio riippuwaksi ulosotetun summan suuruudesta

H. Wäkijuomain kieltolaki.

On säädettävä yleinen kieltolaki kaikkien alkoholipitoisten juomain kauppaan ja anniskeluun nähden. Asiasta tehdään eduskuntaesitys.

I. Koulukysymys.

Kouluasetukset owat asetettawat perinpohjaisen uudistuksen alaisiksi siten, että

- 1) Kansakoulu on muutettawa kaikkien muitten oppilaitosten pohjakouluna olewaksi kansakouluksi,
- 2) korkeampi sekä oppi- että teknillinen kouluopetus järjestettävät jaksoiksi, jotka asteettain johtawat aina yliopistoon ja teknillisiin korkeakouluihin asti,
- 3) opetus on järjestettävä käytännöllistä elämää ja waatimuksia vastaawalle kannalle, ja
- 4) yleinen koulupakko 7-15 vuosien ikärajojen wälillä olewille on säädettävä.

J. Naisen asema.

Ne säädökset siivililaisissa, jotka asettavat naisen ala-arvoiseen asemaan miehen suhteen sukupuolensa perustalla, ovat poistettavat.¹⁶¹

Liite 42: Ote Arvo Kokon teoksesta *Lapuan laki*

”Jokaisen valtion vaiheissa voipi sattua tapauksia, jolloin sen elinintressit jossain määrin vaativat kirjoitetun lain muotovaatimusten syrjäyttämistä,” lausuu valtio-oikeuden prof. R. Erich teoksessaan ”Valtiosääntöjen säätäminen ja muuttaminen”. Tällaisen kansan elinintressejä koskevan kysymyksen eteen on Suomen kansa nyt joutunut, kun koko itsenäisyytemme ajan Neuvosto-Venäjältä johdettu valtion ja yhteiskunnanvastainen sekä maanpetoksellinen kommunistinen liike on levinnyt kaikkialle maassamme, eikä valtiovallan käytettävänä ole ollut tarpeeksi tehokkaita keinoja sen rikoksellista toimintaa estämään.

Kommunisminvastainen Lapuan liike on alkuvoimainen, yhteiskunnassa itsessään syntynyt kansanliike. Ennen kuin kuitenkaan sellaiset kansanliikkeet puhkeavat esiin, täytyy niiden epäkohtien, joita ne syntyvät poistamaan, olla huomattavan räikeitä, kansan oikeudentuntoa syvästi loukkaavia ja laadultaan sellaisia, että ne uhkaavat kansan vapautta ja sen tärkeimpiä elinehtoja. Monesti saattaisi kansanliike, jonka ilmenemistapa on lain muotoa enemmän tai vähemmän syrjäyttävä, käydä tarpeettomaksi, jos epäkohdat lainsäädännössä tai maan hallinnossa olisi aikanaan voitu valtion toimesta poistaa. Lain kirjainta syrjäyttävä, kansan oikeudentunnon vaatimuksia toteuttava liike voi johtua myöskin puutteellisuuksista itse valtiosäännössä, etenkin silloin, kun se antaa eduskunnalle sellaisen vallan, joka oleellisesti kuuluu vastuunalaiselle hallitukselle.

[--]Tässä valossa on katsottava Lapualla alkanutta talonpoikaisliikettä. Se on mitä suurimmassa määrässä valtion yhtenäisyyttä ja eheyttä tukeva liike, vaikkakin se syistä, joihin jo edellä on viitattu, ei isänmaallisiin päämääriin pyrkiessään ole voinut aina tarkasti noudattaa lain kirjaimellista muotoa.

Mutta sen päämäärä on tinkimätön: *Rikollinen, vapauttamme uhkaava kommunismi on kaikissa ilmenemismuodoissaan Suomesta hävitettävä!*¹⁶²

¹⁶¹ Sosialidemokratisen puolueen waaliohjelma, 1907.

Liite 43: Ote Toivo Nygårdin teoksesta *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä*

Yksilöön ja ryhmiin kohdistuva terrori on raja, jonka toiselle puolelle jäävät demokratiaa ainakin periaatteessa kannattavat ja yksilön vapauden hyväksyvät ryhmät ja yksilöt. Sen yli astuvia käsiteltäessä ei voida puhua mistään yhteisesti sovittavissa olevista periaatteista. Terrorin hyväksyminen merkitsee periaatteessa kaikkien sekä laillisten että laittomien keinojen käyttöä joidenkin ns. korkeampien tavoitteiden saavuttamiseksi. Jonkin ryhmän harjoittamaa terroria on hyvin vaikea tutkia, koska siinä ei näytä olevan, eikä itse asiassa olekaan, minkäänlaista säännönmukaisuutta. Keinot valitaan tilanteen mukaan. Ainoa selvä piirre tuntuu olevan menetelmien koveneminen, jos terrori saa jatkoa.

[--] Suomalainen äärioikeisto, sen eräs osa astui 1920- ja 30-luvun vaihteessa terrorin tielle. Menetelmä tuntuu selvästi jakaneen suomalaisen äärioikeiston. [--] Mutta esteettömästi [terrori] pääsi riehumaan siksi, että viranomaiset eivät tarpeeksi voimakkaasti käyneet siihen käsiksi. Tämän takana taas oli se kummalliselta tuntuva seikka, että he syystä tai toisesta pitivät menettelyä tavoitteen kannalta hyväksyttävänä. Tämä sekä yleisön melko hyväksyvä suhtautuminen näyttävät puhuvan sen puolesta, että lapuanliikettä itse asiassa ei katsottu vallankumoukselliseksi liikkeeksi vaan senhetkistä valtiojärjestelmää puolustavaksi suuntaukseksi.

Terrorismin lievin muoto, jos sanalla ymmärretään rikollista toimintaa, lienee ollut vaaliterroiri, ts. äänestäjien pakottaminen tai manipuloiminen äänestämään tiettyyn suuntaan, jotta jollekin puolueelle tai poliittiselle suuntaukselle saataisiin laillinen pyhitys. Lapuanliike turvautui tähän menetelmään vuoden 1930 vaaleissa. Tarkoitus oli yksiselitteinen. Eduskuntaan oli saatava sellainen enemmistö, että kommunistilait saataisiin säädetyksi. Aikomus oli muodollisesti demokraattisin keinoin kaventaa demokratiaa. Tavoite oli epädemokraattinen ja laillisia keinoja käytettiin vain, jos ne tehosivat.

[--] Liikkeen lakivaliokunta oli puolestaan jo kesällä suunnitellut uudistuksia, joiden mukaan vaalitapa olisi muutettu enemmistöperiaatteiseksi [jossa jokaisesta vaalipiiristä

¹⁶² Kokko 1930, 5-6.

valitaan vain yksi edustaja], eduskunnan jäsenmäärä 150 hengeksi ja istuntokausi kaksikuukautiseksi. Eduskunnalta olisi otettu oikeus muuttaa hallituksen esityksiä. Äänioikeuden olisi saanut henkilö, joka kahtena edellisenä vuotena oli maksanut välitöntä valtionveroa. Vaalien tuloksen vuoksi uhkapeliin ei tarvinnut ryhtyä. Mutta tulos oli tuskin kansalaisten täysin vapaan mielipiteenmuodostuksen seurausta. Vaalia edelsi kova poliittinen painostus, jossa ns. vaaliterrori lienee ollut vain lievin toimintamuoto. Keinoista, joita vuoden 1930 eduskuntavaaleissa käytettiin, voidaan mainita mm. vaaliotteiden pidättäminen [kommunisteilta]. Myös vaaliluetteloiden sensurointia lienee tapahtunut, ja moni epäluotettavaksi katsottu henkilö sai huomata nimensä puuttuvan äänioikeutettujen luettelosta. Henkilökohtainen painostus uhkauksin oli pienimpiä rikkeitä pelissä, jonka panoksena eräiden mielestä näytti olevan koko Suomen poliittinen järjestelmä.

[--]Äärioikeiston kolmekymmenluvun alussa harjoittama toinen poliittisen terrorin menetelmä oli vaaleilla valittujen edustajien pakottaminen eroamaan luottamustoimistaan. Terrori kohdistettiin kansanedustajista kunnanvaltuutettuihin. Keinona oli uhkailu. Tavoite saavutettiin etenkin kunnallisen edustuksen tasolla. [--] Valtuusto puhdistettiin, kuten termi kuului, noin 70 paikkakunnalla.

[--] Seuraava terrorimuoto, jos jyrkkyydestä käytetään luokitteluperusteena, oli joko omaisuuteen tai henkilöön kohdistunut väkivalta. Yksityisen henkilön taloudelliseen koskemattomuuteen eivät äärioikeistolaiset puuttuneet. [--] Sen sijaan edelläkin on mainittu kommunistisiksi järjestöiksi katsottujen kokemasta taloudellisesta terrorista. Kuuluisin lienee ollut Työn Äänen kirjapainon koneiden särkeminen kesällä 1930 Vaasassa. Myös työväentaloille tehtiin väkivaltaa.

[--]Henkilökohtaiset vapaudenriistot, pahoinpitelyt, kyyditykset – yhteisnimellä muilutukset – olivat myös sellainen poliittinen menetelmä, että sen perusteella on vaikea sijoittaa lapuanliikettä, joka oli teoista vastuussa, mihinkään muuhun kuin yksilön koskemattomuutta halveksivan raa'an ja äärimmäisen radikalismien (fasismin) seuraan, olivatpa tekojen vaikuttimet mitkä tahansa ja olipa liikkeen johto kyydityksistä mitä mieltä tahansa. Yksilön vapaus riistettiin, häntä pahoinpideltiin, kolmessa tapauksessa hänen henkensä anastettiin. [--] Kyydityksistä eivät olleet vastuussa "lievemiehet", vaan

kyyditsijät olivat kansanliikkeen ydinainesta ja toimivat usein korkeimman johdon tietien ja suostumuksella.¹⁶³

Liite 44: Ote Mikko Uolan artikkelista *Parlamentaarisen demokratian haastajat 1920- ja 1930-luvuilla*

Oltiinpa keinoista mitä mieltä tahansa, tosiasiaksi jää, että lapuanliike ylsi verraten nopeasti asettamaansa tavoitteeseen. Suomalaista kansanvaltaa vuosikymmeniä pilkkanaan pitänyt kommunismi onnistuttiin poistamaan julkisesta elämästä. Samalla Neuvostoliitosta johdettu vallankumouksellinen toiminta koki Suomessa kovan iskun, josta se ei toipunut moniin vuosiin. Tältä kannalta katsottuna lapuanliikkeen saavutukset olivat kiistattomat.

[--] Kun ajatellaan lapuanliikkeen saavutuksista maksettua hintaa – kyydityksiä, joista muutamat kärjistyivät hengenriistoiksi – kysymystä on tarkasteltava nuoren ja vielä osin vakiintumattoman demokratian pohjalta. Suomalainen kansanvalta oli sietänyt – joskin vastentahtoisesti – julkista kommunistista toimintaa siitä huolimatta, että tällä vallankumouksellisuudella oli ollut suuren, vallankumousten levittämään pyrkivän naapurimaan tuki. Autonomian ajan lopulla maahan poljettua yhdistymis- ja sananvapautta oli pyritty kunnioittamaan niin paljon, että annettiin oikeuksista nauttia niidenkin, joiden tavoitteena oli juuri näiden oikeuksien tukahduttaminen.

Yhden vastauksen lapuanliikkeen toimien oikeutuksesta antoi P.E. Svinhufvud kevättalvella 1931. Hänen mielestään kommunistien toiminta oli niin vaarallista maan itsenäisyydelle ja olemassaololle, että lapuanliikkeen väkivallanteot painoivat hänen mielestään vähän sen rinnalla, että ainakin kommunistien julkinen toiminta oli saatu ehkäistyksi.

Vuosia kestäneen turhautumisen jälkeen reaktio ”demokratian heikkoutta” vastaan oli ollut yhtäkkinen ja raju. Lapualta lähtenyt kansanliike ei ollut puolustanut parlamentaarista demokratiaa vaan pikemminkin osoittanut sen heikkouden ja jopa kyvyttömyyden itsepuolustukseen. Elettiin tilanteessa, jossa demokraattiset järjestelmät

¹⁶³ Nygård 1982, 122-126.

joutuivat monissa maissa väistymään lujaa hallitusvaltaa vaativien autoritaaristen järjestelmien tieltä. Lapuanliikkeen toimintaa on arvioitava tällaista oman aikansa kansainvälistä taustaa vasten. Samalla on syytä muistaa, ettei lapuanliikkeen jossain määrin epämääräisiksi jääneisiin tavoitteisiin kuulunut suomalaisen demokratian totaalinen hävittäminen samalla tavoin kuin kommunisteilla. Kysymys oli pyrkimyksestä eräänlaiseen vallanjaon tarkistamiseen ”valkoisen Suomen” ehdoilla ja omankädenoikeuteenkin turvautuen. Toki tähän kaikkeen liittyi puheita kansanvallan kaventamisesta ja diktatuuristakin, mutta ne jäivät yleensä pelkiksi puheiksi ilman yksityiskohtaisia toimintasuunnitelmia.¹⁶⁴

Liite 45: Kuusi vitsiä vitsikirjasta *Urho I Kalju. Parisataa parasta Kekkos-vitsiä*

Jumalan pelko

Taivaassahan on tapana nousta seisomaan, kun uusi tulokas saapuu taivasten valtakunnan porttien sisäpuolelle. Aikanaan taivaaseen saapui myös Kekkonen, ja silloin kaikki muut läsnäolijat nousivat kiiruusti seisomaan, mutta Herra Jumala vaan istui. ”Minä en uskalla nousta, sillä muutenhan tuo Kekkonen vie heti minun paikkani”, Jumala perusteli.

Vanha ei jaksa

Kekkonen ja Brežnev olivat viettämässä saunailtaa, jonka vauhdittajaksi naukkailtiin vodkaa.

Ensimmäisen pullon jälkeen Brežnev tuli niin hyvälle tuulelle, että hän lupasi Kekkoselle Petsamon takaisin.

Kekkonen myhäili tyytyväisenä ja ryypäämistä jatkettiin.

Toisen pullon jälkeen Brežnev tunsu jo niin suurta ystävyyttä Kekkosta kohtaan, että lupasi palauttaa Karjalan.

Kekkonen nyökkäili kiitollisena Brežnevin suuntaan ja ryypäämistä jatkettiin.

¹⁶⁴ Vares et al. 2006, 220.

Kolmannen pullon jälkeen olivat naapurukset tulleet jo niin läheisiksi toisilleen, että Brežnev ehdotti maittemme välisten rajojen poistamista. Tässä vaiheessa Kekkonen alkoi huolestua ja lausahti Brežneville:

”Kuule, minä alan olla jo niin vanha mies, etten jaksakaan hallita niin suurta maata.”

Merkkitapaus

Kysymys maalaisliittolaishenkisen historianopettajan kokeessa: ”Mitä merkittävää tapahtui vuonna 1917?”

Oikea vastaus: ”Kekkonen täytti 17 vuotta.”

Pieni ero

Kaksi toppatakkityttöä oli tupakalla välitunnilla vuonna 1975.

- Mitä eroa on Kekkosella ja flunssalla?, toinen kysyi toisen aivastettua.

- Flunssasta pääsee eroon.

Pyöreä ja nahkainen

Uutisia katsova nainen huutaa miehelleen, joka on luonnollisesti jääkaapilla:

”On se ihmeellistä, kun isot ihmiset jaksavat pyöriä tuon nahkakuulan perässä.”

Mies vastaa suu täynnä maksamakkaraa: ”Älä nyt, jalkapallo on hieno laji.”

”Jalkapallo ja jalkapallo. Minähän puhuin Kekkosesta.”

Suurin saha

- Missä on maailman suurin saha?

- Novosibirskissä. Kun Kekkonen sahasi siellä Suomea silmään, silloin kaatui koko Honka.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Hämäläinen 2000, 10-11, 42, 81, 85, 122, 129.

Liite 46: Ote Valtteri Majavakosken runoteoksesta *Urho Kaleva Kekkonen*

Jos Kekkosta pidettäisiin
”Isä Aurinkoisena”
”Taivaan Isänä”
niin tässä ja nyt
vaikka minut kaatopaikalle viskattaisiin
noituisin perkeleellisesti ihmisiä,
jotka häntä mielin kielin nuoleskelivat,
ja ydinpommin presidentinlinnaan
ampuisin.

[--]

Perkeleet saattavat kaivata
epävirallista tukea,
vaan eipä olento
Kekkosen kaltainen.

Hän oli kansalaisena
korkealentoisin korkealentoisista,
älynväläyksineen
ja myllykirjeineen.
Niinpä niin, korkealentoisin!
Mutta ei lailla pienten ihmisten
henkilökohtaisesti
karsinoiduissa näkökulmissaan.
Maailmankaikkeuden
kokonaisuudessaan
hän silmillään selaili
ja ymmärsi
mitä menneisyys piti sisässään.
Hän oli kuin sinä ja minä,
liikennevaloissa,
käytökseltään,
asunnoiltaan.

Ainoastaan orastavat mietteet
hänen kokovartalonaamalleen
kireät ilmeet levitti
ja rienaavan suunsa mahdollisesti
rankempi kuin kellään,
ei tietenkään niin kuin maaherran
joka ajaa virka-autollaan
meidän ylitsemme
vallan valtavilla teillä.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Majavakoski 2000, 11-12.

Liite 47: Urho Kekkonen kirje 28.1.1973

Koululainen Simo Väisänen
Kuopio

28/1 1973

Olet lähettänyt minulle kirjeen, jossa ensiksikin käsittelet lämpimin sanoin petoeläinten rauhoittamista Suomessa. Olen suurin piirtein Sinun kannallasi, mutta nythän on asianlaita niin, että Tasavallan Presidentti ei voi eduskunnalle antaa lakiesitystä, joka tässä asiassa tarvittaisiin ilman hallituksen tekemää ehdotusta. Toivon, että se julkisuus, joka on syntynyt Savon suden vaiheilla, on omiaan kiirehtimään hallitusta tämän asian käsittelyssä.

Toivotat minulle menestystä tehtävässäni ja samalla tiedustelet minun mielipidettäni, miksi poikkeuslaki oli tarpeellinen. Kuten tiedät, en henkilökohtaisesti ollut varsinaisesti kiinnostunut virkakauteni jatkamisesta, joten minun on varsin vaikea antaa vastausta kysymykseesi. Joka tapauksessa kiitän Sinua ystävällisistä ajatuksistasi ja ystävällisistä toivotuksistasi.

Urho Kekkonen¹⁶⁷

Liite 48: Ote Esa Seppäsen teoksesta *UKK:n syvä jälki. Perintö vai painolasti?*

”Luennoillani olen luetellut seitsenkohtaisen kysymyssarjan Urho Kekkonen *saavutuksista*, jotka likvidoivat suomettumispuheet. Ne ovat:

- *Sekö oli suomettumista*, että UKK rakensi henkilökohtaisesti luottamukselliset suhteet neuvostojohtajiin ja hankki optimaaliset mahdollisuudet vaikuttaa heidän kannanottoihinsa ja ratkaisuihinsa lähitaisteluetäisyydeltä?
- *Vai sekö oli suomettumista ja kotiryssämentaliteettia*, että UKK raskaan neuvostobyrokratian ohittaen piti yllä suoria, luottamus pohjaisia yhteyksiä neuvostojohtajiin ennalta ehkäisevän strategiansa toteuttamiseksi?

¹⁶⁷ Tuomikoski 2009, 230.

- *Vai onko suomettumiseksi luettava se, että neuvostosuhteiden avulla UKK onnistui ”lännettämään” eli taloudellisesti integroimaan Suomen länteen (EFTA, EEC) ja rakentamaan EU-Suomen perustan?*
- *Ei kai sitä voi lukea suomettumiseksi, että UKK:n johdolla ja suurella aktiivisuudella molemmille osapuolille edullinen idänkauppa kukoisti ja suuret projektit Svetogorsk ja Kostamus onnistuttiin toteuttamaan?*
- *Ei kai se ollut suomettumista, että Saimaan kanavan auettua UKK johdonmukaisesti ja sinnikkäästi pyrki sodassa menetettyjen alueiden takaisin saamiseen valtiomiestyönsä perimmäisenä tavoitteena?*
- *Vai sekö oli todella nöyristelyä ja rähmällään oloa, että UKK johdonmukaisesti ja tiukasti puolusti Suomen puolueettomuutta Tšekkoslovakian miehityksen jälkimainingeissa? [--]*
- *Vai sekö oli sitä rähmällään oloa, että UKK sai Suomen poliittiseen ominaispainoon nähden ”suhteettoman” suuren huomion ja arvostuksen Neuvostoliitossa muihin länsimaisiin johtajiin verrattuna?*
- *Sekö oli todella nöyristelyn tulos, että neuvostojohtajat ja muut venäläiset kunnioittivat ja arvostivat UKK:ta, erityisesti hänen isänmaallisuuttaan ja johdonmukaista ja tiukkaa Suomen kansallisten etujen puolustamista?*

Olen pyytänyt jokaista kuulijaa vastaamaan itsekseen näihin kysymyksiin ja niin pyydän nytkin teitä, hyvät lukijani.”¹⁶⁸

Liite 49: Ote Martti Häikiön teoksesta *Historia ja väärät profeetat. Kirjoituksia Suomen historian kipupisteistä*

”Poikkeuslain välilliset seuraukset olivat dramaattiset. Otan esille vain kolme merkittävintä vaikutusta.

Ensinnäkin katson, että 1970-luvun merkillinen ilmapiiri oli hyvin pitkälle seurausta siitä, että presidentti ei vaihtunut ja normaali parlamentaarinen kierto pysähtyi. Syntyi paljon lieveilmiöitä, joista suomettuminen eli Neuvostoliiton ”luottamuksen” ylikorostunut huomioon ottaminen oli merkittävin. Oli myös monia muita vääristymiä,

¹⁶⁸Seppänen 2009, 280-281.

joista ehkä merkittävin oli huomattavaa parlamentaarista kannatusta nauttineiden puolueiden ja henkilöiden, kuten kokoomuslaisten, maaseudun puolueen ja kristillisen liiton edustajien tosiasiallinen virkakielto.

Toiseksi Koiviston presidenttikauden alussa, vuonna 1983, Suomen poliittinen järjestelmä muuttui dramaattisesti parlamentaariseen suuntaan. Niin sanotut presidentin hallitukset ja eduskunnan hajotukset loppuivat, ja siirryttiin koko vaalikauden istuviin parlamentaarisiiin enemmistöhallituksiin. Siihen saakka Suomen hallitusten keski-ikä oli ollut yksi vuosi. Sen jälkeen ne elivät säännönmukaisesti täyden vaalikauden eli neljä vuotta. Jatkuva pelaaminen eduskunnan ja hallituksen hajottamisella loppui kuin veitsellä leikatun. Myös puolueisiin kohdistunut diskriminaatio loppui Koiviston aikana ja – uskon – hyvin pitkälle hänen ansiostaan.

Kolmanneksi muutettiin sittemmin myös presidentin vaalitapa ja presidentin toimikaudet rajattiin kahteen. Perustuslain muutoksen myötä vuoden 2000 alusta presidentiltä riisuttiin kaikki oleellinen poliittinen valta. Tultiin ehkä heilurin ääripäähän, kun ministeri Aatos Erkko kysyi, voitaisiinko koko presidentin virka lakkauttaa muutaman vaalikauden kuluttua.

[--]Voidaan kysyä, eikö liiallista valtakeskittymää ehkäisemään säädetty kahden vaalikauden enimmäisrajoitus pitäisi ulottaa nyt pääministeriin, jolle pääosa presidentin menetetyistä vallasta on siirretty. [--] [P]ääministerin vahvaa asemaa [ei] voi mielestäni verrata presidentin ylikorostuneeseen asemaan kolme vuosikymmentä aikaisemmin. Perusero on parlamentarismi. [--] Eduskunnan muut puolueet, ja tietysti omakin, voivat erottaa pääministerin epäluottamuslauseella minä päivänä tahansa. [--] Enemmistöhallituksessa pääministeripuolue on vähemmistössä, joten hallituskumppanit voivat kaataa pääministerin lähtemällä hallituksesta. Presidentin erottaminen ei ollut käytännössä mahdollista, vaan hän saattoi kaataa hallituksen ja jopa eduskunnan, mikä tapahtuikin viimeksi vuonna 1975.”¹⁶⁹

Liite 50: Kappale *Kenen joukoissa seisot*

¹⁶⁹ Häikiö 2008, 209-211.

Internet-osoite, jossa on katsottavissa video kappaleesta *Kenen joukoissa seisot* Agit-Propin esittämänä: http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/agit-prop_kenen_joukoissa_seisot_21902.html#media=21903¹⁷⁰

Liite 51: Ote Heikki Mäki-Kulmalan teoksesta *Taistolaisuuden harmaa kirja*

”Tässä olimme taistolaisuuden ja monen muun totalitaristisen liikkeen pimeyden ytimen tuntumassa: niille kaikille on ominaista ihmisen, ihmisyksilön, arvon ja merkityksen mitätöinti. Ihminen oli jotain ja hänen toimillaan oli jotain merkitystä vain silloin, kun hän oli ”yhdistänyt voimansa” johonkin, kuului rintamaan ja kantoi sen lippua. Vain tämän ”jonkin” kautta hän oli jotain – ja kuka ei minkäänlaista lippua kantanut, hän kuului kadotukseen.

[--]Omilla jaloillaan seisova ihminen saattoi toki protestoida sekä Vietnamin pommituksia että Tšekkoslovakian miehitystä vastaan, mutta sellaisella ei ollut mitään merkitystä. Vaikuttavaksi tuo protesti tuli vain, jos se esitettiin yhteisestä rintamasta (”ei taistelua/ilman yhteistä rintamaa”). Rintamia ei voinut niin vain muodostella: sinun oli valittava joko tai. Ihminen oli kuin rautatieasemalla, jossa hän pystyi päättämään vain siitä, mihin junaan astui. Niiden reitteihin tai aikatauluihin ei hänellä ollut sananvaltaa.

[--]Tällaisena epätoivon hetkenä Mefistot astuvat sisään. Hahmot vaihtelevat, mutta lupaus on aina sama: sinä voit voittaa omaksesi vaikka koko maailman, kunhan lupaat vastalahjaksi sielusi, tai edes pikkuisen osan siitä[--]. Meidän Mefistomme oli Neuvostoliitto, sen taloudellisten, poliittisten, sotilaallisten ja kaikkien muiden koneistojen murskaava voima. Me olimme hävinneet oman pienen kapinamme, eikä maailma ottanut yhtään tosissaan meidän yrityksistämme parantaa sitä kauniilla puheilla ja valistuksella. Mutta nyt me saatoimme nousta uudelleen ja meidät oli pakko ottaa vakavasti. Me lensimme kuin teräksisin siivin ja silmiemme eteen alkoivat aukeilla huimaavat visiot:

Me halusimme tuoda maailmaan rauhan, poistaa nälän ja kurjuuden, pysäyttää luonnon saastumisen ja estää lajien kuoleamisen sukupuuttoon.

Me halusimme saattaa tieteen ja taiteen palvelemaan kansaa.

¹⁷⁰ Lindfors 2007.

Me vaadimme kohtuuhintaista asumista.

Me vaadimme parempaa työsuojelua, suurempia tukiaisia kotimaiselle elokuvalle, taiteilijapalkkaa, parempaa hoitoa sairaille ja vanhuksille, tehokkaampaa joukkoliikennettä, opiskelijapalkkaa ja vielä silakalle samanlaista tavoitehintaa kuin muillekin maataloustuotteille.

Me halusimme poistaa väkivaltaa ihannoivan massaviihteen erityisesti lasten ja nuorten ulottuvilta ja korvata sen ylösrakentavalla.

Ynnä muuta. Et cetera.

Tietysti me halusimme myös lennähtää välillä Berliinin ja Havannan nuorisofestivaaleille tai Moskovan olympialaisiin – Kaikkialle, kaikkialle, kaikkialle, missä vain oli nuoria ja iloisia ihmisiä, missä soitettiin ja laulettiin, missä vaihdettiin koreita rintamerkkejä ja viirejä, missä soitettiin kitaraa ruohikolla, viskottiin kukkakimppuja ilmaan, hyväksyttiin ylväitä ja yksimielisiä julkilausumia sekä huudettiin eri kielillä ”Rauha, Ystävyys, Solidaarisuus”. Sydämet syttyivät ja haltioituivat ja vienot laulut helkkäsivät[–]. Mutta näiden siipien vastineeksi olimme kuitenkin luovuttaneet itsestämme jotain Mefiston panttilainaamoon, minkä takia esimerkiksi keskustelu stalinismista ei ollut koskaan ajankohtainen.”¹⁷¹

Liite 52: Ote Sirkka Ahosen artikkelista *Kohti osallistuvaa koulukulttuuria*

Ilmapiiriltään radikaalin 1960-luvun lopulla kouludemokratia vihdoinkin lähti nousuun. Teininuoriso itse vaati oman kattojärjestönsä Teiniliiton kautta itselleen vaikutusvaltaa koulunpitoon. Vuonna 1972 eduskunta säätikin lain oppikoulujen kouluneuvostoista, joissa opettajien ja oppilaiden edustus jakautui tasan ja joiden valta oli huomattavan syvälle ulottuvaa. Kouluneuvostojen tehtävät olivat moninaiset. Kouluhallituksen määräysten mukaan kouluneuvoston tuli avustaa kouluviranomaisia koulutyön valvonnassa ja kehittämisessä, esittää kannanottonsa tulevan lukuvuoden työjärjestykseen ja tuntijakoon, tehdä esityksiä uusien oppikirjojen käyttöön ottamisesta, valvoa kouluyhteisön jäsenten oikeusturvaa ja tehdä aloitteita koulun tulo- ja menoarvioon otettavista määrärahoista.

¹⁷¹ Mäki-Kulmala 2004, 94-97.

1970-luvun oppikoulujen kouluneuvoston vallankäytössä ei ollut kyse vain oppilaiden ”kuulemisesta” vaan oikeasta päätöksenteosta. Esimerkiksi esitys uuden oppikirjan käyttöönotosta syntyi siten, että kouluneuvosto kuuli kyseisen aineen opettajia, oppilaiden hallitsemaa oppiainekokousta ja vanhempainneuvostoa ja teki kuulemisen perusteella esityksen lääninhallitukselle joka sinetöi ratkaisun. Kouluneuvosto ”kuuli” asiantuntijoita mutta teki itse esityksen, jota lääninhallitus piti päätöksenteon pohjana.

Kouluyhteisön jäsenten oikeusturvan valvonta tarkoitti käytännössä sitä, että kouluneuvosto päätti oppilaiden rankaisemisesta. Opettajat menettivät näin itsenäisen rankaisuvaltansa. Kouluneuvosto käsitteli paitsi oppilaiden myös opettajien käytösrikkkeitä, esimerkiksi epäoikeudenmukaista menettelyä tai laitonta fyysistä kuritusta. Rankaisukoneistona toimiminen myös rasitti kouluneuvostoja, sillä se vei aikaa rakentavammalta toiminnalta. Kaiken kaikkiaan kouluhallituksen neuvostoille säilyttämä tehtävälista ilmeni ennen pitkää liialliseksi[--].

Laki ja ohjeistukset rakensivat kouludemokratialle tukevan ruohonjuuritason. Siihen kuului luokankokouksia, oppiainekokouksia ja massiivisia koko kouluyhteisön kokouksia. Käytännössä kouluneuvostotoiminta kuitenkin lähinnä antoi eteenpäinpyrkiville johtajapersoonallisuuksille tilaisuuden ansaita kannuksia. Maan hiljaiset pysyivät kokouksissa enimmäkseen äänettöminä.

Kouluneuvostovaalit johtivat ennen pitkää puoluepoliittisiin ryhmittymisiin. Kouluhallinto ei sitä estellyt, vaan odotti että puoluepolitiikka vähitellen mielletäisiin demokraattisessa yhteiskunnassa, myös kouluyhteisössä, asiaankuuluvaksi toiminnaksi. [--] Kun poliittiset kannat kuitenkin polarisoituivat ja loivat yhteisöön ristiriitoja, opettajat alkoivat kaihtaa politiikan tuloa kouluun. Opettajia provosoi myös vaaleissa käyttöön tullut ristiinäänestys, joka tarkoitti sitä, että oppilaat saivat äänestää myös neuvoston opettajajäseniä. Kun opettajajärjestöt 1972 yhdistyivät vahvaksi yhteiseksi kattojärjestöksi, Opetusalan ammattijärjestöksi, alkoi köyden veto Teiniliiton ja opettajajärjestön välillä. Opettajat voittivat sikäli, että kouluhallitus määräsi, ettei ristiinäänestystä yksittäisissä kouluissa käytettäisi, jos opettajat sitä vastustivat. Samaan aikaan Teiniliitto sortui järjestötoiminnan taitamattomuuteensa. Sen kaavailema koulujen syvä demokratisointi pysähtyi. [--]

Kouludemokratian tappiona voidaan pitää sitä, että samaan aikaan toteutettavaan peruskouluun ei omaksuttu vuoden 1972 lain mukaisia kouluneuvostoja, vaikka nuorisjärjestöt niitä vaativat. Peruskoulun kouluneuvostosta, jota myöhemmin kutsuttiin johtokunnaksi, tuli ennen muuta vanhempien valtaa toteuttava elin, jonka jäsenet kunnan tai kaupungin valtuusto valitsi. Sen kahdella oppilasedustajalla oli puhevalta mutta ei äänivaltaa. Lukioissakin kouluneuvostot lakkasivat olemasta vuoden 1983 lukiolain myötä.

Suomessa kouludemokratian kehitykseen tuli katko, joka useimmissa peruskouluissa jatkuu vieläkin. Lukioiden osalta vuoden 1999 lukiolaki kuitenkin palautti oppilaille vaikutuskanavan, oppilaskunnan. Sen valta oli kuitenkin 1970-luvun kouluneuvostoihin verrattuna karsittu. Katko oli suomalainen ilmiö; sekä muissa Pohjoismaissa että Länsi-Euroopassa 1960-luvun osallistujademokratia-aallon mukanaan tuoma kouludemokratia säilyi. Sen toimivuus vaihteli ajan ja paikan mukaan, mutta rakenteet pysyivät.

Suomessa ilmennyt katko lienee johtunut demokratian laveuden ja syvyyden liian radikaalista määrittämisestä 1970-luvun kouluneuvostouudistuksen yhteydessä. Vaikka alle 15-vuotiaat olivat kouluneuvostoissa vailla äänivaltaa, oli oppilaiden edustus kovin vahva koulun vastuulliseen kasvatustehtävään nähden. Opettajat saattoivat osoittaa työnsä vaikeutuvan kouludemokratian takia. Vaikka he eivät olisi vaatineetkaan puhtaan asiantuntijavallan perustamista, he saattoivat perustellusti todeta kouluneuvoston vallan liian syvälle koulun kasvatustehtävään ulottuvaksi. [--] Oppimateriaaleja ja opetussuunnitelmaa koskevat päätökset edellyttävät enemmän asiantuntijuutta kuin mille kouluneuvostotyössä oli tilaa ja aikaa. Työrauhan ylläpidossa taas tulee olla enemmän jatkuvuutta kuin mitä kouluneuvoston käyttäminen rankaisuelimenä salli[--]. Hyvä tarkoitus, demokratian laajentaminen, kaatui Suomessa demokratian ulottuvuuksien harkitsemattomaan määrittämiseen, ja teki Suomen kouluista kahdeksikymmeneksi vuodeksi suhteellisen autoritaarisia laitoksia.”¹⁷²

Liite 53: Ote teoksesta *Teinin kirja* (1971)¹⁷³

¹⁷² Ahonen 2005, 20-22.

¹⁷³ Teiniliitto julkaisi *Teinin kirja* –nimisiä teoksia eri vuosina. Tässä lainattu *Teinin kirja* on vuodelta 1971.

”Teiniliitto on tänä päivänä kymmenien tuhansien koululaisten etujärjestö, keskeinen tekijä suomalaisessa koulupolitiikassa. Teiniliiton keskeisiin koulutuspoliittisiin tavoitteisiin kuuluvat koulutuksellisen tasa-arvon lisääminen, koulujen sisäisen toiminnan demokratisoiminen, koulun opetuksen monipuolistaminen ja yhteiskunnallistaminen, luovan kriittisyyden asettaminen koulun kasvatustavoitteeksi jne.

Näiden tavoitteiden puolesta työskentely edellyttää tehokasta toimintaa kaikilla koulutus- ja koulupolitiikan tasoilla. On toimittava komiteoissa ja työryhmissä, joissa koulutus- ja koulupolitiikan suuntaviivoja vedetään ja ratkaisumalleja luodaan koululaitoksen uudistamiseksi. On toimittava poliittisella päätöksentekotasolla yhteistyössä kaikkien niiden poliittisten ryhmittymien kanssa, joilla on yhteisiä tavoitteita meidän tavoitteidemme kanssa. On työskenneltävä tiiviissä yhteydessä kouluhallintomme kaikkiin tasoihin; kouluhallitukseen, lääninhallitukseen, kunnan koululautakuntaan, koulun johtoon.

Tehokas ja päämäärätietoinen toiminta demokraattisen koulutusrakenteen ja koulutuksen sisällön uudistumispyrkimysten ja oppilaiden opintososiaalisen aseman parantamisen puolesta vaatii teiniliitolta jatkuvasti työtä tavoitteiden selkiennyttämiseksi ja jäsentämiseksi sekä laajaa koulutustoimintaa sellaisten jäsenjoukkojen luomiseksi, jotka voivat olla koulupoliittisten tavoitteidemme voitokkaan ajamisen takeena.

Kouluneuvostolain säätäminen merkitsee meille suurta vastuuta. Meidän on kyettävä osoittamaan, että pitkällisen vaatimuksemme toteutuminen edes välttävässä reformistisessa muodossakin tulee merkitsemään laajojen uudistusten alkua koulun sisäisessä työskentelyssä. Työskentely kouluneuvostoissa vaatii suurta valmiutta kouluyksikön tasoilla, ja tämä valmius voidaan hankkia vain koulutuksella, jatkuvasti asioihin perehtymällä ja uusia vaihtoehtoja etsimällä. Meidän on osoitettava, että valmiutta on.

Koulupoliittisen toiminnan rinnalla Teiniliitto työskentelee myös muilla yhteiskuntamme osa-alueilla demokratian laajentamispöykimysten puolesta muiden edistyksellisten voimien rinnalla. Samalla Teiniliitto toimii myös kansainvälisellä

tasolla rauhan ja turvallisuuden puolesta ja antaa aktiivisen tukensa kolonialismia, uuskolonialismia ja imperialismia vastaan taisteleville voimille.”¹⁷⁴

¹⁷⁴ Liikanen 1971, 9.